

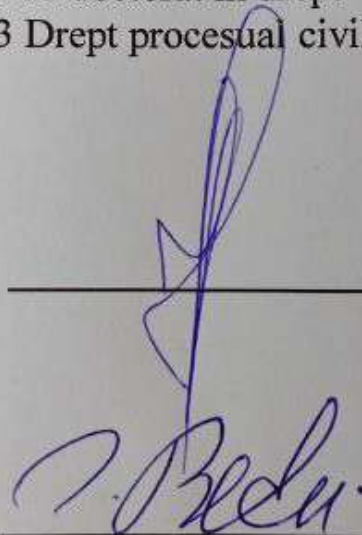
CZU: 347.91/.95(043.3)

JOSAN VASILE

**IMPACTUL SANȚIUNILOR PROCEDURAL - CIVILE ASUPRA ÎNFĂPTUIRII
ECHITABILE A JUSTIȚIEI**

Teză de doctorat în drept
553.03 Drept procesual civil

Autor:

Josan Vasile

Conducătorul de doctorat:

Belei Elena
doctor în drept,
conferențiar universitar

© JOSAN, VASILE, 2025

CUPRINS:

ADNOTĂRI.....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE ACTUALE PRIVIND CERCETAREA SANȚIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE.....	18
1.1 Gradul de cercetare a sancțiunilor procedural-civile la nivel național.....	18
1.2 Cercetări în afara Republicii Moldova în privința sancțiunilor procedural-civile.....	22
1.3 Reglementări normative și jurisprudența relevantă în domeniul sancțiunilor procedural-civile.....	27
1.4 Concluzii la Capitolul 1.....	35
2. FUNDAMENTE TEORETICE ALE SANȚIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE.....	36
2.1. Conceptualizarea sancțiunilor procedural-civile.....	36
2.2. Determinarea principalelor feluri de sancțiuni procedural-civile.....	40
2.3. Analiza funcțiilor și a importanței sancțiunilor procedural-civile.....	45
2.4. Stabilirea condițiilor de aplicare a sancțiunilor procedural-civile.....	50
2.5. Concluzii la Capitolul 2.....	54
3. REGLEMENTAREA ȘI REGIMUL JURIDIC AL SANȚIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	56
3.1. Nulitatea actelor de procedură civilă.....	56
3.1.1 Clarificarea conceptului de act de procedură civilă.....	56
3.1.2 Definierea nulității actelor de procedură civilă.....	67
3.1.3 Delimitarea sistemelor de nulități în procedura civilă.....	70
3.1.4 Clasificarea nulităților în procedura civilă.....	72
3.1.5 Analiza modalităților de invocare a nulităților în procedura civilă.....	78
3.1.6 Constatarea nulității procedural-civile și impactul efectelor acesteia.....	83
3.1.7 Completarea sau refacerea actelor de procedură civilă.....	88
3.1.8 Concluzii privind nulitatea actelor de procedură civilă.....	93
3.2. Decăderea.....	95
3.2.1 Definierea și evaluarea importanței decăderii în procedura civilă.....	95
3.2.2 Stabilirea condițiilor decăderii în procedura civilă.....	99
3.2.3 Invocarea, constatarea și efectele decăderii în procedura civilă.....	112
3.2.4 Concluzii privind decăderea.....	119
3.3. Sancțiuni determinate de pasivitatea procedurală a justițiabililor.....	120
3.3.1 Perimarea – noțiune doctrinară, reglementare internă și drept comparat.....	120
3.3.2 Perimarea și scoaterea cererii de pe rol pentru neprezentare: reglementări și aplicabilitate în România și Republica Moldova.....	125
3.3.3 Asemănări și deosebiri între perimare și scoaterea de pe rol.....	137

3.3.4 Concluzii privind sancțiunile determinate de pasivitatea procedurală a justițiabililor.....	143
3.4. Amenda judiciară și alte sancțiuni procedurale speciale.....	144
3.4.1 Noțiunea și natura juridică a amenzii judiciare în procedura civilă.....	144
3.4.2 Regimul de aplicare a amenzii judiciare în procedura civilă: temeiuri, procedură, căi de atac.....	147
3.4.3 Identificarea altor sancțiuni speciale în procedura civilă.....	159
3.4.4 Concluzii privind amenda judiciară și sancțiunile speciale.....	165
 4. TENDINȚE EUROPENE ȘI PERSPECTIVE DE REFORMĂ ÎN MATERIA SANCTIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE.....	 167
4.1. Tendințe europene în materia sancțiunilor procedural-civile.....	167
4.2. Jurisprudența CtEDO ca factor de modelare a dreptului intern relevant sancțiunilor procedural-civile.....	176
4.3. Propuneri de actualizare și perfecționare a reglementărilor privind sancțiunile procedural-civile în Republica Moldova.....	183
4.4. Concluzii la Capitolul 4.....	190
 CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	 191
BIBLIOGRAFIE.....	197
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	204
CV-UL AUTORULUI.....	205

ADNOTARE

JOSAN Vasile, „IMPACTUL SANCTIUNILOR PROCEDURAL - CIVILE ASUPRA ÎNFĂPTUIRII ECHITABILE A JUSTIȚIEI ”. Teză de doctor în drept. Școala doctorală Științe Juridice și Economice a Universității de Stat din Moldova. Chișinău, 2025

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii și recomandări, bibliografie din 245 titluri, 173 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 9 lucrări științifice.

Cuvinte cheie: sancțiune procedural-civilă, acte de procedură, nulitate, termen de procedură, decădere, perimare, amendă judiciară.

Domeniul de studiu: dreptul procesual civil.

Scopul lucrării rezidă în realizarea unei cercetări complexe asupra sancțiunilor procedural-civile, analizându-le prin prisma reglementărilor naționale și europene, a opiniilor doctrinare și a practicii judiciare, atât naționale, cât și internaționale, pentru a evalua impactul acestora asupra desfășurării echitabile a justiției în Republica Moldova

Principalele **obiective** ale cercetării sunt: conceptualizarea sancțiunilor procedural-civile și a tipologiilor acestora întru evitarea deficiențelor și inconsecvențelor legislative, respectiv a caracterului difuz de aplicare; evaluarea regimului juridic al principalelor sancțiuni (nulitatea, decăderea, perimarea, amenzile judiciare), pentru a delimita impactul fiecărei categorii asupra funcționalității justiției civile; analiza comparată a reglementărilor naționale cu cele din alte sisteme de drept (în special din state membre ale Uniunii Europene) și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO); Formularea de propuneri concrete de *lege ferenda* pentru optimizarea cadrului normativ și a practicii judiciare în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică conferă prezentei lucrări substanța unui studiu complex menit să fundamenteze științific conceptul „sancțiune procedural-civilă” pe fonul unei austerități doctrinare naționale. Acesta fiind și reperul noutății cercetării științifice efectuate. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a remarcat că statul poate stabili anumite rigori pentru accesul la justiție, nerespectarea cărora să fie sancționată prin neadmiterea persoanei la această metodă de apărare. În același timp, Înalta Curte nu a ezitat să remarce că aceste rigori nu trebuie să afecteze însăși substanța accesului liber la justiție, astfel încât sancțiunile general aplicabile să poată fi ajustate în funcție de situația unor justițiabili concreți. Acest fin echilibru necesar în instituirea sancțiunilor procedurale stă la baza echității procedurilor judiciare în ansamblul lor, iar cercetarea acestora este o bună ocazie de a releva eficiența, oportunitatea și contribuția sancțiunilor procedurale la realizarea actului de justiție.

Semnificația teoretică rezidă, în identificarea și analizarea modalităților prin care sancțiunile procedural-civile contribuie la garantarea unui proces echitabil, în măsura în care acestea disciplinează comportamentul participanților la proces și previn abuzurile, dar fără a compromite dreptul efectiv de acces la justiție.

Valoarea aplicativă a lucrării se exprimă prin enunțarea unor viziuni critice asupra modului de interpretare și aplicare în practică a prevederilor ce reglementează sancțiunile procedural-civile. Procesul de cercetare a permis elaborarea unor argumentări bazate pe doctrină, practică judiciară și analiză proprie pentru a servi avocaților, judecătorilor și altor categorii de juriști la aplicarea cadrului juridic supus analizei, cât și uniformizarea practicii judiciare.

АННОТАЦИЯ

ЖОСАН Василе, «ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНО-ГРАЖДАНСКИХ САНКЦИЙ НА СПРАВЕДЛИВОЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРАВОСУДИЯ». Докторская диссертация по праву. Докторантура юридических и экономических наук Государственного университета Молдовы. Кишинев, 2025

Структура диссертации: введение, четыре главы, выводы и рекомендации, библиография из 245 названий, 173 страницы основного текста. Полученные результаты опубликованы в 9 научных работах.

Ключевые слова: процессуально-гражданская санкция, процессуальные действия, недействительность, процессуальный срок, утрата права, истечение срока, судебный штраф.

Область исследования: гражданское процессуальное право.

Цель работы заключается в проведении комплексного исследования процессуально-гражданских санкций, их анализе с точки зрения национальных и европейских нормативных актов, доктринальных мнений и судебной практики, как национальной, так и международной, с целью оценки их влияния на справедливое осуществление правосудия в Республике Молдова.

Основные цели исследования: концептуализация процессуально-гражданских санкций и их типологии с целью предотвращения законодательных недостатков и несоответствий, а также неоднозначности их применения; оценка правового режима основных санкций (недействительность, утрата права, истечение срока давности, судебные штрафы) с целью определения влияния каждой категории на функционирование гражданского правосудия; сравнительный анализ национальных норм с нормами других правовых систем (особенно государств-членов Европейского Союза) и с практикой Европейского суда по правам человека (ЕСПЧ); формулирование конкретных предложений по *lege ferenda* для оптимизации нормативно-правовой базы и судебной практики в Республике Молдова.

Новизна и научная оригинальность придают настоящей работе содержание комплексного исследования, направленного на научное обоснование концепции «процессуально-гражданские санкции» на фоне строгости национальной доктрины. Это и является ориентиром новизны проведенного научного исследования. Европейский суд по правам человека отметил, что государство может устанавливать определенные специальные требования для доступа к правосудию, несоблюдение которых наказывается недопущением лица к этому способу защиты. В то же время Европейский суд не колебался отметить, что эти строгие требования не должны затрагивать саму суть свободного доступа к правосудию, с тем чтобы общеприменимые санкции могли быть скорректированы в зависимости от ситуации конкретных лиц, подлежащих судебному преследованию. Это тонкое равновесие, необходимое при установлении процессуальных санкций, лежит в основе справедливости судебных процедур в целом, и их исследование является хорошей возможностью выявить эффективность, целесообразность и вклад процессуальных санкций в осуществление правосудия.

Теоретическое значение заключается в выявлении и анализе способов, с помощью которых процессуально-гражданские санкции способствуют обеспечению справедливого судебного разбирательства, поскольку они дисциплинируют поведение участников процесса и предотвращают злоупотребления, но не ущемляют фактическое право на доступ к правосудию.

Прикладная ценность работы выражается в изложении критических взглядов на способ толкования и применения на практике положений, регулирующих процессуальные гражданские санкции. В ходе исследования были разработаны аргументы, основанные на доктрине, судебной практике и собственном анализе, которые могут быть использованы адвокатами, судьями и другими категориями юристов при применении анализируемой правовой базы, а также для унификации судебной практики.

ANNOTATION

JOSAN Vasile, “THE IMPACT OF PROCEDURAL-CIVIL SANCTIONS ON THE FAIR ADMINISTRATION OF JUSTICE.” Doctoral Thesis in Law. Doctoral School of Legal and Economic Sciences, Moldova State University. Chişinău, 2025.

Structure of the thesis: introduction, four chapters, conclusions and recommendations, bibliography comprising 245 titles, 173 pages of main text. The obtained results are published in 9 scientific works.

Key words: procedural-civil sanction, procedural acts, nullity, procedural time-limits, forfeiture, discontinuance, judicial fine.

Field of study: civil procedural law.

The **purpose** of the research resides in carrying out a comprehensive examination of procedural-civil sanctions, analyzed through the lens of national and European regulations, doctrinal opinions, and judicial practice—both national and international—in order to assess their impact on the fair conduct of justice in the Republic of Moldova.

The **main objectives** of the research are: conceptualization of procedural-civil sanctions and their typologies, with a view to avoiding legislative deficiencies and inconsistencies, as well as diffuse modalities of application; evaluation of the legal regime of the principal sanctions (nullity, forfeiture, discontinuance, judicial fines), in order to delimit the impact of each category on the functionality of civil justice; comparative analysis of national regulations with those of other legal systems (particularly in Member States of the European Union) and with the case-law of the European Court of Human Rights (ECtHR); formulation of concrete proposals *de lege ferenda* for optimizing the normative framework and judicial practice in the Republic of Moldova.

The **scientific novelty and originality** confer upon the present work the substance of a complex study aimed at providing a scientific foundation for the concept of “procedural-civil sanction” against the background of a certain doctrinal austerity at national level—this being the point of reference for the novelty of the research undertaken. The European Court of Human Rights has observed that the State may establish certain procedural requirements for access to justice, the failure to comply with which may be sanctioned by denying a party the possibility of pursuing such a means of defence. At the same time, the Court has emphasized that such requirements must not impair the very essence of the right of free access to justice, such that generally applicable sanctions may be adjusted according to the situation of specific litigants. This delicate balance, necessary in the institution of procedural sanctions, lies at the core of fairness in judicial proceedings as a whole, and the study of such sanctions offers a valuable opportunity to highlight their efficiency, appropriateness, and contribution to the realization of justice.

The **theoretical significance** resides in identifying and analyzing the modalities through which procedural-civil sanctions contribute to guaranteeing a fair trial, insofar as they discipline the conduct of the participants in proceedings and prevent abuses, without compromising the effective right of access to justice.

The **practical value** of the work is expressed in the articulation of critical perspectives on the interpretation and practical application of provisions regulating procedural-civil sanctions. The research process has enabled the elaboration of argumentation grounded in doctrine, case-law, and original analysis, intended to serve lawyers, judges, and other categories of jurists in the application of the relevant legal framework, as well as in the pursuit of uniformity in judicial practice.

Lista abrevierilor

- Alin. - alineat
- Art. - articol
- CEDO – Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
- CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- CPC – Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova
- CPC al RO - Codul de Procedură Civilă al României
- CSJ – Curtea Supremă de Justiție
- ELI – European Law Institute
- Etc. – etcetera
- Lit. – litera
- MERCp - Regulile Model Europene de Procedură Civilă
- P. – pagina
- PIGD – Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor
- Pct. - punctul
- Ș.a. – și alții
- Vs – versus
- U.c. – unitate convențională
- UE – Uniunea Europeană
- UNIDROIT - International Institute for the Unification of Private Law

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei propuse spre cercetare.

Impactul sancțiunilor procedural-civile asupra înfăptuirii echitabile a justiției reprezintă o problemă de actualitate majoră, întrucât eficiența actului de justiție depinde nu doar de cadrul normativ substanțial, ci și de mecanismele procesuale menite să asigure respectarea regulilor procedurale. În contextul intensificării exigențelor impuse de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului privind dreptul la un proces echitabil, sancțiunile procesuale nu mai pot fi privite exclusiv ca simple măsuri represive, ci ca instrumente de echilibrare între interesele particulare ale părților și interesul general al bunei administrări a justiției.

Actualitatea cercetării derivă și din nevoia Republicii Moldova de a-și armoniza reglementările procesual-civile cu standardele europene, unde accentul cade pe proporționalitatea și predictibilitatea sancțiunilor aplicate. În lipsa unei aplicări clare și coerente, sancțiunile procedurale pot genera riscul formalismului excesiv sau al încălcării drepturilor procesuale fundamentale, afectând astfel însăși esența procesului echitabil.

Importanța temei rezidă, așadar, în identificarea și analizarea modalităților prin care sancțiunile procedural-civile contribuie la garantarea unui proces echitabil, în măsura în care acestea disciplinează comportamentul participanților la proces și previn abuzurile, dar fără a compromite dreptul efectiv de acces la justiție.

Valoarea aplicativă se exprimă prin enunțarea unor viziuni critice asupra modului de interpretare și aplicare în practică a prevederilor ce reglementează sancțiunile procedural civile. Procesul de cercetare a permis elaborarea unor argumentări bazate pe doctrină, practică judiciară și analiză proprie pentru a servi avocaților, judecătorilor și altor categorii de juriști la aplicarea cadrului juridic supus analizei, cât și uniformizarea practicii judiciare. Un studiu dedicat acestui subiect va contribui la identificarea deficiențelor sistemice și la formularea unor propuneri concrete pentru îmbunătățirea actului de justiție în Republica Moldova, având un impact direct asupra drepturilor justițiabililor și încrederii într-o justiție civilă echitabilă.

Aprobarea rezultatelor. Teza a fost elaborată și discutată în cadrul Școlii doctorale de Științe Juridice și Economice a Universității de Stat din Moldova. Rezultatele cercetării au fost aprobate de către comisia de îndrumare din cadrul Școlii doctorale și a Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM.

Pe parcursul cercetării doctorale, principalele concluzii ale prezentei teze de doctorat au fost expuse în publicațiile autorului și în comunicările la conferințele științifice după cum urmează:

Manifestări internaționale:

1.1.1 JOSAN, Vasile. *Sanctiuni procedurale în contencios administrativ*. În: Conferința științifică internațională aniversară „REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI JURIDIC NAȚIONAL – 65 de ani în serviciul jurisprudenței naționale”, panelul Cod administrativ – 5 ani de la adoptare. 03-04 octombrie 2024, Chișinău.

2.1.1 JOSAN, Vasile. *Digitalizarea procesului civil în Republica Moldova. Progrese și tendințe*. În: Volum de articole prezentate în cadrul Conferinței „Tehnologizarea și Digitalizarea Procesului civil și a Executării silite”, organizată de Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș, Facultatea de Economie și Drept și Camera Executorilor Judecătorești Târgu Mureș. 14-16 septembrie 2023. Târgu Mureș, România.

3.1.1 JOSAN, Vasile. *Digitalizarea justiției și durata procesului civil*. În: Conferința științifică cu participare internațională, organizată de Universitatea „Ovidius” din Constanța împreună cu Universitatea de medicină, farmacie, științe și tehnologie „George Emil Palade” din Târgu-Mureș, Universitatea de Stat din Moldova, Uniunea Internațională a Executorilor Judecătorești, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești din Republica Moldova și Editura Universul Juridic. 15-16 octombrie 2020, Constanța, București.

Manifestări naționale cu participare internațională:

1. JOSAN, Vasile. *Amenzile judiciare în procesul civil*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, SJE, pp. 337-339. ISBN 978-9975-62-472-5.

2. JOSAN, Vasile. *Garantarea ordinii în cadrul procesului civil prin sancționarea cu decăderea din drepturi*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 7-8 noiembrie 2020, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2020, Vol.2, R, SJE, pp. 172-175. ISBN 978-9975-152-52-5.

1.2. cărți de specialitate colective (cu specificarea contribuției personale)

- BELEI, E., JOSAN V., ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală*. / Ediția a 3-a. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2024. 555 p. ISBN 978-9975-173-07-0.

Cap. XIV „Actele, termenele și sancțiunile procedural-civile” p. 497-555

2. Articole în reviste științifice

2.3. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil (cu indicarea categoriei)

2.3.1. JOSAN, Vasile. *Inadmisibilitatea cererii în contenciosul administrativ: fundament teoretic și valențe sancționatorii*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2025, ISSN 1857-2405. Categoria „B”.

2.3.2. JOSAN, Vasile. *Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2025, nr. 1(72), pp. 36-40. ISSN 1857-2405. Categoria „B”.

2.3.3. JOSAN, Vasile. *Aspecte practice ale excepției de tardivitate*. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale), 2021, nr. 11, pp. 204-211. ISSN 1814-3199. Categoria „B”.

Scopul general al tezei constă în realizarea unei cercetări complexe asupra sancțiunilor procedural-civile, analizându-le prin prisma reglementărilor naționale și europene, a opiniilor doctrinare și a practicii judiciare, atât naționale, cât și internaționale, pentru a evalua impactul acestora asupra desfășurării echitabile a justiției în Republica Moldova. Cercetarea urmărește identificarea relației dintre aplicarea sancțiunilor procedural-civile și respectarea drepturilor justițiabililor, precum și evidențierea modalităților de perfecționare a cadrului normativ și a practicii judiciare în conformitate cu standardele europene.

Au fost formulate următoarele **obiective ale cercetării**:

- Conceptualizarea sancțiunilor procedural-civile și a tipologiilor acestora întru evitarea deficiențelor și inconsecvențelor legislative, respectiv a caracterului difuz de aplicare.
- Evaluarea regimului juridic al principalelor sancțiuni (nulitatea, decăderea, perimarea, amenziile judiciare), pentru a delimita impactul fiecărei categorii asupra funcționalității justiției civile.
- Estimarea impactului aplicării sancțiunilor asupra drepturilor fundamentale ale părților la un proces echitabil (accesul la justiție, dreptul la apărare, principiul contradictorialității).
- Analiza comparată a reglementărilor naționale cu cele din alte sisteme de drept (în special din state membre ale Uniunii Europene) și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO).
- Formularea de propuneri concrete de *lege ferenda* pentru optimizarea cadrului normativ și a practicii judiciare în Republica Moldova.

Formularea obiectivelor au pornit de la următoarele **ipoteze de cercetare**:

- Reglementarea actuală a sancțiunilor procedural-civile în Republica Moldova prezintă lacune și ambiguități care afectează predictibilitatea și coerența aplicării lor.
- Aplicarea neunitară sau excesivă a sancțiunilor procedural-civile de către instanțele naționale pot dezechilibra justiția civilă, în disonanță cu cerințele procesului echitabil.
- Armonizarea legislației naționale cu standardele europene și cu jurisprudența CtEDO este esențială pentru asigurarea unui echilibru între eficiența sancțiunilor procedural-civile și garantarea drepturilor justițiabililor.

Metodologia de cercetare.

La elaborarea prezentei teze au fost folosite diverse metode, procedee și tehnici, or, cercetarea sancțiunilor procedural-civile nu poate fi realizată printr-o singură metodă izolată. O abordare complexă, care îmbină istorico-juridică (pentru fundament istoric și evolutiv), metoda dialectică (pentru înțelegerea contradicțiilor), juridico-comparativă (pentru raportare la alte sisteme) și logico-formală (pentru claritate conceptuală) oferă o imagine completă asupra instituției supuse cercetării.

Metoda istorico-juridică în cercetarea sancțiunilor procedural-civile ne-a permis:

- Studierea originii sancțiunilor procedurale în dreptul roman (de exemplu, nulitatea actelor de procedură sau sancțiunile pentru lipsa de formă).
- Analiza evoluției reglementărilor privind sancțiunile în codurile românești succesive (Codul de procedură civilă din 1865, cel din 2010, modificările ulterioare).
- Corelarea evoluției sancțiunilor cu schimbările sociale (ex. creșterea importanței celerității procesului în epoca modernă, influența jurisprudenței CEDO asupra garantării dreptului la proces echitabil).

Aplicarea metodei dialectice în cercetarea sancțiunilor procedural-civile a determinat:

- Analiza raportului dintre **scopul procesului civil** (asigurarea respectării drepturilor) și **sancțiunile aplicate** pentru nerespectarea normelor procedurale.
- Evidențierea contradicției dintre interesul particular al părților (de exemplu, tergiversarea procesului) și interesul general al justiției (soluționarea cauzei într-un termen rezonabil).
- Studierea modului în care sancțiunile procedurale (de exemplu, decăderea, nulitatea, amenda judiciară) contribuie la echilibrarea acestor interese și la evoluția practicii judiciare.

Aplicarea metodei juridico-comparativă în cercetarea sancțiunilor procedural-civile ne-a facilitat:

- Compararea sancțiunilor prevăzute în Codul de procedură civilă român cu cele din alte sisteme de drept (de exemplu, dreptul francez, italian sau spaniol).
- Identificarea asemănărilor și deosebirilor în privința eficienței sancțiunilor (ex. amenda judiciară, decăderea din dreptul de a propune probe, nulitatea actelor).
- Evaluarea modului în care experiența altor sisteme poate contribui la perfecționarea reglementărilor naționale privind sancțiunile procedurale.

Aplicarea metodei logico-formale în cercetarea sancțiunilor procedural-civile a contribuit esențial la:

- Clarificarea conceptului de „*sanctiune procedural-civilă*” prin delimitarea de alte instituții (de exemplu, sancțiuni materiale, penale sau disciplinare).
- Clasificarea sancțiunilor procedurale în funcție de criterii logice precum sunt temeiurile aplicării, întinderea efectelor, posibilitățile de invocare (ex officio sau la cerere).
- Verificarea coerenței interne a reglementărilor procesual-civile și evitarea contradicțiilor în interpretare.

În procesul de cercetare ne-am bazat pe materialul doctrinar, normativ și empiric. Baza normativă a constituit-o: Constituția Republicii Moldova, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, Codul administrativ al Republicii Moldova, precum și alte legi speciale relevante. Totodată, a fost studiată legislația din alte state, precum: România, Franța, Italia, Spania și acte de drept internațional. De rând cu actele normative a fost cercetată jurisprudența națională și cea din Uniunea Europeană.

Sumarul capitolelor tezei. Conținutul tezei este expus în conformitate cu principiul „de la general la special”, adică de la conceptele generale privind sancțiunile procedural-civile spre analiza conținutului sancțiunilor concrete, precum și a practicii judiciare relevante din domeniu. Lucrarea este alcătuită din introducere, patru capitole, care reunesc în total 17 subcapitole, concluzii și recomandări, precum și lista de referințe bibliografice și acte normative utilizate. În ansamblu, lucrarea numără 174 pagini de text, iar în lista bibliografică sunt incluse 103 titluri.

În **Capitolul 1** a fost analizată situația științifice actuală privind cercetarea sancțiunilor procedural-civile.

Inerent gradul de cercetare a sancțiunilor procedural-civile la nivel național (**subcapitolul 1.1**) constituie un punct de pornire care determină amploarea și profunzimea cercetării, orientarea spre studiul comparat și propunerile de asanarea a conceptelor doctrinare depășite. Astfel, literatura de specialitate din Republica Moldova este fragmentară și insuficient sistematizată, lipsind o monografie dedicată și o teorie unitară asupra sancțiunilor. Instituții precum nulitatea și perimarea sunt tratate lacunar, în timp ce amenda judiciară și decăderea au beneficiat de analize doctrinare mai detaliate, dar izolate. Moștenirea Codului de Procedură Civilă de inspirație sovietică a întârziat dezvoltarea unei concepții autonome asupra sancțiunilor, acestea fiind privite mai degrabă ca „măsuri de constrângere” dispersate.

Cercetările în afara Republicii Moldova în privința sancțiunilor procedural-civile (**subcapitolul 2.2**) a permis identificarea sistemelor de drept unde sancțiunile sunt reglementate amplu și detaliat, atât în plan normativ, cât și doctrinar. România, Franța și Italia pot oferi modele relevante pentru dezvoltarea teoriei autohtone. Doctrina românească a conturat deja o viziune integratoare asupra sancțiunilor, cu accent pe nulitate, decădere, perimare și amenda judiciară,

constituind un reper regional solid. Literatura franceză prin lucrări recente, subliniază tensiunea dintre eficiența procesului civil și riscul formalismului excesiv, oferind soluții echilibrate ce pot inspira dreptul moldovenesc.

Reglementările normative și jurisprudența relevantă în domeniul sancțiunilor procedural-civile (**subcapitolul 1.3**) sunt terenul cel mai fertil pentru analiză, prin utilizarea diferitelor metode de cercetare. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova a creat cadrul pentru o reglementare mai coerentă, însă nu suficient de clar pentru a putea fi aplicat uniform și efectiv. În practica națională se atestă confuzii impardonabile dintre concepte fundamentale, se pierde sensul și scopul sancțiunilor procedural-civile în excesul de formalism. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului trasează limite clare în aplicarea sancțiunilor, impunând exigențele proporționalității, previzibilității și evitării formalismului excesiv.

În **Capitolul 2**, intitulat *Fundamente teoretice ale sancțiunilor procedural-civile*, am conturat cadrul conceptual al acestei instituții juridice, prin examinarea premiselor doctrinare și a funcțiilor pe care acestea le îndeplinesc în procesul civil.

În **subcapitolele 2.1 și 2.2** au fost analizate aprofundat conceptul de sancțiune procedural-civilă și categoriile de sancțiuni. Pornind de la definirea generală a sancțiunii în drept, ca reacție a ordinii juridice la nerespectarea normelor, și particularizând apoi la specificul procesului civil. S-au identificat diverse definiții doctrinare, atât din literatura juridică națională, cât și din cea străină, pentru a surprinde esența și elementele definitorii ale acestui instrument juridic. De asemenea, a-au făcut delimitări conceptuale clare între sancțiunile procedural-civile și alte categorii juridice cu care acestea ar putea fi confundate: măsurile procesuale, pedepsele, remediile procesuale, condițiile de admisibilitate.

Recomandăm menținerea cel puțin a următoarelor categorii de clasificări, care urmează a fi minuțios desfășurate: natura consecinței juridice; obiectul sancțiunii; criteriul inițiativei aplicării sancțiunii; momentul intervenirii sancțiunii.

Este benefică scoaterea în evidență a clasificării legislative (conform Codului de procedură civilă al Republicii Moldova) reieșind din care acestea grupează categoriile principale: Nulitatea actelor de procedură; Decăderea din dreptul de a exercita un act de procedură; Perimarea cererii de chemare în judecată; Amenzile judiciare; Alte sancțiuni speciale prevăzute de lege.

În **subcapitolul 2.3** am analizat în detaliu următoarele funcții ale sancțiunilor procedural-civile. Funcția coercitivă (de constrângere); Funcția preventivă; Funcția reparatorie/de restabilire; Funcția educativă; Funcția de eficientizare a justiției; Funcția de garantare a dreptului la un proces echitabil.

Subcapitolul 2.4. este dedicat condițiilor de aplicare a sancțiunilor procedural-civile: Neîndeplinirea unui act de procedură; Îndeplinirea defectuoasă a unui act de procedură; Exercitarea abuzivă a unui drept procedural.

Capitolul 3. Reglementarea și regimul juridic al sancțiunilor procedural-civile în Republica Moldova este compartimentul-cheie al tezei de doctorat.

În **subcapitolul 3.1**, dedicat celei mai importante sancțiuni procedurale civile: nulitatea actelor de procedură am conturat distincția clară între nulitatea absolută și nulitatea relativă, examinând condițiile de invocare, termenele, persoanele îndreptățite să o invoce și efectele fiecărui tip de nulitate. Impactul nulității dreptul procesual civil al Republicii Moldova a relevat o serie de vulnerabilități structurale: rigiditate și formalism excesiv, absența unei clasificări legislative, regimul incomplet al invocării și efectelor, precum și o reglementare insuficientă a mecanismelor de remediere. Toate aceste constatări justifică necesitatea unei intervenții legislative și a unei elaborări doctrinare aprofundate, menite să modernizeze instituția și să o armonizeze cu standardele europene.

Subcapitolul 3.2 este supusă analizei sancțiunea decăderii - una dintre cele mai frecvente și cu impact major asupra drepturilor părților. Definirea decăderii ca fiind sancțiunea ce constă în pierderea de către o parte a dreptului de a mai efectua un act de procedură, ca urmare a nerespectării unui termen imperativ sau a unei condiții legale. Se insistă asupra caracterului său legal (decăderea operează numai când este prevăzută expres de lege) și asupra faptului că instanța o aplică din oficiu. Se analizează condițiile esențiale pentru ca decăderea să opereze (termen imperativ, nerespectarea termenului, lipsa unei cauze justificate pentru nerespectare). Impactul decăderii este mai dur decât scopurile care le declară, cel puțin din optica justițiabililor care ajung recurenți la CSJ.

În **subcapitolul 3.3**, am analizat două instituții procesuale distincte, dar adesea confundate, care conduc la finalizarea procesului civil datorită inactivității părților perimarea și scoaterea de pe rol. Definind perimarea ca fiind sancțiunea procedurală care constă în stingerea judecății din cauza inactivității părților timp de o anumită perioadă de timp prevăzută de lege. Scopul perimării constând în sancționarea lipsei de diligență a părților și evitarea blocării instanțelor cu litigii abandonate. Titlul subcapitolului - **Sancțiuni determinate de pasivitatea procedurală a justițiabililor** – relevă de fapt o categorie distinctă de condiții de aplicarea a câtorva sancțiuni procedural-civile foarte asemănătoare ca impact asupra drepturilor persoanelor care acced în justiție.

În **subcapitolul 3.4**, am analizat regimul juridic al amenzilor judiciare și altor sancțiuni aplicate pentru abateri de la disciplina procesuală. Amenda judiciară fiind o sancțiune pecuniară

aplicată de instanță persoanelor care, prin conduita lor, împiedică buna desfășurare a procesului. Am detaliat principalele cazuri în care Codul de procedură civilă permite aplicarea amenzilor judiciare (de exemplu, nerespectarea termenelor stabilite de instanță, refuzul nejustificat de a depune mărturie, lipsa de respect față de instanță, abuzul de drept procedural, tergiversarea nejustificată a judecării). Procedura de aplicare a amenzii (din oficiu sau la cerere, cu respectarea dreptului la apărare și a posibilității de a formula obiecțiuni) și caracterul definitiv sau supus căilor de atac al hotărârii de aplicare a amenzii a fost o preocupare constantă, mai ales în lumina mai multor cazuri practice.

În același subcapitol s-au analizat alte sancțiuni sau consecințe juridice cu caracter sancționator, care nu se încadrează strict în categoriile majore, dar care au un impact semnificativ asupra desfășurării procesului civil. Este vorba de:

- Respingerea cererii ca tardivă: Deși nu este o sancțiune în sensul clasic, nerespectarea termenelor de formulare a cererilor (ex: cererea de apel, cererea reconvențională) are ca efect respingerea acestora, ceea ce reprezintă o consecință negativă pentru partea care nu a respectat termenul.
- Inadmisibilitatea cererii: Respingerea unei cereri ca inadmisibilă din cauza nerespectării unor condiții de admisibilitate (ex: lipsa calității procesuale, lipsa interesului, lipsa capacității procesuale).
- Sancțiuni pentru nerespectarea hotărârilor judecătorești: Deși nu sunt strict procedurale civile, se poate face o scurtă referire la sancțiunile care intervin în faza de executare silită pentru nerespectarea obligațiilor stabilite printr-o hotărâre judecătorească (ex: amenzi cominatorii, penalități), subliniind rolul lor în asigurarea eficienței justiției.
- Abuzul de drept procedural: Se analizează conceptul de abuz de drept procedural, ca o formă de comportament ilicit în proces, și consecințele juridice ale acestuia, care pot include aplicarea de amenzi, despăgubiri, sau chiar respingerea unor cereri. Deși nu este o sancțiune distinctă, abuzul de drept procedural justifică aplicarea altor sancțiuni.
- Alte măsuri cu caracter sancționator: Se includ aici și alte dispoziții din Codul de procedură civilă care, deși nu sunt denumite expres „sancțiuni”, au un efect punitiv sau restrictiv asupra părților care nu respectă normele (ex: obligarea la plata unor cheltuieli de judecată suplimentare pentru acte inutile).

Capitolul 4, intitulat *Tendențe europene și perspective de reformă în materia sancțiunilor procedural-civile*, este o sinteză a oportunităților de care dispune Republica Moldova pentru a-și racorda cadrul normativ, concepțiile doctrinare și practica judiciară la standardele și exigențele

acquis-ului comunitar, în vederea consolidării convergenței cu spațiul juridic european și a asigurării unei aplicări coerente a sancțiunilor procedural-civile în conformitate cu principiile statului de drept și ale procesului echitabil

În **subcapitolul 4.1**, am oferit o perspectivă comparativă asupra reglementării sancțiunilor procedurale civile în diverse sisteme de drept, cu accent pe state membre ale Uniunii Europene. Ne-am axat pe cele trei sisteme juridice, reprezentative pentru familii de drept relevante (de exemplu, sistemul francez, sistemul german, sistemul românesc – datorită proximității și influențelor istorice).

Analiza prezentată în **subcapitolul 4.2** evidențiază jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului drept un vector esențial în conturarea dreptului intern, exercitând o influență normativă și practic-operativă asupra implementării sancțiunilor procedural-civile și contribuind la armonizarea practicilor judiciare naționale cu standardele europene.

În **subcapitolul 4.3** am scos în evidență deficiențele reglementărilor actuale au fost scoase în evidență pentru o fundamentare persuasivă a propunerilor de actualizare și perfecționare a reglementărilor privind sancțiunile procedural-civile în Republica Moldova. *Inter alia* acestea sunt:

- Lipsa de claritate și ambiguități legislative: Anumite prevederi sunt imprecise, lăsând loc la interpretări divergente și la o aplicare neunitară.
- Formalism excesiv: Anumite sancțiuni sunt aplicate într-un mod prea rigid, fără a ține cont de substanța cauzei sau de interesele legitime ale părților, ducând la încălcarea accesului la justiție sau a dreptului la apărare.
- Disproporționalitatea sancțiunilor: Cuantumul amenzilor judiciare sau efectele unor sancțiuni (ex: decăderea) pot fi uneori disproporționate în raport cu gravitatea abaterii.
- Insuficiența mecanismelor de remediere: Posibilitățile de repunere în termen sau de sanare a viciilor sunt limitate sau dificil de aplicat în practică.
- Lipsa unei culturi a echității: Uneori, judecătorii aplică sancțiunile într-un mod pur mecanic, fără a pondera suficient impactul asupra echității procesului.
- Tergiversarea procedurilor: Paradoxal, deși menite să disciplineze, aplicarea greșită a sancțiunilor sau contestarea lor excesivă poate duce la prelungirea inutilă a litigiilor.
- Dificultăți în sancționarea abuzului de drept procedural: Deși conceptul există, aplicarea efectivă a sancțiunilor pentru abuzul de drept procedural este adesea dificilă sau inconsistentă.
- Necesitatea actualizării la standardele europene: În ciuda eforturilor, anumite aspecte nu sunt pe deplin armonizate cu cerințele CtEDO sau cu bunele practici din statele membre UE.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE ACTUALE PRIVIND CERCETAREA SANȚIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE

1.1 Gradul de cercetare a sancțiunilor procedural-civile la nivel național

Un demers științific privind studiul sancțiunilor procedurale civile trebuie să pornească, în mod firesc, de la determinarea punctului în care ne aflăm în doctrina națională și de la măsura în care fiecare instituție din sfera sancțiunilor – nulitatea, decăderea, perimarea, amenda judiciară sau alte sancțiuni speciale – a fost cercetată pe plan intern. O asemenea abordare permite nu doar o radiografie fidelă a stadiului actual al literaturii de specialitate din Republica Moldova, ci și identificarea unor lacune metodologice și tematice care reclamă aprofundare. În lipsa unei asemenea evaluări preliminare, există riscul ca analiza teoretică să fie ruptă de realitatea juridică și să nu răspundă nevoilor actuale.

Construcțiile juridice moderne au consacrat deja ideea că sancțiunile reprezintă coloana vertebrală a procesului civil, întrucât normele juridice ar fi golite de conținut dacă nu s-ar indica în mod precis măsurile de constrângere ce intervin în cazul nerespectării lor. O normă lipsită de sancțiune nu ar depăși nivelul unei simple recomandări morale sau al unui deziderat teoretic, fiind incapabilă să producă efecte concrete în ordinea de drept. În această logică, sancțiunea nu poate fi privită ca un element secundar, ci constituie garanția efectivității normei și condiția indispensabilă a aplicabilității sale în viața juridică.

Nu se poate afirma că, în domeniul sancțiunilor procedurale civile, există în Republica Moldova un studiu aprofundat sau o analiză sistematică. Contribuțiile doctrinare sunt mai degrabă fragmentare și deficitare, vizând aspecte izolate contextuale – precum nulitatea, decăderea, amenda judiciară ori perimarea – și lipsite de o viziune integratoare asupra instituției sancțiunilor ca ansamblu. În lipsa unei monografii dedicate, cercetarea autohtonă rămâne insuficientă, fiind suplinită parțial de practica instanțelor judecătorești și de influențele doctrinare din alte spații de drept, în special cel românesc și european continental.

Lipsa unor studii aprofundate în această direcție se explică, în primul rând, prin linia doctrinară și legislativă urmată de Moldova până la obținerea independenței. Codul de procedură civilă de inspirație sovietică, aflat în vigoare timp de mai multe decenii, nu consacra sancțiunile procedurale ca instituții autonome și nu le recunoștea într-o formă sistematizată. Chiar dacă sancțiunile funcționau, în fapt, ca un regulator al procesului, acestea erau privite fragmentar și lipsit de o teorie proprie. În consecință, doctrina procesuală din perioada respectivă s-a limitat la o abordare preponderent formalistă și tehnică, în care sancțiunile apăreau doar ca „măsuri de constrângere” dispersate în legislație, fără a fi analizate unitar. Singura sancțiune procesuală căreia

i se acorda o atenție explicită era amenda judiciară, tratată mai mult ca instrument de disciplinare a părților și a participanților la proces, decât ca parte integrantă a unei teorii generale a sancțiunilor.

În doctrina europeană modernă, sancțiunile procesuale ocupă un loc bine definit în arhitectura procesului civil. Ele nu sunt privite doar ca simple măsuri coercitive, ci ca mecanisme esențiale de garantare a ordinii procesuale, de disciplinare a participanților și de asigurare a eficienței și echității procedurilor judiciare. Prin consacrarea lor expresă în codurile de procedură, atât sub aspectul formei, cât și al evoluției sistemului de sancțiuni, statele europene au oferit doctrinei un teren fertil pentru construcții teoretice și analize sistematice.

Prin contrast, în Republica Moldova, moștenirea Codului de Procedură Civilă¹ de inspirație sovietică, unde instituția sancțiunilor nu a fost privită ca una autonomă, a făcut ca acestea să rămână într-un plan secund. În lipsa unei reglementări unitare, doctrina locală nu a dezvoltat o teorie coerentă a sancțiunilor, acestea fiind abordate doar incidental. Doar după adoptarea noului Cod de procedură civilă a apărut posibilitatea unei tratări mai sistematice, însă direcția rămâne relativ recentă și insuficient explorată la nivel doctrinar.

Sancțiunile procedurale au cunoscut întotdeauna o dezvoltare dinamică, oscilând între sisteme caracterizate printr-un formalism excesiv și rigid, cu sancțiuni aplicate în mod automat, și concepțiile moderne, în care se pun în valoare principiile „nicio sancțiune fără vătămare” și „nicio sancțiune fără remedii”. În timp, odată cu evoluția instituției a sancțiunilor procedural, au fost redefinite treptat atât funcțiile, cât și rolul sancțiunilor în procesul civil, transformându-le din simple instrumente de constrângere în garanții ale echității și eficienței procedurii.

Prin urmare, lipsa unui istoric legislativ și doctrinar consistent în această materie face ca Republica Moldova să rămână în urmă în raport cu tendințele europene, întârziind procesul de ajustare și modernizare a legislației procesual-civile la imperativele timpului.

Dacă analizăm categoriile principale de sancțiuni procedurale civile, putem constata că instituții precum nulitatea sau perimarea nu sunt aproape deloc discutate și tratate în literatura de specialitate autohtonă. Doctrina nu oferă explicații sistematice asupra condițiilor de incidență, efectelor și funcțiilor acestora, ceea ce relevă o lacună evidentă în cercetarea procesuală. În schimb, în ceea ce privește amenda judiciară și, într-o măsură mai mică, decăderea, se pot identifica unele articole științifice și materiale cu caracter doctrinar care conțin relatări punctuale și analize fragmentare. Totuși, aceste contribuții nu constituie încă un fundament suficient pentru conturarea unei teorii unitare a sancțiunilor procedurale civile în Republica Moldova.

¹ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. Publicat la 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294. În continuare - CPC.

În literatura de specialitate din Republica Moldova, sancțiunile procedurale civile au fost abordate doar tangențial, în cadrul unor manuale și monografii de drept procesual civil dedicate procesului civil în ansamblu, precum și în anumite articole științifice cu caracter punctual. Până în prezent, nu s-a elaborat nicio teză de doctorat care să aibă ca obiect exclusiv sancțiunile procedurale civile, fapt ce confirmă caracterul insuficient explorat al temei.

Printre studiile de bază consacrate sancțiunilor procedurale se numără Manualul de Drept procesual civil din 2014², unde Capitolul XVII este rezervat acestei materii, și Manualul de Drept procesual civil din 2016³, ambele fiind coordonate de dna Belei Elena. În aceste lucrări sunt prezentate noțiunile fundamentale, elementele definitorii și funcțiile sancțiunilor, fiind enumerate și descrise succint principalele categorii: nulitatea, decăderea, amenda judiciară și perimarea. Deși materialul reflectă sancțiunile într-o viziune modernă, spațiul alocat rămâne relativ redus, ceea ce nu permite o analiză aprofundată a instituției.

O variantă actualizată a aceluiași studiu se regăsește în manualul de *Drept procesual civil. Partea generală* 2024⁴, coordonat tot de către dna Belei Elena, unde sancțiunile procedural civile sunt analizate în Capitolul XIV. Totuși, nici aici nu putem vorbi despre un studiu detaliat, ci mai curând despre o prezentare introductivă, destinată să ofere studenților și practicienilor o privire generală asupra sancțiunilor procedurale civile.

O altă cercetare care abordează, într-o formulă indirectă, domeniul sancțiunilor este *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*, realizat de către dl. Prisac Alexandru⁵. Deși lucrarea nu are ca obiect principal sancțiunile procedurale, autorul comentează articolele din Codul de procedură civilă, iar dispozițiile referitoare la sancțiuni beneficiază de explicații utile. Astfel, avem comentarii la toate articolele, inclusiv și la cele care se referă la sancțiuni, acestea fiind analizate și clarificate, oferind un suport doctrinar în acest domeniu. Aceste comentarii permit sistematizarea informațiilor și constituie o sursă de referință importantă pentru cercetarea sancțiunilor procedurale civile, începând cu instituțiile de bază – nulitatea, decăderea, perimarea și amenda judiciară – și terminând cu sancțiunile speciale sau atipice.

În manualul „Drept procesual civil, partea generală”⁶ autorii Prisac Alexandru, Bănărescu Anatolie și Bănărescu Iulia au consacrat un capitol separat Sancțiunilor procedurale. Însă definiția

² BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Lexon-Plus, 2014.

³ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil, Partea generală*. Chișinău: Lexon Prim, 2016.

⁴ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024.

⁵ PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă a Republicii Moldova*. Chișinău: Ed. Lexon Prim, 2019.

⁶ PRISAC, Alexandru, BĂNĂRESCU, Anatolie, BĂNĂRESCU, Iulia. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău. ÎS „Tipografia Centrală”, 2021.

oferită este la fel fragmentară, întrucât se bazează pe temeiurile de aplicare a sancțiunilor fără elucidarea completă a acestora – încălcarea termenelor este omisă din rațiuni neclare.

Într-o formulă mai generalizată, sancțiunile procedurale sunt tratate și de către dna Pisarenco Olga în notele de curs *Drept procesual civil*⁷. Autoarea oferă o definiție a sancțiunii procedurale și analizează funcțiile sancțiunilor, însă abordarea nu acoperă întreaga paletă a instituțiilor fundamentale. Sunt discutate în principal nulitatea actelor de procedură, decăderea și amenda judiciară, iar dintre sancțiunile de tip particular este menționată și scoaterea cererii de pe rol. Totuși, alte sancțiuni de bază, precum perimarea, nu beneficiază de o tratare distinctă, ceea ce confirmă caracterul fragmentar al analizei.

Un aport la cercetarea tematicii îl are articolul semnat de către dl. profesor Crețu Vasile, intitulat „*Sancțiunile procedurale civile conform legislației Republicii Moldova*”⁸. Autorul pornește de la definiția legală prevăzută de art. 10 CPC și subliniază rolul sancțiunilor ca măsuri de influență etatică, destinate să asigure eficiența și ordinea procesului civil. Studiul se distinge printr-o clasificare amplă a sancțiunilor procedurale – represive, prohibitive și de restabilire, dar și absolut-determinate, relativ-determinate, alternative și cumulative – reliefând importanța aplicării lor corecte pentru garantarea unui proces echitabil și soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

O contribuție nu mai puțin importantă, deși într-o manieră indirectă, aparține și dlui Dumitrașcu Dumitru, prin teza sa de doctorat „*Apărarea pârâtului prin intermediul obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale*”⁹. Deși cercetarea sa nu are ca obiect principal sancțiunile procedurale civile, autorul abordează instituții care se află în strânsă legătură cu acestea. Astfel, în cadrul analizei excepțiilor procesuale, sunt tratate expres excepția nulității actului de procedură, excepția decăderii și excepția de perimare – instituții care, prin natura lor, reprezintă forme ale sancțiunilor procedurale civile. În acest fel, teza contribuie, chiar și indirect, la dezvoltarea înțelegerii doctrinei a sancțiunilor în dreptul procesual civil din Republica Moldova.

Articolul semnat de către Iulia și Anatolie Bănărescu¹⁰ explică, pornind de la art. 10 alin. (1) CPC, noțiunea și funcțiile sancțiunilor procedurale (preventiv-educativă, reparatorie, punitivă) și subliniază că textul legal oferă nu doar definiția, ci și temeiurile aplicării (neîndeplinirea,

⁷ PISARENCO, Olga. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Editura „Tehnica” UTM, 2011.

⁸ CREȚU, Vasile. *Sancțiunile procedurale civile conform legislației Republicii Moldova*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020.

⁹ DUMITRAȘCU, Dumitru. *MIJLOACE DE APĂRARE A PĂRĂTULUI ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022.

¹⁰ BĂNĂRESCU, Iulia, BĂNĂRESCU, Anatolie. *Sancțiunile procedurale*. În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, 2022, nr.8(158), p. 224-230.

îndeplinirea defectuoasă a actului, exercitarea abuzivă a dreptului). Autorii inventariază sistemul sancțiunilor din art. 10 alin. (3) CPC (nulitatea, decăderea, obligația de completare/refacere, restabilirea în drepturi, amenda judiciară, alte măsuri) și dezvoltă pe larg regimul amenzii judiciare: bazele legale în Codul de Procedură Civilă și în alte acte, diferența față de amenzile penal/contravenționale, procedura de aplicare și executare, precum și problema cuantumului (unități convenționale vs. sume în lei). Concluzia lor este că sancțiunile procedurale sunt garantul bunei administrări a justiției, iar amenda judiciară are un rol disciplinar direct asupra subiecților procesuali, putând fi aplicată repetat pentru încălcări succesive.

Un aport util îl reprezintă și articolul de Cruglițchi Tatiana privind regimul de invocare a nulității¹¹. Autoarea examinează regimul juridic al nulității în procesul civil — condițiile, modalitățile și termenele de invocare, efectele, precum și distincția dintre nulitățile absolute și relative — și arată cum instanța echilibrează garanțiile justițiabilului cu exigența celerității, inclusiv prin remedii precum refacerea și remedierea actelor procedurale.

Observăm că, așa cum am afirmat încă de la început, cercetările privind sancțiunile procedurale civile sunt fragmentare și nesistematice. Ele apar doar punctual, în manuale, monografii sau articole științifice, fără a oferi o viziune unitară și cuprinzătoare. În aceste condiții, o consolidare detaliată a bazei științifice se impune cu necesitate, pentru a construi o teorie coerentă și adaptată realităților actuale ale dreptului procesual civil din Republica Moldova.

1.2 Cercetări în afara Republicii Moldova în privința sancțiunilor procedural-civile

Cercetările în materia sancțiunilor procedurale din străinătate sunt deosebit de consistente și voluminoase. În primul rând, în statele europene această tematică reprezintă obiect de studiu de mai multe decenii, chiar secole, ceea ce a permis conturarea unei baze doctrinare solide, sistemice și bine articulate. Literatura de specialitate străină se remarcă prin bogăția abordărilor, varietatea de perspective teoretice și analiza critică aprofundată, care nu se limitează la simple descrieri, ci tratament cu detalii, integrarea lor în arhitectura procesului civil și evaluarea impactului asupra echității și eficienței actului de justiție.

Este firesc că nu putem trece în revistă întreaga literatură internațională dedicată sancțiunilor procedurale, motiv pentru care ne vom referi în principal la studiile analizate și citate în cadrul prezentei lucrări. Ceea ce trebuie subliniat însă este faptul că, la nivel internațional,

¹¹ CRUGLIȚCHI, Tatiana. *Invocarea nulității în procesul civil*. În: „Realități și perspective ale învățământului juridic național”, Chișinău: Editura CEP USM. p. 548-556.

materia dreptului procesual civil și, implicit, a sancțiunilor procedurale beneficiază de o atenție științifică solidă, fiind tratată cu rigoare, profunzime și diversitate de perspective.

În România, materia sancțiunilor procedurale civile beneficiază de o tradiție doctrinară și legislativă solidă, mult mai dezvoltată decât în Republica Moldova. Codul de procedură civilă român cuprinde un număr extins de articole dedicate sancțiunilor, reglementând expres nulitatea, decăderea, perimarea, amenda judiciară, dar și alte instituții cu caracter sancționator. Această bază normativă amplă a permis apariția unui volum consistent de literatură de specialitate: manuale universitare, tratate, comentarii la Codul de procedură civilă și teze de doctorat.

Doctrina română tratează sancțiunile procedurale într-o manieră sistematică și aprofundată, analizând atât fundamentele teoretice (definiție, funcții, clasificări), cât și regimul juridic concret al fiecărei sancțiuni. Se acordă o atenție deosebită nulităților procesuale și condițiilor lor de aplicare, dar și raportului dintre formalismul procedural și protecția efectivă a drepturilor procesuale. Totodată, în literatura de specialitate sunt discutate pe larg efectele sancțiunilor, jurisprudența națională și influențele europene asupra acestor instituții.

Prin urmare, nivelul de studiu al sancțiunilor procedurale civile în România este mult mai consistent și diversificat, ceea ce a dus la constituirea unei baze doctrinare solide, de referință atât pentru cercetători, cât și pentru practicieni.

Doctrina și legislația română au constituit unul dintre pilonii de bază ai acestui studiu, oferind prin Codul de procedură civilă și prin literatura de specialitate un cadru amplu și sistematic de analiză a sancțiunilor procedurale civile.

Lucrarea dlui profesor Ioan Leș *Sancțiunile procedurale în materie civilă*¹² reprezintă un studiu amplu și sistematic dedicat exclusiv acestei instituții fundamentale a dreptului procesual. Autorul abordează pe larg nulitatea, decăderea, perimarea, amenzile judiciare și alte sancțiuni, analizând condițiile de aplicare, regimul invocării, efectele produse și modalitățile de remediere. Prin îmbinarea fundamentele teoretice cu jurisprudența și practica judiciară, lucrarea oferă o viziune completă și actuală asupra sancțiunilor, constituind un reper de bază pentru doctrină și practicieni.

Un reper doctrinar important în materia sancțiunilor îl constituie și lucrarea aceluiași distins profesor Ioan Leș, *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole, ediția a II-a*¹³. Deși volumul nu este consacrat exclusiv sancțiunilor procedurale, varietatea și amploarea normelor juridice incidente în dreptul procesual civil român fac din acest comentariu un instrument valoros pentru cercetarea de față. Explicațiile, interpretările și trimiterile la jurisprudență oferite de autor

¹² LEȘ Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008.

¹³ LEȘ, Ioan. *Noul cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2015.

constituie repere esențiale, care, prin nivelul lor de detaliu, sprijină sistematizarea și ordonarea doctrinară a materiei sancțiunilor procedurale civile în Republica Moldova.

Evident, în cadrul acestei lucrări am făcut trimitere și la alte studii elaborate de dl Ioan Leș, însă acestea nu au ca obiect exclusiv sancțiunile procedurale. Prin urmare, nu vom insista asupra unei treceri în revistă exhaustive a tuturor acestor contribuții, ci doar le vom valorifica punctual, acolo unde argumentația o impune.

Un studiu de referință în materia sancțiunilor procedurale îi aparține autorului român Paul Pop, concretizat în volumul „*Sancțiuni procedurale în procesul civil*” (2016). Lucrarea tratează instituția sancțiunilor cu un lux de detalii, raportându-se la legislația română și la specificul acesteia, dar valoarea sa depășește cadrul național prin soliditatea fundamentării teoretice și amploarea analizei. De asemenea, ea cuprinde un demers mai diferit în literatura de specialitate, prin abordarea dreptului comparat în materia sancțiunilor, analizând reglementări din sisteme precum Franța, Belgia, Luxemburg și Republica Moldova. Datorită volumului, structurii și nivelului de aprofundare, această lucrare constituie un reper doctrinar esențial și un punct de orientare fundamental în studiul sancțiunilor procedurale, inclusiv pentru fundamentarea prezentului demers științific.

Cartea dlui Paul Pop, *Sancțiuni procedurale în procesul civil* (2016), a fost precedată de teza sa de doctorat susținută în 2015, intitulată *Sancțiuni procedurale în procesul civil – din perspectiva noului Cod de procedură civilă*¹⁴. Această teză, unică în România ca lucrare doctorală consacrată integral materiei sancțiunilor procedurale moderne, a pus bazele teoretice și metodologice ale volumului ulterior, dezvoltând și sistematizând regimul nulității, decăderii, perimării, amenzilor judiciare și despăgubirilor, cu ample referințe practice și de drept comparat. Lucrarea tratează în detaliu condițiile de aplicare, modalitățile de invocare, efectele și posibilitățile de remediere, analizând totodată raporturile cu exigența termenului rezonabil (în jurisprudența CtEDO) și mecanismele interne de accelerare a procedurilor. În ansamblu, contribuția sa oferă un cadru doctrinar coerent și practic pentru înțelegerea și sistematizarea sancțiunilor procedurale.

Este de evidențiat și volumul autorilor Viorel Mihai Ciobanu, Marian Nicolae și alții, *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat, Vol. I, art. 1–526, Ediția a II-a*¹⁵, revizuită și adăugită, care, asemenea altor comentarii, nu este consacrat exclusiv sancțiunilor procedurale, dar are o valoare deosebită prin modul detaliat în care sunt analizate articolele Codului dedicate

¹⁴ POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil din perspectiva Noului Cod de Procedură Civilă*. Rezumatul tezei de doctorat. București: 2015.

¹⁵ CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN Nicolae et al. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2016.

acestora. Lucrarea se distinge prin contribuția unei echipe de autori formată atât din teoreticieni, cât și din practicieni renumiți, ceea ce oferă o dublă perspectivă: doctrinară și aplicată. Astfel, cititorul poate înțelege sancțiunile procedurale nu doar ca instituții juridice teoretice, ci și ca instrumente aplicabile efectiv în practica judiciară.

O lucrare care nu abordează ansamblul sancțiunilor procedurale, dar se concentrează pe una dintre cele mai importante instituții, este cea a dlui Ovidiu Ungureanu – *Nulitățile procedurale civile*. Autorul tratează nulitatea într-un mod amplu și sistematic, analizând definiția, condițiile, efectele și regimul juridic al acesteia, cu trimiteri comparative la alte sancțiuni procedurale. Studiul constituie un reper doctrinar esențial pentru înțelegerea și conturarea teoretică a nulității actelor de procedură, servind drept fundament pentru cercetările ulterioare în materia sancțiunilor procedurale civile.

Literatura dedicată excepțiilor de procedură are o relevanță deosebită pentru analiza sancțiunilor, întrucât excepțiile constituie mijlocul prin care acestea sunt valorificate în procesul civil. Excepția nulității, excepția decăderii sau excepția primăriei reprezintă expresii concrete ale sancțiunilor procedurale, iar studiul lor detaliat permite o înțelegere mai profundă a condițiilor de ridicare, constatare și aplicare a acestor instituții. În acest sens, pot fi menționate lucrările ghidate de către dl Alexandru Bleoancă, *Cartea de excepții în procedura civilă*, ediția a II-a¹⁶, care oferă o sistematizare amplă și riguroasă a excepțiilor procesuale, analizând atât regimul lor teoretic, cât și implicațiile practice, precum și ale dei Andreea Vasile, *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*¹⁷, axată pe cadrul normativ actualizat și pe aplicabilitatea excepțiilor în lumina jurisprudenței recente. Aceste contribuții nu sunt consacrate exclusiv sancțiunilor, însă completează în mod esențial literatura de specialitate, demonstrând modul în care sancțiunile se manifestă prin intermediul excepțiilor procesuale.

Un aport semnificativ în doctrina ucraineană recentă îl constituie teza de doctorat a dei Петренко Наталія Дмитрівна (2025), intitulată „Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США”¹⁸ (*Amenda judiciară în procesul civil din Ucraina, țările europene și SUA*). Lucrarea reprezintă o cercetare teoretico-juridică exhaustivă consacrată exclusiv instituției amenzii judiciare, analizată atât în contextul dreptului procesual civil ucrainean, cât și în sistemele juridice europene și în cel american. Studiul are un pronunțat caracter comparativ, abordând regimul amenzii judiciare în mai multe state europene (Franța, Germania,

¹⁶BLEOANCĂ, Alexandru et al. *Cartea de excepții în procedura civilă. Ediția a 2-a*. București: Editura C.H. Beck, 2018

¹⁷VASILE, Andreea, *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Ed. Hamangiu, 2013.

¹⁸Петренко, Наталія Дмитрівна. *Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США*. Teză de doctorat. Національний університет «Одеська юридична академія». 2025.

România, Polonia, Italia), precum și în SUA, ceea ce îi conferă o valoare deosebită pentru înțelegerea funcțiilor sancțiunilor pecuniare în procesul civil.

Din literatura franceză, dedicată sancțiunilor dorim să trecem în revistă lucrarea coordonată de Cécile Chainais și Dominique Fenouillet, *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique* (2012)¹⁹ (*Sancțiunile în dreptul contemporan. Volumul 1. Sancțiunea, între tehnică și politică*), constituie una dintre lucrările moderne de referință în literatura franceză privind sancțiunile procedurale. Lucrarea abordează în mod sistematic diversitatea și fragmentarea sancțiunilor procedurale civile – nulitatea, caducitatea, inadmisibilitatea, radierea, sancțiunile pecuniare, prezumțiile – și arată cum acestea reflectă tensiunea dintre exigențele formalismului și imperativele eficienței procesului civil. Totodată, autorii subliniază necesitatea unei teorii coerente și unitare, capabile să explice atât rațiunea politică, cât și dimensiunea tehnică a sancțiunilor, oferind astfel un reper doctrinar esențial pentru cercetarea instituției sancțiunilor în dreptul contemporan.

Dreptul francez dispune de o literatură bogată privind sancțiunile, însă cel mai recent efort doctrinar de amploare aparține tezei de doctorat a dlui Guillaume Sansone, *Les sanctions en procédure civile* (*Sancțiunile în procedura civilă*, 2019)²⁰. Lucrarea se remarcă printr-o abordare modernă și critică a sancțiunilor, analizându-le nu doar ca simple consecințe tehnico-juridice, ci și ca instrumente de politică judiciară, menite să disciplineze comportamentul părților și să optimizeze funcționarea justiției. Sansone subliniază faptul că, odată cu creșterea presiunilor asupra instanțelor, sancțiunile au dobândit o funcție pragmatică de raționalizare – accelerarea procedurilor, reducerea duratei proceselor și combaterea abuzurilor, dar avertizează asupra riscului ca această instrumentalizare să genereze un formalism excesiv, cu potențiale efecte negative asupra dreptului la apărare și accesului efectiv la justiție. Lucrarea propune o lectură echilibrată și proporțională a sancțiunilor, armonizând eficiența procesuală cu garanțiile fundamentale, integrând jurisprudența CtEDO și tendințele europene recente. În ansamblu, teza constituie un reper doctrinar modern și consistent, oferind atât o perspectivă critică asupra dreptului francez, cât și un cadru de orientare pentru dreptul comparat, având în vedere că modelul francez rămâne de referință pentru numeroase sisteme juridice, inclusiv pentru Republica Moldova.

Un studiu care abordează aspecte comparative despre dezvoltarea dinamică a procedurii civile se regăsește în monografia Colin B. Rule, Harald Baum, Manfred Rehbinder (eds.), *The*

¹⁹ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012.

²⁰ SANSONE, Guillaume. *Les sanctions en procédure civile, Teză de doctorat*. Université d'Aix-Marseille, susținută la 10 decembrie 2019.

Dynamism of Civil Procedure – Global Trends and Developments (Dinamismul procedurii civile – Tendințe și evoluții globale), *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*²¹. Lucrarea reunește contribuții din mai multe sisteme de drept și analizează transformările majore ale procedurii civile în context global, inclusiv unele aspect ale sancțiunilor procedurale. Prin perspectiva comparativă și interdisciplinară, volumul oferă un cadru valoros pentru înțelegerea tendințelor actuale și a mecanismelor prin care sancțiunile se integrează în procesul de modernizare și eficientizare a justiției civile.

1.3 Reglementări normative și jurisprudența relevantă în domeniul sancțiunilor procedural-civile

În acest punct ne propunem să trecem în revistă reglementările normative din Republica Moldova și din alte jurisdicții privind sancțiunile procedurale, precum și anumite repere jurisprudențiale menite să ofere suport pentru aplicarea și dezvoltarea acestei instituții.

Referitor la reglementările de bază în materia sancțiunilor procedurale, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova consacră, în articolul 10, regimul general al acestora, definindu-le ca „urmări nefavorabile ce apar în urma încălcării normelor de procedură civilă” și enumerând câteva forme esențiale: anularea actului procedural, decăderea și amenda judiciară, la care se pot adăuga și alte măsuri prevăzute de lege. Deși perimarea nu este nominalizată expres în textul art. 10 și nici în alte articole distincte ale Codului, doctrina o consideră în mod constant una dintre sancțiunile procedurale fundamentale, analizând-o ca instituție de sine stătătoare.

În ceea ce privește nulitatea, Codul nu conține o reglementare generală și unitară, însă condițiile de validitate a actelor procesuale și consecințele nerespectării acestora se regăsesc dispersat în diverse articole. Astfel, nulitatea apare ca o sancțiune constantă, dar difuză, a cărei conturare se datorează în mare măsură doctrinei. Există însă și dispoziții exprese, cum sunt art. 57 alin. (2) și art. 58 alin. (2)¹) CPC, care fac referire directă la nulitatea unor acte procedurale.

O altă sancțiune fundamentală este decăderea, reglementată printr-un cadru normativ mai amplu. Regula generală este consacrată de art. 113 CPC, conform căruia nerespectarea termenului procedural atrage decăderea, dacă legea nu dispune altfel. Această regulă este confirmată prin dispoziții speciale: art. 119¹ alin. (1) privind depunerea probelor „sub sancțiunea decăderii”, art. 124 alin. (2) privind pierderea dreptului de a solicita repetarea expertizei dacă partea nu achită

²¹ PICKER, Colin B., BAUM, Harald, REHBINDER, Manfred (eds). *The Dynamism of Civil Procedure – Global Trends and Developments* În: *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*, vol. 22, Springer, Cham, Suisse, 2016.

suma stabilită, sau art. 186 alin. (1), care obligă pârâtul să depună referința și probele în termenul legal, sub aceeași sancțiune. În plus, doctrina semnalează o serie de articole cu relevanță directă, între care art. 114, art. 115, art. 116, art. 171 alin. (1), art. 362 alin. (1), art. 368 alin. (1), art. 369 alin. (1) lit. a) și art. 434 alin. (1) CPC, care consacră expres sau implicit efectul decăderii în raport cu termenele imperative.

Un loc aparte îl ocupă amenda judiciară, reglementată atât prin principii generale, cât și prin dispoziții punctuale ce acoperă situații variate. Astfel, legea prevede expres faptele sancționabile și limitele aplicabile: exercitarea abuzivă a drepturilor procesuale (art. 60 alin. (3) CPC - amendă până la 50 u.c.), filmarea sau fotografierea contrar regulilor în sala de judecată (art. 18 alin. (3) CPC - amendă până la 20 u.c. și confiscarea mijloacelor tehnice), neexecutarea obligațiilor de citare (art. 105 alin. (9) CPC - amendă până la 10 u.c.), refuzul terților de a prezenta probele solicitate de instanță (art. 119 alin. (3) CPC - amendă între 20 și 50 u.c.), neprezentarea martorului (art. 136 alin. (3) CPC - amendă până la 5 u.c.), neexecutarea obligațiilor de către expert sau întârzierea nejustificată a expertizei (art. 154 alin. (4)–(5) CPC - amendă între 15 și 50 u.c.), nerespectarea măsurilor de asigurare (art. 175 alin. (3) CPC - amendă între 10 și 20 u.c.), tulburarea ordinii în ședința de judecată (art. 196 alin. (3) CPC - amendă între 20 și 50 u.c.), neexecutarea obligațiilor de către interpret (art. 199 alin. (4) CPC - amendă până la 10 u.c.), abateri procesuale constatate în ședință (art. 203 alin. (2) CPC și neexecutarea încheierii de aducere forțată (art. 207 alin. (4) CPC - amendă între 20 și 50 u.c.). La acestea se adaugă și măsura coercitivă a îndepărtării din sala de ședință pentru încălcări repetate ale ordinii (art. 196 alin. (2) CPC).

În ceea ce privește perimarea, chiar dacă nu este consacrată expres, pot fi identificate reglementări ce produc efecte apropiate. Astfel, art. 267 lit. f) și g) CPC prevăd scoaterea de pe rol a cauzei pentru neprezentarea părților, instituind o sancțiune care produce efecte doar în fața instanței de fond, însă care, prin natura sa, poate fi asimilată regimului perimării.

Regimul sancțiunilor este completat de Legea insolvenței nr.149/2012²², care la art. 67 alin. (1) prevede că *administratorul sau lichidatorul își exercită atribuțiile sub supravegherea instanței de insolvență, fiind obligat să prezinte explicații sau rapoarte la solicitarea acesteia. În cazul în care nu își îndeplinește obligațiile, nu prezintă raportul de activitate ori nu restituie bunurile și documentele aflate în legătură cu procesul de insolvență, instanța poate aplica, în calitate de sancțiune procedurală, o amendă judiciară de până la 500 de unități convenționale, conform cuantumului stabilit în Codul de procedură civilă.*

²² Legea insolvenței nr.149/2012. Publicată la 14-09-2012 în Monitorul Oficial Nr. 193-197.

Codul de procedură civilă al României²³ oferă mult mai detaliate și sistematizate reglementări în materia sancțiunilor procedurale, acestea fiind tratate distinct și grupate în mai multe categorii. În primul rând, se conturează instituția nulității actelor procedurale, definită și clasificată la art. 174–179 CPC al RO. Codul distinge între nulitatea absolută, aplicabilă în caz de încălcări grave ale normelor de interes public, și nulitatea relativă, incidentă atunci când sunt afectate drepturi private, reglementând totodată condițiile de invocare, efectele și posibilitatea de îndreptare sau refacere a actelor. În plus, legiuitorul consacră atât nulitățile condiționate de existența unei vătămări, cât și pe cele necondiționate, pentru care vătămarea se prezumă în considerarea caracterului imperativ al normei încălcate.

În ceea ce privește decăderea, acesteia îi sunt dedicate articole distincte, precum art. 185–186 CPC al RO, care stabilesc că nerespectarea termenelor procedurale atrage decăderea, dar prevăd și posibilitatea repunerii în termen atunci când există motive temeinice.

Perimarea constituie o sancțiune procedurală autonomă, reglementată expres la art. 416–423 CPC al RO, prin care procesul se stinge dacă rămâne în nelucrare o perioadă de timp determinată.

O altă categorie esențială este reprezentată de amenda judiciară, reglementată la art. 187–188 CPC al RO, aplicabilă pentru fapte de obstrucționare sau pentru exercitarea abuzivă a drepturilor procedurale, cu limite diferențiate în funcție de gravitatea conduitei. La acestea se adaugă posibilitatea acordării de despăgubiri pentru prejudiciile cauzate prin comportamente procesuale abuzive, prevăzută de art. 189–190 CPC al RO.

Pe lângă aceste sancțiuni fundamentale, codul prevede și o serie de sancțiuni speciale, aplicabile în situații punctuale (de exemplu, pierderea dreptului de a formula anumite cereri, respingerea unor acțiuni ca nesusținute sau măsuri de ordine în ședința de judecată), care completează ansamblul mecanismelor de disciplinare a participanților la proces. În ansamblu, cadrul normativ român configurează un sistem complex și coerent al sancțiunilor procedurale, menit să garanteze respectarea regulilor procesuale și, în același timp, protecția efectivă a drepturilor fundamentale ale părților.

Codul de procedură civilă al Franței²⁴ configurează un regim complex al sancțiunilor procedurale, care depășește cadrul clasic al nulității, decăderii și amenzilor judiciare, incluzând și instituții precum inadmisibilitatea sau sancțiuni pecuniare cu funcție disciplinară.

²³ Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: Monitorul Oficial al României, 2015. Disponibil pe: <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630> În continuare - **CPC al RO**.

²⁴ Codul de procedură civilă a Franței din 5 decembrie 1975 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil pe: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006135895/#LEGISCTA000006135895

Nulitatea este reglementată în Codul de procedură civilă al Franței la articolele 112–121, unde se face distincția între nulitățile de formă și cele de fond, stabilindu-se condițiile de invocare, posibilitatea de acoperire prin regularizare și situațiile în care instanța poate constata nulitatea din oficiu, în special atunci când este vorba despre norme de ordine publică.

Inadmisibilitatea ocupă un loc central în arhitectura sancțiunilor, fiind, potrivit doctrinei franceze, cea mai frecvent aplicată. Ea survine în ipoteze precum lipsa calității procesuale (art. 32 Cod procedură civilă al Franței) sau nerespectarea procedurilor prealabile obligatorii, cum sunt medierea sau concilierea (art. 750-1 Cod procedură civilă al Franței). Totodată, art. 122 Cod procedură civilă al Franței consacră excepția de inadmisibilitate, definită ca mijloc de apărare prin care se urmărește respingerea cererii fără examinarea fondului, în cazuri de lipsă a calității procesuale active, a interesului, de prescripție, depășirea termenului sau existența autorității de lucru judecat.

Decăderea este consacrată la art. 125 Cod procedură civilă al Franței, ca sancțiune pentru nerespectarea termenelor procedurale, iar repunerea în termen este prevăzută de art. 540–541 Cod procedură civilă al Franței, care permit, în anumite condiții, exercitarea unei căi de atac și după expirarea termenului.

Perimarea procesului este reglementată la art. 386–393 Cod procedură civilă al Franței, fiind sancțiunea ce intervine atunci când cauza rămâne în nelucrare un interval de timp determinat. Articolul 387 Cod procedură civilă al Franței stabilește procedura de constatare, care poate fi invocată de părți sau ridicată din oficiu de către instanță, soluționată printr-o hotărâre ce consfințește stingerea procesului.

Sancțiunile pecuniare și disciplinare completează acest tablou. Art. 32-1 Cod procedură civilă al Franței instituie amenda civilă pentru acțiuni abuzive sau dilatorii, în cuantum de până la 10.000 €, care poate fi cumulată cu daune-interese. Reglementări similare există în materia apelului (art. 559 Cod procedură civilă al Franței) și a recursului în casație (art. 628 Cod procedură civilă al Franței). Mai mult, art. 696 Cod procedură civilă al Franței permite judecătorului să dispună o repartizare diferită a cheltuielilor de judecată, inclusiv împotriva părții câștigătoare, dacă aceasta a avut o conduită abuzivă sau contrară echității.

În ansamblu, sancțiunile procedurale în Codul de procedură civilă al Franței nu au doar un rol represiv, ci îndeplinesc și funcții preventive și corective, menite să disciplineze conduita procesuală și să protejeze echitatea, lăsând judecătorului o marjă largă de apreciere pentru adaptarea sancțiunii la circumstanțele concrete ale cauzei.

Codul de procedură civilă al Italiei²⁵ consacră o serie de sancțiuni procedurale fundamentale, dintre care cele mai importante sunt nulitatea, decăderea și mecanismele de stingere a procesului pentru lipsă de activitate.

Astfel, nulitatea este reglementată în art. 156 CPC italian, care prevede că un act procedural nu poate fi declarat nul decât dacă nulitatea este expres prevăzută de lege. În plus, nulitatea nu operează dacă actul, chiar afectat de o deficiență de formă, și-a atins totuși scopul. Această reglementare consacră principiul finalității actului procedural și limitează aplicarea formalistă a sancțiunii.

Decăderea (*decadenza*) este prevăzută la art. 152 CPC italian, ca sancțiune pentru nerespectarea termenelor procedurale. Codul stabilește că termenele pot fi prevăzute de lege sau, în anumite situații, stabilite de judecător, tot „sub sancțiunea decăderii”, ceea ce conferă acestei sancțiuni o funcție de disciplină procesuală esențială.

Perimarea, deși nu apare sub această denumire, își găsește corespondentul în art. 305 CPC italian, care prevede stingerea procesului dacă acesta nu este reluat sau continuat în termen de trei luni de la întrerupere. Această soluție funcționează ca o sancțiune pentru inacțiunea părților, apropiată de regimul clasic al perimării din alte sisteme de drept.

În Italia, Codul de procedură civilă reglementează, la art. 179, modul de stabilire, aplicare și contestare a sancțiunilor pecuniare, însă fără a indica un quantum minim sau maxim al acestora. Textul se limitează la procedura de aplicare – prin ordonanță a judecătorului, cu posibilitatea contestării în termen de trei zile – în timp ce mărimea efectivă a amenzilor este stabilită prin dispoziții speciale. Astfel, legislația prevede valori cuprinse între 2 euro și 10.329 euro, în funcție de natura abaterii și de normele incidente. În acest fel, cadrul procedural este fixat în Codul de procedură civilă, iar quantumul sancțiunilor este determinat de reglementări complementare.

În ansamblu, Codul de procedură civilă al Italiei configurează un sistem al sancțiunilor axat pe nulitate, decădere și perimare, punând accent pe finalitatea actului procedural și pe necesitatea respectării termenelor, dar fără a include sancțiuni pecuniare cu caracter judiciar în materia civilă propriu-zisă.

De o manieră similară celor deja prezentate, reglementări privind sancțiunile procedurale se regăsesc și în alte coduri europene, precum cele ale Spaniei, Belgiei sau Luxemburgului. Aceste coduri confirmă existența unui model comun în spațiul continental european, unde nulitatea,

²⁵ Codul de procedura civila a Italiei nr.253 din 28.10.1940 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil pe: https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/proceduraCivile/290_1_1

decăderea, perimarea și sancțiunile pecuniare constituie pilonii principali. Diferențele dintre aceste sisteme nu privesc atât structura de ansamblu, cât mai ales detaliile de procedură și marja de apreciere conferită judecătorului, care variază în funcție de tradițiile juridice și de orientările legislative interne.

Discutând despre reglementările naționale și internaționale în materia sancțiunilor, nu putem trece cu vederea cel mai convergent efort din acest domeniu, și anume acela de a uniformiza regulile de procedură într-un singur document. Regulile Model Europene de Procedură Civilă (în continuare - MERCP)²⁶, adoptate în 2020 sub egida European Law Institut (în continuare - ELI) și International Institute for the Unification of Private Law (în continuare – UNIDROIT), au apărut din dorința de a armoniza cadrul legal al procedurii civile, într-un context în care diversitatea reglementărilor naționale este considerabilă. Acest demers a urmărit formularea unor reguli comune, acceptabile și flexibile, care să nu afecteze specificul fiecărui sistem juridic intern. La elaborarea proiectului au contribuit unii dintre cei mai renumiți specialiști în drept procesual civil din Europa, care au reușit să sintetizeze cele mai moderne și eficiente reguli de procedură, inclusiv în materia sancțiunilor.

Aceste reguli nu își propun să instituie un cod unic și obligatoriu, ci oferă un set de norme-model cu valoare de *soft law*, menite să inspire legiuitorii naționali și să orienteze procesul de modernizare a procedurii civile. Fundamentul acestui demers se sprijină pe trei principii cardinale: cooperarea loială între instanță, părți și avocați; aplicarea proporționalității în organizarea și desfășurarea procesului; și încurajarea soluționării amiabile a litigiilor. În această arhitectură, sancțiunile procedurale nu mai sunt concepute exclusiv ca instrumente punitive, ci devin mecanisme funcționale, indispensabile pentru asigurarea disciplinei procesuale, prevenirea abuzurilor și protejarea echității.

Regulile MERCP consacră un cadru amplu al sancțiunilor procedurale, reglementând obligația de cooperare a părților și avocaților (Regula 3), principiul proporționalității sancțiunilor (Regula 7), precum și o serie de sancțiuni aplicabile pentru abateri procedurale, întârzieri sau neîndeplinirea obligațiilor (Regulile 27, 28, 99, 104, 110, 122, 191). Totodată, aceste reglementări introduc mecanisme inovatoare, precum sancționarea neparticipării la mediere (Regula 51) sau limitarea recuperării cheltuielilor de judecată în funcție de comportamentul procesual (Regula

²⁶ ELI – UNIDROIT MODEL EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE FROM TRANSNATIONAL PRINCIPLES TO EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE. Approved by the ELI Council and Membership in summer 2020, as well by the UNIDROIT Governing Council at the second meeting of its 99th session on 23-25 September 2020. Disponibil la: <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>

241), consolidând astfel ideea că sancțiunile nu au doar un rol punitiv, ci și unul preventiv și funcțional, orientat spre echitate și eficiență.

Deși nu au caracter obligatoriu, aceste reguli sunt menite să constituie un reper doctrinar și normativ, iar în scurt timp este de așteptat ca ele să fie transpuse și adaptate în legislațiile naționale, atât în interiorul Uniunii Europene, cât și în state din afara sa.

Cu referire la jurisprudența națională în materia sancțiunilor procedurale, se constată caracterul său neuniform, ceea ce face ca hotărârile instanțelor să constituie mai curând un reper pentru critică și analiză doctrinară decât un fundament pentru o practică judiciară consolidată. Această lipsă de coerență scoate în evidență necesitatea definirii explicite a conceptelor și instituțiilor sancțiunilor, atât la nivel doctrinar, cât și legislativ, precum și imperativele formării unei jurisprudențe unitare și previzibile.

Exemple elocvente sunt oferite de jurisprudența Curții Supreme de Justiție cu privire la sancțiunea perimării. În mai multe decizii și încheieri²⁷, instanța face trimitere la această instituție, deși ea nu este consacrată expres în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Mai mult, se recurge la definiții improprii, care confundă perimarea cu nulitatea, calificând-o drept consecință a „neîndeplinirii sau îndeplinirii defectuoase a unui act de procedură”. Astfel de formulări, preluate inclusiv din recomandări anterioare ale instanței supreme, induc incertitudine și afectează claritatea regimului sancțiunilor procedurale. Studiul unor asemenea practici este indispensabil pentru a scoate în evidență disfuncționalitățile existente și pentru a propune soluții menite să asigure coerența și corectitudinea aplicării sancțiunilor în procesul civil.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului prezintă un mare interes atât prin prisma principiilor pe care le consacră, cât și a interpretărilor oferite cu privire la aplicarea sancțiunilor procedurale. În viziunea Curții, normele procesuale și sancțiunile aferente nu doar că sunt permise, ci reprezintă instrumente necesare într-un stat de drept, cu condiția ca acestea să respecte standardele articolului 6 §1 al Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare CEDO)²⁸ privind procesul echitabil. Astfel, sancțiunile trebuie să fie proporționale, previzibile și justificate prin conduita părții, evitându-se formalismul excesiv care ar putea restrânge în mod disproporționat accesul la justiție. Prin hotărârile sale, Curtea trasează repere clare pentru instanțele naționale, oferind criterii de evaluare a sancțiunilor și orientări pentru adaptarea legislației și practicii judiciare interne.

²⁷Dosarul nr. 2r-510/24. Disponibil la: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77656;
Dosarul nr. 2r-104/25. Disponibil la: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=78294&;
Dosarul nr. 2r-370/24. Disponibil la: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77804

²⁸ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298/1997. Publicată la 21-08-1997 în Monitorul Oficial Nr. 54-55.

Practica Curții Europene a Drepturilor Omului oferă o serie de hotărâri relevante pentru analiza sancțiunilor procedurale civile, fiecare trasând principii fundamentale care trebuie respectate în aplicarea acestora. Astfel, în cauza *Pérez de Rada Cavanilles c. Spania*²⁹ s-a conturat principiul proporționalității și al evitării formalismului excesiv, iar în cauza *Běleš și alții c. Republica Cehă*³⁰ Curtea a subliniat importanța previzibilității și a menținerii echilibrului între respectarea regulilor procedurale și accesul efectiv la justiție. În *Sotiris și Nikos Koutras ATTEE c. Grecia*³¹ s-a accentuat necesitatea evitării sancțiunilor disproporționate pentru simple erori materiale, iar în *Miragall Escolano și alții c. Spania*³² s-a insistat pe accesul efectiv la instanță și pe calculul corect al termenelor. În *Miessen c. Belgia*³³ s-a criticat formalismul excesiv și s-a evidențiat nevoia de claritate a cerințelor procedurale, în timp ce în *Xavier Lucas c. Franța*³⁴ s-au discutat riscurile limitărilor tehnologice și ale formalismului electronic asupra accesului la justiție. În *Gogić c. Croația*³⁵, Curtea a reliefat importanța previzibilității și a coerenței jurisprudenței interne, iar în *Gil Sanjuan c. Spania*³⁶ a sancționat imprevizibilitatea și aplicarea retroactivă a unor reguli de admisibilitate. Totodată, în *Çela c. Albania*³⁷ s-a analizat claritatea și accesibilitatea termenelor procedurale, precum și proporționalitatea sancțiunilor, iar în *Zubac c. Croația*³⁸ Curtea a trasat repere esențiale privind evitarea formalismului excesiv și asigurarea securității juridice ca parte a dreptului de acces la instanță.

Astfel de hotărâri demonstrează că principiile proporționalității, previzibilității și evitării formalismului excesiv constituie repere esențiale pentru compatibilitatea sancțiunilor procedurale cu exigențele art. 6 § 1 din Convenție. În esență, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului arată că o interpretare excesiv de formalistă a normelor procedurale nu constituie un simplu exercițiu tehnic, ci deschide calea aplicării unui mecanism sancționator, care poate conduce la inadmisibilitatea cererii, la decăderea dintr-un drept procesual, la nulitate sau la aplicarea oricărei alte sancțiuni prevăzute de lege la nivel național. Formalismul excesiv nu doar îngreunează accesul la justiție, ci generează în mod direct aplicarea unor sancțiuni procedurale, transformând regulile de procedură din instrumente de ordine juridică în obstacole disproporționate pentru exercitarea efectivă a drepturilor procesuale.

²⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58260%22%5D%7D>

³⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60750%22%5D%7D>

³¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58994%22%5D%7D>

³² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58451%22%5D%7D>

³³ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-167495%22%5D%7D>

³⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-217615%22%5D%7D>

³⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204821%22%5D%7D>

³⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202539%22%5D%7D>

³⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-221369%22%5D%7D>

³⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-181821%22%5D%7D>

1.4 Concluzii la Capitolul I

1. Sancțiunile procedurale civile constituie garanții indispensabile pentru respectarea regulilor procesuale, asigurând echilibrul dintre formalismul juridic și efectivitatea accesului la justiție.

2. Literatura de specialitate din Republica Moldova este fragmentară și insuficient sistematizată, lipsind o monografie dedicată și o teorie unitară asupra sancțiunilor.

3. Instituții precum nulitatea și perimarea sunt tratate lacunar, în timp ce amenda judiciară și decăderea au beneficiat de analize doctrinare mai detaliate, dar izolate.

4. Moștenirea Codului de Procedură Civilă de inspirație sovietică a întârziat dezvoltarea unei concepții autonome asupra sancțiunilor, acestea fiind privite mai degrabă ca „măsuri de constrângere” dispersate.

5. Adoptarea noului Cod de procedură civilă a creat cadrul pentru o reglementare mai coerentă, însă doctrina și practica națională se află încă într-un stadiu incipient și neuniform.

6. În dreptul comparat, sancțiunile sunt reglementate amplu și detaliat, atât în plan normativ, cât și doctrinar, România, Franța și Italia oferind modele relevante pentru dezvoltarea teoriei autohtone.

7. Doctrina românească a conturat deja o viziune integratoare asupra sancțiunilor, cu accent pe nulitate, decădere, perimare și amenda judiciară, constituind un reper regional solid.

8. Literatura franceză prin lucrări recente, subliniază tensiunea dintre eficiența procesului civil și riscul formalismului excesiv, oferind soluții echilibrate ce pot inspira dreptul moldovenesc.

9. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului trasează limite clare în aplicarea sancțiunilor, impunând exigențele proporționalității, previzibilității și evitării formalismului excesiv.

10. Consolidarea doctrinei și practicii naționale privind sancțiunile procedurale civile reclamă: clarificarea conceptuală, completări normative, uniformizarea jurisprudenței și racordarea la standardele europene (MERCp și jurisprudența CtEDO).

2. FUNDAMENTE TEORETICE ALE SANCTIUNILOR PROCEDURAL-CIVILE

2.1 Conceptualizarea sancțiunilor procedural-civile

Sanctiunile dintotdeauna au constituit un element important și inerent sistemelor de drept, ele constituind și în prezent una din laturile de bază ale dreptului. Construcțiile juridice moderne nu pot neglija această componentă a dreptului, or, normele juridice ar fi goale de conținut dacă nu s-ar indica cu exactitate și măsurile de constrângere ce ar interveni pentru nerespectarea acestora³⁹.

Respectarea principiilor statului de drept reprezintă o condiție fundamentală pentru consolidarea unui sistem democratic funcțional. Nu este deloc întâmplător faptul că s-a afirmat că dreptul își produce efectele doar în măsura în care normele sale sunt aplicate și respectate efectiv.

Norma juridică este o regulă care guvernează raporturile dintre oameni și a cărei respectare este asigurată prin autoritatea publică. Rațiunea ei rezidă în asigurarea ordinii și armoniei sociale; ea trebuie să aibă drept fundament ideea de dreptate. Nerespectarea ei atrage după sine o sancțiune care este asigurată de forța de constrângere a statului.

Sanctiunea este, de regulă, o măsură luată împotriva dorinței sau voinței aceluia care încalcă dispozițiile normelor de drept. Orice lege pentru a se impune are nevoie de constrângere iar monopolul coercițiunii este deținut de stat. Așadar, particularitatea normei juridice constă în sancțiunea sa socialmente organizată⁴⁰.

Sanctiunea, sub diferitele sale forme de manifestare, intervine ori de câte ori exigențele legii au fost nesocotite. Ea constituie, de fapt însăși obiectul oricărui raport juridic de constrângere. Așa fiind, se poate conchide că sancțiunea apare ca o categorie juridică ce se regăsește în diferite ramuri de drept⁴¹.

Sanctiunea în dreptul civil reprezintă consecința juridică prevăzută de lege pentru nerespectarea unei norme de drept civil, constând într-o măsură coercitivă, reparatorie sau restitutivă, menită să restabilească echilibrul juridic încălcat, să asigure respectarea normelor legale și să protejeze drepturile subiective ale părților implicate într-un raport juridic civil.

Ideea de sancțiune nu este o cucerire a dreptului modern, ea fiind cunoscută încă din epoca de formare a dreptului. Pe de altă parte, sancțiunile procedurale nu sunt specifice dreptului procesual civil, ele fiind prezentate la nivelul tuturor ramurilor de drept, aparținătoare dreptului

³⁹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 529.

⁴⁰ UNGUREANU, Ovidiu. *Nulitățile procedurale civile*. București: Ed. All Beck, 1998, p. 2.

⁴¹ LEȘ, Ioan. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 1.

substanțial sau dreptului procesual civil ori penal. De altfel, astfel cum am precizat și cu alt prilej dreptul procesual poate fi considerat și un drept sancționator⁴².

În dreptul procesual civil, termenii „sancțiune” și „pedeapsă” pot fi uneori percepuți ca sinonime sub aspect funcțional, întrucât ambele exprimă o reacție juridică față de nerespectarea normelor de procedură. Totuși, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu utilizează termenul „pedeapsă” pentru a desemna măsurile dispuse de instanță în contextul abaterilor procedurale. În mod adecvat, legiuitorul recurge la noțiunea de „sancțiune”, aceasta fiind mai potrivită în contextul specific al procesului civil, în care măsurile aplicate urmăresc disciplinarea participanților și asigurarea bunei desfășurări a procedurii judiciare, și nu represiunea cu caracter punitiv, ca în dreptul penal.

Până la urmă, termenul de *sancțiuni procedurale* pare cel mai potrivit pentru a cuprinde atât formele de răspundere procesuală, cât și măsurile de constrângere aplicate de instanță.

Prin sancțiuni procedural-civile, înțelegem acele măsuri cu caracter de constrângere destinate să garanteze respectarea normelor juridice care prescriu forma și conduita după care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară în cauzele civile⁴³.

Art. 10 alin. (1) CPC ne oferă o definiție legală a sancțiunilor procedural-civile. Astfel, sancțiunile procedurale sunt *urmări nefavorabile, stabilite de normele de drept procedural civil, care survin pentru subiectul obligat în raport procedural în caz de neîndeplinire sau de îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură, precum și în caz de exercitare abuzivă a unui drept procedural*.

Putem observa ca art. 10 CPC citat *supra*, are o întindere mai largă ori acesta nu doar definește sancțiunile procedural-civile, ci înglobează în norma sa și unele condiții de aplicare a sancțiunilor procedural civile.

Este de menționat că în doctrina juridică națională subiectul sancțiunilor procedurale a fost abordat foarte puțin, prin urmare nici definiții pentru „sancțiuni procedural-civile” nu vom identifica foarte multe. Definiția oferită de legiuitor la art. 10 alin. (1) CPC, este de natură să caracterizeze deja parțial substanța sancțiunilor procedural civile.

Procesul civil moldovenesc cunoaște o varietate mare de sancțiuni procedural-civile, aceste dispoziții legale care instituie reguli care trebuie respectate pentru efectuarea actelor procesuale,

⁴² LEȘ, Ioan, GHIȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020, p. 366.

⁴³ RĂDESCU, Dumitru, RĂDESCU, Elena, STOICAN, Georgeta. *Dicționar de drept civil și proceduri civile*. București: Ed. C.H. Beck, 2009, p. 811.

precum și termenele în care acestea trebuie făcute, ar fi lipsite de consistență dacă nu ar fi indicat cu precizie și măsurile sancționatorii ce ar putea interveni în caz de nerespectare a acestora.

O definiție doctrinară a sancțiunilor procedurale o oferă autorul autohton dr. în drept, conf. univ. Crețu Vasile, care consideră că sancțiunile procedurale civile reprezintă măsurile de influență etatică cu urmări nefavorabile pentru subiectul obligat în raport procedural, prevăzute în normele dreptului procesual civil, aplicate de către instanța de judecată în procesul judecării unei pricini civile, fiind, în final, aprecierea negativă de către instanța de judecată a conduitei ilegale a acestora și care au menirea de a asigura efectuarea curentă și eficientă a actului de justiție⁴⁴.

În literatura de specialitate se mai menționează că sancțiunea semnifică acea măsură de constrângere aplicată ca urmare a nerespectării unei obligații asumate. Raportată la procedura civilă, sancțiunea poate fi caracterizată ca o măsură de constrângere aplicată participanților la proces, ca urmare a încălcării obligației de folosire cu bună-credință a drepturilor procedurale, în cazul abuzului de aceste drepturi, precum și a nerespectării obligațiilor procedurale⁴⁵.

De regulă, sancțiunile procedurale se instituie pentru nerespectarea prevederilor legale, precum și pentru nerespectarea condițiilor impuse de instanța de judecată referitor la efectuarea actelor de procedură și respectarea termenelor de procedură⁴⁶.

În literatura de specialitate din România, vom întâlni diferite definiții ale sancțiunilor procedurale, unele dintre ele fiind deja consacrate în doctrina procesual-civilă.

Sancțiunile procedural-civile reprezintă măsuri cu caracter de constrângere menite să garanteze respectarea normelor juridice care prescriu formele și condițiile după care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară în pricinile civile. Definiția enunțată reflectă pe deplin specificitatea sancțiunii, anume aceea de a constitui o măsură de constrângere ce este menită să garanteze respectarea normelor procesual civile⁴⁷.

Potrivit observațiilor doctrinare formulate de Constantin Opreșan, sancțiunile procedurale civile au un caracter instrumental și ordonator, fiind menite să asigure respectarea normelor de conduită procesuală și desfășurarea eficientă a procesului civil. Ele intervin ca reacție la nesocotirea unor norme procedurale și vizează, în mod esențial, restabilirea echilibrului și disciplinei procesuale⁴⁸.

⁴⁴ CREȚU, Vasile. *Sancțiunile procedurale civile conform legislației Republicii Moldova*. Publicat în materialele Conferinței științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/128-132_23.pdf

⁴⁵ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil, Partea generală*. Chișinău: Lexon-Prim, 2016, p. 432.

⁴⁶ PISARENCO, Olga. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Editura „Tehnica” UTM, 2011, p. 144.

⁴⁷ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 2.

⁴⁸ OPREȘAN, Constantin. *Sancțiunile în dreptul civil român – o posibilă sinteză*. În: Revista Română de Drept, nr. 1/1982, p. 11-12.

Astfel, ajungem la concluzia că, ori de câte ori legea a fost nesocotită, a intervenit în mod brutal sancțiunea, sub variile ei forme de manifestare. Însă aceste forme de manifestare nu sunt alt ceva decât norme de drept procesual. O sugestivă dovadă a celor de mai sus o regăsim în pertinenta adagiului *ubi ius, ibi remedium* (unde este dreptul, acolo este și remediul), prin care se subliniază ideea că eficacitatea normelor de drept substanțial este întotdeauna asigurată de dreptul procesual, astfel încât drepturile subiective consacrate de dreptul substanțial sunt transpuse în practică cu ajutorul normelor procesuale, ele neputând fi valorificate fără acțiunea normelor de drept procesual⁴⁹.

Sancțiunile procedurale joacă un rol esențial în buna desfășurare a procesului civil. Ele nu reprezintă simple formalități, ci mijloace prin care legea își face simțită autoritatea atunci când participanții la proces încalcă normele sau acționează cu neglijență. Aceste sancțiuni corectează abaterile și protejează echilibrul între părți.

În lipsa lor, regulile de procedură ar risca să devină un simplu „cod de bune practici” – un set de recomandări fără putere reală. Tocmai aplicarea sancțiunilor conferă forță regulilor și permite instanței să mențină ordinea, disciplina și eficiența actului de justiție.

Chiar și cei mai practici dintre juriști nu pot nega importanța sancțiunilor într-un proces de judecată. Procesul civil, cu toată rigoarea lui, e construit pe o combinație de acte scrise și dezbateri orale, iar fără sancțiuni, regulile ar rămâne simple recomandări. Tocmai pentru că e un proces formalist, e nevoie de măsuri clare care să corecteze derapajele și să păstreze echilibrul între părți. Sancțiunile nu sunt pedepse în sens dur, ci garanții că procesul nu devine haotic sau inechitabil.

Astfel, reputatul procedurist Ion Leș, menționează în lucrarea sa că, sancțiunile procedurale au în toate situațiile un rol deosebit de important în ansamblul de garanții juridice ce sunt destinate să asigure o bună administrare a justiției. Fără existența unor sancțiuni proprii dreptului procesual civil, activitatea judiciară nu s-ar putea realiza în condiții optime. Consacrarea unor drepturi și obligații procesuale ar rămâne doar formală dacă n-ar exista măsuri de constrângere sau de restabilire a situațiilor juridice încălcate.

Se poate afirma astfel că sancțiunea de drept procesual civil reprezintă o garanție esențială a legalității și un mijloc de optimă administrare a justiției. Iată de ce existența unui minim de sancțiuni procedurale este indispensabilă în orice sistem judiciar⁵⁰.

În orice sistem procesual sancțiunile corespund, în primul rând unor obiective generale, de bună administrare a justiției. Interesul particular al părților litigante este și el în prezent în majoritatea cazurilor, deși el se manifestă uneori în mod diferit (de pildă, amânarea cauzei

⁴⁹ POP, Paul. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 105.

⁵⁰ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 3.

solicitate de către una dintre părți sau soluționarea fără întârzieri a cauzei, obiectiv urmărit, cel mai adesea, de către reclamant). Rolul judecătorului este de a armoniza asemenea interese și de a purcede la soluționarea litigiului cu celeritatea necesară unei bune administrări a justiției. În baza acestor constatări se poate afirma că sancțiunile procedurale reprezintă una din marile garanții ale restabilirii ordinii de drept și, în ultima instanță, de apărare și promovare pe cale judiciară drepturilor subiective contestate⁵¹.

În concluzie, considerăm oportun a conceptualiza sancțiunile procedural-civile nu doar după temeiurile de aplicare, ci și după finalitățile acestora. Astfel, sancțiunile procedural-civile sunt consecințele coercitive pe care le suportă justițiabilii în cadrul proceselor civile atunci când, cu rea-credință, nu respectă cerințele de formă, termenele sau conținutul actelor de procedură, având ca scop asigurarea desfășurării corecte a procesului, protejarea drepturilor părților și prevenirea abaterilor care ar putea afecta eficiența și corectitudinea justiției.

2.2 Determinarea principalelor feluri de sancțiuni procedural-civile

Dreptul nu a cunoscut niciodată atât de multe sancțiuni ca în prezent. Numărul acestora se amplifică continuu, adesea fără un sistem clar sau o coerență reală. Fiecare ramură își creează propriile sancțiuni. Astfel, ele nu mai aparțin exclusiv dreptului penal, devenind o preocupare și pentru alți juriști.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu vorbește direct și separat despre „sancțiuni procedurale” ca despre o instituție distinctă. Cu toate acestea, în tot textul codului găsim numeroase prevederi care reglementează ce se întâmplă atunci când nu sunt respectate anumite reguli de formă sau de desfășurare a procesului: fie că vorbim de termene, de momentul când trebuie făcut un act procesual sau de alte condiții. Cu alte cuvinte, sancțiunile sunt peste tot în legea-cadru, chiar dacă nu sunt adunate într-un singur loc sau numite expres „sancțiuni”.

Într-o analiză recentă privind regimul sancțiunilor procedurale, Cécile Chainais⁵² readuce în actualitate o observație formulată de R. Japiot încă din anul 1914, într-un articol publicat în *Revue trimestrielle de droit civil*, astăzi aproape uitat, dar care merită a fi redescoperit. Autoarea reia, chiar de la începutul studiului său, concluzia exprimată de Japiot, potrivit căreia: „*Un studiu al sancțiunilor procedurale, dacă am dori să intrăm în detalii, ar necesita un volum considerabil*”.

⁵¹ LEȘ, Ioan, GHIȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020, p. 367.

⁵² CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 358.

La peste un secol distanță, această constatare rămâne pe deplin valabilă, iar dacă ne-am propune să identificăm în mod exhaustiv toate sancțiunile procedurale, am putea afirma cu certitudine că un asemenea demers este, practic, extrem de greu de realizat.

O trecere în revistă a sancțiunilor procesuale este realizată de legiuitor în articolul 10 alin. (3) CPC, unde acestea sunt enumerate succint, fără dezvoltări suplimentare. Din acest articol putem desprinde sancțiuni precum *anularea actului procedural*, *decăderea*, *amenda judiciară*, dar și unele măsuri de remediere sau regularizare, cum ar fi completarea ori refacerea actului procedural. Totuși, în această listă nu apare perimarea – o sancțiune pe care legea nu o reglementează, dar care este recunoscută și analizată în literatura de specialitate ca făcând parte din categoria sancțiunilor procedurale principale. În conținutul acestei lucrări vom analiza perimarea ca o instituție sancționatorie distinctă, subliniind totodată asemănările și diferențele sale față de măsura scoaterii cauzei de pe rol, reglementată la art. 267 lit. f) și g) CPC.

În foarte puține cazuri, legea procesuală califică în mod expres anumite măsuri ca sancțiuni. Dacă vorbim de nulitate, legiuitorul menționează acest lucru expres doar în câteva articole. De exemplu, putem menționa art. 81 alin. (1) CPC, care reglementează modul de perfectare a împuternicirilor de reprezentare și precizează expres ca acestea se indică în mandat „*sub sancțiunea nulității*”. Un alt exemplu este art. 58 alin. (2)¹), care prevede că, actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani sau de persoanele supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei „*sînt nule*”.

În ceea ce privește *sancțiunea decăderii*, reglementarea acesteia în Codul de procedură civilă nu este nici completă, nici limitativă. Putem identifica doar câteva dispoziții care o consacră expres, dar ele nu epuizează toate ipotezele în care această sancțiune poate interveni. Astfel, un prim exemplu este art. 119¹ alin. (1) CPC, care prevede că, toate probele se prezintă, „*sub sancțiunea decăderii*”. Un alt exemplu este art. 124 alin. (2) CPC, unde se stipulează că, neplata de către solicitantul expertizei judiciare a sumei pentru efectuarea acesteia atrage „*decăderea*” din dreptul de a solicita repetat efectuarea expertizei judiciare. De asemenea, potrivit art. 186 alin. (1) CPC, pârâtul este obligat să prezinte referința și toate probele necesare până la termenul fixat de judecător, „*sub sancțiunea decăderii*”.

Instituția decăderii beneficiază, totuși, de un cadru normativ minimal în Codul de procedură civilă, ceea ce nu putem afirma despre nulitate. Astfel, art. 113 CPC prevede în mod expres că dreptul de a efectua un act de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege sau stabilit de instanță, iar nerespectarea acestui termen atrage, în principiu, *decăderea*, dacă legea nu prevede altfel. Deci, decăderea funcționează ca o sancțiune procesuală legată direct de neglijarea termenelor – fie ele legale sau judiciare.

Singura sancțiune care beneficiază de o reglementare expresă, cu articole distincte în Codul de procedură civilă, este amenda judiciară. În privința acesteia, legiuitorul nu doar că o definește clar, ci stabilește și cuantumul exact al amenzilor pentru fiecare faptă, precum și limitele acestora.

Cu titlu de exemplu la amenda judiciară putem trece în revistă dispoziții care califică anumite conduite ca fiind sancționabile. Astfel, art. 60 alin. (3) CPC prevede că participanții la proces care exercită drepturile procedurale în mod abuziv pot fi sancționați de instanță cu amendă de până la 50 de unități convenționale, la fel art. 18 alin. (3) CPC stabilește că înregistrarea video, fotografierea sau utilizarea altor mijloace tehnice contrar prevederilor art. 18 alin. (2) atrage o amendă de până la 20 de unități convenționale și confiscarea mijloacelor folosite, totodată potrivit art. 207 alin. (4) CPC, neexecutarea încheierii privind aducerea forțată este sancționată cu amendă între 20 și 50 de unități convenționale. Amenda în comparație cu celelalte sancțiuni nulitate, decădere, întotdeauna va avea o consacrare legală, cu reglementarea clară în ce cazuri se aplică, cine o aplică și care sunt valorile ei.

Dificultatea identificării și delimitării sancțiunilor procedurale nu rezidă doar în lipsa unei reglementări legale unitare și explicite, ci și în faptul că doctrina de specialitate nu a abordat în mod sistematic și autonom această tematică. De cele mai multe ori, sancțiunile procedurale sunt analizate incidental, în cadrul unor teme conexe, precum regimul termenelor procedurale, validitatea actelor de procedură sau efectele nerespectării acestora.

Este evident că principalele sancțiuni procedurale civile, așa cum sunt enunțate expres în art. 10 CPC, sunt anularea actului procedural, decăderea și amenda judiciară. Acestea vor constitui obiectul principal de analiză în prezenta teză. Totodată, alături de acestea, se impune și includerea perimării, care, deși nu este menționată în mod expres în articolul sus-menționat, este consacrată de literatura de specialitate ca reprezentând una dintre cele mai importante sancțiuni procedural-civile. În acest sens, perimarea va fi tratată cu aceeași rigoare analitică, în virtutea statutului său doctrinar și jurisprudențial de sancțiune autonomă și relevantă în economia procesului civil.

Prin comparație, o paletă aproape identică de sancțiuni se regăsește și în legea procesuală a României, unde întâlnim aceleași sancțiuni procedurale principale: nulitatea, decăderea, perimarea și amenzile. Diferența esențială a constat în faptul că, până la un anumit moment, perimarea nu era reglementată în mod expres în lege.

Totuși, dacă mergem puțin mai departe, spre exemplu în literatura de specialitate franceză gama de sancțiuni este vastă, la fel ca și efectele asociate fiecăreia dintre ele. Inadmisibilitatea este, fără îndoială, cea mai frecventă sancțiune. Acestea sunt urmate de sancțiuni care se presupune că au efecte mai puțin grave – anularea, decăderea, caducitatea, radierea, declararea necompetenței și chiar prezumția. La acestea se adaugă sancțiuni mai puțin strict procedurale, cum ar fi amenzile

civile și contravenționale. Chiar și așa, această gamă este prin definiție incompletă: ar fi înțelept să nu încercăm să fim exhaustivi aici, menționând autoarea⁵³.

Nu putem fi de acord cu părerile exprimate în literatura de specialitate⁵⁴, unde de rând cu sancțiunile enumerate mai sus la nivel național, sunt atribuite la sancțiuni procedurale și obligația de a reface actul de procedură, restabilirea drepturilor încălcate. Chiar dacă acestea sunt enumerate la art.10 CPC ele mai degrabă constituie modalități de remediere, corectare a actelor de procedură, dar nicidecum nu pot fi atribuite la categoria sancțiuni.

De altfel, nici doctrina juridică, în majoritatea sa, nu califică măsurile precum refacerea actului de procedură sau restabilirea drepturilor procesuale încălcate ca fiind sancțiuni procedurale propriu-zise. Aceste instituții sunt, mai degrabă, considerate remedii procesuale ori mecanisme de corectare a unor vicii, neavând caracterul coercitiv și funcțiile specifice sancțiunii, în sensul strict al acesteia.

Codul de Procedură Civilă prin norma de la art.10 ne sugerează că ar putea fi și alte sancțiuni prevăzute de lege prin sintagma „și alte măsuri prevăzute de lege”, ceea ce presupune o diversitate mai mare a sancțiunilor procedural-civile.

Într-adevăr pe lângă sancțiunile principale precum nulitatea, decăderea, amenda, putem atribui la sancțiuni „unele măsuri prevăzute de lege”. Spre exemplu îndepărtarea din sala de ședințe conform prevederilor art. 196 alin. (2) CPC - participantul la proces sau reprezentantul care încalcă repetat ordinea și a fost avertizat poate fi „îndepărtat”, prin încheiere judecătorească din ședința de judecată.

Scoaterea cauzei de pe rol, prevăzută de art. 267 lit. f) și g) CPC, are evidente valențe de sancțiune procedurală. Chiar dacă nu întrunește toate trăsăturile unei sancțiuni în sens clasic, reglementarea pare să reflecte voința legiuitorului moldav de a conserva o soluție preluată încă din Codul de procedură civilă din 1964, menită să pedepsească pasivitatea părților în desfășurarea procesului.

Deși, în mod tradițional, *cheltuielile de judecată* sunt privite ca un mecanism de compensare, doctrina⁵⁵ evidențiază tot mai des valența lor sancționatorie. Logica simplă „*cine pierde, plătește*” capătă conotații punitive atunci când partea este sancționată indirect pentru comportamentul său procesual.

⁵³ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 358.

⁵⁴ PISARENCO, Olga. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Editura „Tehnica” UTM, 2011, p. 146-147; BĂNĂRESCU, Iulia, BĂNĂRESCU, Anatolie. *Sancțiunile procedurale*. În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE (Seria Științe Sociale), 2022, nr.8(158), p. 224-230. Disponibil pe: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/11/29.p.224-230.pdf>

⁵⁵ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 326.

Potrivit art. 94 CPC, instanța poate obliga partea care a pierdut procesul la plata integrală a cheltuielilor de judecată. Această prerogativă întărește ideea că atribuirea cheltuielilor poate avea o funcție represivă. Prin urmare, cheltuielile de judecată, departe de a fi pur neutre, pot fi pe bună dreptate asimilate unei forme atipice de sancțiune procedurală.

Literatura de specialitate română mai menționează și identifică o serie de sancțiuni speciale precum, respingerea acțiunii de divorț ca nesustținută (art. 922 CPC al României) sau îndepărtarea din sala de ședință a unei din părți (art. 217 alin. (6) CPC al României). De asemenea, este evocată și existența unei sancțiuni particulare, și anume aceea a inadmisibilității unor cereri sau acțiuni (art. 47 alin. (2) CPC al României)⁵⁶.

Anumite trăsături ale sancțiunii se regăsesc și în alte instituții procesuale. Astfel, atunci când o parte refuză să coopereze în proces – spre exemplu, nu răspunde la întrebări sau refuză să se prezinte – instanța poate interpreta acest comportament ca o recunoaștere implicită a pretențiilor formulate împotriva sa. Jurisprudența și literatura de specialitate recunosc în astfel de dispoziții procesuale o prezumție de recunoaștere a pretențiilor, cu valențe sancționatorii⁵⁷.

Profesorul Ioan Leș, opinează, precum că există însă și alte instituții juridice ce nu beneficiază de o calificare legală, în sensul de sancțiuni procedurale, și cu privire la care s-au purtat îndelungi discuții în literatura de specialitate (sub aspectul naturii lor juridice). Se referă cu precădere la instituția prescripției extinctive. Poate fi privită prescripția extinctivă ca o sancțiune procedurală sau ea reprezintă, în exclusivitate, așa cum s-a considerat de aproape trei decenii în dreptul românesc, o instituție de drept material? Trebuie să recunoaștem că o opțiune în acest sens este dificilă. Considerarea prescripției ca o instituție de drept material ar corespunde unei concepții devenită aproape tradițională.

În pofida unor argumente de incontestabilă valoare își exprimă opțiunea pentru concepția potrivit căreia prescripția extinctivă are certe valențe procesuale. Este teza ce a fost promovată în dreptul comparat și care, în ultimul timp a fost adoptată de unii autori din țară. De aceea, se opinează că prescripția extinctivă se înfățișează ca o sancțiune procedurală⁵⁸.

Trebuie să menționăm și despre faptul că în cazul încălcării regulilor de desfășurare a procesului funcționarii judecătorești pot fi sancționați și disciplinar, iar în unele cazuri pentru participați pot fi aplicate și pedepse contravenționale sau chiar și penale, dar aceste nu vor face obiectul de studiu a prezentei lucrări.

⁵⁶ LEȘ, Ioan, GHIȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020, p. 369.

⁵⁷ LEȘ, Ioan. *Tratat de drept procesual civil*. București: Editura ALL BECK, 2001, p. 41.

⁵⁸ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 6.

Având în vedere cele menționate mai sus, încă o dată ne convingem că identificarea și sistematizarea sancțiunilor procedural-civile este o sarcină dificilă, deoarece acestea sunt răspândite în tot codul, nu sunt întotdeauna clar denumite ca atare, iar efectele lor variază mult. De multe ori, sancțiunea apare sub forma unei căi procedurale sau este legată de reguli tehnice, ceea ce face ca analiza lor să fie complicată și lipsită de coerență unitară. În lipsa unei teorii generale, ele trebuie înțelese printr-o reconstrucție treptată, comparând situații și interpretând jurisprudența relevantă.

2.3 Analiza funcțiilor și a importanței sancțiunilor procedural-civile

Pornind de la premisa că dreptul procesual civil, în întregul său, precum și fiecare dintre instituțiile sale componente, sunt reglementate în vederea realizării unor scopuri și funcții bine conturate, se poate afirma că nici instituția sancțiunilor procedural-civile nu face excepție de la această logică normativă.

Astfel, după cum s-a subliniat și anterior, normele de procedură ar fi lipsite de eficiență dacă nu ar fi însoțite de dispoziții care să prevadă în mod clar măsurile coercitive aplicabile în cazul încălcării lor.

În majoritatea situațiilor, sancțiunile procesuale acționează ca un mijloc de descurajare, exercitând o funcție disuasivă față de toți participanții la proces. Prin această funcție, sancțiunile contribuie la prevenirea comportamentelor contrare ordinii procesuale și la asigurarea disciplinei în desfășurarea actului de justiție.

Respectiv, în ceea ce privește funcțiile pe care le îndeplinesc sancțiunile procedurale civile, dintre cele mai frecvent enunțate, constituie:

- *Funcția preventivă sau altfel denumită, funcția educativă;*
- *Funcția sancționatorie sau funcția represiv-intimidantă; și*
- *Funcția reparatorie.*

Funcția preventivă se realizează prin însăși reglementarea legală a sancțiunilor. Simplul fapt că sancțiunea este prevăzută în lege are rolul de a avertiza părțile asupra consecințelor posibile în cazul neexecutării, executării necorespunzătoare a unui act de procedură sau exercitării abuzive a unui drept procesual.

În acest mod, prin introducerea în legea procesual civilă a unor consecințe clare pentru nerespectarea normelor procedurale, legiuitorul urmărește asigurarea unei conduite conforme cu legea, bazate pe bună-credință, din partea participanților la proces, în vederea evitării aplicării acestor sancțiuni.

Un exemplu prin care poate fi conturată funcția preventivă, îl putem identifica printre altele în conținutul art. 56 alin. (3) CPC, potrivit căruia, participanții la proces sînt obligați să se folosească cu bună-credință de drepturile lor procedurale. În cazul abuzului de aceste drepturi sau al nerespectării obligațiilor procedurale, se aplică sancțiunile prevăzute de legislația procedurală civilă. Deși norma deține un caracter generalist, părțile sunt prevenite despre eventualitatea suportării unor sancțiuni în cazul săvârșirii unor abuzuri de drepturi.

În doctrina română, funcția preventivă, similar ca și funcția sancționatorie, este atribuită unui anumit tip de sancțiune – și anume, decăderii⁵⁹. Având însă în vedere caracterul global al acestor funcții, considerăm că acestea pot fi extrapolate în raport cu orice tip de sancțiune procesuală.

Astfel, autorul român Paul Pop⁶⁰, evocă justificat faptul că, funcția preventivă obligă de părțile să-și exercite drepturile cu bună credință.

Referitor la funcția preventiv-educativă putem evidenția și opinii din literatura franceză, care menționează că sancțiunile îndeplinesc o varietate de funcții. În general, prin însăși existența lor, sancțiunile urmăresc să moralizeze comportamentul părților în proces și să se asigure că acestea respectă diferitele cerințe procedurale. Astfel, inadmisibilitatea sau amenda civilă dispusă în caz de abuz de drept urmărește să restrângă accesul la justiție la limitele considerate rezonabile de lege. În mod similar, amenințarea cu anularea unui act procedural sau a unei hotărâri judecătorești va încuraja justițiabilul sau judecătorul să respecte toate condițiile de formă și de fond impuse de lege la momentul întocmirii actului. Prin urmare, sancțiunile, prin simplul fapt că sunt incluse în cod, au o valoare educativă și, în același timp, un rol disuasiv. Conștienți de faptul că pot afecta în orice moment actele de care sunt autori, judecătorul și părțile sunt încurajate să fie extrem de vigilente⁶¹.

În cazul în care însă, funcția preventivă nu își atinge scopul, intervine spre aplicabilitate o altă funcție, cea sancționatorie, iar dacă prima are doar ca scop prevenirea părților cu privire la efectele negative ce pot surveni în caz de neîndeplinire, îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură sau exercitare abuzivă a unui drept procedural, cea de-a doua reprezintă intervenția, constatarea sau aplicarea nemijlocită a acelor efecte negative stabilite de lege.

Funcția sancționatorie intervine atunci când funcția preventivă nu își produce efectele, iar partea fie omite să îndeplinească un act de procedură, fie îl îndeplinește în mod necorespunzător

⁵⁹ POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 190.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 376.

sau exercită abuziv un drept procesual. În asemenea situații, legea permite aplicarea directă a unei sancțiuni împotriva comportamentului procesual inadecvat.

Astfel, funcția sancționatorie se concretizează prin aplicarea efectivă a măsurii prevăzute de norma procesuală, iar partea este împiedicată să își exercite drepturile într-un mod contrar dispozițiilor legale sau principiilor de bună-credință.

Un exemplu de materializare legală a funcției sancționatorii îl constituie declararea nulității actului procedural îndeplinit spre exemplu de către un avocat (de exemplu, declararea apelului), în lipsa menționării exprese a împuternicirilor prevăzute la art. 81, alin. (1) CPC în mandatul acestuia.

Dezbateri doctrinare au generat situațiile în care unii practicieni insistau pe ratificarea actelor de procedură civilă exercitate de către reprezentant fără împuterniciri⁶². Până la asanarea legislativă, subscriem că actul de procedură exercitat fără împuterniciri este nul atât pentru reprezentat, cât și pentru partea adversă, deci nu poate produce vreun efect asupra procesului pendinte. Instanța de judecată este investită cu prerogativa de a verifica existența și valabilitatea împuternicirilor speciale ale reprezentantului contractual pentru a nu admite exercitarea necorespunzătoare a drepturilor de către una din părți și dezechilibrarea procesuală în raport cu partea adverse.

Subsidiar, un alt exemplu elocvent funcției supuse discuției, îl constituie sancțiunea decăderii aplicată părții în cazul în care aceasta nu prezintă toate probele în termenul stabilit de instanța de judecată. Astfel, conform art. 119/¹ alin. (1) CPC, toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, dacă legea nu prevede altfel. În cazul prezentării probelor contrar condițiilor prevăzute de lege, judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară⁶³.

Așa cum se poate observa și în practică, funcția sancționatorie se concretizează prin diverse forme de sancțiuni procedurale, precum nulitatea, decăderea, amenda judiciară și alte măsuri prevăzute de lege.

Funcția reparatorie urmărește compensarea daunelor și prejudiciilor cauzate celorlalți participanți la proces, precum și instanței de judecată, ca urmare a conduitei neconforme cu legea manifestate de partea care a fost sancționată.

⁶² BELEI, Elena. *Ratificarea actelor de procedură civilă efectuate de reprezentantul contractual fără împuterniciri: a fi sau a nu fi?* // *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2020, nr.3(133), p.104-110. Nr.3(133), 2020.

⁶³ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 532.

Astfel, în timp ce funcțiile preventivă și sancționatorie vizează partea care a abuzat de un drept procesual, a omis îndeplinirea unui act de procedură sau l-a realizat în mod defectuos, funcția reparatorie este orientată către protejarea și compensarea părții ale cărei drepturi au fost prejudiciate prin comportamentul nelegal al celeilalte părți.

În cele mai multe cazuri, funcția reparatorie se concretizează prin impunerea unei obligații pecuniare asupra persoanei care a abuzat de drepturile procesuale, această sarcină fiind în favoarea altei părți din proces sau, după caz, în beneficiul statului – în special atunci când este vorba despre desconsiderarea autorității justiției sau despre neexecutarea dispozițiilor instanței.

Un exemplu relevant care reflectă în mod direct beneficiul statului derivat din funcția reparatorie a sancțiunilor civile este prerogativa instanței, prevăzută la art. 61 alin. (3) CPC, de a aplica o amendă de până la 50 de unități convenționale participanților la proces care își exercită drepturile procedurale în mod abuziv. De asemenea, conform art. 136 alin. (3) CPC, instanța poate sancționa cu o amendă de până la 5 unități convenționale martorul care nu se prezintă la ședința de judecată fără un motiv considerat justificat de către instanță, iar în cazul unei absențe repetate după a doua citare, aceasta poate dispune aducerea forțată și aplicarea unei noi amenzi de până la 10 unități convenționale.

Pe de altă parte, există numeroase situații care evidențiază manifestarea funcției reparatorii în beneficiul altor participanți la proces, aceste efecte putând avea atât caracter pecuniar, cât și nepecuniar. De exemplu, potrivit art. 96 alin. (1) CPC, instanța obligă partea care a pierdut litigiul să achite părții care a avut câștig de cauză cheltuielile de asistență juridică, în măsura în care acestea sunt reale, necesare și rezonabile. Așadar, formularea unei cereri de chemare în judecată fără temei împotriva altei persoane atrage în sarcina reclamantului suportarea unor costuri și cheltuieli suplimentare.

La fel, dacă ne referim la tipurile de beneficii nepecuniare, un exemplu în acest sens l-ar constitui omiterea de către partea pârâtă a invocării excepției de tardivitate în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare de partea în proces, în ordinea art. 186/¹ CPC (neîndeplinirea unui act de procedură), partea fiind astfel decăzută din dreptul de a mai exercita actul de procedură într-o etapă ulterioară. De o astfel de sancțiune, va profita în mod clar reclamantul care va obține posibilitatea judecării în fond a unei acțiuni, posibil prescrisă extinctiv.

Unii autori identifică doar două funcții. Prima cea preventiv-educativă, își găsește aplicarea în cazul tuturor sancțiunilor procedurale, pentru că, prin chiar enumerarea consecințelor ce decurg din nerespectarea cadrului normativ predeterminat, participanții la proces sunt stimulați să se conformeze cadrului solemn al procesului civil. În plus, aplicarea sancțiunilor în diferite cazuri specifice determină o diligență sporită atât din partea subiectului procesual vinovat de încălcarea

unei norme, cât și din partea celorlalți participanți, spre a evita pe viitor abaterile de la lege. Cea de-a doua funcție, represiv-intimidantă, se manifestă prin mijloacele de coerciție specifice fiecărei sancțiuni procedurale. Astfel, în cazul unor sancțiuni procedurale, cum este amenda judiciară, accentul este pus pe latura represivă a acestora. Alteori, este predominantă latura reparatorie a sancțiunii, cum este în cazul obligării părții care a pierdut procesul la suportarea cheltuielilor de judecată⁶⁴.

În mod obișnuit, atunci când vorbim despre funcțiile sancțiunilor procedurale, ne referim la cele trei deja consacrate în literatura de specialitate: funcția preventiv-educativă, funcția sancționatorie și cea reparatorie. Acestea surprind esența mecanismului sancționator în procesul civil – fie că vorbim despre descurajarea abaterilor, corectarea unui comportament neconform ori repararea unor prejudicii produse altor participanți.

Totuși, dincolo de aceste funcții recunoscute expres de doctrină, dacă analizăm mai atent rolul sancțiunilor în cadrul procesului, constatăm că ele servesc și alte scopuri, firești și ușor de dedus din natura și efectele lor. Așadar, chiar dacă nu sunt formulate teoretic în mod distinct, se pot extrage și alte funcții, care completează acest tablou:

- *Funcția de eficientizare a procesului.* Sancțiunile nu sunt doar mijloace de corectare, ci și instrumente care ajută instanța să mențină ritmul firesc al desfășurării procesului. Ele acționează în sensul evitării întârzierilor și blocajelor: dacă o parte tergiversează, nu se prezintă sau nu comunică probele, intervenția sancțiunii restabilește ordinea și disciplina procesuală.
- *Funcția de protejare a bunei-credințe.* Sistemele moderne de justiție se bazează tot mai mult pe cooperare și loialitate procesuală. În acest context, sancțiunile își găsesc rolul de a descuraja comportamentele nesincere sau de rea-credință, cum ar fi ascunderea de informații sau încercarea de a induce instanța în eroare.
- *Funcția de filtrare a accesului la justiție.* Aici ne referim mai ales la sancțiuni precum inadmisibilitatea, care intervin atunci când o cerere nu îndeplinește condițiile prevăzute de lege. Nu e vorba de o îngrădire arbitrară a accesului, ci de o selecție firească, menită să evite supraîncărcarea instanțelor cu cereri abuzive sau nejustificate.

Prin urmare, aceste funcții suplimentare, chiar dacă nu sunt consacrate expres în doctrina de specialitate, reies din modul concret în care sancțiunile funcționează în practică. Ele întregesc în mod firesc tabloul funcțional al sancțiunilor, arătând că acestea nu servesc doar la sancționare propriu-zisă, ci și la organizarea, protejarea și echilibrarea procesului civil.

⁶⁴ DRUGĂ, Dana Larisa. *Nullity-Procedural Penalty in the New Code of Civil Procedure*. În: Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași, 2017, p. 110-123. Disponibil pe: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/upa-sw/article/view/674/pdf>

2.4. Stabilirea condițiilor de aplicare sancțiunilor procedural-civile

În corespundere cu prevederile art. 10 alin. (1) CPC, sancțiunile procedurale sunt urmările nefavorabile, stabilite de normele de drept procedural civil, care survin pentru subiectul obligat în raport procedural în caz de neîndeplinire sau de îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură, precum și în caz de exercitare abuzivă a unui drept procedural.

Din analiza normei pre-citate, se atestă că aceasta reprezintă o definiție legislativă a conceptului de „sancțiune procedurală”, iar pe definiția acesteia norma juridică instituie condițiile/cazurile în care sancțiunile sunt pasibile de a fi aplicate.

Astfel, sancțiunile procedurale pot surveni pentru subiectul obligat în cadrul unui raport procedural în caz de:

- *Neîndeplinire a unui act de procedură; sau*
- *Îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură; sau*
- *Exercitare abuzivă a unui drept procedural.*

Neîndeplinirea unui act de procedură. Pe lângă faptul că, în virtutea art. 27 alin. (1) CPC, participanții la proces au dreptul de a dispune liber de drepturile procedurale, de a alege modalitatea și mijloacele de apărare, punctăm că pentru ca un drept material litigios să fie dedus judecătii și pentru ca litigiul în sine să dețină o finalitate, iar scopul procesului civil să fie atins, părțile în proces urmează să se conformeze atât prescripțiilor stabilite de lege, cât și celor stabilite prin actele de dispoziție ale instanței de judecată.

Corespunzător, neexecutarea dispozițiilor legale sau a celor judecătorești, implică suportarea inerentă a unor consecințe numite sancțiuni procedurale.

Unul dintre cele mai frecvente exemple, în special de ordin practic, ce determină suportarea sancțiunii pentru neîndeplinirea unui act de procedură, îl constituie restituirea cererii de chemare în judecată în temeiul art. 171 alin. (2) CPC, în cazul în care persoana care a depus cererea nu a lichidat neajunsurile invocate de către judecător prin încheierea de a nu da curs cererii. Similar, identificăm și cazurile de restituire a cererii de apel în temeiul art. 369 alin. (1) lit. a) CPC pentru neconformarea persoanei care a declarat calea de atac apelul la încheierea instanței de apel emisă în ordinea art. 368 alin. (1) CPC, sau restituirea cererii de recurs în temeiul art. 438 alin. (2) CPC - pentru neînlăturarea deficiențelor cererii de recurs în interiorul termenului acordat.

Un alt caz ce determină inerența aplicării sancțiunii pentru neîndeplinirea unui act de procedură, îl constituie decăderea din dreptul de a cita în judecată martorul, specialistul, interpretul sau decăderea din dreptul a efectua expertiză, sancțiune aplicată în temeiul art. 92 alin. (2) CPC,

în cazul neavansării în termenul stabilit de instanță, a sumelor ce urmează a fi plătite martorilor, experților, specialiștilor și interpreților, sau altor cheltuieli aferente soluționării cauzei (de efectuare a expertizei).

În această ordine de idei, mai reținem și faptul că, pentru a fi valabil acest caz de aplicare a sancțiunilor procedurale, urmează să fie constatate și alte elemente conexe, precum ar fi: (i) existența unui termen imperativ (legal sau judiciar) care să impună participantului la proces obligația exercitării dreptului înăuntrul acelui termen; (ii) neexercitarea dreptului procedural înăuntrul termenului prevăzut; și (iii) inexistența unei derogări exprese de la aplicarea sancțiunii.

Spre exemplu, înainte de aplicarea de către instanța de apel a sancțiunii restituirii cererii de apel în temeiul art. 369 alin. (1) lit. a) CPC, aceasta va emite o încheiere în ordinea art. 368 alin. (1) CPC, prin care va acorda termen părții care a declarat apel pentru lichidarea neajunsurilor depistate (în acest caz identificăm existența unui termen stabilit de către instanța de judecată), iar ulterior, în caz de neînlăturare a neajunsurilor (adică în caz de neexercitare a dreptului procedural înăuntrul termenului prevăzut) – survine drept efect aplicarea sancțiunii de restituire a cererii de apel. În exemplul prezentat, se constată și al treilea element, adică legea nu prevede nici o derogare expresă de la aplicarea sancțiunii.

Pe bună dreptate afirmă doctrinarul român Ioan Leș⁶⁵ că, situațiile în care legea exceptează sancțiunea decăderii de la aplicare sunt cu totul rare, aceeași situație fiind și în cazul reglementărilor procesuale din Republica Moldova.

Astfel, legea autohtonă fie tace la capitolul sancțiuni (*adică deși reglementează termene implicite sau explicite, nu stabilește sancțiuni – de exemplu, judecarea cauzei în termen rezonabil în sensul art. 192 alin. (1) CPC ș.a.*), fie rareori derogă de la aplicarea sancțiunilor (*de exemplu, deși potrivit art. 119¹ alin. (1) CPC, toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în acord cu alin. (4) al aceluiași articol, proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare care determină întreruperea ședinței se administrează dacă este acceptată de partea adversă. Respectiv, dacă partea adversă acceptă administrarea probei prezentate de cealaltă parte, după expirarea termenului stabilit de instanță, sancțiunea decăderii nu va mai interveni spre aplicabilitate*).

Îndeplinire defectuoasă a unui act de procedură. Revenind la obligația participanților la proces de a se conforma regulilor și prescripțiilor procedurale, vom puncta faptul că, nu doar

⁶⁵ LEȘ, Ioan. *Noul cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2015, p. 349.

neîndeplinirea unui act de procedură se poate solda cu aplicarea sancțiunilor, dar și o îndeplinire defectuoasă a acestuia.

Aceste rigori și condiții care sunt impuse actorilor participanți în cadrul procedurilor civile, au fost divizate în⁶⁶:

- a) condiții impuse față de actele de procedură civilă îndeplinite de participanții la proces și ale persoanelor care contribuie la buna desfășurare a justiției; și
- b) condiții impuse față de actele de procedură ale instanței judecătorești.

Dacă în raport cu sancțiunile care pot surveni în legătură cu neîndeplinirea unui act de procedură, a fost stabilit că participantul la proces este legat de exercitarea actului înăuntrul unui termen, atunci în caz de îndeplinire defectuoasă a actului, participantul la proces va fi nemijlocit legat de stabilirea de legea procesual civilă a unor condiții de fond și de formă a actelor procesuale.

Respectiv, doar o nerespectare a unor condiții de fond și de formă va determina aplicarea unor sancțiuni pentru îndeplinirea defectuoasă a actului de procedură, care în mod obișnuit este nulitatea.

Spre exemplu, art. 166 alin. (2) CPC prevede care sunt elementele pe care trebuie să le conțină o cerere de chemare în judecată. Neincluderea de către persoana care a depus cererea de chemare în judecată a vreunui dintre elementele menționate, atrage după sine adoptarea de către instanța de judecată a unei încheieri de a nu se da curs cererii de chemare în judecată în ordinea art. 171 alin. (1) CPC, cu acordarea unui termen rezonabil pentru lichidarea neajunsurilor. În situația evidențiată, sancțiunea este echivalată cu obligarea persoanei de a înlătura omisiunile.

Îndeplinirea defectuoasă a actului însă nu întotdeauna este urmată de aplicarea sancțiunilor. Spre exemplu, urmează a se ține cont de faptul că, atribuirea unei denumiri incorecte actului procesual (de exemplu, a cererii de chemare în judecată sau a cererii de exercitare a căii de atac), nu este pasibilă sancționării, iar actul nu poate fi atribuit fiind îndeplinit în mod defectuos. Or, conform art. 166 alin. (6) CPC, cererea de chemare în judecată sau cererea de exercitare a unei căi de atac este valabil făcută chiar dacă poartă o denumire incorectă.

Exercitare abuzivă a unui drept procedural. După cum a și fost specificat anterior, în acord cu dispozițiile art. 56 alin. (3) CPC, participanții la proces sînt obligați să se folosească cu bună-credință de drepturile lor procedurale. În cazul abuzului de aceste drepturi sau al nerespectării obligațiilor procedurale, se aplică sancțiunile prevăzute de legislația procedurală civilă.

Subsidiar, și conform art. 61 CPC, (1) *Participanții la proces sînt obligați să se folosească cu bună-credință de drepturile lor procedurale. Instanța judecătorească pune capăt oricărui abuz*

⁶⁶ PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 59.

de aceste drepturi dacă prin abuz se urmărește tergiversarea procesului sau inducerea sa în eroare. (2) În caz de folosire cu rea-credință a drepturilor procedurale, instanța de judecată, la cererea părții interesate, obligă partea vinovată să repare prejudiciul cauzat. (3) Participanții la proces care exercită drepturile procedurale în mod abuziv se sancționează de către instanța de judecată cu amendă în mărime de până la 50 de unități convenționale.

Se atestă astfel că, legea procesual civilă încearcă prin diferite modalități să pună capăt oricărui abuz de drepturi, în vederea evitării exercitării unor drepturi procesuale care nu sunt prevăzute de lege, sau chiar în vederea evitării examinării în mod repetat a unor cereri, bazate pe aceleași motive, sau cereri care au drept scop inducerea în eroare a instanței sau care au drept scop bine definit tergiversarea procesului.

Spre exemplu, potrivit art. 52 alin. (5) CPC, în proces nu se admite înaintarea repetată a recuzării aceluiași judecător și pentru aceleași motive dacă anterior recuzarea lui a fost respinsă. De asemenea, nu se admite: recuzarea judecătorului din suspiciune în imparțialitatea lui dacă nu sînt cunoscute temeiurile de drept și de fapt pentru înaintarea recuzării; recuzarea judecătorului căruia i s-a încredințat verificarea temeiniciei recuzării declarate unui alt judecător; recuzarea judecătorilor care nu sînt implicați în examinarea cauzei. Respectiv, în acord cu alin. (6) al aceluiași articol – sancțiunea care poate surveni în cazul înaintării în astfel de condiții a unei cereri de recuzare, o constituie neexaminarea cererii de recuzare.

Sau, spre exemplu înregistrarea audio/video, fotografierea sau utilizarea mijloacelor tehnice în vederea documentării lucrărilor ședinței de judecată și/sau conservării probelor, fără încuviințarea președintelui ședinței de judecată, în lipsa acordului părților și al altor participanți la proces – este pasibilă sancționării în temeiul art. 18 alin. (3) CPC – cu amendă de până la 20 unități convenționale și cu confiscarea înregistrărilor (peliculei, pozelor, casetelor etc.).

Astfel, se poate concluziona că sancțiunile procedurale de regulă, sunt incidente în prezența uneia dintre următoarele situații: neîndeplinirea actului de procedură, îndeplinirea acestuia în mod defectuos sau exercitarea abuzivă a unui drept procesual. Aceste împrejurări reprezintă, în concepția tradițională, temeiul general al incidenței sancțiunii în procesul civil.

Totuși, trebuie să ne întrebăm în ce măsură aceste condiții pot fi considerate exhaustive sau limitative în practica. Pe parcursul lucrării vom analiza în detaliu dacă aceste criterii se aplică în mod absolut sau dacă, dimpotrivă, există situații în care instanța poate dispune o sancțiune procedurală în afara acestor premise formale, în funcție de finalitatea normei încălcate ori de natura consecințelor produse.

2.5 Concluzii la Capitolul 2

Studiul efectuat în cadrul acestui capitol confirmă importanța sancțiunilor procedural-civile ca element fundamental al mecanismului judiciar. În lipsa unor sancțiuni clare și eficient aplicabile, normele de procedură s-ar reduce la simple recomandări, lipsite de forță juridică și de capacitatea de a disciplina conduita participanților la proces. Tocmai caracterul lor coercitiv conferă regulilor procesuale autoritatea necesară și le transformă în instrumente reale de garantare a ordinii judiciare.

De asemenea, se constată că, deși Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu consacră în mod unitar instituția sancțiunilor procedurale, diverse dispoziții reglementează forme esențiale, precum nulitatea actului de procedură, decăderea și amenda judiciară, iar introducerea perimării ca sancțiune distinctă se resimte ca o necesitate evidentă. Aceste instituții demonstrează că sancțiunile procesuale nu au un caracter pur formal, ci reprezintă garanții indispensabile pentru funcționarea corectă și eficientă a justiției. În același timp, recurgerea legiuitorului la formulări generale precum „și alte măsuri prevăzute de lege” confirmă dificultatea unei enumerări exhaustive și arată că există și alte sancțiuni procedurale, dincolo de cele consacrate expres, cadrul normativ fiind astfel menținut deschis și flexibil.

Totodată, putem menționa că funcțiile sancțiunilor procedurale nu se limitează la o reacție punctuală față de nerespectarea normelor. Ele previn și descurajează abaterile, disciplinează comportamentele procesuale și contribuie la repararea prejudiciilor cauzate prin încălcarea obligațiilor procedurale. Această diversitate funcțională le conferă un caracter complex, care depășește simpla dimensiune represivă și le transformă într-un mecanism de protecție a ordinii procesuale și de echilibrare a raporturilor dintre părți.

În plan doctrinar, chiar dacă nu există o definiție unanim acceptată a sancțiunilor procedurale civile, art. 10 CPC oferă un reper esențial, conturând atât conceptul, cât și condițiile generale de incidență precum: neîndeplinirea unui act de procedură, îndeplinirea necorespunzătoare a actului procedural sau exercitarea abuzivă a unui drept procedural. Aceste criterii generale constituie fundamentul teoretic al aplicării sancțiunilor și dau coerență regimului lor juridic. Totodată, ca aspect important, trebuie să subliniem importanța și necesitatea distincției clare între sancțiuni și remedii procesuale – primele având caracter coercitiv și funcții de disciplinare, celelalte având rolul de a corecta sau completa vicii procedurale, fără a îndeplini funcția proprie a unei sancțiuni.

Cele menționate, ne confirmă că, sancțiunile procedural-civile nu sunt doar o componentă tehnică a dreptului procesual, ci și o garanție esențială a statului de drept. Ele asigură eficiența regulilor de procedură, contribuie la realizarea unei justiții echitabile și protejează interesele

legitime ale părților. Deși reglementarea națională actuală prezintă lacune și anumite inconsecvențe, sancțiunile procedurale rămân totuși elemente de bază ale procesului civil, iar analiza lor detaliată este esențială pentru înțelegerea mecanismului de funcționare a justiției.

3. Reglementarea și regimul juridic al sancțiunilor procedural-civile în Republica Moldova

3.1 Nulitatea actelor de procedură civilă

3.1.1. Clarificarea conceptului de act de procedură civilă

Definirea actului de procedură reprezintă o premisă esențială pentru orice demers de analiză a sancțiunilor procedurale, după cum afirmă în mod convergent majoritatea doctrinarilor.

Astfel, în lucrarea sa dl. Paul Pop menționează că o abordare științifică a actelor de procedură nu poate fi făcută fără prezentarea prealabilă a noțiunii de act de procedură, a clasificării acestor tipuri de acte, precum și a condițiilor obligatorii ce trebuie îndeplinite pentru ca acestea să respecte întocmai prevederile legale.

Sancțiunile procedurale se nasc, trăiesc și se sting numai în raport cu actele de procedură: de aceea, considerăm imperios să definim noțiunea de act de procedură și să analizăm, pe cât posibil într-un mod exhaustiv, condițiile generale ce trebuie să le îndeplinească pentru a fi valabile.⁶⁷

În același sens se expune și profesorul Ioan Leș, precum că nulitatea – ca sancțiune procedurală – urmează să fie analizată în strânsă corelație cu diferitele acte de procedură pe care instanța, părțile sau alți participanți le îndeplinesc pe tot parcursul activității judiciare. De aceea, înainte de a determina conceptul de nulitate sunt utile câteva considerații asupra actelor de procedură⁶⁸.

Actele de procedură, prin natura lor funcțională și formală, constituie expresia concretă a procesului civil, reprezentând mijloacele prin care se valorifică drepturile și obligațiile procesuale ale părților, precum și atribuțiile instanței.

Legiuitorul a evitat să ofere o definiție generală a noțiunii de act procedural, probabil din dorința de a nu limita printr-un cadru rigid interpretarea variată a acestora. Această opțiune legislativă poate fi explicată prin diversitatea juridică a actelor de procedură, care impune o analiză nuanțată a fiecărei categorii în parte, după cum vom arăta în cele ce urmează. Totuși, această lipsă a fost compensată de doctrină și literatura de specialitate, care au oferit suficiente definiții și explicații teoretice pentru a înțelege corect natura și rolul actelor de procedură.

Considerăm că o înțelegere completă a noțiunii de „*act de procedură*” nu poate fi realizată fără a lua în considerare o noțiune conexă, și anume aceea de „*formă de procedură*”.

⁶⁷ POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 26.

⁶⁸ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 10.

Întreaga activitate a procesului civil se concretizează prin acte realizate de părți și de ceilalți participanți la proces. Însă forma și conținutul acestor acte nu sunt lăsate la libera apreciere a părților, ci sunt supuse unor reguli clare și stricte stabilite de legea procesuală. Astfel, legea reglementează, pe de o parte, organizarea instanțelor de judecată și competența acestora, iar pe de altă parte, formele prin care poate fi declanșat procesul civil, citarea părților și a participanților, pregătirea cauzei, desfășurarea dezbaterilor, pronunțarea hotărârii și, după caz, executarea acesteia.

Toate aceste dispoziții legale care reglementează procesul civil în desfășurarea sa au fost denumite *forme procedurale*. Altfel spus, formele procedurale constituie acele condiții stabilite și impuse de lege atât cu privire la activitatea instanței și a partenerilor săi, cât și cu privire la raporturile dintre părți și aceste organe. Continuând în sensul aceluiași raționament, formele de procedură constituie acele condiții stabilite și impuse de lege în legătură cu reglementarea activității instanțelor de judecată, precum și în legătură cu reglementarea raporturilor dintre părți și aceste instanțe. De asemenea în economia acestei noțiuni, doctrina, pe bună dreptate, a statuat faptul că *forma* nu trebuie confundată cu *formalitatea*, prima reglementând condițiile impuse pentru constituirea actului, a doua însă stabilind diversele elemente de detaliu, respectivului act de procedură⁶⁹.

Într-o formulă mai scurtă, exprimată în literatura de specialitate, forma procedurală este ceea ce legea prescrie, iar actul de procedură este forma adusă la îndeplinire⁷⁰.

În aceeași ordine de idei și Eugen Herovanu, în lucrarea sa menționează că forma nu trebuie confundată cu formalitatea, prin formă înțelegându-se condițiile prescrise pentru constituirea actului, iar prin formalitate diversele elemente de detaliu ale acestuia⁷¹.

Dl. Ungureanu Ovidiu, cu referire la forme menționează că în dreptul procesual civil, care prin excelență constituie un sistem de acte și procedee tehnice izvorâte din viață, forma apare cu mai multă pregnanță ca un element permanent și necesar; ea nu este, cum se mai crede uneori, un aspect legat de începuturile primitive ale dreptului, pentru că nu trebuie să confundăm forma cu formalismul. Prin forma de procedură, se înțelege toate dispozițiile, normele și regulile care privesc mersul procesului, tot ce legea prescrie că trebuie urmat pentru executarea hotărârilor și tot ce poate avea legătură directă cu funcțiunea legală a organelor judecătorești. Așadar, forma

⁶⁹ POP, Paul, *Sanțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 29.

⁷⁰ BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru. *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*. București: Editura ALL, 1994, p.139.

⁷¹ HEROVANU, Eugen. *Principiile procedurii judiciare, vol. II*. București: Institutul de Arte Grafice „Lupta”, 1932, p. 176.

procedurală înseamnă condițiile prestabilite de lege pentru efectuarea unui anumit act de procedură⁷².

Reglementarea formelor procedurale este o adevărată provocare pentru legiuitor, deoarece trebuie menținut un echilibru între respectarea disciplinei și a celerității procesului, pe de o parte, și evitarea unor constrângeri inutile, care pot îngreuna desfășurarea acestuia, pe de altă parte. În mod firesc, forma are rolul de a proteja fondul; însă atunci când ajunge să-l afecteze din cauza unor cerințe excesive, înseamnă că forma nu mai funcționează corect, fie din cauza unei reglementări defectuoase, fie a unei aplicări greșite sau abuzive. Forma nu este un scop în sine, ci un instrument în slujba garantării drepturilor părților și a bunei administrări a justiției.

Desigur nu toate formele de procedură se cer a fi constatate prin acte scrise; dar toate actele de procedură sunt cu necesitate forme de procedură, ceea ce constituie o caracteristică esențială în definirea actelor de procedură⁷³.

Astfel, în misiunea de a defini actul de procedură vom apela la opiniile doctrinare, potrivit cărora prin act de procedură se înțelege ca fiind orice act (operațiune judiciară sau înscris) făcut pentru declanșarea procesului civil, în cursul și în cadrul procesului civil, de către instanța judecătorească, părți și ceilalți participanți la proces, legat de activitatea procesuală⁷⁴.

Autoarea Mihaela Tăbârcă definește actul de procedură ca fiind manifestarea de voință sau operația juridică făcută, după caz, pentru declanșarea procesului civil și în cursul acestuia de către instanța judecătorească, părți și ceilalți participanți la proces, legat de activitatea procesuală a fiecăruia⁷⁵.

În aceeași ordine de idei, încă o noțiune exprimată în literatura de specialitate reține că, prin act de procedură se înțeleg operațiunile juridice și înscrisurile făcute de participanții la proces în legătură cu activitatea lor procesuală⁷⁶.

O definiție a actului de procedură civilă, o oferă și doctrinarul Paul Pop, care menționează că prin act de procedură înțelege orice act, atât în sens de operațiune juridică, cât și în sens de înscris, care probează existența operațiunii, făcute în vederea declanșării procesului civil, în cursul și în cadrul acestuia de către instanța judecătorească, părți și ceilalți participanți la proces, în legătură direct cu activitatea procesuală a fiecăruia⁷⁷.

⁷² UNGUREANU, Ovidiu, *Nuclăurile procedurale civile*. București: Ed. All Beck, 1998, p. 8.

⁷³ *Ibidem*, p. 9.

⁷⁴ CIOBANU, Viorel Mihai, BRICIU, Traian Cornel, DINU, Claudiu Constantin, *Drept procesual civil, Ediție revăzută și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2023, p. 344.

⁷⁵ TABÂRCĂ, Mihaela, *Drept procesual civil. Teoria generală. Vol. I*. București: Ed. Universul Juridic, 2013, p. 752.

⁷⁶ BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru, *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*. București: Editura ALL, 1994, p. 139.

⁷⁷ POP, Paul, *Sanctiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 32.

Spre deosebire de dreptul civil, unde se face distincție între operațiunea juridică (*negotium*) și înscrisul care probează existența operațiunii (*instrumentul*), în procedura civilă, prin act de procedură se înțelege atât operațiunea juridică, cât și actul scris care o costată, act scris considerat el însuși o operațiune juridică. Deci, operațiunea juridică în sine și actul în legătură cu operațiunea respectivă sunt acte de procedură distincte, care corespund unor forme procedurale proprii⁷⁸.

În acest sens, regăsim opinii similare și în literatura de specialitate națională, unde se susține că actul procedural constituie o varietate a *actului juridic*. Iar termenul *act* poate fi descris sub două aspecte:

a) ca *manifestare de voință* făcută în scopul de a produce efecte juridice și, altfel spus – în scopul de a crea, de a modifica sau de a stinge o operațiune juridică (*negotium* sau *negotium iuris*);

b) ca *înscris* necesar pentru validarea sau pentru probarea situației juridice (*instrumentum* sau *instrumentum probationis*). De exemplu, reieșind din prevederile art. 212 CPC, renunțarea reclamantului la acțiune și recunoașterea acțiunii de către pârât nu urmează a fi perfectate în mod obligatoriu în formă scrisă (adică, sub formă de *instrumentum*), pur și simplu în acest caz (când nu sunt întocmite în formă scrisă), ele urmează a fi consemnate în procesul-verbal al ședinței de judecată cu semnarea acestuia de către reclamant sau pârât. Astfel, în cazul dat, manifestarea de voință ca *negotium*, este suficientă pentru realizarea actelor de dispoziție ale părților. În aceeași ordine de idei, reieșind din art. 166 și 172 CPC, cererea de chemare în judecată și acțiunea reconvențională urmează a fi întocmită în formă scrisă (*instrumentum*), ca o condiție de valabilitate⁷⁹.

În literatura juridică franceză, se observă că, chiar și în încercarea de a defini actul procedural, autorii recurg la conceptele de *instrumentum* și *negotium*, astfel, în domeniul dreptului, cuvântul „act” are mai multe sensuri. În formă, este un document scris necesar pentru validitatea sau dovada unei situații juridice (*instrumentum*). În fond, este o manifestare de voință destinată să producă efecte juridice (*negotium*). În lucrările de procedură civilă, actul de procedură este prezentat în primul rând ca un document scris, un *instrumentum*. Astfel, se afirmă în mod curent că, din punct de vedere teoretic, distincția juridică clasică între *negotium* (fondul) și *instrumentum* (forma scrisă) își păstrează cu siguranță tot interesul în procedură, dar că, în practică, actul de voință al unui justițiabil rămâne fără valoare atâta timp cât nu și-a găsit expresia în documentul

⁷⁸ BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru. *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*. București: Editura ALL, 1994, p. 139.

⁷⁹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 499.

scris prevăzut în acest scop, confirmând astfel concepția clasică a actului procedural ca act a cărui esență rezidă aproape exclusiv într-un suport scris strict reglementat⁸⁰.

Datorită caracterului formalist al procesului civil, de cele mai multe ori *negotium* este indispensabil de *instrumentum*. Deoarece, în procesul civil manifestarea de voință pentru a produce careva efecte trebuie să îmbrace deseori forma unui act (înscriș). Într-adevăr, dacă am încerca să delimităm actul juridic de actul de procedură, am putea identifica o similitudine în conținutul lor, în ideea că ambele reprezintă o manifestare de voință a subiecților unui raport juridic în vederea realizării drepturilor și obligațiilor lor. Însă, în același timp putem evidenția și o deosebire între acestea, și anume după obiect, deoarece: actele juridice se referă la drepturile și obligațiile materiale, iar actele de procedură se raportă la drepturile și obligațiile procedurale ale părților⁸¹.

În acest context trebuie să menționăm că deși actul civil și actul procesual au multe asemănări între ele acestea nu sunt identice, fapt despre care ne vorbește și literatura de specialitate. Confuzia poate fi și mai pronunțată în practică atunci când se pune în discuție excepția de nulitate în ceea ce ține de dreptul material și excepția de nulitate a actelor de procedură.

Astfel, dna Gabriela Răducan în lucrarea sa despre nulitatea actului juridic civil, trece în revistă principalele deosebiri dintre actul juridic civil și actul de procedură:

- raporturile de drept civil material se caracterizează prin egalitatea părților, în timp ce, în raporturile de drept procesual civil, părțile litigante, deși li se recunoaște poziția de egalitate juridică dintre ele, sunt totuși subordonate instanței de judecată;
- actele juridice civile dau expresie manifestării unilaterale, bilaterale sau multilaterale de voință a unor subiecte de drept, persoane fizice sau juridice, pe când cea mai mare parte a actelor de procedură civilă, confirmă manifestări unilaterale de voință;
- pentru ca un act juridic civil să producă efecte, este necesară manifestarea de voință în acest sens, a persoanei fizice sau juridice, iar în cazul actelor de procedură săvârșite de instanță, acestea își produc efectele potrivit regulilor ce guvernează exercitarea atribuțiilor jurisdicționale, iar actele de procedură a părții pot fi îndeplinite ca urmare a obligării lor de către instanță ori aceste acte pot fi suplinite cu efectuarea altora;
- dreptul civil promovează principiul libertății de formă a actelor juridice, cu excepția celor solemne, pe când în dreptul procesual civil forma constitui, de regulă, un element indispensabil al actelor de procedură;

⁸⁰ CHAINAIS, Cécile, FERRAND, Frédérique, MAYER, Lucie, GUINCHARD, Serge. *Procédure civile. Droit commun et spécial du procès civil, Modes amiables de résolution des différends (MARD)*, 37e édition, Paris: Lefebvre Dalloz, 2024, pct.997/p. 395.

⁸¹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 499.

- scopul actelor juridice civile este constituirea unor raporturi, adică crearea de drepturi și obligații, pe când actele de procedură se aduc la îndeplinire în legătură cu drepturile și obligațiile procesuale impuse ori recunoscute părților pentru soluționarea litigiului apărut între ele și restabilirea drepturilor subiective încălcate;
- actul juridic civil stabilește drepturi și obligații între părțile acestuia, pe când actele de procedură civilă au un conținut volitional eterogen, provenind fie din dispozițiile imperative ale legii procesuale, fie din activitățile părților angrenate în proces, dar și voința instanței, manifestată prin măsurile luate din oficiu sau prin admiterea cererii părților sau doar a uneia din părți în cursul soluționării litigiului;
- dacă actul juridic civil este caracterizat de autonomia de voință a părților, actul de procedură civilă impune o anumită conduită, astfel, că, deși părțile sunt libere să facă sau să nu facă anumite acte de procedură ori să le facă defectuos, instanța este obligată să aplice corect legea procesuală, neputând ignora normele imperative în materie de judecată, iar dacă greșește, are posibilitatea îndreptării din oficiu a neregularităților săvârșite prin propriul său fapt⁸².

Definirea actului de procedură civilă nu se va considera finalizată dacă nu vom identifica condițiile în care trebuie îndeplinite actele de procedură civilă, deoarece, pentru a produce efecte, actele de procedură trebuie să respecte anumite condiții de valabilitate.

Prin condiții ale actelor de procedură civilă, vom înțelege acele elemente de fapt, existența sau inexistența cărora va duce la apariția, modificarea sau încetarea unui act de procedură. La îndeplinirea actelor de procedură civilă, trebuie să se respecte anumite condiții de valabilitate precum ar fi: forma, conținutul, termenul. Astfel, legea poate prevedea, în afară de condițiile generale de valabilitate (forma, conținutul și termenul) și condiții particulare pentru anumite cazuri⁸³.

În literatura de specialitate, s-a mai menționat că în materia dreptului procesual civil, concepția tradițională a doctrinei a admis faptul că există condiții cu caracter general, ce îți găsesc aplicabilitatea la toate actele de procedură, și condiții cu caracter special, proprii fiecărui act sau unei categorii de acte. Astfel, sa reținut că două ar fi condițiile generale de validitate:

- actele de procedură trebuie să îmbrace forma scrisă;
- actele de procedură trebuie să indice în chiar conținutul lor că cerințele legii au fost îndeplinite.

⁸² RĂDUCAN, Gabriela. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Ed. Hamangiu, 2009, p. 406.

⁸³ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 504.

Autorul opinează și susține ideea celei de a treia condiție, anume aceea a obligativității îndeplinirii actelor de procedură în limba română⁸⁴.

În principiu, literatura de specialitate reține, în mod constant, aceleași opinii: unde ca elemente de bază, sunt menționate condiția formei scrise și a conținutului actelor (indicarea în conținutul actului că cerințele legii au fost îndeplinite). De asemenea, potrivit unor opinii doctrinare, se includ printre condițiile de valabilitate și respectarea termenului, precum și redactarea actelor de procedură în limba română. Considerăm oportună analiza acestor condiții, astfel cum sunt ele dezvoltate în literatura de specialitate națională: forma, conținutul și termenul, care acoperă pe deplin segmentul condițiilor înaintat de lege actelor de procedură.

În ceea ce ține de prima condiție și anume *forma*, Codul de procedură civilă stabilește pentru majoritatea actelor de procedură forma scrisă, deși nu este exclusă și forma verbală, de obicei acolo unde se cere forma scris Codul de procedură civilă indică direct în textul legii.

Forma scrisă a actelor de procedură civilă este, fără îndoială, una dintre cele mai importante condiții de valabilitate. Ea nu doar că asigură respectarea cerințelor formale ale procesului, dar ajută și la exercitarea efectivă a dreptului la apărare. Ce este scris rămâne ca dovadă, iar în justiție, ceea ce se poate proba este esențial. Actele scrise oferă claritate, ordine și posibilitatea de a verifica oricând ce s-a susținut sau decis. În acest sens, forma scrisă nu este un simplu detaliu tehnic, ci o garanție a corectitudinii procedurii.

Exemple clasice de reglementări legale care impun forma scrisă sunt prevederile articolelor 166, 172 și 186 CPC. În unele cazuri, legea nu doar că solicită forma scrisă, ci impune și anumite cerințe suplimentare legate de modul în care aceasta trebuie respectată – cum ar fi obligația de dactilografare a anumitor cereri. Astfel, art. 166 alin. (7) CPC și art. 186 alin. (3¹) CPC prevăd expres că cererea și referința trebuie depuse în formă dactilografiată atunci când persoana este reprezentată de un avocat.

Desigur, există și excepții de la cerința formei scrise, iar acestea pot fi prevăzute expres de lege – cum este cazul articolelor 52 alin. (2) și 374 alin. (1) CPC. Totodată, în lipsa unei cerințe exprese privind forma scrisă, unele acte de procedură pot fi realizate verbal. Cu toate acestea, în procedura civilă modernă, asemenea situații sunt rare, iar actele de procedură întocmite exclusiv verbal reprezintă o excepție. De obicei, ele nu vizează fondul cauzei sau apărările propriu-zise, ci mai curând aspecte secundare sau procedurale – de exemplu, o cerere de amânare a ședinței, o solicitare privind desemnarea sau contractarea unui apărător.

⁸⁴ POP, Paul. *Sanțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 39.

O provocare actuală este legată de depunerea în instanță a documentelor electronice – cereri, referințe și alte acte procesuale – semnate cu semnătură electronică. În ultima perioadă, au apărut tot mai multe dezbateri pe această temă. Discuțiile apar în contextul în care legea procesuală civilă nu reglementează în mod expres forma electronică a actelor de procedură civilă și nici posibilitatea de a le depune în instanță în acest format.

Un pas în direcția digitalizării a fost făcut de legiuitor în anul 2018 prin adoptarea Legii cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, nr.17 din 05.04.2018⁸⁵, astfel, printre modificările operate prin aceasta lege, a fost introdus la art.166 alin. (7) CPC prevederea prin care persoanele fizice și juridice care sunt asistați de avocați vor depune cererile dactilografiate prin Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) cu semnătura electronică avansat calificată. Acest instrument în prezent fiind nefuncțional, deoarece depunerea cererii cu semnătură electronică prin PIGD presupune funcționalitatea instrumentului dosarul electronic (e-Dosar), care spre regret este în regim de testare de mulți ani deja.

Totuși făcând abstracție de la prevederile Codului de Procedură Civilă, începând cu anul 2014, în Republica Moldova, a fost adoptată Legea nr.91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic⁸⁶, care stabilea regimul juridic al semnăturii electronice și al documentului electronic, inclusiv cerințele principale față de valabilitatea acestora și cerințele principale față de serviciile de certificare. Din 10 decembrie 2022 au intrat în vigoare prevederile Legii nr. 124/2022 privind identificarea electronică și serviciile de încredere⁸⁷. Ca urmare a intrării în vigoare a Legii citate, a fost abrogată Legea nr.91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic.

Astfel, începând cu 2014 semnătura electronică a fost echivalată cu semnătura olografă, instrument care deja permitea cel puțin practicienilor dreptului să treacă la folosirea mijloacelor digitale de semnare și comunicare a actelor în cadrul actului de justiție. Evident că folosirea mijloacelor digitale pentru comunicarea cu instanțele nu poate avea loc fără mijloace de comunicare electronică, iar cel mai indicat mijloc în acest sens este poșta electronică (e-mail)⁸⁸.

Trebuie să recunoaștem că, deși cadrul legal a echivalat semnătura electronică cu cea olografă, instanțele au manifestat mult timp o reticență față de cererile semnate electronic. În practică, existau cazuri în care astfel de cereri erau respinse sau restituite fără un temei clar, astfel

⁸⁵ Publicată la 04-05-2018 în Monitorul Oficial Nr. 142-148.

⁸⁶ Publicată la 04-07-2014 în Monitorul Oficial Nr. 174-177. Abrogată prin Legea nr.124/2022.

⁸⁷ Publicată la 10-06-2022 în Monitorul Oficial Nr. 170-176.

⁸⁸ JOSAN, Vasile. *Digitalizarea procesului civil în Republica Moldova. Progrese și tendințe*. În: Volum de articole prezentate în cadrul Conferinței "Tehnologizarea și Digitalizarea Procesului civil și a Executării silite", organizată de Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie "George Emil Palade" din Târgu Mureș, Facultatea de Economie și Drept și Camera Executorilor Judecătorești Târgu Mureș. 14-16 septembrie 2023. Târgu Mureș, România. <https://www.universuljuridic.ro/digitalizarea-procesului-civil-in-republica-moldova-progrese-si-tendinte/>

era riscant să depui cereri în formatul semnate electronic. Pandemia de COVID-19 a fost, însă, un adevărat catalizator pentru a schimba viziunile, impunerea restricțiilor a determinat autoritățile și instanțele să accepte și să încurajeze comunicarea prin mijloace electronice, inclusiv utilizarea semnăturii electronice calificate.

În prezent, transmiterea cererilor în format electronic a devenit o practică obișnuită, inclusiv pentru exercitarea căilor de atac, precum apelul sau recursul, iar instanțele nu mai ridică obiecții legate de semnătura electronică. Totuși, chiar dacă acceptarea documentului electronic este un pas major înainte, nu înseamnă că toate problemele au fost rezolvate. În continuare există provocări practice, cum ar fi: păstrarea în siguranță a originalului electronic, verificarea identității semnatarului, gestionarea dosarelor care încă sunt preponderent pe hârtie sau dificultățile legate de tipărirea unor volume mari de documente electronice primite prin e-mail.

Toate acestea arată că, deși s-au făcut pași importanți, este nevoie de modificări legislative substanțiale, inclusiv în Codul de procedură civilă, pentru a permite implementarea rapidă și eficientă a dosarului electronic. Imperativele actuale de digitalizare merg mult mai repede decât ritmul în care se schimbă legea, iar dreptul și justiția nu pot rămâne în afara acestui proces de modernizare.

Tot aici, considerăm important să menționăm că art. 10 CPC prevede în mod expres sancționarea cu nulitate a actelor întocmite cu nerespectarea condițiilor de formă impuse de lege.

Conținutul reprezintă o premisă de valabilitate a actului de procedură. De fapt, aceasta exprimă esența actelor procesuale săvârșite sau care se intenționează a fi săvârșite. Or, anume din conținutul acestuia se exprimă acțiunea sau inacțiunea de realizare a drepturilor și obligațiilor procesuale⁸⁹.

Art. 166 CPC este cel mai indicat exemplu cu privire la reglementările de conținut a actului procedural, aici concret ale cererii de chemare în judecată, acestea fiind impuse de lege în mod imperativ și neputând fi lăsate la alegerea părților. Nerespectarea cerințelor de conținut la depunerea cererii de chemare în judecată se va solda cu consecințele prevăzute la art. 171 CPC, adică nu se va da curs cererii, instanța va indica asupra neajunsurilor, iar, în caz de nelichidare a acestora, va fi restituită cererea de chemare în judecată. În esență, actele depuse, adică cererea de chemare în judecată, vor fi nule dacă nu vor respecta prevederile legale impuse pentru conținutul cererii. Astfel, nulitatea actului prevăzută de art. 10 CPC intervine ori de câte ori au fost desconsiderate prevederile cu privire la forma și conținutul actului procedural.

⁸⁹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 506.

În textul Codului de procedura civilă, găsim și alte norme care impun condiții de conținut pentru actele procedurale, în unele cazuri vom găsi o enumerare exhaustivă, cerere de apel art. 365 alin. (1) CPC, cererea de recurs art. 437 alin. (1) CPC, similar și art. 166 alin. (2) CPC, în alte cazuri vom găsi condiții generice, fără a fi enumerat ce trebuie de respectat.

Atunci când vorbim despre conținutul actului de procedură, un element esențial este limba în care acesta este redactat. Potrivit art. 24 alin. (1) CPC, judecarea cauzelor civile în instanțele judecătorești se desfășoară în limba română. Totuși, Codul de procedură civilă are un caracter permisiv și flexibil în acest sens – dacă este necesar, instanța poate dispune, prin încheiere, ca procesul să se desfășoare într-o altă limbă acceptată de majoritatea participanților. De regulă, o altă limbă este limba rusă.

De rând cu celelalte condiții, termenul la fel constituie o condiție de valabilitate a actului de procedură. Actul de procedură neefectuat în termenul acordat de lege sau de instanța de judecată va fi lipsit de efectele sale și, într-un final, va fi nul. De obicei, atunci când vorbim despre efectuarea unui act de procedură peste termen, intervine decăderea, iar, ca urmare a efectului decăderii, actele efectuate vor fi nule. Prin termen se poate înțelege și un interval de timp, și o fază procesuală, nu numai varianta clasică – zile sau luni.

Și autorul Ioan Leș atunci când descrie condițiile de valabilitatea a actelor procesuale, menționează că, există însă și unele condiții care vizează timpul sau locul întocmirii actelor de procedură. Într-adevăr, actele de procedură nu se pot întocmi oricând, ci doar în termenele prevăzute de lege sau numai într-o anumită fază procesuală. Pe de altă parte, arătăm că, de regulă, actele de procedură se îndeplinesc la sediul instanței de judecată. De asemenea, actele de procedură ale instanței sau ale organelor de executare trebuie să emane de la organele competente potrivit legii⁹⁰.

Precum am menționat și anterior, doctrina națională mai enumeră la condițiile esențiale a actului și *alte condiții particulare de valabilitate a actului de procedură*. În acest sens s-a menționat că, dat fiind faptul diversității actelor de procedură, legiuitorul prevede în anumite cazuri cerințe speciale pentru valabilitatea actului de procedură. În acest sens, putem exemplifica exigența achitării taxei de stat și a taxei de timbru în vederea depunerii cererii de chemare în judecată și primirii acesteia. Potrivit art. 83 și 84 CPC se impune cu taxă de stat și de timbru fiecare cerere de chemare în judecată. Iar reieșind din prevederile art. 171 alin. (1) CPC, după ce constată că cererea a fost depusă în judecată, fără a se respecta condițiile art. 167 alin. (1) lit. b) CPC (dovada de plată a taxei de stat și a taxei de timbru), judecătorul emite, în cel mult 5 zile de la

⁹⁰ LEȘ, Ioan, *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 18.

repartizarea cererii, o încheiere pentru a nu se da curs cererii, comunicând persoanei care a depus cererea acest fapt de încălcare și acordându-i un termen rezonabil pentru lichidarea neajunsurilor⁹¹.

În încheiere, în contextul definirii conceptului de act de procedură, menționăm că aceste acte pot fi clasificate în funcție de anumite criterii. În continuare, ne vom opri asupra a trei dintre cele mai frecvent întâlnite criterii de clasificare.

În încheierea acestei secțiuni dedicate definirii conceptului de act de procedură, considerăm necesar să menționăm că aceste acte pot fi clasificate potrivit unei game variate de criterii. Totuși, în demersul nostru, ne vom opri și vom subscrie la trei clasificări care, în opinia noastră, reușesc să grupeze actele de procedură în funcție de criterii clare, concise și frecvent întâlnite în doctrină și practică.

Un prim criteriu se axează pe *subiectul* prin care se realizează actele de procedură, astfel se disting:

- *acte de procedură ale instanței de judecată* (în această categorie se includ toate actele de dispoziție ale instanței de judecată);
- *acte de procedură ale părților* (la acest capitol putem menționa actele de dispoziție ale părților, care rezultă din realizarea drepturilor speciale ale părților stipulate la art. 60 CPC);
- *acte de procedură ale celorlalți participanți la proces* (această clasificare poate fi exemplificată ca model particular prin participarea la proces a autorităților publice pentru a depune concluzii, potrivit art. 74 CPC);
- *acte de procedură ale subiecților care contribuie la procesul de înfăptuire a justiției pe cauzele civile* (de exemplu, abținerea expertului de a prezenta raportul, potrivit art. 160 CPC, se formulează în scris cu prezentarea motivelor și are drept efect restituirea instanței judecătorești a materialelor care i-au fost prezentate pentru expertiză)⁹².

Și cel de-al doilea criteriu pe care dorim să îl trecem în revistă se raportează la natura actelor procedurale, și aici avem:

- *acte judiciare*, care se îndeplinesc în cadrul și în cursul procesului, și nu în mod obligatoriu în fașa instanței, cum ar fi citarea, depoziția martorului, interogatoriul, realizarea expertizei de către expertul anume desemnat de către instanță, pronunțare hotărârii, încuviințarea executării silite etc.;
- *acte extrajudiciare*, care fie se îndeplinesc în afara procesului, putându-se aduce la îndeplinire anterior declanșării procesului, cum ar fi: expertize efectuate de părți, somația, depozițiile unor persoane, inclusiv cele date în fața notarului public etc., fie reprezintă acte folosite

⁹¹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 506.

⁹² *Ibidem*, p. 501.

într-un proces civil, realizate însă într-un alt cadru procesual, cum ar fi, spre pildă, administrarea unor probe de o comisie rogatorie;

Al treilea criteriu de clasificare este în funcție de forma pe care o ia actul de procedură;

- *acte procesuale scrise*, așa cum am vorbit mai sus există o serie de acte pentru care codul de procedură civilă cere a fi respectată forma scris în mod imperativ sub condiția nulității (cererea de chemare în judecată, cererea reconvențională, referința, hotărârea de judecată);
- *acte procesuale orale*, audierea martorilor, anumite cereri și demersuri în fața instanței pentru care nu se cere forma scrisă, pledoariile.

În esență, actul de procedură reprezintă nucleul tehnico-juridic al desfășurării procesului civil, fiind expresia formală prin care se manifestă drepturile și obligațiile procesuale ale participanților. Din perspectiva sancțiunilor, el dobândește o relevanță aparte: orice abatere de la cerințele sale de formă, conținut sau termen generează riscul aplicării unor consecințe procesuale, precum nulitatea, decăderea, inadmisibilitatea sau alte sancțiuni prevăzute de lege. Prin urmare, analiza sancțiunilor nu poate fi concepută în afara unei definiții clare a actului de procedură, acesta constituind punctul de intersecție dintre formalismul procesual și garantarea echității procesului civil.

3.1.2. Definirea nulității actelor de procedură civilă

Pentru a proceda la analiza detaliată și la definirea conceptului de nulitate a actelor de procedură, se impune mai întâi o oprire asupra nulității în general. O asemenea abordare este necesară pentru a surprinde fundamentele teoretice și funcțiile juridice ale instituției, care se manifestă nu doar în dreptul material, ci și în dreptul procesual civil.

Teoria nulităților juridice a fost considerată una din cele mai controversate teorii în drept, în condițiile în care atât doctrina cât și jurisprudența admit existența mai multor grade și feluri de nulități, care, din păcate, nu își au o bază juridică fără controverse și un sistem valid și sustenabil în sprijinul teoriilor lor⁹³.

Văzută, în mod evident, ca sancțiune, adică acel mijloc prevăzut de lege pentru a opri voința unui individ să treacă peste îngrădirile impuse de normele dreptului pozitiv, nulitatea a fost definită ca fiind ineficacitatea unui act juridic, adică un act juridic este considerat a fi nul atunci când există în mod material, însă nu poate produce efecte juridice, pentru simplu fapt că legea nu îl accepta ca valid.⁹⁴

⁹³ BAICOIANU, Alexandru, HAMANGIU, Constantin, ROSETTI-BALANESCU, Ion. *Tratat de drept civil român. Volumul I. Editia 2*. București: Editura CH Beck, 2002, p. 113.

⁹⁴ *Ibidem*; CANTACUZINO, Matei B. *Elementele dreptului civil*. București: C.H.Beck, 1998, p. 61.

În accepțiunea doctrinarilor naționali, nulitatea este sancțiunea care se aplică în cazul în care la încheierea actului juridic civil nu se respectă condițiile de valabilitate. Nulitatea este mijlocul prevăzut de lege pentru a asigura respectarea condițiilor de valabilitate a actului juridic. În măsura în care un act juridic concret nu respectă aceste condiții, el este lipsit de efectele sale prin intermediul nulității⁹⁵.

Pornim de la premisa că înțelesul atribuit nulității actului juridic în dreptul substanțial constituie un reper esențial pentru definirea și înțelegerea conceptului de nulitate în dreptul procesual.

Trebuie să menționăm că doctrina procesual civilă a fost influențată în mod semnificativ de definițiile oferite de autorii de drept civil.

Astfel, ținem să trecem în revistă câteva noțiuni ale conceptului de nulitate procedurală, formulate de distinși proceduriști, pentru a reliefa evoluția doctrinară a instituției și pentru a fundamenta demersul analitic ce urmează.

Potrivit profesorului Ioan Leș, nulitatea reprezintă sancțiunea ce determină ineficiența actelor de procedură îndeplinite fără respectarea regulilor de desfășurare ale procesului civil și care se răsfrânge, adeseori, și asupra actelor ulterioare⁹⁶.

Un alt autor, deși adoptă o perspectivă nuanțată în raport cu cea anterioară, definește nulitatea actelor de procedură civilă ca un concept normativ care permite evaluarea permanentă a activității procesuale a participanților la proces prin raportarea acestora la exigențele cerințelor legale privind efectuarea actelor de procedură în funcție de tiparele legale predeterminate.⁹⁷

Profesorul Deleanu Ion definește nulitatea ca fiind sancțiunea care - din oficiu, la cererea oricăreia din părți ori a procurorului sau numai la cererea părții - atrage nevalabilitatea acestuia și, drept urmare, el încetează să producă efectele pentru care a fost făcut, din cauza neobservării sau încălcării condițiilor prevăzute de lege pentru realizarea lui: sau nulitatea ar fi aceea sancțiune care suprimă, în măsura stabilită prin hotărâre judecătorească, efectele actului juridic, potrivit scopului urmărit de dispozițiile legale referitoare la condițiile de valabilitate⁹⁸.

Autorul Ovidiu Ungureanu, menționează că în măsura în care un act de procedură se efectuează cu lipsa vreunei condiții de fond sau cu neobservarea formelor legale, acel act, în

⁹⁵ ANTOHI, Leonid, ANTOHI, Leonid, BURUIANĂ, Mihail, EFRIM, Oleg, EȘANU, Nicolae *Comentariul Codului civil din Republica Moldova, Ediția I*. Chișinău: Editura ARC, 2005, p. 429.

⁹⁶ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă, ed. a 3-a revizuită*. București: Ed. Hamangiu, 2008, p. 22.

⁹⁷ CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN Nicolae. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 637-638.

⁹⁸ DELEANU, Ion. *Tratat de procedură civilă, vol. I, ed. revăzută, completată și actualizată*. București: Ed. Universul Juridic, 2013, p. 786.

principiu nu-ți va produce efectele specifice fiind afectat, după caz, de un viciu de fond sau de formă; sancțiunea specifică în asemenea cazuri este nulitatea⁹⁹.

Doctrina franceză menționează că, nulitatea constă în anularea pură și simplă a actului de procedură. Aceasta este o sancțiune pentru nerespectarea condițiilor de formare a unui act¹⁰⁰.

Doctrina procesuală civilă din Republica Moldova oferă relativ puține definiții ale nulității actelor de procedură, abordând instituția mai degrabă fragmentar și fără o delimitare teoretică unitară.

În aceeași ordine de idei, nici cadrul normativ actual, mai exact dispozițiile articolului 10 alineatul (3) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nu oferă o definiție explicită a nulității actelor procedurale. Norma legală se limitează la a menționa nulitatea ca fiind una dintre sancțiunile reglementate de cod, fără a detalia conținutul. Această lipsă de precizare conceptuală atât în doctrină, cât și în lege, face cu atât mai necesară o analiză aprofundată și o sistematizare teoretică a instituției nulității în procesul civil.

Printre putinele definiții care sunt oferite de doctrina națională, nulitatea actelor de procedură se prezintă ca acea sancțiune procedurală care este aplicată de instanța de judecată din oficiu sau la cererea participanților la proces interesați să o invoce, pentru nerespectarea condițiilor de fond și de formă a actului de procedură prevăzute de lege ce îl lipsește de efecte juridice¹⁰¹.

O altă definiție la nivel național, definește nulitatea ca o sancțiune care este pasibilă de a fi aplicată actelor procedurale întocmite cu nerespectarea condițiilor de formă și conținut prescrise de lege sau altfel spus, pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a actului de procedură¹⁰².

Trebuie menționat că, spre deosebire de Republica Moldova, în anumite state, spre exemplu România, legislația procesuală oferă o definiție legală expresă a nulității actelor de procedură. Astfel, potrivit art. 174 alin. (1) din Codul de Procedură Civilă Român, „Nulitatea este sancțiunea care lipsește, total sau parțial, de efecte actul de procedură efectuat cu nerespectarea cerințelor legale de fond sau de formă.” O asemenea reglementare contribuie semnificativ la clarificarea conceptului de sancțiune procedurală, oferind un punct de plecare normativ în analiza nulității. În contrast, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova se limitează la a nominaliza nulitatea ca sancțiune, fără a furniza o definiție propriu-zisă, aspect care îngreunează delimitarea teoretică și practică a acestei instituții.

⁹⁹ UNGUREANU, Ovidiu. *Nulitățile procedurale civile*. București: Ed. All Beck, 1998, p. 17.

¹⁰⁰ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 366.

¹⁰¹ PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă a Republicii Moldova*. Chișinău: Ed. Lexon Prim, 2019, Chișinău, p. 60.

¹⁰² BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 539.

Instituția nulității actelor de procedură are o importanță practică majoră în procesul civil, deoarece validitatea fiecărui act depinde de respectarea regulilor procedurale, iar orice abatere poate atrage desființarea lui. Totuși, reglementarea normativă este sumară, limitată la câteva dispoziții generale, iar reflecțiile doctrinare sunt reduse și fragmentare. În consecință, nulitatea procedurală apare uneori ca o instituție insuficient conturată, mai degrabă teoretică decât un instrument efectiv al procesului civil. De aceea, conturarea unei definiții legale devine indispensabilă pentru o înțelegere clară și unitară a acestei instituții în dreptul procesual civil moldav.

3.1.3. Delimitarea sistemelor de nulități în procedura civilă

Sistemele de nulități concepute de legiuitori de-a lungul timpului au urmărit, fiecare în contextul său istoric, să răspundă cât mai adecvat obiectivelor urmărite. Totuși, asemenea întregului proces civil, aceste sisteme au reflectat în mod inevitabil nivelul de dezvoltare culturală și specificul tradiției juridice din perioada în care au fost instituite.

Autorul român, Ovidiu Ungureanu în lucrarea sa distinge patru sisteme de nulități în dependență de perioada în care sau format.

Astfel, un prim sistem numit și al *legisanțiunilor* presupune fixarea în norma legală a modelelor sau formelor procedurale și orice abatere de ala acesta are drept consecință nulitatea actului, cea mai mică nerespectare ducea la pierderea procesului, sistem caracteristic dreptului roman din epoca *legis actiones*. Sistem care îngreua complet părțile și judecătorul, fiind de un formalism excesiv, în timp a fost înlocuit.

Un alt sistem de organizare a nulităților numit și cel al *nulităților cominatorii*, presupunea organizarea nulităților unde legea tarifa formele pe care le consideră necesare, însă nu statuează asupra gradului de însemnătate, acest lucru fiind lăsat la latitudinea judecătorului, sistemul favoriza subiectivismul judecătorului fapt pentru care ea fost criticat aprig.

Într-un al treilea sistem de nulități, stă ideea că formele de procedură sunt create pentru utilitatea părților așa încât neîndeplinirea lor nu trebuie sancționată decât atunci când se aduce o vătămare a drepturilor pe care erau menite a el garanta. Judecătorul trebuie să hotărască când un act este nul sau valabil.

Un alt sistem, nu orice abatere de la dispozițiile stabilite prin lege trebuie să atragă nulitatea actului. Pentru unele din aceste abateri, nulitatea se impune, pentru altele ea ar fi de prisos. Legiuitorul trebuie să arate în mod precis punctul său de vedere în interesul ce-l atribuie fiecărei formalități în parte, prescriind nulitatea numai acolo unde crede necesar, va fi nulitate dacă există text, indiferent dacă încălcarea e importantă sau nu și dimpotrivă, actul de procedură va fi valabil,

oricare ar fi caracterul încălcării, dacă lipsește un text care să-l sancționeze. Acesta a fost sistemul Codului de procedură civilă napoleonian și al Codului de procedură civilă italian. Acest sistem a fost criticat, arătându-se că este prea rigid, silind uneori pe judecător să anuleze acte ale căror lipsuri sunt nedăunătoare¹⁰³.

O clasificare de aceeași natură realizează și doctrinarul Paul Pop, care, în analiza sa, distinge patru mari sisteme de sancțiuni, în esență corespunzătoare celor deja descrise anterior. Autorul evidențiază, în cadrul acestei clasificări, aceleași tipuri fundamentale de sisteme de nulități, precum sistemul legisanctiunilor, nulităților cominatorii, sistemul nulităților prevăzute de lege, sistemul nulităților condiționate de o vătămare¹⁰⁴.

Având în vedere această trecere în revistă a sistemelor de nulități, se impune întrebarea: ce sistem consacră Codul de procedură civilă al Republicii Moldova? Analizând ansamblul normelor și modul de redactare a acestora, se poate afirma că, în linii mari, codul se bazează pe sistemul nulităților expres prevăzute de lege, întrucât toate formalitățile și cerințele privind actele procedurale, precum și consecințele nerespectării lor, sunt reglementate direct prin norme legale. În această optică, instanța are o marjă redusă de apreciere, fiind chemată mai degrabă să constate neîndeplinirea sau neconformitatea unui act decât să aplice un raționament de oportunitate. Totuși, acest sistem se caracterizează printr-un grad ridicat de automatism, întrucât nulitatea intervine indiferent de existența sau absența unei vătămări concrete, ceea ce poate conduce la rigiditate și la aplicarea formalistă a sancțiunii.

În continuare, trebuie să recunoaștem că elaborarea unui sistem coerent și eficient al nulităților procedurale nu este o sarcină facilă, întrucât presupune luarea în considerare a unei multitudini de factori: caracterul formal al procedurilor, protecția drepturilor părților, echilibrul între legalitate și eficiență, precum și armonizarea cu principiile moderne ale procesului echitabil.

Perfecționarea regimului actual al nulităților nu poate avea loc prin simpla preluare a teoriilor clasice, ci trebuie să se bazeze pe realitățile practice ale procesului civil contemporan și pe exigențele jurisprudenței recente, inclusiv cele provenite din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

În legislațiile moderne legiuitorii au imaginat sisteme pe cât posibil neformaliste, astfel încât nulitatea să constituie o garanție procesuală reală și fundamentală, iar pe de altă parte s-a

¹⁰³ UNGUREANU, Ovidiu. *Nulitățile procedural civile*. București: Ed. All Beck, 1998, p. 22-23.

¹⁰⁴ POP, Paul. *Sanctiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 112.

urmărit ca formele procesuale să fie simple, accesibile și să conducă repede la realizarea drepturilor menite a le ocroti¹⁰⁵.

3.1.4. Clasificarea nulităților în procedura civilă

Clasificarea nulităților nu reprezintă doar un exercițiu teoretic, ci are o relevanță practică substanțială, întrucât permite stabilirea corectă a regimului juridic aplicabil fiecărui tip de nulitate și, implicit, a condițiilor de invocare, a efectelor și a limitelor acesteia în procesul civil.

În doctrină sunt identificate mai multe criterii de clasificare a nulităților, însă între autori există uneori divergențe privind utilitatea practică și consistența teoretică a unora dintre acestea. Totuși, cu privire la primul criteriu de clasificare, se remarcă un consens unanim.

Astfel, în funcție de caracterul normei încălcate la momentul efectuării actului de procedură, nulitățile se împart în:

- nulități absolute și,
- nulități relative.

Distincția dintre nulitatea absolută și nulitatea relativă constituie o clasificare cu relevanță teoretică și practică de prim ordin în cadrul regimului sancțiunilor procedurale. În doctrina de specialitate, această distincție a generat controverse persistente, în principal cu privire la criteriul esențial care determină natura nulității.

Consideram că criteriul determinant al distincției dintre nulitatea absolută și nulitatea relativă constă în natura interesului ocrotit de norma procesuală încălcată. Nulitatea absolută sancționează încălcarea unor norme imperative edictate în considerarea unui interes public, fiind invocabilă din oficiu și insusceptibilă de confirmare. În schimb, nulitatea relativă intervine în cazul afectării unui interes privat și este condiționată de invocarea de către partea vătămată, fiind susceptibilă de acoperire prin ratificare sau confirmare expresă ori tacită.

Suntem în prezența unei nulități absolute atunci când este încălcată o normă imperativă, instanța având obligația de a o verifica din oficiu, chiar și în lipsa unei reglementări exprese în acest sens.

Un exemplu clasic de nulitate absolută procedurală se regăsește în art. 57 alin. (2) CPC, potrivit căruia lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată în orice fază a procesului, iar actele de procedură întocmite de o persoană lipsită de această capacitate sunt lovite de nulitate.

¹⁰⁵ DRUGĂ, Dana Larisa. *Nullity-Procedural Penalty in the New Code of Civil Procedure*. În: Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași, 2017, p. 110-123. Disponibil pe: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/upa-sw/article/view/674/pdf>

Reglementări similare se regăsesc și în art. 58 alin. (2^{/1}) CPC, care prevede că actele de procedură efectuate de minorii sub 14 ani sau de persoanele aflate sub tutelă sunt nule de drept. Viciile unui act lovit de nulitate absolută nu pot fi remediate.

Nulitățile relative intervin atunci când, la îndeplinirea actelor de procedură, sunt încălcate norme instituite în considerarea unui interes privat, respectiv norme care au ca scop protejarea drepturilor și intereselor individuale ale participanților la proces. În aceste cazuri, sancțiunea nulității poate fi invocată exclusiv de partea interesată, iar instanța nu o va ridica din oficiu. De regulă, aceste nulități pot fi acoperite prin confirmare expresă sau tacită.

Este de remarcat că, în situația în care norma juridică ocrotește atât un interes public, cât și unul privat, sancțiunea aplicabilă va fi întotdeauna cea a nulității absolute.

Cu titlu de exemplu, în materia nulității relative pot fi invocate prevederile art. 108 alin. (4) și (5) CPC, care dispun că citația trebuie înmănată părții cu cel puțin 3 zile înainte de data ședinței de judecată. Prezența părții în instanță, personal sau prin reprezentant, acoperă orice viciu privind modalitatea de înmănare a citației. Totuși, partea are dreptul să solicite amânarea judecării cauzei în cazul în care citația nu i-a fost comunicată în termen. Această normă reprezintă un exemplu clasic de protecție a interesului individual, întrucât nulitatea actului de citare poate fi invocată exclusiv de partea vătămată, fiind în strânsă legătură cu exercitarea efectivă a dreptului la apărare.

Un alt exemplu, mai clasic, cu privire la nulitatea relativă este cel de la art. 58 alin. (2) CPC, potrivit căruia, actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani sînt lovite de nulitate relativă. Reprezentantul legal al minorului poate încuviința toate aceste acte sau numai o parte dintre ele. Instanța judecătorească va acorda un termen pentru încuviințarea actelor. Dacă actele nu sînt încuviințate în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora.

În cadrul acestei clasificări, doctrina a semnalat că împărțirea nulităților în absolute și relative este, uneori, insuficientă. Din rațiuni practice, s-a propus introducerea unei a treia categorii – a „actelor de procedură inexistente”.

Punctul de pornire a acestei teorii se situează în secolul al XIX-lea, când profesorul Zachariae de la Facultatea de Drept din Heidelberg a schițat, pentru prima dată, teoria inexistenței în materia căsătoriei pentru a explica de ce unele vicii, deși nu constituie cauze de nulitate legală a căsătoriei, o împiedică totuși să producă efecte juridice. Acest concept a fost creat pentru a răspunde unor nevoi practice, deoarece în dreptul francez nulitatea căsătoriei nu putea fi cerută decât în cazurile în care legea o prevedea în mod expres. Pentru a ocoli regula *en matière de mariage, pas de nullité sans texte* doctrina a urmat teoria inexistenței, potrivit căreia căsătoria, în

aceste cazuri, nu este nulă, ci inexistentă și ca urmare, pentru a fi lipsită de efecte juridice nu mai este nevoie de un text expres în acest sens¹⁰⁶.

Deși această teorie nu este unanim acceptată, precum vedem ea își are rădăcinile în dreptul substanțial, unde s-a apreciat că anumite acte juridice nu doar că sunt nule, ci nici nu ar exista din punct de vedere juridic, fiind lipsite de unul sau mai multe elemente esențiale (ex: consimțământul, autoritatea competentă etc.). De aici s-a dezvoltat ideea că, pe lângă nulitatea absolută și nulitatea relativă, ar putea exista o a treia categorie: inexistența actului juridic.

Această teorie a fost preluată și dezvoltată ulterior în diverse ramuri ale dreptului, inclusiv în dreptul procesual civil, unde unii autori¹⁰⁷ au susținut că anumite acte de procedură grav viciate pot fi considerate „inexistente”. De pildă, s-a invocat exemplul unei hotărâri pronunțate de un organ care nu are atribuții jurisdicționale, apreciindu-se că un asemenea act nu poate fi considerat nici măcar nul, ci pur și simplu lipsit de existență juridică.

Criticii acestei terorii menționează că, teoria inexistenței este inutilă din punct de vedere practic. Ori de câte ori un act procedural este lipsit de un element esențial, acesta poate fi încadrat în categoria nulităților absolute, ceea ce permite instanței să-l înlăture din procesul civil. Din acest motiv, adăugarea unei categorii suplimentare nu ar aduce un beneficiu real, ci doar ar complica sistemul juridic prin introducerea unui concept imprecis, lipsit de contururi clare.

În lucrarea sa, reputatul autor român Paul Pop¹⁰⁸ menționează că nu împărtășește teoria actelor inexistente, din următoarele considerente:

- în primul rând această teorie este una falsă și inutilă, pentru că realitatea a demonstrat lipsa oricărui interes practic în distincția „nulitate absolută” – „inexistența”, punct de vedere la care ne raliem în totalitate. În fapt granița dintre aceste doua concepte este practic insesizabilă;
- în al doilea rând, s-a apreciat că inexistența unui act de procedura care a dobândit o formă materială reprezintă, *ab initio*, o contracție logică;
- în al treilea rând, se impune precizarea că pentru lipsa unor elemente esențiale ale actului de procedură Noul Cod de procedură civilă al României, a adoptat fără echivoc sancțiunea nulității, și nu pe cea a inexistenței;
- în fine pentru cele mai grave încălcări ale regulilor de procedură referitoare la necompetență, lipsa de calitate etc., Noul Cod de procedură civilă al României, a consacrat nulitățile necondiționate, și nu inexistența.

¹⁰⁶ FLORESCU, Gabriela. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Ed. Hamangiu, 2008, p. 39.

¹⁰⁷ BACACI, Alexandru. *Excepțiile de procedură în procesul civil*. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1983, p. 218-223.
Ungureanu, Ovidiu. *Nulitățile de procedură civilă, Drept român și comparat*. Cluj-Napoca: Ed. Argonaut, 1997, p. 209.

¹⁰⁸ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p.122-123.

Suntem de părere că teoria actelor inexistente, ca un al treilea element al clasificării, alături de nulitățile relative și absolute, este inutilă și nu face decât să aducă incertitudini și să complice inutil acest criteriu de clasificare. Considerăm că distincția dintre nulitățile absolute și relative este suficientă pentru a acoperi toate situațiile întâlnite în practică. În practică se remarcă o reținere în a califica anumite acte ca fiind „inexistente”, preferându-se, chiar și în cazuri extreme (precum lipsa totală a consimțământului sau semnarea unui act de către o persoană lipsită complet de capacitate), aplicarea regimului nulității absolute. Aceasta asigură o mai bună protecție a securității raporturilor juridice și permite aplicarea unitară a normelor de drept procesual și material.

Prin urmare, considerăm că teoria actelor inexistente trebuie abandonată ca instrument de clasificare a neregularităților juridice, întrucât sistemul nulităților oferă deja instrumente suficiente și coerente pentru a trata orice abatere de la legalitate.

Ceea ce lipsește în mod esențial legislației procesuale din Republica Moldova este reglementarea expresă a clasificării nulităților în nulități absolute și nulități relative. Instituirea acestei distincții nu doar că ar conferi un temei normativ solid regimului nulității actelor procedurale, ci ar aduce și beneficii considerabile atât pe plan teoretic, cât și practic. O asemenea clasificare ar permite o delimitare clară a condițiilor de invocare, identificarea subiecților îndreptățiți să invoce nulitatea, precum și determinarea efectelor juridice produse de fiecare tip de nulitate. În absența unei asemenea distincții, interpretarea și aplicarea normelor privind sancționarea actelor procedurale neregulare rămâne neuniformă și, uneori, imprevizibilă.

Un alt criteriu care se regăsește la majoritatea autorilor, este cel în funcție de existența sau inexistența unui text de lege care să prevadă expres sancțiunea nulității, aici vom avea:

- nulități exprese, care se regăsesc în textul legii mai fiind numite și textuale ori explicite.
- nulitățile virtuale sunt acele sancțiuni care, deși nu sunt prevăzute în mod expres de lege, rezultă din încălcarea unei dispoziții legale ce stabilește o condiție esențială pentru valabilitatea încheierii actului de procedură. Cu alte cuvinte, nulitatea intervine implicit, în virtutea caracterului imperativ al normei încălcate, chiar și în absența unei mențiuni exprese a sancțiunii în textul legal.

În funcție de întinderea efectelor, avem:

- nulități totale care presupune anularea în totalitate a actului procedural vizat;
- nulități parțiale care va avea efecte doar asupra unei părți a actului procedural, cealaltă parte fiind valabilă și producându-și efectele juridice.

Un exemplu relevant în sprijinul acestei clasificări este oferit de dispozițiile art. 386 lit. e) CPC, care stabilesc că instanța de apel, în urma examinării apelului, este în drept să admită apelul și să caseze hotărârea primei instanțe, integral sau parțial, dispunând încetarea procesului sau scoaterea cererii de pe rol, în cazul în care există temeiurile prevăzute la art. 265 și 267 CPC.

Sintagma „să caseze integral sau parțial” reflectă în mod concret aplicarea acestei clasificări în practică. Astfel, în cazul casării integrale, hotărârea primei instanțe este anulată în întregime, pierzându-și toate efectele juridice. În schimb, casarea parțială presupune că doar o parte a hotărârii este anulată, restul menținându-și valabilitatea și efectele juridice.

Spre exemplu, într-o cauză în care instanța de fond a dispus încasarea datoriei principale, a dobânzilor și a penalităților, instanța de apel poate casa parțial hotărârea, respingând cererea doar în ceea ce privește penalitățile. În această ipoteză, nulitatea afectează doar segmentul referitor la penalități, în timp ce dispozițiile privind datoria principală și dobânzile rămân valabile și executorii.

Nu trebuie să trecem cu vederea clasificarea nulităților în proprii și derivate. Criteriul distinctiv al celor două categorii de nulități rezidă în raportul causal specific dintre diferitele acte de procedură. Nulitatea proprie reprezintă sancțiunea care lipsește de eficiență juridică actul de procedură îndeplinit cu neobservarea condițiilor sale de validitate.

Nulitatea derivată este determinată de constatarea ineficienței unor acte de procedură anterioare și față de care actul în cauză se află într-un raport de dependență funcțională.

Deosebirea dintre nulitățile proprii și derivate este de un real interes practic, îndeosebi pentru instanța chemată să determine întinderea sancțiunii asupra actelor de procedură. În acest scop instanța de judecată urmează să stabilească, mai întâi, gradul de dependență al diferitelor acte de procedură. Numai așa se va putea statua asupra actelor concomitente ori ulterioare¹⁰⁹.

O altă clasificare care merită o atenție aparte este cea a nulităților condiționate și necondiționate. Criteriul de distincție îl constituie necesitatea dovedirii unei vătămări pentru aplicarea sancțiunii:

- Nulitatea condiționată operează numai dacă se demonstrează că încălcarea procedurală a produs o vătămare efectivă drepturilor părții ori a afectat scopul actului.
- Nulitatea necondiționată, dimpotrivă, intervine automat, independent de existența unui prejudiciu, simpla încălcare a unei norme imperative fiind suficientă pentru a atrage sancțiunea.

În legile procesuale moderne se observă tot mai pregnant tendința de a consacra expres această clasificare în textele codurilor de procedură civilă, prin implementarea principiului „nicio nulitate fără vătămare”. Rațiunea acestei opțiuni este aceea că sancțiunea nulității nu trebuie aplicată mecanic doar pentru neobservarea unei forme, ci numai atunci când neregularitatea a cauzat vătămare și afectează în mod real drepturile părților ori finalitatea actului procedural.

¹⁰⁹ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 44.

Cu titlu de exemplu, Codul de procedură civilă al României consacră expres, la art. 175 și 176, clasificarea și distincția dintre nulitățile condiționate și cele necondiționate.

Astfel, art. 175 CPC al RO consacră regula generală potrivit căreia nulitatea intervine numai dacă se dovedește că neregularitatea a cauzat o vătămare ce nu poate fi înlăturată pe altă cale decât prin desființarea actului. Acestea sunt nulitățile condiționate, iar cerințele lor de incidență sunt:

- nesocotirea dispozițiilor legale privitoare la desfășurarea procesului civil;
- existența unei vătămări;
- imposibilitatea înlăturării vătămării prin alt mijloc.

Art. 176 CPC enumeră ipotezele de nulitate necondiționată, unde legea consideră că vătămarea este atât de gravă încât nulitatea operează automat, fără a mai fi necesară dovada unui prejudiciu. Printre aceste cazuri se numără: încălcarea dispozițiilor privind capacitatea procesuală, reprezentarea procesuală, competența instanței, compunerea sau constituirea instanței, publicitatea ședinței de judecată, precum și alte cerințe legale intrinseci actului de procedură.

Astfel, sistemul românesc ilustrează foarte clar principiul modern „nicio nulitate fără vătămare”, dar și excepțiile de la acesta, în care nulitatea intervine independent de existența sau nu a unei vătămări.

În susținerea clasificării în condiționate și necondiționate, Ioan Leș, menționează că nulitatea este o sancțiune care se aplică ca un ultim remediu, ea neconstituind un scop în sine. O asemenea concepție nu este una inedită, în care formalismul nu trebuie să fie supradimensionat și nici supraevaluat. Formele de procedură nu trebuie să se opună fondului ci să îl servească în mod rațional și eficient. Condiția vătămării este una esențială în lipsa căreia nulitatea nu are nici o rațiune de aplicare¹¹⁰.

Totuși, în literatura de specialitate¹¹¹ au fost formulate și critici la adresa nulităților condiționate. Deși se recunoaște utilitatea condiționării nulității de existența unei vătămări, unii autori subliniază că această soluție poate genera efecte negative: dificultatea de a proba vătămarea riscă să transforme instituția într-una ineficientă, reducând aplicabilitatea sancțiunii chiar și în situațiile în care formalitățile procedurale au fost evident încălcate.

Dacă analizăm perspectiva nulităților condiționate de vătămare în contextul legislativ al Republicii Moldova, putem afirma că o asemenea reglementare ar fi necesară și oportună, întrucât

¹¹⁰ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Editia a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 323-324.

¹¹¹ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 388.

ar aduce un plus de claritate și coerență sistemului sancțiunilor procesuale. Totuși, pentru ca această instituție să fie introdusă în mod coerent, nu este suficientă simpla consacrare a normei privind nulitățile condiționate sau necondiționate. Este nevoie de un cadru normativ mai amplu, care să includă cel puțin:

- definirea generală a nulităților procedurale;
- delimitarea expresă între nulitățile absolute și relative;
- consacrarea conceptului de interes public și privat protejat, pentru a putea stabili cine este subiectul îndreptățit să invoce excepția nulității.

Pe baza acestor repere fundamentale, instituția nulităților condiționate de vătămare ar putea fi integrată în mod firesc și funcțional. În general, acestea sunt asociate nulităților relative, destinate protejării intereselor private, în timp ce nulitățile care vizează protejarea unui interes public se circumscriu, de regulă, categoriei nulităților necondiționate.

Este important de subliniat că o asemenea reglementare nu ar presupune inventarea unei instituții complet noi, întrucât ideea vătămării ca premisă a nulității este consacrată de mult timp în alte sisteme de drept. Din această perspectivă, o armonizare legislativă inspirată din experiența României – în special prin preluarea soluțiilor consacrate la art. 175 și 176 CPC – ar putea asigura Republicii Moldova un cadru legislativ modern, previzibil și echilibrat pentru aplicarea nulităților procesuale.

Se constată că principalele clasificări ale nulităților nu au doar o valoare teoretică, ci își găsesc adesea consacrarea legislativă în diferite sisteme de drept. Pentru a asigura o practică judiciară unitară, previzibilă și eficientă, se impune transpunerea în legea procesuală a două distincții esențiale: între nulitățile absolute și relative, pe de o parte, și între nulitățile condiționate și necondiționate, pe de altă parte. O asemenea reglementare ar constitui un instrument necesar și indispensabil pentru aplicarea corectă și proporțională a sancțiunilor procedurale.

3.1.5. Analiza modalităților de invocare a nulităților în procedura civilă

Invocarea nulității în procesul civil presupune acele mijloace sau modalități procesuale, prin intermediul cărora instanța de judecată ia cunoștință de existența unor neregularități ale actelor de procedură și dispune, după caz, desființarea lor sau refacerea, când acest lucru este posibil¹¹².

Nulitatea nu intervine de plin drept ci trebuie invocată de părți, participanți sau de instanța de judecată. Invocarea nulității de participanți poate fi valorificată atât pe cale de excepție prin

¹¹² UNGUREANU, Ovidiu. *Nulitățile procedural civile*. București: Ed. All Beck, 1998, p. 170.

înaintarea unei cereri cu indicarea încălcării, la etapa procesuală permisă de lege, precum și odată cu exercitarea căi de atac¹¹³.

Vehiculul procedural prin care părțile sau participanții invocă nulitatea este excepția de procedură. Aceasta poate fi formulată distinct, inclusă în referință sau chiar ridicată verbal în ședința de judecată. Legea nu impune o formă rigidă, esențial fiind ca instanța să fie sesizată în mod clar cu privire la neregularitatea procedurală și la consecințele acesteia. În practică, indiferent de forma prin care este adusă la cunoștința instanței, o astfel de neregularitate constituie o excepție de procedură sau o obiecție procedurală, termeni utilizați în paralel de Codul de procedură civilă.

Așa cum subliniază Dumitru Dumitrașcu în teza sa, excepția procesuală nu constituie un mijloc de apărare rezervat exclusiv pârâtului, ci poate fi valorificată de toți participanții la proces. Chiar și reclamantul are posibilitatea de a invoca excepții procesuale atunci când constată existența unor neregularități care pun în discuție legalitatea actelor de procedură¹¹⁴.

În ceea ce privește instanța de judecată, aceasta poate invoca nulitatea din oficiu, atunci când observă o neregularitate căreia i se aplică această sancțiune. În asemenea cazuri, judecătorul acționează din proprie inițiativă, în virtutea rolului său de garant al legalității procesului, fără a aștepta ca părțile să ridice problema.

În general, atunci când discutăm despre invocarea neregularităților procedurale, inclusiv a celor care atrag sancțiunea nulității, se impune să răspundem la două întrebări esențiale: cine este subiectul îndreptățit să le invoce și în ce moment procesual poate sau trebuie să facă acest lucru.

În privința subiecților îndreptățiți să invoce nulitatea, legea ne spune că aceasta pot fi ridicate de părți, de alți participanți la proces, dar și de instanța de judecată. Prin urmare, prerogativa invocării nulităților aparține în egală măsură tuturor acestor subiecți. Această concluzie se desprinde și în mod expres din art. 10 alin. (2) CPC, care prevede că „efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură va fi invocată, în fiecare caz de comitere a încălcării legii, de către judecător sau de participantul care are interes să o invoce”.

Astfel din cele menționate putem spune că nulitatea poate fi invocată de primul care o observă și, dacă nu a fost ridicată în fazele incipiente, ea poate fi valorificată ulterior, chiar și în fața instanțelor superioare. Această constatare, mai abstractă și exprimată cu o tentă ironică, surprinde o realitate incontestabilă: absența unor criterii clare privind subiecții și limitele

¹¹³ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 541.

¹¹⁴ DUMITRAȘCU, Dumitru. *MIJLOACE DE APĂRARE A PĂRĂTULUI ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022, p. 73.
http://www.cnaa.md/files/theses/2022/58631/dumitru_dumitrascu_thesis.pdf

temporale ale invocării nulităților afectează echitatea, previzibilitatea și celeritatea procesului civil.

În viziunea noastră, în ceea ce privește invocarea anumitor categorii de nulități, și anume a nulităților relative care de principiu țin de interesul privat, lucrurile nu sunt aranjate și reglementate în mod corect în legea procesuală națională.

Pentru a ordona mai bine analiza și a evidenția problemele pe care le identificăm la nivel legislativ în privința invocării nulității, este util să revenim la clasificările prezentate anterior, respectiv nulitățile absolute și cele relative, precum și la punerea în valoare a interesului public și de interes privat, acestea servind drept criterii de analiză și delimitare a unor aspecte esențiale.

Dacă în privința nulităților absolute de ordine publică este acceptată regula potrivit căreia acestea pot fi invocate, în orice etapă a procesului, de către orice participant sau chiar de instanță, situația trebuie privită diferit atunci când vorbim despre nulitățile relative și despre cele care protejează exclusiv interesul privat.

Posibilitatea ca nulitățile relative să fie ridicate din oficiu de instanță ni se pare greșită, atât conceptual, cât și pentru simplul motiv că procesul civil este guvernat de principiul contradictorialității, iar judecătorul nu trebuie să apere el însuși poziția unei părți. Pe de altă parte, nu este nici acceptabil ca asemenea nulități să poată fi invocate oricând, fără a exista limite temporale, termene sau etape procesuale bine determinate.

Majoritatea sistemelor de drept europene au reglementat într-o manieră mai riguroasă modalitatea de invocare a nulităților relative, diferit de soluția existentă în legislația noastră. În aceste sisteme, nulitățile relative pot fi invocate exclusiv de partea interesată, nu și de instanță din oficiu, și există totodată limite temporale clare până la care asemenea nulități pot fi ridicate.

Cel mai apropiat exemplu de reglementare în materie îl găsim în dreptul românesc. Astfel, art. 178 alin. (2) și (3) din Codul de procedură civilă al RO prevede expres că nulitatea relativă poate fi invocată numai de partea interesată și numai în măsura în care neregularitatea nu a fost cauzată prin propria sa faptă.

În continuare, legea stabilește și limite temporale clare pentru invocarea nulităților relative:

- pentru neregularitățile săvârșite până la începerea judecății, acestea trebuie invocate prin întâmpinare sau, dacă întâmpinarea nu este obligatorie, cel mai târziu la primul termen de judecată;
- pentru neregularitățile săvârșite în cursul judecății, invocarea trebuie făcută la termenul la care a fost comisă neregularitatea sau, dacă partea nu este prezentă, la termenul imediat următor, dar în orice caz înainte de a pune concluzii pe fond.

Vedem clar că legea procesual civilă a României face distincție între neregularitățile comise până la „începerea judecății” și cele produse „în cursul judecății”. În cazul neregularităților

comise înainte de începerea judecății, nulitatea trebuie invocată prin întâmpinare sau, dacă întâmpinarea nu este obligatorie, la primul termen de judecată. În cazul nulităților comise în cursul judecății, nulitatea trebuie invocată la termenul la care ele s-au produs sau, dacă partea nu este prezentă, la termenul de judecată imediat următor și înainte de a pune concluzii în fond¹¹⁵.

Un aspect nu mai puțin important reglementat, care își găsește corespondent și în dreptul substanțial (dreptul civil), este acela că nulitatea relativă nu poate fi invocată atunci când neregularitatea a fost provocată chiar prin propria faptă a părții interesate.

Aceste prevederi din legislația procesuală română sunt suficient de clare și bine conturate pentru a asigura o reglementare coerentă a nulităților relative. Tocmai de aceea, ele pot fi preluate și transpuse cu încredere și în dreptul procesual civil al Republicii Moldova.

Deși legislația procesuală franceză are un specific aparte¹¹⁶, operând distincția între nulitățile determinate de vicii de formă și cele determinate de vicii de fond, putem totuși extrage o reglementare coerentă privind invocarea nulităților procedurale.

Astfel, cadrul general este trasat prin art. 74 Cod francez de procedură civilă, care consacră regula potrivit căreia toate excepțiile de procedură trebuie ridicate simultan și înainte de orice apărare pe fond sau excepție de inadmisibilitate, chiar și atunci când se întemeiază pe norme de ordine public. Această dispoziție reflectă o concepție riguroasă, menită să asigure o cronologie clară a apărărilor și să prevină tergiversarea procesului.

În același spirit, art. 112 Cod francez de procedură civilă stabilește că nulitatea trebuie invocată chiar la momentul îndeplinirii actului procedural, iar partea interesată nu poate continua procesul ca și cum actul ar fi valabil (formulând apărări pe fond ori alte excepții) și abia ulterior să invoce nulitatea. Dacă procedează astfel, nulitatea se consideră acoperită.

Totodată, art. 113 Cod francez de procedura civilă impune obligația ca toate cauzele de nulitate cunoscute la un anumit moment să fie invocate simultan, ridicarea lor succesivă fiind sancționată cu inadmisibilitate. Prin aceste reguli, legiuitorul francez urmărește să prevină folosirea nulităților ca instrument dilatoriu și să garanteze desfășurarea procesului într-un termen rezonabil.

Precum vedem legislația franceză are reguli clare și stricte privind invocarea nulităților, pentru ca acestea să nu fie folosite abuziv și pentru ca procesul să se desfășoare rapid și ordonat.

¹¹⁵ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Editia a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 330.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 330-331.

La fel și doctrinarul francez Guillaume Sansone¹¹⁷ în teza sa cu referire la sancțiunile procedurale, analizează problematica calendarului și a logicii invocării excepțiilor de procedură, privite ca instrumente prin care părțile sau instanța pot sancționa neregularitățile procesuale. Regula pe care acesta o susține rezidă în ideea că excepțiile de procedură trebuie invocate pe măsură ce apare motivul, adică în momentul în care neregularitatea sau încălcarea devine evidentă. În cazul în care partea trece peste acest moment și formulează alte apărări – de pildă, intră în dezbateri pe fond – fără să ridice excepția, nulitatea sau neregularitatea se consideră acoperită.

Un alt exemplu este oferit de art. 157 Codul de procedură civilă italian, care reglementează în mod clar ridicarea și acoperirea nulității. Textul prevede că nulitatea nu poate fi pronunțată decât la cererea părții interesate, iar instanța nu o poate ridica din oficiu decât dacă legea dispune altfel. De asemenea, numai partea în al cărei interes a fost instituită condiția procedurală are dreptul să invoce nulitatea, ceea ce confirmă caracterul ei relativ, legat de protecția unui interes privat.

Legea italiană prevede și un termen precis: nulitatea trebuie ridicată în prima cerere sau apărare formulată după actul contestat ori după momentul în care partea a aflat de existența lui. Astfel, partea este obligată să acționeze prompt și nu poate amâna invocarea neregulilor pentru a tergiversa procesul. Mai mult, nulitatea nu poate fi invocată de cel care a provocat viciul sau care a renunțat, chiar și tacit, la dreptul de a o valorifica.

Prin aceste soluții, sistemul italian se apropie de cel românesc și francez: nulitățile relative pot fi ridicate doar de partea interesată, într-un termen strict, iar comportamentul procesual ulterior poate acoperi viciul. Se conturează astfel o tendință comună europeană de a limita folosirea abuzivă a nulităților și de a responsabiliza părțile în exercitarea drepturilor lor procesuale.

Revenind la legislația procesuală din Republica Moldova, putem observa că există doar o normă cu caracter general care abordează, fragmentar, problema ridicării excepțiilor. Aceasta se regăsește în art. 186 alin. (3) lit. h) CPC, unde se prevede obligația pârâtului de a indica în referință excepțiile de procedură pe care le invocă împotriva cererii reclamantului. Soluția este importantă ca punct de plecare, însă rămâne incompletă. Textul nu instituie o sancțiune pentru situația în care excepțiile nu sunt formulate prin referință, ceea ce reduce eficiența practică a normei.

Mai mult, reglementarea are un caracter limitat, întrucât se adresează doar pârâtului, deși, în realitate, posibilitatea de a ridica excepții procesuale aparține tuturor participanților la proces. În plus, legislația nu oferă reguli clare pentru excepțiile care apar pe parcursul judecării cauzei, ceea ce conduce la interpretări și practici neunitare. Această lipsă de coerență arată că materia

¹¹⁷SANSONE, Guillaume. *Les sanctions en procédure civile*, Teză de doctorat. Université d'Aix-Marseille, susținută la 10 decembrie 2019, p. 420, (pct.391).

ridicării excepțiilor în dreptul procesual civil moldovenesc necesită o reglementare mai amplă și mai sistematică, inspirată din soluțiile consolidate din dreptul comparat.

Reglementările din dreptul comparat arată cu suficientă claritate necesitatea unei reglementări unitare în materia ridicării excepțiilor relative de procedură, în special a nulităților, dar cu vocație generală pentru toate sancțiunile procedurale. O asemenea intervenție legislativă ar răspunde nu doar scopului de a preveni folosirea abuzivă a excepțiilor, ci și celui de a reda coerență și previzibilitate cadrului procesual.

Pornind de la distincțiile deja consacrate în legislația procesuală între nulitățile absolute și cele relative, care corespunzător protejează interesul public și privat, se impune o normare detaliată privind regimul nulităților relative. În această logică, competența de a invoca nulitatea relativă trebuie să aparțină exclusiv părții interesate, legea urmând să instituie totodată limite temporale clare pentru formularea acesteia, sub sancțiunea decăderii. De asemenea, ar trebui consacrată expres prezumția acoperirii nulității relative prin conduita procesuală ulterioară a părții, mai ales în ipoteza în care aceasta continuă judecata fără a invoca viciul procedural.

Astfel, experiența normativă comparată demonstrează că stabilirea acestor reguli nu face decât să responsabilizeze părțile în exercitarea drepturilor procesuale și să împiedice transformarea nulităților într-un instrument dilatoriu, ceea ce constituie o bună practică ce poate fi preluată și consolidată în dreptul procesual al Republicii Moldova.

3.1.6. Constatarea nulității procedural-civile și impactul efectelor acesteia

Constatarea nulității nu operează de drept, ci se realizează prin intermediul unui act al instanței de judecată, ca urmare a invocării acesteia din oficiu sau de către participanții interesați, în funcție de caracterul absolut sau relativ al nulității.

Indiferent de calea prin care este invocată nulitatea – fie din oficiu de către instanță, fie pe cale de excepție de către părți, fie în cadrul unei căi de atac – părților trebuie să li se asigure întotdeauna posibilitatea de a-și exprima poziția în contradictoriu, cu respectarea principiului dreptului la apărare. Numai ulterior realizării acestui schimb contradictoriu de opinii, instanța va putea proceda la pronunțarea asupra admiterii sau respingerii excepției, respectiv asupra aplicării sau neaplicării sancțiunii nulității.

Dacă condițiile legale sunt întrunite, instanța va constata nulitatea. Dreptul de constatare revine, de regulă, instanței în fața căreia s-a produs neregularitatea invocată; dacă, însă, nulitatea

se invocă pe cale de atac, dreptul de a o constata va aparține instanței care exercită controlul judiciar¹¹⁸.

Instanța se va pronunța asupra cererii de constatare a nulității actelor de procedură printr-un act jurisdicțional corespunzător: hotărâre, decizie sau încheiere.

La aprecierea nulității, adică nerespectarea condițiilor de formă și conținut, instanța de judecată nu va da apreciere temeiniciei cerințelor înaintate prin actele procedurale ci doar va verifica formal întrunirea condițiilor imperative impuse de lege la realizarea actului procedural concret.

Odată ce a fost constatată și declarată nulitatea actului de procedură, urmează efectele care se manifestă prin invalidarea actului de procedură, acesta nu va mai putea produce efectele juridice recunoscute de lege. O particularitate a nulității este faptul că actul afectat de nulitate este desființat de la data îndeplinirii lui, ceea ce semnifică că actul anulat ar putea afecta și alte acte ulterioare¹¹⁹.

Principalul efect al nulității constă în invalidarea actului de procedură. Actul de procedură afectat de nulitate este desființat de la data îndeplinirii lui. Acesta semnifică faptul că, dacă prin actul anulat s-au luat anumite măsuri, acestea nu se vor mai aduce la îndeplinire; dacă actele s-au executat între timp ele nu vor fi luat în considerare, în sensul că nu-și vor realiza funcția lor procesuală¹²⁰.

La declararea nulității actului procedural, este foarte important ca instanța să indice cu exactitate întinderea efectelor sancțiunii, indiferent de natura normei procesuale încălcate.

Precum am menționat și mai sus, nulitățile pot fi totale sau parțiale. Astfel, judecătorul, la declararea nulă a unui act, la fel ca în dreptul substanțial, urmează să statueze expres dacă actul vizat este anulat în totalitate sau doar parțial. Această distincție este de o importanță majoră, în special atunci când nulitatea este invocată prin intermediul unei căi de atac, întrucât instanța are posibilitatea de a casa total sau parțial hotărârea atacată, iar în partea necasată aceasta dobândește autoritate de lucru judecat.

Un exemplu elocvent privind efectele nulității îl reprezintă prevederile art. 445 alin. (2) CPC, potrivit cărora hotărârea sau decizia casată nu are putere legală, iar actele de asigurare sau de executare efectuate în temeiul unei asemenea hotărâri sau decizii își pierd valabilitatea juridică, dacă instanța de recurs nu dispune altfel.

¹¹⁸ CRUGLIȚCHI, Tatiana. *Invocarea nulității în procesul civil*. În: „Realități și perspective ale învățământului juridic național”, Chișinău: Editura CEP USM. p. 554. ISBN 978-9975-149-79-2. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/548-556.pdf

¹¹⁹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 542.

¹²⁰ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 332.

Autorul român Paul Pop, distinge două categorii de efecte ale nulității unui act de procedură: efecte directe și efecte indirecte, care se răsfrâng atât în plan procesual, cât și în plan substanțial.

Din punctul de vedere a întinderii în timp a acestor efecte actul de procedură nul este considerat că nu a existat. Nulitatea actelor de procedură va fi întotdeauna retroactivă, ea producând efecte *ex tunc*, adică din momentul în care a fost comisă neregularitatea procedurală care a generat nulitatea și nu de la momentul declarării sale de către instanță¹²¹.

Mai menționează autorul că, în cazul actelor de procedură se aplică *principiul quod nullum est, nullum producit effectum*, cu corectivul că, dacă nulitatea va lipsi actul de procedură de efectele sale izvorâte din funcția sa procedurală, nu va lipsi de efectele acele manifestări de voință, declarații, sau constatări de fapt cuprinse în actul anulat. Spre pildă, o acțiune anulată pentru vicii de ordin procedural poate conține o mărturisire cu privire la dreptul dedus judecății, un act autentic nul pentru vicii de formă își păstrează proba probantă ca act sub semnătură privată.

Cu o opinie similară referitor la alte efecte decât acelea destinate realizării funcției procedurale a actului vine și reputatul autor Ioan Leș¹²², unde vine cu exemplu în care există o tranzacție de împăcare care a fost anulată pentru vicii de ordin procedural, care de fapt conține o mărturisire cu privire la dreptul dedus judecății. Tot astfel, o cerere de chemare în judecată, chiar dacă a fost anulată, poate fi folosită, în funcție de conținutul ei, ca o mărturisire judiciară sau ca un început de dovadă scrisă. Aceasta semnifică practic că actul poate produce totuși unele efecte deși a fost desființat de instanță.

Este esențial de menționat și incidența efectului de iradiere al nulității asupra altor acte de procedură. În doctrină și jurisprudență se disting în mod constant două ipoteze în care anularea unui act procedural determină afectarea valabilității sau chiar inexistența altor acte procesuale conexe.

În prima ipoteză, actul anulat reprezintă o condiție indispensabilă pentru existența altor acte. Actele ulterioare sunt dependente, din punct de vedere logic și juridic, de existența actului anulat, iar nulitatea acestuia se extinde în mod automat asupra actelor subsecvente, care nu pot subzista autonom în lipsa fundamentului procedural. Un exemplu elocvent îl constituie scoaterea de pe rol a cererii de chemare în judecată, care atrage inexistența actelor ce derivă direct din aceasta, precum înregistrarea cauzei, citarea părților sau desfășurarea dezbaterilor în fond, în concret puteam vorbi de scoaterea de pe rol în temeiul art. 267 lit. c) CPC.

¹²¹ POP, Paul. *Sanctiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 180-181.

¹²² LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Editia a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 334.

Aplicarea efectelor nulității procesuale trebuie realizată cu prudență și având în vedere nu doar aspectele tehnico-juridice ale actului viciat, ci și consecințele asupra drepturilor părților și asupra echilibrului procesual. O interpretare eronată a normelor legale¹²³ și aplicarea efectelor nulității riscă să producă o disfuncționalitate procedurală, compromițând astfel dreptul la un proces echitabil.

A doua ipoteză are în vedere situațiile în care actul procedural declarat nul este izolat sau autonom față de celelalte acte din dosar, astfel încât anularea sa nu influențează valabilitatea acestora. De exemplu, o citație neconformă pentru o anumită ședință de judecată, acest fapt nu atrage nulitatea actelor depuse anterior sau a încheierilor pronunțate în alt cadru procedural sau depunerea la dosar a unui înscris fără să fie autentificat în modul prevăzut de lege, aceasta poate fi exclus dar nu afectează alte acte procedurale.

Acest efect de iradiere a nulității se manifestă cu precădere în procedura civilă, însă poate avea relevanță și în alte ramuri ale dreptului procesual, în special în contextul respectării principiului legalității procedurale. Reprezintă o expresie clară a interdependenței dintre actele procesuale și a caracterului sistemic al procedurii judiciare, în care un viciu de formă sau de fond poate genera un efect de domino asupra întregii construcții procesuale.

Atunci când vorbim de efectele nulității trebuie reținute următoarele:

- judecătorul, ca urmare a aplicării sancțiunii nulității, poate desființa, în tot sau în parte actul anulabil sau nul;
- legiuitorul dă prioritate salvării actului de procedură ori de câte ori aceasta este posibilă, acesta putând fi refăcut cu respectarea tuturor condițiilor de validitate;
- nulitatea actului de procedură are un efect retroactiv, de la data îndeplinirii actului atacat pe motiv de nulitate;
- nulitatea actului de procedură atrage și nulitatea actelor de procedură subsecvente dacă nu pot avea o existență de sine stătătoare și depind de actul inițial;
- nulitatea actelor de procedură, fiind o sancțiune procesuală, este firesc să afecteze funcția procedurală a actelor, acestea deși nule au anulate, putând să producă alte efecte juridice decât cele care decurg din natura lor proprie¹²⁴.

Autorul menționat, mai reține că nulitatea procedurală, indiferent de natura ei (absolută sau relativă), nu va mai produce nici un efect juridic după rămânerea definitivă a hotărârii, cu excepția

¹²³ Dosarul nr. 2rac-309/21. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65608

¹²⁴ CIOBANU, Viorel Mihai, BRICIU, Traian Cornel, DINU, Claudiu Constantin. *Drept procesual civil, Ediție revăzută și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2023, p. 362.

situației în care ar mai putea fi exercitate, în condițiile legii, căile de atac extraordinare de retractare.

O perspectivă pertinentă pentru înțelegerea efectului de iradiere a nulității este oferită de distincția dintre nulitățile proprii și nulitățile derivate, clasificare care relevă natura relațiilor de dependență dintre actele procesuale.

Nulitatea proprie desemnează acea sancțiune procesuală care lipsește de efecte un act de procedură încheiat cu nesocotirea condițiilor sale intrinseci de validitate, fie că este vorba de condiții de formă, de competență, de calitate procesuală sau de alte cerințe impuse de lege pentru existența și valabilitatea actului. Aceasta este aplicabilă în mod direct asupra actului viciat, fără a depinde de legalitatea altor acte din proces.

Prin contrast, nulitatea derivată intervine în cazul în care un act procedural este afectat indirect, ca urmare a dependenței sale juridice față de un act anterior care a fost declarat nul. În această ipoteză, nulitatea primului act „iradiază” și asupra actelor care și-au extras forța juridică din el, determinând anularea în lanț a actelor subsecvente, tocmai din cauza lipsei unui fundament de legalitate. Este, așadar, o formă de nulitate care rezultă nu din viciile proprii ale actului, ci din conexiunea sa logică și juridică cu un act deja viciat.

Această distincție între nulitatea proprie și cea derivată contribuie la o mai bună înțelegere a modului în care nulitatea se propagă în cadrul procesului civil și justifică pe deplin intervenția instanței pentru restabilirea legalității procesuale în întregul său. În egală măsură, ea sprijină ideea că sancțiunea procesuală nu trebuie analizată în mod izolat, ci raportat la ansamblul actelor procesuale interconectate care alcătuiesc mecanismul de desfășurare a procesului civil.

În legea procesual civilă a Republicii Moldova nu există nici o normă expresă care să reglementeze efectele nulității, în comparație cu Codul de procedură civilă al României, unde, la art. 179 alin. (3), se prevede că desființarea unui act de procedură atrage după sine și desființarea actelor de procedură subsecvente, în situația în care acestea nu au o existență de sine stătătoare.

Autorul român Paul Pop, raportat la art. 179 alin. (3) din CPC al RO, menționează că, ne aflăm în prezenta unei nulități derivate, în care actul de procedură îndeplinește condițiile de valabilitate, însă nulitatea derivă din interdependența în care se află față de un act anterior lovit de nulitate.

A contrario, nulitatea unui act de procedură nu va atrage nulitatea actelor subsecvente dacă acestea sunt independente față de actul anulat- spre pildă, nulitatea procedurii de citare a unei părți

la un termen care a fost audiat un martor nu va atrage nulitatea raportului de expertiză depusă la dosar ulterior¹²⁵.

Le fel și la autorii Gabriel Boroi, Mirela Stancu¹²⁶ menționează că nulitatea derivată, generată de nulitatea unui act de procedură anterior, de care depinde în mod esențial actul ulterior. În acest caz, actul de procedură ulterior este valabil ca act de sine stătător, dar el nu poate fi menținut din cauza dependenței sale de actul anterior, care a fost anulat. Astfel, anularea citației atrage și anularea hotărârii, dacă partea nelegal citată nu a fost prezentă; anularea minutei atrage și desființarea hotărârii etc.

În schimb, declararea nulității unui act de procedură nu atrage nulitatea actului subsecvent, dacă acesta este independent față de actul anterior, care a fost declarat nul. Spre exemplu, nulitatea raportului de expertiză nu atrage nulitatea depozițiilor martorilor, însă, dacă hotărârea s-a întemeiat pe mijlocul de probă anulat, atunci sancțiunea nulității se va răsfrânge și asupra ei.

Tot la subiectul iradierii efectelor actelor nule, Ioan Leș menționează că, cea mai semnificativă și definitorie precizare – efectul extensiv se răsfrânge doar asupra acelor acte care nu pot avea „o existență de sine stătătoare”. Prin urmare efectul procedural de iradiere a sancțiunii este condiționat de existența unui raport de dependență între actul anulat și actele ulterioare. Existența unui asemenea raport de dependență trebuie cercetată *in concreto* de către instanța competentă. Odată stabilită existența raportului causal menționat, instanța este obligată să declare și nulitatea actelor ulterioare viciate în modul arătat¹²⁷.

3.1.7. Completarea sau refacerea actelor de procedură civilă

Așa cum reiese din prevederile art. 10 alin. (3) CPC, legiuitorul a consacrat posibilitatea remedierii actelor de procedură, subliniind astfel că nulitatea nu are un caracter pur sancționator. Din contra, regula instituită este aceea a conservării actului procedural ori de câte ori acest lucru este posibil, prin recurgerea la mijloace precum *completarea sau refacerea* actului afectat de vicii. Această orientare legislativă reflectă un echilibru între exigențele formalismului procesual și imperativele respectării dreptului la un proces echitabil.

Deși cadrul normativ privind remedierea nulităților este relativ lacunar, articolul 10 CPC permite totuși identificarea a două modalități distincte de corectare a actelor procedurale viciate.

¹²⁵ Pop, Paul, *Sanctiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p.180-182.

¹²⁶ BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu, 2023, p. 445.

¹²⁷ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 333.

Astfel, chiar în absența unor reglementări detaliate, se conturează din textul legal două forme de intervenție reparatorie: completarea și refacerea actului de procedură.

Aceste remedii sunt prevăzute expres în alin. (3) art. 10 CPC, care enumeră sancțiunile aplicabile în cazul nerespectării cerințelor procedurale, iar între acestea se regăsește posibilitatea ca instanța să dispună, după caz, completarea actului lipsit de elemente esențiale sau refacerea actului îndeplinit cu încălcarea legii. Completarea intervine atunci când actul procedural a fost emis, întocmit dar conține omisiuni remediabile, în timp ce refacerea presupune reluarea în întregime a unui act viciat în substanța sa.

Prin aceste două instrumente, legiuitorul consacră o abordare funcțională a nulității, în care scopul fundamental nu este sancționarea formală a părților, ci reinstaurarea legalității procesuale și asigurarea desfășurării eficiente a procesului, în condiții care să respecte atât normele imperative, cât și dreptul la un proces echitabil.

Refacerea constă în înlocuirea actului procedural viciat cu unul nou, care să întrunească toate cerințele prevăzute de lege, ea reprezintă o modalitate caracteristică de regularizare a actelor de procedură afectate de nulitate totală¹²⁸.

În cazul nulităților absolute, nu există nicio incertitudine cu privire la caracterul obligatoriu al refacerii actului procedural afectat. Potrivit art. 10 alin. (3) CPC încălcarea unor norme imperative, care ocrotesc interesele generale și asigură desfășurarea echitabilă a procesului, impune instanței intervenția de îndată pentru a restabili cadrul legal al procedurii.

Această intervenție nu se limitează la constatarea nulității, ci presupune, în mod necesar, refacerea actului viciat în forma prevăzută de lege, ca remediu procedural indispensabil pentru continuarea legală a procesului. În acest context, instanța nu are o simplă facultate, ci o veritabilă obligație de a dispune refacerea actului, dacă nulitatea este constatată ca urmare a încălcării unor dispoziții imperative.

Așadar, în logica dispozițiilor art. 10 CPC, nulitatea absolută nu poate rămâne fără consecințe corective, iar reluarea actului procedural în condiții de legalitate devine singura modalitate de restabilire a ordinii procesuale și de asigurare a dreptului părților la un proces echitabil.

Situația se prezintă diferit în cazul nulităților relative, dat fiind că acestea sunt instituite exclusiv pentru protecția intereselor individuale ale părților. Din această perspectivă, obligația de a corecta actele de procedură afectate de astfel de vicii nu are caracter imperativ, ci este subordonată opțiunii titularului dreptului procesual. Într-un asemenea cadru, principiul

¹²⁸ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București, Editura Hamangiu, 2008, p. 82.

disponibilității guvernează atât posibilitatea de a invoca nulitatea, cât și libertatea de a decide asupra corectării actului nelegal.

În cazul nulităților proprii, refacerea actului de procedură este relativ simplă, întrucât viciul afectează un singur act, fără a produce efecte asupra altora. În schimb, în ipoteza nulităților derivate, extinderea efectelor presupune o analiză mai complexă, instanța fiind chemată să stabilească în mod riguros care acte procesuale ulterioare necesită, la rândul lor, refacerea.

Refacerea actului de procedură reprezintă o consecință directă a constatării nulității și este dispusă de instanța care a constatat viciul. Actul nou, întocmit în conformitate cu cerințele legale, dobândește o existență proprie, autonomă față de actul anulat. Cu alte cuvinte, acesta produce efecte juridice distincte, fără a se raporta la actul viciat, care este definitiv exclus din cadrul procesual.

Este esențial de subliniat că actul procedural refăcut trebuie să respecte rigorile legale în vigoare la momentul întocmirii sale, iar efectele juridice ale acestuia se nasc din momentul refacerii, și nu retroactiv, de la data emiterii actului anulat sau a constatării nulității. Astfel, refacerea nu are caracter restitutiv, ci constituie o reluare validă a procedurii, cu respectarea normelor legale aplicabile.

În consecință, chiar dacă actele anulate sunt păstrate în dosar, acestea nu mai au eficiență juridică, ci doar valoare documentară. Prezența lor în cauză are o funcție probatorie, oferind instanței superioare posibilitatea de a verifica legalitatea și temeinicia anulării dispuse.

Refacerea actelor de procedură de obicei este dispusă de instanța de fond, cât și de instanța investită cu exercitarea controlului judiciar. Instanța de fond poate decide asupra refacerii fie prin încheiere separată sau consemnare în procesul-verbal. În cazul în care nulitatea este constatată în calea de atac, competența de a dispune refacerea revine instanței ierarhic superioare.

Există situații, unde deși cauza se află spre judecată în instanța de fond, aceasta nu va putea dispune refacerea actelor de procedură întrucât și-a declinat competența în favoarea unei alte instanțe art. 43 alin. (2) lit. b) CPC. Astfel, în acest caz instanța competentă va decide care acte urmează refăcute, aici în mare parte se referă la actele de instanța care a fost competentă în judecarea.

Dacă suntem în prezența situației de casare a hotărârii cu trimitere la rejudecare, atunci, prin decizia sa instanța superioară va indica care acte urmează a fi refăcute. Casarea hotărârii poate fi dispusă și pentru neaplicarea corect a legii materiale, nu doar pe încălcarea normelor procesuale, astfel să fie bine înțeles că o casarea nu în mod obligatoriu va fi din cauze nerespectării normelor de formă și conținut și nu întotdeauna instanța se va referi la actele procesuale care trebuie refăcute și care își păstrează efectele.

Sub aspect practic, trebuie să reținem că, în esență la casarea parțială sau totală a hotărârii, actele procedurale și probele administrate în prima instanță rămân valabile, întrucât ce se anulează este hotărârea, urmând a fi anulate acele acte a căror neregularitate a fost constatată, acte care vor fi refăcute conform constatărilor instanței de control judiciar.

La casarea totală sau parțială a hotărârii, instanța de control judiciar poate, dar uneori chiar este necesar să menționeze în dispozitivul său care acte procedurale trebuie refăcute. În cazul casării parțiale poate fi indicat care acte procesuale urmează a fi păstrate. În acest sens și legea aduce niște clarificări, ori așa cum este prevăzut în art. 390 alin. (3) CPC, în cazul casării integrale sau parțiale a hotărârii primei instanțe și restituirii cauzei spre rejudecare în primă instanță, instanța de apel poate să se expună în decizia sa asupra actelor procedurale care urmează a fi efectuate.

De rând cu refacerea actelor de procedură, legea procesual civilă, la art. 10 CPC, mai consfințește o modalitate de remediere a actelor de procedură care au fost întocmite fără a ține cont de condițiile de formă și conținut, și anume completarea actelor.

La fel ca și remediul refacerii actului, *completarea* nu a beneficiat de o reglementare legală amplă, ci de una lacunară, astfel că ceea ce regăsim în legea procesuală este doar enumerarea acestei modalități de remediere a actelor procedurale viciate.

În literatura de specialitate Română, subiectul remedierii și corectării erorilor este mai larg discutat, astfel înlăturarea neregularităților privitoare la actele de procedură se poate realiza și prin remedierea acestora. Remedierea reprezintă acea modalitate de recondiționare juridică a actelor de procedură ce se poate realiza practic prin completare, modificare sau rectificare¹²⁹.

Chiar dacă legea noastră procedurală folosește doar cuvântul „completare”, putem afirma cu certitudine că noțiunile de modificare și rectificare la fel sunt valabile pentru cadrul legal național, întrucât aceste modalități se regăsesc în unele reglementări procesuale.

Astfel, prin completare înțelegem o formă de înlăturare a unor omisiuni prin adăugarea unor elemente lipsă în actul de procedură deja existent, urmărind scopul de a-l aduce în conformitate cu cerințele legii procesuale, fără a-l înlocui în întregime.

În termeni practici, completarea are loc atunci când actul procesual se află deja la dosar, dar prezintă anumite neajunsuri în raport cu norma legală. Spre exemplu, după depunerea cererii de chemare în judecată, instanța nu a dat curs acesteia în temeiul art. 171 alin. (1) CPC, pe motiv că nu au fost indicate pe deplin datele reclamantului, precum adresa de domiciliu și datele de contact. În acest sens, instanța oferă reclamantului un termen de 5 zile pentru înlăturarea acestui

¹²⁹ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 88.

neajuns prin completarea datelor, în caz contrar cererea de chemare în judecată va fi restituită, adică lovită de nulitate.

În textul legii procesuale, mai identificăm posibilități de a remedia actele procesuale atât a participanților cât și a instanței de judecată prin alte modalități decât completarea, chiar dacă aceste modalități nu sunt numite expres de lege.

Una din ele se referă la rectificarea actului procesual, cel mai elocvent exemplu este corectarea erorilor materiale admise de instanță în actele sale procesuale, spre exemplu chestiune reglementată la art. 249 alin. (2) CPC, unde se prevede că, la cererea participanților la proces sau din oficiu, instanța judecătorească corectează greșelile sau omisiunile din hotărâre care țin de nume, calitatea procesuală, orice alte erori materiale sau de calcul evidente.

Situația juridică de la art. 249 alin. (2) CPC nu o putem încadra în noțiunea de completare fiindcă în esență aceasta este o rectificare. Prin rectificare înțelegem o formă de corectare a unui act de procedură prin care se înlătură erorile materiale evidente (precum greșeli de scriere, de calcul sau omisiuni tehnice), fără a modifica conținutul juridic ori voința exprimată prin actul respectiv.

Problema corectării unor astfel de greșeli se soluționează în baza dosarului și/sau a materialelor anexate la cererea de corectare a greșelilor sau a omisiunilor. Cererea va fi soluționată de instanța care are dosarul în examinare, cu sau fără prezența părților, și va fi pronunțată o încheiere cu drept de recurs. Procedura reglementată la art. 249 CPC, deși se referă la corectarea erorilor sau omisiunilor din hotărâri, se aplică corespunzător și la corectarea încheierilor, deciziilor și ordonanțelor judecătorești.

Vorbim de un exemplu practic de corectare a unor erori materiale sau de calcul evident putem menționa situația în care instanța de judecată a dispus încasarea unei sume unde a fost greșită o cifră, deși materialele dosarului nu atestă așa cifră, cifra greșită a apărut doar datorită unei erori umane. În dispozitiv sau în textul hotărârii, încheierii a fost scris numele unei părți.

Instanțele trebuie să folosească acest instrument cu atenție și doar în scopul pentru care a fost prevăzut. Rectificarea unei erori materiale nu ar trebui să ducă la schimbarea hotărârii, conținutului sau esenței. Scopul rectificării nu este de a corecta erori judiciare – astfel de erori pot fi îndreptate doar prin intermediul căilor de atac.

Nu este străină pentru legislația procesual civilă națională nici remedierea actelor procesuale prin modificarea acestora, astfel chiar la art. 43 alin. (5) CPC se prevede că, actele procedurale îndeplinite de instanța care a intentat procesul anterior strămutării cauzei au efect juridic în măsura în care noua instanță consideră că nu este necesară modificarea lor.

Modificarea actelor de procedură reprezintă o formă distinctă de intervenție asupra unui act procesual deja întocmit, unde acesta va fi modificat, schimbat în limita condițiilor de fond și de formă prevăzute de lege. Este ceva distinct de completare sau rectificare, și presupune o schimbare mai esențială a actului.

Un exemplu clar de modificare a actelor de procedură este schimbarea unor elemente din cererea de chemare în judecată, cum ar fi obiectul sau părțile. Acest drept este prevăzut la art. 60 alin. (2¹) CPC, unde se arată că, în etapa de pregătire a cauzei pentru ședința de judecată, reclamantul poate să modifice temeiul sau obiectul acțiunii.

Având în vedere considerațiile expuse mai sus, putem concluziona că diferența esențială între refacere și completare constă în faptul că refacerea presupune anularea actului și necesitatea de a întocmi un act nou. Pe când completarea, rectificarea și modificarea — ultimele două nefiind reglementate expres în art. 10 CPC - urmăresc remedierea actelor inițiale fără ca acestea să fie anulate.

În concluzie, se poate afirma cu certitudine că legea procesuală necesită completări în ceea ce privește recunoașterea explicită a rectificării și modificării ca modalități de remediere a actelor de procedură. Deși doar completarea este menționată expres la art. 10 CPC, celelalte două forme – rectificarea și modificarea – își găsesc totuși aplicabilitatea în practică, fiind prevăzute în alte dispoziții legale. Includerea lor expresă într-o normă legală ar contribui la o mai bună claritate și coerență în reglementarea mijloacelor de corectare a actelor procesuale.

3.1.8. Concluzii privind nulitatea actelor de procedură civilă

Analiza nulității actelor de procedură confirmă rolul său central în arhitectura sancțiunilor procedurale, fiind imposibil de conceput în afara raportării permanente la noțiunea de act de procedură. Din această perspectivă, definirea și sistematizarea actului procedural, precum și identificarea elementelor sale constitutive, nu reprezintă doar un exercițiu conceptual, ci un demers metodologic indispensabil pentru întreaga teorie a sancțiunilor. Actul de procedură, prin natura sa duală – manifestare de voință și totodată înscris juridic – este atât suportul desfășurării procesului civil, cât și obiectul predilect al sancțiunii nulității.

Un prim nivel de reflecție privește natura și funcțiile nulității. Lipsa unei fundamentări teoretice unitare riscă să transforme instituția într-o sancțiune aplicată fragmentar, lipsită de coerență și predictibilitate. Din perspectivă practică, ar fi util ca legiuitorul să prevadă, într-un text unic, criterii clare pentru aplicarea nulității, astfel încât judecătorul să poată aprecia rapid dacă neregularitatea actului afectează sau nu drepturile procesuale ale părților. O asemenea legiferare

ar simplifica practica judiciară, ar reduce arbitrarul și ar permite participanților la proces să prevadă cu mai multă certitudine consecințele nerespectării normelor procedurale.

În al doilea rând, lipsa unei clasificări legislative explicite a nulităților (absolute/relative, condiționate/necon condiționate, proprii/derivate, totale/parțiale) creează dificultăți suplimentare. Deși doctrina procesuală națională a propus aceste distincții, absența consacrării lor normative generează practici divergente și afectează previzibilitatea. Spre exemplu clasificarea în nulități absolute și relative ar permite delimitarea clară între interesele de ordin public și cele private – criteriu esențial atât pentru regimul de invocare, cât și pentru determinarea efectelor. În același timp, avem încă un exemplu, cel românesc, unde prin consacrarea clasificării nulităților condiționate de vătămare, sa implementat principiul că sancțiunea trebuie să intervină doar atunci când neregularitatea a produs o vătămare efectivă. Integrarea unui asemenea criteriu în legislația moldovenească ar reprezenta o modernizare necesară, aliniată principiilor proporționalității și loialității procesuale.

Un alt domeniu sensibil este regimul invocării nulităților. Dacă nulitățile absolute, fiind de ordine publică, pot fi ridicate oricând și de oricine, inclusiv din oficiu de către instanță, cele relative ar trebui să fie supuse unor condiții clare: invocarea exclusiv de către partea interesată, într-un termen prestabilit și sub sancțiunea decăderii, cu posibilitatea acoperirii prin comportamentul procesual. Absența unor reguli precise în acest sens a generat în practică soluții divergente și, mai grav, a permis instrumentalizarea excepțiilor de nulitate în scopuri pur dilatorii, ceea ce contravine principiului celerității procesului.

De asemenea, regimul efectelor nulității este insuficient reglementat. Lipsa unor dispoziții clare privind iradierea nulității asupra actelor conexe a determinat jurisprudența să oscileze între interpretări restrictive și extinse. Experiența românească, care consacră expres nulitatea actelor subsecvente atunci când acestea depind de existența actului desființat, ar putea servi drept model, contribuind la uniformizarea soluțiilor și la consolidarea încrederii în actul de justiție.

În fine, instituția refacerii și completării actelor de procedură, consacrată la art. 10 alin. (3) CPC, reflectă o tendință de apropiere de viziunea funcțională asupra nulității. Totuși, reglementarea rămâne fragmentară. Chiar dacă rectificarea și modificarea se regăsește în textul codului, consacrarea expresă a acestora ca mecanisme autonome de remediere ar echilibra dimensiunea sancționatorie cu cea reparatorie și ar aduce procedura civilă moldovenească în acord cu tendințele europene contemporane, care pun accent pe regularizare și pe reducerea formalismului excesiv.

Analiza nulității în dreptul procesual civil al Republicii Moldova a relevat o serie de vulnerabilități structurale: rigiditate și formalism excesiv, absența unei clasificări legislative,

regimul incomplet al invocării și efectelor, precum și o reglementare insuficientă a mecanismelor de remediere. Toate aceste constatări justifică necesitatea unei intervenții legislative și a unei elaborări doctrinare aprofundate, menite să modernizeze instituția și să o armonizeze cu standardele europene. Perfecționarea regimului nulităților nu constituie doar o problemă tehnică de drept procesual, ci o condiție esențială pentru consolidarea funcției protective a procesului civil și pentru realizarea unei justiții moderne, eficiente și previzibile, capabile să răspundă cerințelor statului de drept și exigențelor Convenției Europene a Drepturilor Omului.

3.2. Decăderea

3.2.1. Definirea și evaluarea importanței decăderii în procedura civilă

Așa cum nu putem vorbi despre nulități fără acte de procedură, tot astfel nu putem vorbi despre decăderi fără termene de procedură. Pentru că atât actele de procedură, cât și termenele de procedură nu constituie altceva decât pilonii pe care se bazează procesul civil. Orice fisură care poate apărea la acești doi piloni implică în mod inexorabil prăvălirea întregii construcții juridice a procesului. Și, cum o astfel de situație nu poate fi trecută cu vederea, legiuitorul a prevăzut sancțiuni aspre aplicate acelor părți care, cu bună știință, au nesocotit „îndreptările” sale. Astfel, dacă în cazul nesocotirii unui act de procedură sancțiunea va fi nulitatea, în cazul termenelor de procedură sancțiunea va fi decăderea¹³⁰.

Desfășurarea procesului civil presupune din partea tuturor participanților la acesta o anumită conduită, prescrisă prin normele de procedură civilă, o disciplină procesuală a cărei încălcare atrage un set de sancțiuni prescrise de legiuitor pentru fiecare situație în parte. Încă din dreptul roman se consideră că formularea unei pretenții sau apărării valide, în acord cu normele de drept substanțial, rămânea un act lipsit de eficiență în lipsa utilizării unei „formule” adecvate, respectiv a vehiculului procedural corespunzător, aceeași putând fi concluzia și în ceea ce privește sistemele juridice moderne – nerespectarea normelor procedurale atrage după sine imposibilitatea valorificării unui drept sau a unei pretenții ori a unei apărări conferită de normele de drept substanțial¹³¹.

Instituția decăderii are o largă aplicabilitate practică, fiind întâlnită atât în dreptul procesual, cât și în dreptul material. Totuși, cele două forme nu trebuie confundate, întrucât

¹³⁰ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 183.

¹³¹BLEOANCĂ, Alexandru et al. *Cartea de excepții în procedura civilă. Ediția a 2-a*. București: Editura C.H. Beck, 2018, p. 382.

decăderea procesuală vizează limitarea în timp a exercitării unui drept procesual, fără a afecta însă dreptul material la acțiune.

Astfel, potrivit art. 409 alin. (1) și (5) Cod civil al Republicii Moldova¹³², stabilește că, prin lege sau prin voința părților se pot stabili termene de decădere pentru exercitarea unui drept subiectiv sau încheierea unui act juridic. Neexercitarea dreptului subiectiv înăuntrul termenului de decădere stabilit atrage stingerea lui. În sensul articolul citat supra, decăderea în sens substanțial este o sancțiune de drept civil sau o măsură de constrângere juridică care presupune stingerea dreptului subiectiv neexercitat în termenul stabilit de lege sau de părți.

Diferența majoră dintre decăderea în dreptul material și cea din dreptul procesual constă în natura termenelor aplicabile. În dreptul material, pe lângă termenele de decădere stabilite de lege, părțile pot, în anumite situații, să introducă prin convenție asemenea termene, bucurându-se astfel de o anumită libertate de configurare a raportului juridic. În schimb, în dreptul procesual, termenele de decădere sunt exclusiv de ordine legală sau judiciară, neputând fi nici modificate, nici suprimate prin voința părților.

O altă diferență esențială privește regimul repunerii în termen. În materie procesuală, decăderea nu are întotdeauna un caracter absolut, legea prevăzând posibilitatea repunerii în termen (art. 116 CPC), atunci când partea dovedește un motiv întemeiat pentru omisiunea sa. În dreptul material, dimpotrivă, decăderea se caracterizează printr-o rigiditate accentuată: odată scurs termenul, dreptul este definitiv stins, fără posibilitatea repunerii.

Dintre sancțiunile procedurale pentru care a optat legiuitorul, decăderea din drepturi este una din cele mai des aplicabilă. Conceptual, ea este caracterizată de claritate, precizie și previzibilitate, ceea ce îi conferă eficiență.

Decăderea în sens procesual poate fi definită ca fiind acea sancțiune procedurală care constă în pierderea dreptului de a exercita o cale de atac sau de a îndeplini un act de procedură, dacă nu a fost respectat termenul imperativ prevăzut de lege¹³³.

Prin decădere înțelegem acea sancțiune de drept procesual civil care rezidă în pierderea dreptului de a îndeplini actul de procedură ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege¹³⁴.

Decăderea poate fi definită într-o formulă concisă ca sancțiunea care determină stingerea unui drept procedural ce nu a fost exercitat, în termenul prevăzut de lege. Această definiție evocă

¹³² Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. Publicat la 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75.

¹³³ BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru. *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*, București: Editura ALL, 1994, p. 152.

¹³⁴ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 544.

două dintre trăsăturile esențiale ale decăderii: stingerea unui drept procedural și neexercitarea dreptului înăuntrul termenului definit de lege¹³⁵.

Oferind noțiunea de decădere procesuală, autorul român Paul Pop menționează că aceasta presupune pierderea unui drept sau unei facultăți procesuale neexercitate în termen legal, aspect ce trebuie în mod necesar să se regăsească în definiția conceptului analizat, drept pentru care definește decăderea ca acea sancțiune procesuală care determină pierderea unui drept procesual neexercitat în termenul stabilit de lege¹³⁶.

Decăderea mai este definită ca sancțiunea procedurală ce intervine în cazul nerespectării unui termen imperativ (peremptoriu), constând în pierderea exercițiului dreptului procesual. Aceasta este sancțiunea de drept comun care intervine în ipoteza nerespectării unui termen procedural imperativ, astfel că nu este necesar ca legea să o prevadă în fiecare situație în parte, ci excepția (intervenția unei alte sancțiuni în locul decăderii) trebuie expres stipulată de lege¹³⁷.

Sușinem părerea reputatului autor Ioan Leș, prin care menționează că trăsătura definitorie a decăderii este incontestabil aceea că ea exprimă ideea pierderii unui drept sau facultăți procesuale care n-au fost exercitate în termenul prevăzut de lege. De aceea, apreciază că într-o definiție concisă decăderea constituie o sancțiune care determină stingerea unui drept procedural ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege. Definiția evocă două dintre trăsăturile esențiale ale decăderii: stingerea unui drept procedural și neexercitarea dreptului înăuntrul termenului imperativ stabilit de lege¹³⁸.

Deși Codul de procedură civilă a Republicii Moldova nu definește expres noțiunea de decădere, la art. 113 stabilește că, dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel.

Textul normei care reglementează decăderea, oferă elemente definitorii importante instituției decăderii procesuale care se caracterizează prin aceleași elemente care le întâlnim la noțiunile doctrinare și anume actul de procedură trebuie efectuat în termenul stabilit de lege sau de instanță de judecată și nerespectarea acestor termene atrag după sine decăderea și imposibilitatea de a efectua actul de procedură.

¹³⁵ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 161.

¹³⁶ POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Ed. Universul juridic, 2016, p. 183.

¹³⁷ BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu, 2023, p. 505.

¹³⁸ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 347.

Sanctiunea decăderii este strâns legată de termenele procedurale, motiv pentru care în doctrină este analizată adesea ca o consecință a nerespectării acestor termene.

Decăderea are rolul de a aduce ordine și claritate în desfășurarea procesului civil, fiind legată direct de respectarea termenelor procedurale. Legea stabilește termene tocmai pentru ca părțile să își exercite drepturile într-un cadru bine definit, iar procesul să nu fie întârziat. Dacă un drept nu este folosit la timp, el se pierde, iar actele făcute după expirarea termenului pot fi anulate. În lucrarea sa autorul Dumitru Dumitrașcu¹³⁹, determină decăderea și ca un mijloc procesual de apărare care poate fi utilizat atât de reclamant, cât și de pârât. Or, și pârâtul în cadrul procesului civil trebuie să îndeplinească actele de procedură în termenele stabilite.

Astfel, decăderea nu este doar o simplă sancțiune, ci o măsură care afectează atât drepturile părților, cât și valabilitatea actelor de procedură întârziate. Ea ne arată cât de important este ca regulile privind termenele să fie respectate pentru ca procesul să se desfășoare corect și eficient.

Putem distinge două funcții importante a decăderii, prima este funcția preventivă și cea de doua este funcția sancționatorie. Funcția preventivă nu face alt ceva decât să prevină părțile din proces despre consecințele nerespectării legii, realizarea ei se efectuează prin simpla consacrare legală a acestor reglementări. Funcția sancționatorie se realizează prin faptul că titularul de drept este sancționat și suportă consecințele atunci când desconsideră termenii procedurali.

Funcțiile decăderii sunt determinate de funcțiile termenelor procedurale.

În primul rând, decăderea realizează o funcție preventivă: simpla prezență a termenului în conținutul legii avertizează participanții la proces și îi determină să acționeze activ și cu bună-credință, or, în caz contrar, nu vor fi acceptate actele îndeplinite în afara termenelor omise.

În al doilea rând, exercită funcția sancționatorie: aceasta se manifestă din momentul declarării decăderii de către instanța de judecată, prin aceasta subiectul este privat de posibilitatea de a valorifica dreptul omis, fiindu-i penalizată pasivitatea.

Sub aspect sancționator, decăderea este o sancțiune severă, fiind numită în doctrină și „fatală”, mult mai gravă decât nulitatea, chiar dacă între acestea două există o interferență¹⁴⁰.

O observație trebuie făcută cu privire la această funcție sancționatorie, anume aceea a întrepătrunderii decăderii cu nulitatea. Pentru că, drept urmare a decăderii, consecința firească a constatării actului făcut tardiv este nulitatea, legea nelăsând la îndemâna părții nici o posibilitate

¹³⁹ DUMITRAȘCU, Dumitru. *MIJLOACE DE APĂRARE A PĂRĂTULUI ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022, p. 125. Disponibilă pe: http://www.cnaa.md/files/theses/2022/58631/dumitru_dumitrascu_thesis.pdf

¹⁴⁰ JOSAN, Vasile. *Garantarea ordinii în cadrul procesului civil prin sancționarea cu decăderea din drepturi*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020, p. 173. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/172-175_17.pdf

de remediere. Nulitatea actelor tardive este o consecință a decăderii, sancțiunea specifică și imediată fiind decăderea¹⁴¹.

3.2.2. Stabilirea condițiilor decăderii în procedura civilă

Pentru a fi incidentă decăderea urmează să fie întrunite niște condiții prevăzute de lege, astfel condițiile esențiale ale decăderii pot fi desprinse chiar din textul normei legale prevăzut la art.113 CPC. Astfel, decăderea va interveni dacă existența unui termen imperativ expres determinat, termenul în interiorul cărui obligatoriu partea trebuie să își exercite dreptul procesual corespunzător; neîndeplinirea actului în interiorul termenului, partea trebuie să fi omis să efectueze actul procesual în termenul acordat; absența unei prevederi legale derogatorii, decăderea operează doar în măsura în care legea nu prevede altfel, în acest mod subliniind caracterul derogatoriu al repunerii în termen și prelungirii termenului.

O trecere în revistă a condițiilor necesare pentru aplicarea decăderii regăsim și în literatura de specialitate națională. Astfel, într-o opinie, decăderea va interveni dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- legea sau instanța de judecată, stabilește un termen pentru exercitarea dreptului sau îndeplinirea actului, iar partea a lăsat să expire acel termen fără a beneficia de el;
- legea stabilește că îndeplinirea unui act de procedură urmează a fi efectuat la o anumită etapă sau moment procesual, sau legea prevede o anumită ordine de îndeplinire a actelor de procedură, iar partea nu respectă etapa, momentul sau ordinea stabilită de legiuitor¹⁴².

Într-o altă opinie, dar cu referire la doctrina românească, se menționează că, incidența decăderii este condiționată de îndeplinirea anumitor cerințe. Astfel, decăderea va interveni în următoarele situații:

- existența unui termen legal, imperativ, care să impună obligația exercitării dreptului înăuntrul său;
- neexercitarea dreptului procesual înăuntrul termenului;
- inexistența unei derogări exprese de la sancțiunea decăderii¹⁴³.

Precum observăm că punctul de pornire la examinarea decăderii sunt termenele de procedură, vom reitera ce am menționat și mai sus că așa cum nu putem vorbi de nulități fără acte de procedură, tot astfel nu putem vorbi despre decăderi fără termene de procedură.

¹⁴¹ LEȘ, Ioan. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 163.

¹⁴² BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 544.

¹⁴³ POP, Paul. *Sanctiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 202.

Având în vedere că principalele condiții ale decăderii, așa cum au fost expuse anterior, se conturează chiar din conținutul normei legale, în continuare vom analiza fiecare dintre acestea în mod detaliat, respectând ordinea logică în care au fost sintetizate. Ne vom referi, așadar, la: existența unui termen prevăzut de lege sau stabilit de instanță, în interiorul căruia partea are obligația de a-și exercita dreptul procesual corespunzător; neîndeplinirea actului în termen, în intervalul acordat de lege sau stabilit de instanță; absența unei dispoziții legale derogatorii de la sancțiunea decăderii.

Existența unui termen prevăzut de lege sau stabilit de instanță, în interiorul căruia partea are obligația de a-și exercita dreptul procesual corespunzător.

Decăderea intervine atunci când sunt desconsiderate termenele procedurale. Potrivit art. 110 CPC, termenul de procedură, în interiorul căruia urmează a fi îndeplinite anumite acte de procedură sau încheiate un ansamblu de acte, este stabilit de lege sau de judecată (judecător).

Din analiza prevederilor art. 113 CPC, observăm că legiuitorul trasează foarte clar faptul că termenele pot fi stabilite fie de lege, fie de instanța de judecată.

Prin termene legale – înțelegem acele termene referirea la care este conținută în normele legislației procesual civile și care nu pot fi modificate prin voința subiecților relațiilor procesuale¹⁴⁴.

Termenele legale au caracter imperativ (peremptoriu), fiind stabilite direct prin lege, având un caracter fix și absolut. Ele nu pot fi modificate prin voința părților, întrucât legiuitorul a decis în mod expres că respectarea acestor termene este esențială pentru buna desfășurare a procesului. Exemple de termene legale pot servi termenele de atac cu apel sau recurs (art. 362 alin. (1) CPC, art. 434 alin. (1) CPC).

Prin termene legale trebuie să fie înțelese nu doar termene fixate în zile, luni, ci și termene determinate de anumite etape procesuale, se mai numesc și termene-perioade, astfel exercitarea unui drept trebuie să se facă într-o anumită etapă a procesului sau într-un anumit moment procesual, nerespectarea acestora va avea ca efect decăderea din dreptul de a îndeplini actul. Spre exemplu, ridicarea excepției de tardivitate se poate face doar la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare (art. 186/¹ alin. (1) CPC) sau acțiunea reconvențională poate fi depusă până la începerea dezbaterilor judiciare (art. 171 alin. (1.) CPC).

În legea procesuală pot fi întâlnite reglementări care folosesc în mod expres termenul „decădere”, însă acestea reprezintă mai degrabă excepția decât regula. De cele mai multe ori, legea stabilește termene de exercitare a drepturilor procesuale fără a menționa în mod explicit consecința

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 515.

decăderii. Totuși, aceasta intervine de drept, prin aplicarea normelor generale de procedură, precum art. 113 CPC, care reglementează efectele nerespectării termenelor.

Cu titlu de exemplu, norme care prevăd expres consecința decăderii sunt, art. 119/¹ alin. (1) CPC, care spune că, *„toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbatere judiciară, dacă legea nu prevede altfel”*. Sau o altă normă prevăzută la art. 124 alin. (2) CPC, *„neplata de către solicitantul expertizei judiciare a sumei pentru efectuarea acesteia atrage decăderea din dreptul de a solicita repetat efectuarea expertizei judiciare”*, un al treilea exemplu îl găsim la art. 186 alin. (1) CPC, *„în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbatere judiciară, judecătorul stabilește data pînă la care pîrîtul urmează să prezinte în judecată referința și toate probele necesare, sub sancțiunea decăderii.”*

Nu urmărim ca scop de a enumera toate normele care au indicat expres cuvîntul „decăderea”, dar constatarea care dorim să o facem este că aceste norme sunt în minoritate, în majoritatea cazurilor decăderea intervine de drept, iar legislația procesual civilă operează cu decăderea „virtuală”, care se prezintă sub diferite formule („în termen de”, „pînă la”, „nu mai târziu de”, „la etapa” etc.)¹⁴⁵.

În acest context, trebuie menționat că reglementările privind termenele procesuale nu trebuie doar să sancționeze încălcarea lor prin întârziere, ci și să prevină situațiile în care anumite acte procesuale sunt întocmite și depuse înainte de termenul legal prevăzut. Privind dintr-o altă perspectivă, astfel de acte pot fi considerate ca fiind depuse în interiorul unui termen prohibit, ceea ce contravine logicii procedurale, incident care în acest caz va fi soluționat prin restituirea cererii ca fiind depusă înaintea termenului prevăzut de lege.

O precizare importantă se impune în ceea ce privește folosirea conceptului de termen imperativ în materia decăderii. Un asemenea concept nu evocă cu necesitate obligația părților de a acționa în înăuntrul intervalului de timp prevăzut de lege. Termenele au un caracter imperativ doar în sensul că respectarea lor se impune în măsura în care părțile doresc să-și exercite anumite drepturi procedurale. Astfel, de exemplu, termenele privitoare la exercitarea căilor de atac au un caracter imperativ, ceea ce nu semnifică că exercițiul lor este obligatoriu. Dar dacă părțile urmăresc să obțină reformarea sau retractarea hotărârea atacate ele sunt ținute, în prealabil, să promoveze calea de atac înăuntrul termenului prevăzut de lege¹⁴⁶.

¹⁴⁵ JOSAN, Vasile. *Garantarea ordinii în cadrul procesului civil prin sancționarea cu decăderea din drepturi*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020, p. 172. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/172-175_17.pdf

¹⁴⁶ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Editia a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 348.

Sanctiunea decaderii nu ar trebui sa se răsfrângă asupra actelor procedurale întocmite de instanță de judecată, ori nici legea nu dispune nimic în acest sens, decăderea se referă la părțile și participanții din proces. Spre exemplu, cunoaștem că instanța este obligată potrivit legii să motiveze hotărârea în 45 de zile lucrătoare (art. 236 alin. (5) și (6) CPC), bineînțeles nerespectarea acestui termen nu va decădea instanța din dreptul de a motiva hotărârea precum nici părțile din dreptul de a obține motivarea.

În acest context apare o întrebare firească: ce se întâmplă atunci când chiar judecătorul nu respectă termenele legale pentru îndeplinirea unui act procesual? Dacă, în cazul părților, consecința este clară – pierderea dreptului de a efectua actul (adică decăderea) – atunci, în cazul judecătorilor, răspunderea este de altă natură.

Mai exact, atunci când judecătorul întârzie nejustificat să soluționeze o cauză sau să îndeplinească un act de procedură în termenul prevăzut de lege, pot interveni sancțiuni disciplinare sau chiar pecuniare. Legea nr. 178/2014¹⁴⁷ prevede expres, la art. 4 alin. (1) lit. g), că reprezintă abatere disciplinară - *încălcarea, din motive imputabile judecătorului și fără să existe o justificare rezonabilă, a unei obligații de serviciu, inclusiv a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile, libertățile și interesele legitime ale participanților la proces sau ale altor persoane.*

Așadar, chiar dacă nu vorbim de decădere în sensul strict al dreptului procesual, și judecătorul poate fi sancționat pentru întârzieri, prin mijloace specifice răspunderii disciplinare.

De rând cu termenele legale, art. 113 CPC reglementează și termenele judiciare, oferindu-le aceiași valoare juridică, adică nerespectarea lor va duce la decăderea din dreptul de a îndeplini actul procedural, fapt care reiese clar din textul normei procesuale.

Prin termene judiciare înțelegem acele termene stabilite de judecător, în temeiul prevederilor legale. Judecătorul poate stabili astfel de termene doar în măsura în care legea îi conferă această competență și nu poate interveni asupra termenelor imperative și fixe, reglementate expres de norma procesuală, întrucât acestea au caracter obligatoriu și nu sunt la latitudinea instanței.

Termenele judiciare urmează să fie suficient de extinse, pentru a permite realizarea actelor procesuale și, concomitent, suficient de reduse, întru neadmiterea tergiversării soluției pe fondul cauzei. În lista termenelor judiciare pot fi incluse: termenul pentru lichidarea neajunsurilor cererii de chemare în judecată (art. 171 CPC), termenul pentru prezentarea probelor (art. 119 CPC),

¹⁴⁷ Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorului nr.178/2014. Publicată la 15-08-2014 în Monitorul Oficial Nr. 238-246.

termenul pentru realizarea actelor procesuale necesare pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare (art. 184 CPC), termenul amânării procesului (art. 208 CPC) etc¹⁴⁸.

Referitor la termenele judiciare, întrebarea esențială care se ridică este dacă nerespectarea termenelor stabilite de judecător poate atrage decăderea părților din dreptul de a îndeplini actul procesual. Prin raportare la dispozițiile art. 113 CPC, nu există niciun dubiu că legiuitorul a conferit aceeași valoare juridică și aceleași consecințe atât termenelor stabilite de lege, cât și celor fixate de instanță. Astfel, încălcarea oricărui termen, indiferent de sursa sa, va avea ca consecință decăderea, în lipsa unei dispoziții exprese care să prevadă altfel.

Doctrina românească a definit instituția decăderii ca sancțiune de drept procesual civil care constă în pierderea dreptului de a îndeplini un act de procedură ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege¹⁴⁹. Considerăm că această definiție, privită prin optica oferită de Codul de procedură civilă al României, art. 185, este una bună, dar nu poate fi extrapolată exact la configurația legislativă a Republicii Moldova, întrucât art. 113 CPC reglementează decăderea cu referire atât la termenele prevăzute de lege, cât și la cele stabilite de instanța de judecată.

Datorită faptului că prevederile legale din Codul de procedură civilă al României și anume art. 185, se referă doar la termene legale, în doctrină au apărut mai multe dezbateri referitor la incidența decăderii în cazul nerespectării termenelor judiciare.

Astfel, autorul D.C. Florescu susține că sancțiunea decăderii nu poate interveni în cazul termenelor judecătorești, deoarece judecătorii nu pot stabili aprioric dacă termenele pe care le fixează vor fi sancționate în caz de nerespectare cu decăderea, întrucât decăderea este o sancțiune energetică, cu consecințe deosebit de grave, or, din această cauză, ea trebuie aplicată cu strictețe și uniform și aceasta nu se poate realiza decât în cazul în care legea este cea care stabilește termenul¹⁵⁰.

Opinii similare mai identificăm în literatura de specialitate, unde se susține că decăderea intervine numai în cazul termenelor legal, deși norma legală nu mai prevede expres această cerință, în cazul nerespectării termenelor judecătorești, sancțiunea constând și în prezent în neacordarea unui nou termen, dacă legea nu prevede ea în mod expres sancțiunea¹⁵¹.

De o altă părere la acest subiect este Ioan Leș, apreciază că ori de câte ori instanța acordă un termen în vederea exercitării unui drept procedural, sancțiunea decăderii se impune. Ea

¹⁴⁸ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 515.

¹⁴⁹ CIOBANU, Viorel Mihai, NICOLAE, Marian et al. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat. Vol. I*. București: Universul juridic, 2016, p. 671.

¹⁵⁰ FLORESCU, Dumitru C. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Ed. Paideia, 2005, p. 234.

¹⁵¹ CIOBANU, Viorel Mihai, BRICIU, Traian Cornel, DINU, Claudiu Constantin. *Drept procesual civil, Ediție revăzută și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2023, p. 363.

reprezintă singura modalitate de a dirigui exercițiul drepturilor procedurale în cadrul disciplinei specifice activității judiciare¹⁵².

Ne raliem acestei opinii, considerând că nerespectarea termenelor judiciare trebuie să atragă decăderea din dreptul de a exercita actul procesual în cauză. În absența unei astfel de sancțiuni, termenele ar căpăta un caracter pur orientativ, lipsind instanța de un instrument efectiv prin care să-și exercite rolul de conducător al procesului. Mai mult, Codul de procedură civilă reglementează în mod expres termenele judiciare, fără a le distinge, sub aspectul consecințelor, de cele legale. Această abordare legislativă susține premisa conform căreia încălcarea oricărui termen, indiferent de natura sa, poate atrage sancțiunea decăderii, tocmai în virtutea autorității conferite de cadrul normativ în vigoare.

Neîndeplinirea actului în termen, în intervalul acordat de lege sau stabilit de instanță.

Această condiție a decăderii o desprindem din însăși norma legală prevăzută la art. 10 alin (3) CPC, „*Sancțiunile procedurale vizează atât actele de procedură ale instanței judecătorești, ale participanților la proces, cât și ale persoanelor legate de activitatea acestora și, în funcție de prevederile legii, constau în anularea actului procedural defectuos, în decăderea din drepturi pentru neîndeplinire în termen a actului de procedură...*”.

Pentru aplicarea decăderii nu este suficient să existe un termen legal sau judiciar care să disciplineze activitatea procesuală, or, sancțiunea decăderii, având în vedere norma art. 10 CPC se prezintă ca neîndeplinirea în termen a actului de procedură. Astfel de rând cu prezența termenelor legale și judecătorești, pentru incidența decăderii trebuie să fie prezentă și inacțiunea părții care se manifestă prin neîndeplinirea actului în termen.

La acest criteriu, trebuie să subliniem că atunci când vorbim de termenul acordat și neîndeplinirea în termen a actului, suntem în prezența doar a termenelor procedurale, adică decăderea stinge un drept procedural concret recunoscut părților, care nu l-au exercitat în termen, precum ar fi excepția de tardivitate, depunerea probelor, plata expertizei, declararea apelului etc., decăderea procedurală nu afectează sub nici o formă dreptul subiectiv dedus judecății.

Desigur, pierderea unor facultăți procesuale poate influența asupra posibilităților de valorificare, pe calea protecției judiciare, a dreptului subiectiv. Dar dreptul subiectiv rămâne nealterat în ființa și structura sa prin aplicarea decăderii¹⁵³.

Actul procedural efectuat peste termenul care a fost acordat de lege sau de instanță va fi nul și nu va avea efecte juridice, la fel sunt lovite de nulitate și actele ulterioare făcute pe baza primului act care a fost făcut în afara termenului procedural.

¹⁵² LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 165.

¹⁵³ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 171.

Neîndeplinirea actului în știința și practica juridică națională mai este denumită și omiterea termenului procedural civil, care este calificată ca fiind un fapt juridic, ce survine în momentul expirării lui, în rezultatul inacțiunii, pe temeiuri întemeiate sau nu, a subiectului împuternicit sau obligat la realizarea de acte procesuale și care generează efectele juridico-procesuale corespunzătoare.

Astfel, rezultatul omiterii termenului procedural îl constituie anumite consecințe juridice. Art. 113 alin. (1) CPC prevede că dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța judecătorească (judecător).

Reieșind din interpretarea legislației procesual civile privind omiterea termenelor procedurale, este de reținut ca fiind obligatorii următoarele momente:

- expirarea termenului stinge dreptul la efectuarea anumitor acțiuni procesuale;
- expirarea termenului procedural nu eliberează subiectul de executarea obligației procedurale¹⁵⁴.

Absența unei prevederi legale derogatorii, decăderea operează doar în măsura în care legea nu prevede altfel.

Nesocotirea termenelor legale sau a celor stabilite de instanță atrage, ca regulă generală, sancțiunea decăderii din dreptul procesual neexercitat în interiorul acestora. Totuși, această regulă cunoaște excepții expres prevăzute de lege, cum ar fi situațiile în care partea justifică în mod temeinic omisiunea îndeplinirii actului în termen și solicită repunerea în termenul legal.

Aici trebuie să privim lucrurile prin prisma normelor legale de la art. 10 alin. (3) și 113 CPC. Or, în ultimul se stabilește expres că, *dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel.*

Dacă analizăm dispozițiile Codului de Procedură Civilă în vederea identificării situațiilor în care „legea prevede altfel”, vom constata că acestea sunt relativ puține, în special în ceea ce privește derogările expres reglementate de la sancțiunea decăderii. Totuși, exemple semnificative sunt situațiile care se referă la repunerea în termen și prelungirea termenului, cazuri în care decăderea nu intervine. Astfel, dacă partea justifică în mod întemeiat omisiunea, poate solicita fie prelungirea termenului, fie repunerea în termen, după caz.

¹⁵⁴ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 522.

Un exemplu de derogare de la sancțiunea decăderii este oferit de art. 124 alin. (2) și (3) CPC. Potrivit acestuia, neplata de către parte a sumei necesare pentru efectuarea expertizei judiciare atrage, în principiu, decăderea din dreptul de a solicita repetat această probă. Totuși, dacă partea dovedește că a fost în imposibilitate de a achita costul din motive neimputabile, instanța poate admite efectuarea expertizei, chiar și după expirarea termenului. Astfel, norma nu introduce o prelungire sau repunere în termen în sens clasic, ci consacră o derogare expresă de la sancțiunea decăderii, reflectând voința legiuitorului de a evita aplicarea acesteia în mod rigid, atunci când întârzierea este justificată.

Un alt exemplu de derogare este reglementat prin instituția apelului incident, prevăzută la art. 362/¹ CPC. Chiar dacă partea nu a formulat apel în termenul legal, nu este decăzută din drept și are totuși posibilitatea să o facă după expirarea acestuia, în calitate de intimat, atâta timp cât procesul se desfășoară în baza apelului declarat de cealaltă parte. Apelul incident trebuie depus cel târziu până la momentul prezentării referinței la cererea de apel. În acest caz, legea oferă în mod expres o posibilitate procesuală aparte, ce compensează pierderea termenului, fără a apela la instituția repunerii în termen. Totodată, efectele apelului incident sunt condiționate de menținerea apelului principal: în cazul retragerii sau respingerii acestuia din motive de inadmisibilitate sau netratare pe fond, apelul incident nu mai produce efecte juridice.

O situație similară se regăsește în art. 361 CPC, care permite coparticipanților și intervenienților să se alăture apelului, chiar dacă nu au depus apel în termenul legal. Legea nu aplică sancțiunea decăderii, atâta timp cât pretențiile lor coincid cu cele ale apelantului, oferindu-le astfel posibilitatea de a beneficia de soluția urmărită, fără a depune un apel separat în termen.

Totuși cea mai răspândită situație unde suntem în prezenta unei reglementări derogatorii, de la sancțiunea decăderii, este cea reglementată de legiuitor la art. 116 CPC și oferă posibilitate persoanelor care, din motive întemeiate, au omis termenul de îndeplinire a unui act de procedură să fie repuse în termen de către instanță și să evite sancțiunea decăderii.

Repunerea în termenul procedural reprezintă recunoașterea de către organul judiciar (judecător) a viabilității dreptului de a efectua acțiunea procesuală concretă, care a fost pierdută în rezultatul omiterii de către persoana interesată a termenului procedural legal, în circumstanța în care respectiva omitere este condiționată de anumite motive întemeiate¹⁵⁵.

Chiar și în literatura juridică mai veche, instituția repunerii în termen avea aceleași trăsături definitorii ca și în prezent. Astfel, repunerea în termen reprezintă în sine stabilirea unui nou termen

¹⁵⁵ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 524.

în locul celui scăpat, mai corect spus, restabilirea dreptului la îndeplinirea actelor procesual civile¹⁵⁶.

În primul rând, pentru a beneficia de repunere așa cum reiese din norma art. 116 CPC, repunerea în termen trebuie solicitată de partea interesată, printr-o cerere scrisă, ori repunerea nu va putea fi dispusă de instanță din oficiu. Cerere de repunere se va depune la instanța care efectuează actul de procedură și se examinează în ședință de judecată.

În al doilea rând, repunerea în termen se poate solicita doar atunci când suntem în prezența unor motive întemeiate, probele urmând a fi anexate la cererea de repunere. Caracterul întemeiat al cererii îl apreciază instanța, legea nu oferă repere ce ar însemna „motive întemeiate”. Pot constitui motive întemeiate, acele împrejurări cu caracter obiectiv care au împiedecat partea să își exercite dreptul, motivele întemeiate nu trebuie neapărat să fie forța majoră, cauzele sunt pur subiective și privesc direct titularul, spre exemplu îmbolnăvirea și spitalizarea persoanei, alte circumstanțe de ordin familial, decesul persoanelor apropiate participantului la proces.

Solicitantul trebuie să demonstreze și faptul că motivele întemeiate din cauza cărora nu a putut exercita dreptul său procedural a apărut înaintea de împlinirea termenului stabilit de lege sau de instanță.

În al treilea rând, pentru repunere partea interesată trebuie să facă două acte procedurale, o cerere ce ține nemijlocit de repunere, care urmează să fie înaintată înainte de împlinirea termenului de 30 de zile, calculat din ziua în care a cunoscut sau trebuia să cunoască încetarea motivelor care justifică depășirea termenului de procedură, așa cum reglementează art. 116 alin. (4) CPC. Și al doilea act procedural trebuie să fie întocmit și înaintat actul procedural care nu a fost exercitat în termen, spre exemplu dacă a fost omis termenul de apel, odată cu cererea de repunere persoana va depune și apelul nemijlocit.

Termenul de 30 de zile este un termen legal și imperativ. Cererea de repunere în termen are un caracter incident și accesoriu față de cererea principală. Considerăm că dacă cerere de repunere a fost formulată de partea interesată dar odată cu această nu va depune și actul procesual pentru care solicită repunerea, atunci cererea de repunere urmează a fi respinsă, ori aceasta este lipsită de interes.

Repunerea în termen potrivit art. 116 CPC, se referă la repunerea în termenii procesuali care au fost omiși, fie cei legali fie cei judiciari și nu se referă la repunerea în termene de drept material, cum ar fi termenul de prescripție extinctivă.

¹⁵⁶ ВАСЬКОВСКИЙ, Евгений Владимирович. *Учебник гражданского процесса*. Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1914, p. 276.

În ceea ce ține de subiecții care sunt în drept să solicite repunerea în termen, legea procesuală folosește cuvântul „persoanele” la art. 116 alin. (1) CPC. Astfel suntem convinși că termenul nu a fost folosit la întâmplare ori, legiuitorul nu a folosit ca de obicei termenele „părți” și „participanți”, ci a folosit un termen cu sens mai larg, care cuprinde un cerc mai larg de subiecți decât părțile și participanții.

Spre exemplu, instanța a emis o hotărâre care vizează drepturile unor persoane care nu au fost atrase în proces, persoanele în cauză nu sunt nici părți nici participanți la proces, dar în cazul în care decid să depună o cerere de revizuire (art. 449 lit. c) CPC) și în acest context au scăpat termenul de revizuire prevăzut de lege (art. 450 lit. c) CPC) vor putea face uz de prevederile art. 116 CPC pentru a fi repuși în termenul de revizuire.

Evident că părțile și participanții la proces sunt în drept să depună cereri de repunere în termen în cazul în care au scăpat întemeiat un termen procedural, ori termenul „persoane” de la art. 116 alin. (1) CPC, include indubitabil părțile și participanții.

Astfel, dacă în privința părților lucrurile sunt clare, oricare dintre ele având interes poate solicita repunerea în termen, atunci când vine vorba de coparticiparea obligatorie sau facultativă, precum și de intervenienții principali ori accesorii, lucrurile se complică, mai ales că legea nu oferă lămuriri exprese în această privință.

În cazul coparticipării obligatorii în sensul art. 62 CPC suntem de părerea că oricare din coparticipanți poate cere repunerea în termen, dar dacă cere doar unul din coparticipanți vor putea profita și ceilalți. Situația ar fi puțin diferită la coparticiparea facultativă, reglementată de art. 63 CPC, având în vedere independența lor procesuală în cazul coparticipării facultative, de cererea de repunere formulată de un coparticipant în cazul celei facultative nu vor putea beneficia ceilalți.

Cu referire la intervenienți, dacă suntem în prezența unei intervenții principale, așa cum este reglementat la art. 65 CPC, trebuie să menționăm că din moment ce intervenientul principal a devenit parte în proces, are toate drepturile și obligațiile rezultate din lege, are cerințe și interes propriu, prin urmare va putea formula cereri de repunere în termen în interes propriu. În ceea ce ține de intervenienții accesorii (art. 67 și 68 CPC), situația este ceva mai diferită, ori acesta poate să facă acte de procedură doar în măsura în care acestea nu contravin intereselor părții în favoarea căreia a intervenit.

Cererea de repunerea în termen se depune la instanța care efectuează actul procedural. De exemplu, cererea de repunere în termenul de înaintare a cererii de anulare a încheierii privind scoaterea cererii de pe rol se depune la instanța de judecată care a emis încheiere de scoatere de pe rol la instanța de judecată care a emis încheierea de scoatere a cererii de pe rol (art. 268 alin. (4)

CPC). Este de remarcat situația omiterii termenului de declarare a apelului sau a recursului asupra încheierilor judecătorești, cerința privind repunerea în termen, din punctul de vedere al formei scrise, poate s-o conțină aceiași cerere de apel sau recurs, care este depusă la instanța de judecată a cărei hotărâre sau încheiere se atacă (art. 364 alin. (1) CPC, art. 426 alin. (1) CPC). În acest caz, cererea de repunere în termen este depusă la o altă instanță decât cea care efectuează actul de procedură¹⁵⁷.

Instituția repunerii este consacrată și în alte legislații, care în mare parte are un înțeles similar celui care este redat în Codul nostru de Procedură Civilă. Astfel, art. 186 alin. (1) CPC al României prevede că, partea care a pierdut un termen procedural ca fi repusă în termen numai dacă dovedește că întârzierea se datorează unui motive justificate.

În Franța, instituția repunerii în termen (*Relevé de forclusion*) este reglementată la art. 540 Codul de procedură civilă al Franței, care prevede că, în cazul în care un judecător a pronunțat o hotărâre prin neprezentare sau considerată contradictorie, pârâtul poate solicita repunerea în termen dacă:

- nu a avut cunoștință de hotărâre în timp util pentru a exercita recursul;
- sau s-a aflat în imposibilitatea de a acționa, fără ca aceasta să fie din vina sa.

Cererea trebuie depusă în termen de două luni de la primul act semnificat personal sau, în lipsa acestuia, de la prima măsură de executare care a avut ca efect indisponibilizarea totală sau parțială a bunurilor debitorului.

Articolul 294 din Codul de procedură civilă Italian, reglementează repunerea în termen (*Rimessione in termini del contumace*), și stabilește că, partea aflată în contumacie care se constituie ulterior poate solicita judecătorului de instrucție să fie admisă la îndeplinirea unor acte care i-ar fi altfel interzise, dacă dovedește că nulitatea citației sau a notificării acesteia i-a împiedicat luarea la cunoștință despre proces ori că imposibilitatea de constituire a fost cauzată de un motiv care nu îi este imputabil.

Judecătorul, dacă consideră verosimile faptele invocate, admite, dacă este necesar, dovada împiedicării și decide, ulterior, asupra repunerii în termen a părții. Măsurile prevăzute în alineatul anterior sunt dispuse prin încheiere (ordinanță).

Precum se poate observă, nici în alte jurisdicții nu se pune accentul doar pe sancționare, ci mai ales pe readucerea procesului în făgașul legal, oferindu-le părților șansa de a corecta ceea ce au omis sau încălcat, dacă reușesc să justifice întârzierea sau abaterea.

¹⁵⁷ PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 390.

Trebuie să ne oprim puțin și la aspecte ce țin de termene unde legea indică expres că odată pierdute justițiabilul este decăzut din ele fără posibilitate de restabilire. Cu titlu de exemplu elocvent ar fi art.127/³ alin. (3) CPC potrivit căruia *termenul prevăzut la alin. (1) este un termen de decădere și nu poate fi restabilit*. La fel art. 434 alin. (1) și (2) CPC, care statuează că, *recursul se declară în 2 luni de la data comunicării hotărârii sau a deciziei integrale, dacă legea nu prevede altfel. Termenul de 2 luni este termen de decădere și nu poate fi restabilit*¹⁵⁸. Astfel, trebuie o atenție sporită la respectarea termenului de declarare a recursului, or, indiferent de motivele scăpării acestui termen, el este unul de decădere și nu poate fi restabilit.

La aceste termene este exclusă aplicarea instituției repunerii (art. 116 CPC) în termen însăși de legiuitor, astfel, aceste termene odată omise, sau neîndeplinirea actului procedural în interiorul acestui termen, presupune că actul nu va mai putea îndeplinit și nici dreptul restabilit cu ajutorul instituției repunerii.

Din analiza făcută, nu putem identifica care au fost argumentele legiuitorului atunci când a adoptat modificări prin care să restricționeze posibilitatea restabilirii unor termeni. Această abordare diferită a legiuitorului nu are nici o explicație plauzibilă, evident că am opta pentru posibilitatea repunerii în termen și în cazul declarării recursului atunci când termenul a fost scăpat întemeiat¹⁵⁹. Pentru că nu vedem nici o diferență între termenul de apel și cel de recurs – la fel, ambele pot fi omise din cauze obiective, cum ar fi o problemă medicală serioasă. Cu alte cuvinte, dacă termenul de apel a fost scăpat din motiv de boală, partea poate fi repusă în termen, însă omiterea termenului de recurs pe aceleași motive nu permite restabilirea acestuia. O astfel de diferență de tratament este lipsită de logică juridică și de proporționalitate.

O altă situație reglementată de lege când nu va interveni decăderea este prelungirea termenului, reglementată la art. 115 CPC. Astfel potrivit normei menționate, *la cererea participanților la proces interesați, instanța de judecată poate prelungi termenul de procedură stabilit de instanța de judecată. Termenul poate fi prelungit pentru același temei o singură dată. Termenul de procedură stabilit de lege nu poate fi prelungit, fiind aplicabil art. 116*.

Din textul normei se desprinde clar că prelungirea termenului se face la cererea participanților la proces și se referă exclusiv la termenele care au fost stabilite de instanță, nu va fi posibil prelungirea termenelor stabilite de lege, fiindcă ultimele fiind scăpate, precum am arătat mai sus, pot fi doar restabilite.

¹⁵⁸ Decizii CSJ potrivit cărora termenul de 2 luni este de decădere și nu poate fi restabilit:
Dosarul nr. 2ra-1551/19. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=52438;
Dosarul nr. 2ra-834/24. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=76418

¹⁵⁹ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 546.

În literatura de specialitate sa menționat că, prelungirea termenului procedural reprezintă stabilirea de către organul judiciar (judecător) a unui nou termen necesar efectuării acțiunii procesuale, în contextul în care termenul stabilit de instanță a fost omis sau se impune mărirea intervalului acestuia, dat fiind prezența pericolului omiterii lui în baza unor motive, considerate a fi întemeiate de către instanța de judecată¹⁶⁰.

Prevederile art. 115 CPC nu stabilesc expres dacă cererea de prelungire a unui termen va fi depusă în interiorul termenului acordat de instanță sau și după expirarea acestuia. Suntem de părerea că prelungirea termenului în condițiile art. 115 CPC poate fi solicitată doar în interiorul termenului inițial, or, nu poate fi prelungit un termen dacă acesta s-a scurs și a expirat deja. Pentru situațiile unde termenele au fost omise deja va interveni decăderea și repunerea. Am relatat anterior că decăderea operează atât pentru nesocotirea termenelor legali cât și a celor procedurale.

Considerăm că instituția prelungirii termenului este utilă pentru menținerea ordinii procesuale, însă o interpretare eronată a normei nu ar trebui să conducă la înlăturarea sancțiunii decăderii. O asemenea consecință ar putea rezulta dacă s-ar accepta ideea prelungirii termenelor deja expirate, ceea ce ar contraveni caracterului peremptoriu al acestora.

În literatura de specialitate, la fel au fost exprimate opinii, precum că, sub noțiunea de prelungire se înțelege prelungirea termenului care încă nu a expirat. După ce termenul a expirat poate fi vorba doar de repunerea lui, dar nu și de prelungirea lui¹⁶¹.

Cu referire la prelungirea termenului, ca exemplu poate servi situația în care reclamantul a depus cererea de chemare în judecată, nu i-a fost dat curs și i s-a oferit termen pentru a achita o taxă de stat suplimentară și/sau prezentarea unor anexe, în termen de 5 zile lucrătoare. La rândul său, reclamantul, în interiorul termenului de 5 zile, va putea adresa instanței o cerere prin care solicită prelungirea termenului acordat cu încă 5 zile, pe motiv că se află peste hotarele țării, nu are reprezentant și, pentru a depune la dosar actele, trebuie să ajungă în țară.

Cererea de prelungire a termenelor poate fi depusă de participanții la proces care sunt interesați, aceasta se depune la instanța care examinează procesul în legătură cu care trebuie îndeplinit actul procedural pentru care se solicită prelungirea termenului. În cerere persoana urmează să indice care sunt motivele din care solicită prelungirea termenului de procedură.

Considerăm că, în situația în care cererea de prelungire este respinsă, subiecții procesuali pot, ulterior, să solicite repunerea în termen, în cazul în care termenul stabilit de instanță a fost omis. Așa cum am menționat deja, sancțiunile procesuale nu urmăresc sancționarea propriu-zisă a

¹⁶⁰*Ibidem*, p. 524.

¹⁶¹ ВАСЬКОВСКИЙ, Евгений Владимирович. *Учебник гражданского процесса*. Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1914, p. 275.

părții, ci restabilirea ordinii procesuale, fiind prevăzute mecanisme prin care partea poate remedia situația. Instituția prelungirii termenului are tocmai menirea de a permite părții, în mod anticipat, să informeze instanța despre imposibilitatea obiectivă de a îndeplini actele procesuale în termenul stabilit și să solicite prelungirea termenului. Putem afirma și faptul că instituția prelungirii are menirea de a nu se ajunge la sancțiunea decăderii în cazul termenelor oferite de instanța de judecată.

Privitor la termenele judecătorești, operează instituția prelungirii termenelor de procedură. Astfel, potrivit art.115 CPC, la cererea participanților la proces, instanța judecătorească (judecătorul) poate prelungi termenul de procedură. Astfel, dat fiind faptul că repunerea operează în baza discreției instanței de judecată, judecătorul apreciază în dependență de caz care este durata termenului judecătoresc stabilit și care este necesitatea și întinderea prelungirii lui (de exemplu: instanța poate stabili un termen pentru părți în vederea prezentării unui mijloc de probă, iar în cazul în care o parte nemotivat nu reușește să se încadreze în termenul acordat, la cererea acestuia instanța poate să prelungească acest termen, care nu trebuie în mod neapărat să corespundă ca durată cu cel expirat)¹⁶².

Trebuie să constatăm că prelungirea o putem identifica ca un mecanism preventiv iar repunerea în termen ca un mecanism reparatoriu. În același timp, ambele instituții urmăresc asigurarea accesului efectiv la justiție și evitarea aplicării sancțiunii decăderii în mod formalist.

Diferențierea de bază între prelungire și repunere în opinia noastră este momentul depunerii cererii: la prelungire cererea se va depune până la expirarea termenului acordat inițial, pe când la repunere cererea se va depune după ce termenul a fost pierdut.

În literatura de specialitate română vom găsi și opinia potrivit căreia decăderea nu va interveni dacă partea care putea invoca decăderea a renunțat la acest drept¹⁶³. Totuși această abordare nu își va găsi realizare în contextul legislativ al Republicii Moldova, ori potrivit legii atât respectarea termenelor legali cât și a celor judecătorești instanța le monitorizează din oficiu, încălcarea a unui din ele duce la constatarea decăderii de către instanța de judecată.

3.2.3. Invocarea, constatarea și efectele decăderii în procedura civilă

Atunci când suntem în prezența încălcării unui termen legal sau judiciar va interveni decăderea pe care instanța are obligația să o invoce din oficiu. Altfel spus, decăderea va opera la simpla scurgere a termenilor.

¹⁶² Coban, Igor, CRETU, Cornel. *Importanța și conținutul termenelor în procesul civil*. În: Revista Națională de Drept, nr.10, 2013. ISSN 1811-0770, Pag.73.

¹⁶³ POP, Paul. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 216.

Pe de o parte instanța are obligația de a verifica respectarea termenelor stabilite de lege, care este o chestiune de interes public, iar pe de altă parte, atunci când instanța fixează anumite termene pentru participanții din proces va fi obligată să verifice dacă acestea sunt respectate. Existența obligației instanței de judecată, de a verifica respectarea ambelor categorii de termene, constituie și premisa de bază pentru care decăderea operează *ope legis*.

Trebuie să menționăm că părților și participanților, care au interes în invocarea decăderii nu le este interzis să o facă, în special în situația în care instanța a omis, intenționat sau nu să o facă din oficiu. În ceea ce ține de termenele legale, respectarea acestora este urmărită mai cu atenție de instanță, ceea ce nu putem spune și despre termenele stabilite de instanță, ori există o mulțime de situații în practică unde instanța stabilește termene la etapa pregătirii cauzei, spre exemplu de prezentare a referinței și probelor, iar ulterior aceste termene sunt neglijate. În acest caz chiar este indicat, ca participanții să invoce decăderea din cauza nerespectării termenilor de către destinatari.

Cu referire la mijlocul de invocare a decăderii, putem face distincție în funcție de faza la care se află procesul de judecată. Astfel:

- dacă procesul de judecată se află în derulare, decăderea va putea fi invocată în cadrul procesului, de instanța de judecată din oficiu sau de participanți pe cale de excepție;
- dacă sa pronunțat o hotărâre pe caz, decăderea va putea fi invocată prin intermediul căii de atac, dacă etapa procesuală permite punerea în discuție a decăderii.

Chestiunea privind invocarea din oficiu a ambelor categorii de termene, atât a celor legale, cât și a celor judiciare, este specifică cadrului normativ național, întrucât nu reprezintă o regulă generală regăsită și în alte coduri de procedură civilă.

Spre exemplu, în România decăderea este o sancțiune care nu va opera în mod obligatoriu din oficiu. Astfel, în privința regimului juridic de invocare a decăderii, menționăm faptul că, dacă s-a încălcat o normă imperativă, decăderea poate fi invocată de oricare dintre părți, de procuror sau de instanța din oficiu, în orice fază a procesului, dacă legea nu limitează faza procesuală în care se poate invoca. În ipoteza în care norma încălcată are caracter dispozitiv, decăderea va putea fi invocată numai de partea interesată și numai la primul termen de judecată care are loc după cunoașterea motivului decăderii, dacă legea nu prevede expres un alt moment¹⁶⁴.

Tot în acest sens, în literatura de specialitate s-a menționat că, decăderea este o sancțiune care nu poate opera din oficiu, ci numai la cererea părții interesate.

Regimul juridic al decăderilor este foarte asemănător cu al nulităților procedurale. Astfel, că în mod natural va trebui să ținem seama de natura imperativă sau dispozitivă a normelor ce

¹⁶⁴ CIOBANU, Viorel Mihai, NICOLAE, Marian et al. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat, Vol. I art.1-526, Ediția a II-a, revizuită și adăugită*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 672.

instituie diferite categorii de termene procedurale. Un număr important de termene de procedură depășesc interesul strict al părților litigante, având un caracter imperativ, este cu deosebire cazul termenelor prevăzute de lege pentru exercitarea căilor de atac. Față de o atare împrejurare trebuie să concluzionăm că ori de câte ori legea stabilește un termen imperativ, pentru exercitarea unei căi de atac sau pentru exercitarea altui drept procedural, decăderea va putea fi invocată nu doar de către părți, ci și de către procuror și de către instanță din oficiu.

Dacă termenul de procedură este statornicit printr-o normă de interes privat, decăderea va putea fi invocată, în principiu numai de partea interesată (reclamant, pârât, intervenient, chemat în garanție etc.). Prin parte interesată trebuie să înțelegem, astfel cum s-a remarcat în doctrină, partea împotriva căreia se îndreaptă actul de procedură făcut peste termen.

În ipoteza încălcării unui termen judecătoresc, decăderea poate fi invocată din oficiu de către instanță, de către procuror sau de către părți, concluzia decurgând din faptul că ar fi inutilă instituirea decăderii și pentru nerespectarea unui termen judecătoresc, dacă instanța nu ar fi în măsură să invoce această sancțiune. În ipoteza încălcării unui termen legal, modul de invocare a decăderii depinde de caracterul de ordine publică sau privată al normelor juridice care-l reglementează¹⁶⁵.

Deși există anumite critici legate de situațiile în care termenele judiciare duc la decădere, în special privind posibilitatea instanței să invoce această sancțiune din oficiu, totuși atât abordarea prevăzută de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, cât și cea din legea procesuală a României pot fi considerate reușite, ambele urmăresc, în esență, asigurarea disciplinei procesuale. Prin urmare, nu putem afirma că ar exista o arhitectură normativă deficitară, atâta timp cât ambele reglementări își îndeplinesc funcția de bază – aceea de a menține ordinea și rigoarea în proces.

Constatarea decăderii se face de către instanța de judecată. Astfel, dreptul de a aplica sancțiunea decăderii îl are doar instanța de judecată, după ce va stabili că dreptul procedural a fost exercitat peste termenul stabilit de lege sau instanță. Chiar dacă în unele situații, decăderea este reglementată în textul legii (de exemplu, neplata de către solicitantul expertizei judiciare a sumei pentru efectuarea acesteia atrage decăderea din dreptul de a solicita repetat efectuarea expertizei judiciare art. 124 alin. (2) CPC), decăderea nu va opera de drept, ci trebuie să fie constatată de instanță¹⁶⁶.

Invocarea decăderii obligă instanța de judecată să întreprindă demersurile necesare pentru constatarea și pronunțarea sancțiunii. Aceasta deoarece, după cum s-a afirmat deja, decăderea nu

¹⁶⁵LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Editia a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 349.

¹⁶⁶BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 545.

operează de drept ci trebuie să fie invocată și constatată de instanță. Decăderile, la fel ca și nulitățile, sunt judiciare, în sensul că ele trebuie să fie constatate și pronunțate de către instanța competentă. Intervenția justiției este necesară în ambele situații spre a constata îndeplinirea condițiilor prevăzute de lege pentru aplicarea sancțiunii. Este de necontestat azi că încălcarea oricărei norme procedurale, indiferent de natura ei imperativă sau dispozitivă, poate fi sancționată numai prin intervenția justiției. Aceasta este o condiție indestructibilă a disciplinei procesuale și a ordinii de drept. O soluție contrară ar favoriza arbitrariului procesual.

Actul instanței prin care se constată decăderea este încheierea instanței de judecată. De cele mai multe ori este o încheiere protocolară a instanței, spre exemplu art. 119/¹ alin. (1) CPC, *toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, dacă legea nu prevede altfel. În cazul prezentării probelor contrar condițiilor prevăzute de lege, judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară*. Evident că nu în toate cazurile este indicat direct în textul legii că va fi emisă o încheiere protocolară, dar instanța va putea să se pronunțe asupra unei decăderi prin încheiere protocolară ori de câte ori nu are o obligație de a pronunța o încheiere separată în formă scrisă.

Legea procesuală prevede și situații unde instanța se va pronunța asupra decăderii prin încheiere în formă scrisă spre exemplu, potrivit art. 369 alin. (1) lit. b) CPC, *instanța de apel restituie, printr-o încheiere, cererea dacă apelul a fost depus în afara termenului legal, iar apelantul nu solicită repunerea în termen sau instanța de apel a refuzat să efectueze repunerea în termen*. Norma legală citată reglementează o decădere din termenul de apel, care a fost exercitată peste termenul legal de apel de 30 de zile.

Prin efectul decăderii intervine pierderea dreptului procesual nevalorificat în termenul legal sau judiciar. Așa cum am menționat și anterior, decăderea va stinge doar dreptul procedural, nu va afecta și dreptul subiectiv civil.

Pe lângă pierderea dreptului procesual la acțiune, ca efect al decăderii mai intervine și nulitatea actului care a fost efectuat peste termen.

Decăderea constă în faptul că stinge un drept procedural. Dreptul la acțiune în sens procesual nu se stinge însă niciodată, căci o atare prerogativă este inerentă accesului liber la justiție. Pe de altă parte, decăderea vizează exercițiul drepturilor subsecvente sesizării instanței de judecată, iar nu dreptul la acțiune, acesta din urmă fiind afectat numai prin mecanismul prescripției extinctive. Iar această din urmă sancțiune vizează numai posibilitatea efectivă a reclamantului de a obține, prin intermediul instanței de judecată, constrângerea patrimonială a pârâtului. Iată de ce

sanctiunea decăderii se răsfrânge numai asupra drepturilor procedurale subsecvente sesizării instanței de judecată¹⁶⁷.

Tot în acest sens, s-a mai menționat în doctrină că, decăderea conduce la pierderea dreptului procesual care nu a fost exercitat în termenul imperativ, însă fără a afecta dreptul subiectiv civil. Indirect însă, acesta poate fi afectat, întrucât, spre exemplu, dacă hotărârea primei instanțe îi este nefavorabilă reclamantului, iar acesta nu declară în termen legal apel, hotărârea va dobândi autoritate de lucru judecat, iar dreptul său subiectiv civil nu va mai putea fi recunoscut judiciar¹⁶⁸.

Urmare a decăderii se poate ajunge fie la stingerea procesului la faza în care este (spre exemplu a fost depus un apel sau recurs tardiv) sau procesul poate continua în caz că decăderea nu a fost una de natură să ducă la stingerea procesului, (spre exemplu persoana a fost decăzut din dreptul de a prezenta proba cu martori).

Profesorul Ioan Leș, menționează că, decăderea ca sancțiune procedurală se răsfrânge uneori și asupra actelor întocmite în cursul judecății.

În primul rând, decăderea determină ineficiența actului de procedură îndeplinit după expirarea termenului legal. Dacă un asemenea act a fost adus la îndeplinire el va fi lipsit de funcția sa procesuală.

În al doilea rând, decăderea se poate răsfrânge și asupra actelor de procedură subsecvente actului tardiv. Un atare efect se produce doar în măsura în care actele ulterioare nu pot avea o existență de sine stătătoare. Un exemplu explică această concluzie: exercitarea tardivă a recursului atrage anularea tuturor actelor de procedură ulterioare expirării termenului legal. Ineficiența actelor ulterioare apare ca o consecință logică a nerespectării termenului legal¹⁶⁹.

Așa cum s-a observat anterior, în repetate rânduri a fost reiterat faptul că între sancțiunea decăderii și nulitatea actelor de procedură există anumite asemănări. Cu toate acestea, cele două instituții prezintă și diferențe semnificative, atât din punct de vedere al naturii juridice, cât și al condițiilor de aplicare și al efectelor produse în cadrul procesului civil.

Pentru o mai bună înțelegere a regimului juridic al acestor sancțiuni procesuale, vom trece în revistă atât elementele comune, cât și deosebirile esențiale dintre decădere și nulitate.

O listă de asemănări și deosebiri între sancțiunea decăderii și nulitatea actelor de procedură o găsim la Paul Pop, astfel, cu titlu de asemănări se menționează următoarele:

¹⁶⁷ LEȘ, Ioan. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 184.

¹⁶⁸ BOROI, Gabrel et al. *Noul Cod de procedură civilă, Comentariul pe articole. Vol.1 Art.1-455*. București: Editura Hamangiu. 2016, p. 509.

¹⁶⁹ LEȘ, Ioan. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 185.

- atât actul nul, cât și actul tardiv sunt lipsite de efecte în ceea ce privește funcția lor procesuală;
- ambele sancțiuni sunt de strictă interpretare și aplicare (de drept strict), neputând fi extinse prin analogie;
- nici decăderea și nici nulitatea nu sunt cominatorii, în sensul că nu constituie o simplă amenințare; dacă sunt îndeplinite condițiile legale, iar acestea (sancțiunile) au fost invocate, instanța trebuie să le soluționeze;
- regimul juridic al nulității și cel al decăderii sunt identice, făcându-se distincție după cum a fost nesocotită norma imperativă și dispozitivă.

În ceea ce ține de deosebiri autorul menționează următoarele:

- nulitatea sancționează neobservarea formelor legale sau nerespectarea termenelor prohibitive, iar decăderea sancționează încălcarea termenelor legale imperative, cu precizarea că inclusiv actul tardiv este, până la urmă, nul, însă, ne aflăm în situația unei nulități derivate din decădere, și nu direct din încălcarea termenelor imperative;
- nulitatea pentru nerespectarea cerințelor legale este condiționată de existența unei vătămări și de imposibilitatea înlăturării vătămării în alt mod decât prin anularea actului, iar decăderea (și, ca o consecință, nulitatea actelor îndeplinite peste termen) operează prin simplul fapt al expirării termenului;
- actul nu va putea fi refăcut cu respectarea condițiilor legale ori după expirarea termenului prohibitiv, pe când actul tardiv nu mai poate fi refăcut, prin decădere stingându-se însuși dreptul procesual de a exercita calea de atac sau de a efectua alt act de procedură (evident, cu excepția situației repunerii în termen)¹⁷⁰.

Asemănările și deosebirile expuse mai sus își păstrează valabilitatea inclusiv în contextul legislației procesuale a Republicii Moldova, chiar dacă ele au fost formulate, în principal, pornind de la reglementările din dreptul procesual civil român. Aceasta se explică prin faptul că ambele sisteme de drept împărtășesc aceleași principii fundamentale privind sancțiunile procesuale, iar instituțiile decăderii și nulității prezintă trăsături comune de structură și funcție, chiar dacă formulările legislative pot diferi pe alocuri.

Autorul Ioan Leș, în lucrarea sa, a identificat principalele cazuri de aplicabilitate a decăderii, prezentându-le într-o manieră structurată și oferind pentru fiecare o descriere succintă. Această sortare și trecere în revistă contribuie la o înțelegere mai clară și mai aplicată a instituției decăderii, facilitând atât analiza teoretică, cât și raportarea la situațiile concrete din practică.

¹⁷⁰ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 243.

Astfel, la principalele cazuri de aplicabilitate a decăderii atribuie, decăderea din dreptul de a invoca probe, decăderea din dreptul de a invoca excepții de procedură, decăderea din dreptul de a exercita căile legale de atac (decăderea din dreptul de a exercita calea de atac a apelului și recursului, decăderea din dreptul de a exercita contestația în anulare, decăderea din dreptul de a exercita revizuirea)¹⁷¹.

Această abordare poate fi extrapolată și în contextul procesual al Republicii Moldova, având în vedere că instituția decăderii are o structură și o funcție juridică similară, iar aplicabilitatea ei este reglementată atât prin norme exprese, cât și prin dispoziții cu caracter general.

Este evident că noi nu vom putea identifica toate situațiile de aplicare a decăderii care ar fi reglementate de Codul de Procedură Civilă. Totuși desprindem clar că decăderea intervine atunci când sunt încălcate termenele, iar soluția cea mai potrivită este cea de a identifica cele mai uzuale situații unde este incidentă decăderea.

O categorie de cazuri, care sunt foarte des întâlnite și cu cel mai mare impact asupra drepturilor participanților la proces, sunt cele unde este aplicată decăderea din dreptul de a exercita căile de atac (apel, recurs, recurs împotriva încheierilor etc.), toate căile de atac au termene strict și imperativ reglementate de lege, aceste termene odată fiind scăpate va interveni decăderea, decăderea în această categorie fiind de natură de a finisa chiar și procesul de judecată în sine.

O altă categorie de cazuri unde intervine decăderea, la fel printre cele mai răspândite, este decăderea din drepturile de a ridica obiecții de procedură, de a semnala încălcări, de a ridica excepții de procedură. Această categorie presupune că toate încălcările de procedură sau cum se mai numesc excepțiile de procedură, trebuie invocate în termenul sau la etapa procesuală prevăzută de lege, în caz contrar partea va fi decăzută din dreptul său. La fel, această categorie de situații poate avea impact asupra drepturilor participanților în proces, spre exemplu art. 186/¹ CPC prevede că excepția de tardivitate va fi depusă la faza de pregătire a pricinii pentru dezbaterile judiciare, acesta nefiind depusă va fi decăzută din acest drept.

O a treia categorie de cazuri este cea legată de termenul de prezentare a probelor. Probele reprezintă un element esențial în desfășurarea procesului civil, iar chiar dacă, în mod formal, procesul va merge mai departe, omisiunea de a le depune în termenul sau în etapa prevăzută de lege atrage decăderea părții din dreptul de a le valorifica. În esență, această sancțiune privează partea de șansa reală de a-și susține cauza, afectându-i astfel direct succesul în proces. Cu titlu de exemplu, menționăm prevederile art. 119/¹ CPC, care stipulează că toate probele trebuie

¹⁷¹ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 191.

prezentate, sub sancțiunea decăderii, în termenul fixat de instanță în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, dacă legea nu prevede altfel. În cazul în care probele sunt depuse cu încălcarea acestor condiții, judecătorul le va restitui printr-o încheiere protocolară.

Astfel, pulsul ordinii în procesul civil e dat de două instituții majore: actele procedurale și termenele procedurale, la încălcarea celor din urmă intervine decăderea. Decăderea este o instituție dură, intransigentă și, de cele mai multe ori, ireversibilă. Ea este totuși utilă și previzibilă, ceea ce-i amortizează, la nivel perceptibil, efectele. În linii mari, decăderea este singura sancțiune ce asigură ordinea în proces, păstrându-i nealterate principiile.

3.2.4. Concluzii privind decăderea

Instituția decăderii reprezintă una dintre cele mai severe și riguroase sancțiuni procedurale, fiind indisolubil legată de respectarea termenelor procesuale. Ea exprimă ideea că drepturile procesuale nu pot fi exercitate oricând, ci numai în intervalele de timp prevăzute de lege sau stabilite de instanță. Prin aceasta, decăderea îndeplinește două funcții esențiale: una preventivă, prin descurajarea pasivității și stimularea diligenței părților, și una sancționatorie, prin pierderea efectivă a dreptului procesual neexercitat la timp. Trebuie remarcat faptul că, deși anumite aspecte ale reglementării decăderii nu sunt în deplină consonanță cu tendințele moderne, cadrul normativ național actual oferă o reglementare clară și previzibilă, fiind, poate, sancțiunea procedurală cu cea mai mare transparență legislativă.

Deosebirea dintre decăderea procesuală și cea materială constă în natura dreptului afectat: în timp ce în plan material se stinge chiar dreptul subiectiv, în plan procesual se stinge doar facultatea de valorificare judiciară a acestuia. Totuși, în materie procesuală, rigoarea decăderii este atenuată prin mecanisme precum repunerea în termen sau prelungirea termenului, menite să asigure un echilibru între disciplina procedurală și garantarea accesului efectiv la justiție.

Aplicarea decăderii revine în principal instanței, care are obligația de a o constata din oficiu la încălcarea termenelor legale sau judiciare, însă și părțile interesate o pot invoca atunci când observă omisiunea acesteia, decăderea operează automat la simpla expirare a termenului, fiind însă necesară constatarea judiciară.

Efectele decăderii sunt severe și imediate: pierderea dreptului procesual neexercitat la timp, nulitatea actului efectuat tardiv și, uneori, ineficiența actelor subsecvente. Deși nu afectează în mod direct dreptul material, decăderea poate influența indirect valorificarea acestuia.

O chestiune centrală legată de aplicarea decăderii privește termenele judiciare stabilite de instanță. Practica a demonstrat că, deși atât termenele legale, cât și cele judiciare pot atrage decăderea, există situații în care instanțele fixează termene excesiv de scurte, ceea ce generează

formalism excesiv și riscul real al îngrădirii dreptului de acces la instanță. Din acest motiv, se impune instituirea unor garanții legale, prin stabilirea unui termen minim (spre exemplu, de 10 zile lucrătoare), pe care instanța să nu-l poată reduce, indiferent de circumstanțe.

Un alt aspect sensibil privește reglementările care consacră decăderi fără posibilitate de repunere, cum este cazul termenului de recurs de două luni prevăzut la art. 434 CPC. Deși, în principiu, asemenea soluții sunt admisibile, ele trebuie să urmărească un scop legitim și să respecte criteriul proporționalității, pentru a nu transforma disciplina procedurală într-o barieră disproporționată în calea accesului la justiție. Atunci când aceste condiții nu sunt respectate, formalismul riscă să prevaleze asupra esenței procesului civil, golind de conținut dreptul la un proces echitabil.

Astfel, decăderea nu este doar o simplă măsură tehnică, ci un instrument fundamental de ordine procesuală. Prin severitatea și caracterul său previzibil, instituția garantează celeritatea procesului civil, previne abuzurile și întărește disciplina procesuală, dar în același timp necesită o reglementare atentă a termenelor și a condițiilor de aplicare, pentru a evita transformarea sa într-un mecanism de formalism excesiv.

3.3. Sancțiuni determinate de pasivitatea procedurală a justițiabililor

3.3.1 Perimarea – noțiune doctrinară, reglementare internă și drept comparat

Pornind de la premisa că interesul societății impune litigiile de natură civilă să se soluționeze cu celeritate, astfel încât ordinea de drept să se poată restabili într-o manieră eficientă, tot astfel și părțile litigante doresc în mod manifest ca incertitudinea să nu mai planeze asupra unor drepturi încălcate și care trebuie apărute sau revendicate în instanță. În acest fel, părțile sunt interesate în finalizarea litigiului, aceasta fiind și rațiunea ce le-a determinat să se adreseze justiției¹⁷².

De altfel, soluționarea cu celeritate a procesului și-a găsit reflectarea directă în legea procesuală. Astfel, art. 4 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, intitulat „Sarcinile procedurii civile”, prevede că scopul procedurii este de a judeca în mod echitabil și într-un termen rezonabil cauzele ce țin de apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice. În același sens, art. 192 CPC reglementează expres că pricinile civile trebuie judecate în primă instanță într-un termen rezonabil. Pentru a stabili dacă un termen este rezonabil, legea ne indică mai mulți factori: complexitatea cauzei, comportamentul participanților, modul în

¹⁷² POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 245.

care instanța și alte autorități implicate gestionează procesul, dar și importanța pe care procesul o are pentru partea interesată. Respectarea acestui termen cade, în principal, în sarcina instanței competente.

Tot în acest sens, la data de 21 aprilie 2011, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 87, care a intrat în vigoare la 1 iulie 2011¹⁷³. Această lege nu vizează doar neexecutarea hotărârilor judecătorești, ci oferă oricărei persoane fizice sau juridice dreptul de a solicita, în instanță, compensații materiale și morale pentru încălcarea termenului rezonabil pe parcursul întregului proces, fie că este vorba despre examinarea cauzei în fond sau despre executarea hotărârii. Conform legii, cererea de chemare în judecată se depune împotriva Ministerului Justiției, care reprezintă statul.

Adoptarea acestei legi a venit și ca răspuns la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în special la cauza Olaru și alții c. Moldovei¹⁷⁴ (hotărârea din 28 iulie 2009), în care CEDO a constatat o problemă structurală în sistemul național, generată de nerespectarea dreptului la un proces într-un termen rezonabil și de lipsa unui mecanism intern de compensare. Legea nr. 87/2011 a fost, așadar, o măsură reparatorie și de aliniere la exigențele art. 6 CEDO.

Perimarea corespunde necesității soluționării cu celeritate a procesului civil și restabilirii grabnice a ordinii de drept. Ea se înfățișează ca o sancțiune ce se răsfrânge asupra întregii activități judiciare și care se datorează tocmai lipsei de stăruință a părților în soluționarea litigiului¹⁷⁵.

Instituția primăriei a fost creată ca o sancțiune ce vizează conduita delăsătoare a părților, care lasă procesul civil să treneze la infinit, în nelucrare și este o consecință indirectă a principiului disponibilității acțiunii civile¹⁷⁶.

Pentru a garanta respectarea principiilor procesului civil, în special soluționarea cauzei într-un termen rezonabil și cu celeritate, majoritatea jurisdicțiilor prevăd mecanisme prin care este sancționată pasivitatea în proces. Astfel, dacă într-un anumit interval de timp nu este întreprins niciun act de procedură relevant, fie din partea părților, fie, în anumite sisteme, din partea instanței, intervine o sancțiune procedurală menită să descurajeze tergiversarea nejustificată și să contribuie la asigurarea unei justiții eficiente.

¹⁷³ Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr.87/2011. Publicată la 01-07-2011 în Monitorul Oficial Nr. 107-109.

¹⁷⁴ CAZUL OLARU ȘI ALȚII c. MOLDOVEI (Cererile nr. 476/07, 22539/05, 179/08 și 1316/07). Disponibil pe: <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/OLARU-SI-ALTII-RO.pdf>

¹⁷⁵ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 207.

¹⁷⁶ VASILE, Andreea. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Ed. Hamangiu, 2013, p. 270.

În literatura națională prin perimare se înțelege o sancțiune procedurală caracterizată prin pasivitatea participanților la proces, neglijarea îndeplinirii obligațiilor lor procesuale, precum și de intenția acestora de a abandona procesul, circumstanțe care sunt sancționate cu încetarea activității judiciare, încetarea procesului¹⁷⁷.

Perimarea mai poate fi definită ca acea sancțiune procesuală ce determină stingerea procesului în faza în care se găsește (fie în faza judecată, fie în faza de executare silită) din cauza rămânerii în nelucrare, din vina părții, o anumită perioadă de timp, stabilită de lege¹⁷⁸.

O altă definiție pe care o găsim în literatura de specialitate, prin perimare se înțelege o sancțiune procedurală care intervine în cazul nerespectării cerinței de a exista continuitate între actele de procedură și constă în stingerea procesului în faza în care acesta se găsește (judecată sau executare silită), din cauza rămânerii lui în nelucrare, din vina părții, un anumit timp, prevăzut de lege¹⁷⁹.

Prin instituția perimării se urmărește închiderea unui proces prin lipsirea de efect a tuturor actelor de procedură întocmite, datorită rămânerii cauzei în nelucrare din vina părții. Natura juridică a perimării este atât de sancțiune aplicabilă părții reclamante, cât și o măsură de interes general, justificată de o optimă administrare a justiției¹⁸⁰.

Termenul de perimare derivă din limba latină în care termenul – *perimere, peremptum* - înseamnă a distruge, a anula, a desființa sau a stinge¹⁸¹.

Istoric instituția perimării își are începuturile în reglementările Codex Iustinianus, parte a Corpus Juris Civilis compilat sub împăratul Iustinian I în secolul al VI-lea, “De iudiciis” era o secțiune dedicată procedurilor judiciare și aspectelor legate de desfășurarea proceselor. Deși termenul modern de *perimare* nu era utilizat în legislația romană clasică, principiile care stau la baza acestei instituții erau reflectate în prevederile Codexului¹⁸².

Exemple relevante care sancționează inactivitatea părților se regăsesc în prevederile din Codex Justinianus, mai exact în Cartea a III-a, Titlul 1, Constituția 13 (CJ 3.1.13) și Constituția 14 (CJ 3.1.14).

¹⁷⁷ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 546.

¹⁷⁸ POP, Paul. *Sancțiunile procedurale civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 248.

¹⁷⁹ BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu, 2023, p. 445.

¹⁸⁰ SUCIU, Alexandru. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 438.

¹⁸¹ LEȘ, Ioan. *Noul cod de procedura civilă, Comentariul pe articole, Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2015, p. 623.

¹⁸² JOSAN, Vasile. Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol. În: Revista Institutului Național al Justiției, NR. 1 (72), 2025, p. 36-40. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-40_64.pdf

Constituția 13 (CJ 3.1.13) stipulează că, dacă o cauză rămâne în nelucrare timp de trei ani din vina părții reclamante, aceasta va fi considerată abandonată, iar procesul va fi închis.

Constituția 14 (CJ 3.1.14) prevede că, în cazul în care pârâtul nu se prezintă la proces și nu oferă un motiv valid pentru absență, instanța poate pronunța o hotărâre în lipsă, măsură similară cu o sancțiune pentru neglijență procesuală¹⁸³.

Referitor la natura juridică a perimării, în doctrina și juridprudența română în majoritatea sa afirmă că, aceasta are un caracter mixt, fiind atât o sancțiune procedurală (penalizând nerespectarea termenului prevăzut de lege) cât și o prezumție de desistare (ce rezultă din pasivitatea îndelungată a părții interesate în a mai continua judecata)¹⁸⁴.

În același sens a fost menționat că, în cazul nerespectării cerinței de a exista o continuitate între actele de procedură, intervine perimarea. Perimarea are o natură juridică mixtă, în sensul că este o sancțiune procedurală pentru nerespectarea termenului prevăzut de lege, constând în stingerea procesului în faza în care se găsește, dar și o prezumție de desistare, dedusă din faptul nestăruinței vreme îndelungată în judecată¹⁸⁵.

Deși perimarea este o sancțiune procesuală cu impact major în desfășurarea procesului civil, doar doctrina juridică națională evidențiază perimarea ca formă distinctă a sancțiunilor procedurale. Actuala legislație procesual-civilă a Republicii Moldova nu consacră expres această instituție, lipsind o reglementare clară în acest sens în cuprinsul Codului de procedură civilă. Această absență creează un gol normativ care contrastează cu abordările întâlnite în alte sisteme de drept.

Nu vom regăsi instituția perimării nici în vechiul Cod de procedură civilă din 26 decembrie 1964¹⁸⁶, fapt care confirmă, încă o dată, că această instituție are mai degrabă o prezență teoretică în literatura noastră de specialitate, fără o consacrare legislativă concretă în dreptul procesual civil național.

Unele elemente specifice ale instituției perimării pot fi observate și în reglementarea actuală legată de pierderea interesului față de proces. Astfel, atunci când părțile rămân pasive, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede, ca sancțiune, scoaterea cererii de pe rol, în temeiul art. 267 lit. f) și g).

¹⁸³ Codex Justinianus. https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/CJ1_Scott.htm.

¹⁸⁴ CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN, Nicolae et al. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 1141.

¹⁸⁵ BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru. *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*. București: Editura ALL, 1994, p. 348.

¹⁸⁶ Cod de procedura civila al RSSM din 26.12.1964 (abrogat). Disponibil pe: https://www.law-moldova.com/laws/rom/grajdanskii_protsestualniy_kodex_ro.txt

Trebuie de menționat că, într-un sens mai larg, scoaterea de pe rol prevăzută la art. 267 lit. f) și g) CPC poate fi văzută ca o formă de perimare a acțiunii. Totuși, o privire mai atentă ne arată că, deși ambele sancționează lipsa de implicare în proces, ele nu sunt identice. Vom reveni mai târziu în lucrare cu o analiză comparativă între scoaterea cererii de pe rol și perimare, pentru a evidenția atât asemănările, cât și diferențele dintre cele două.

O normă practic cu toate elementele clasice unei perimări a fost introdusă în 2019. Astfel art. 308⁸ CPC prevedea că, cererea de instituire a unei măsuri de ocrotire judiciare se scoate de pe rol dacă instanța de judecată nu o soluționează, prin hotărâre judecătorească, în termen de un an din data depunerii. Dar prin Hotărârea Curții Constituționale din 23 aprilie 2024¹⁸⁷ această prevedere a fost declarată neconstituțională. Rațiunea excluderii acestei reglementări din aplicare: *Curtea nu a putut identifica niciun scop legitim pentru a justifica scoaterea de pe rol a cererii privind instituirea unei măsuri de ocrotire judiciară după expirarea termenului de un an de la data formulării. Dimpotrivă, articolul 308⁸ din Codul de procedură civilă împiedică stabilirea, în mod efectiv, a necesității instituirii măsurii de ocrotire judiciară, iar dreptul de acces la un tribunal devine iluzoriu.* (pct.52)

În majoritatea jurisdicțiilor europene, legislația procesual-civilă conține reglementări exprese referitoare la instituția perimării, ceea ce de la sine vorbește despre importanța instituției perimării în construcția sistemelor juridice moderne.

În România se reglementează perimarea la art. 416, care relatează că, orice cerere de chemare în judecată, contestație, apel, recurs, revizuire și orice altă cerere de reformare sau de retractare se perimă de drept, chiar împotriva incapabililor, dacă a rămas în nelucrare din motive imputabile părții, timp de 6 luni.

Conform art. 386 din Codul de procedură civilă francez, procesul este considerat perimat atunci când niciuna dintre părți nu întreprinde demersuri timp de doi ani. În literatura de specialitate franceză mai este numită ca o sancțiune unei stingeri a procedurii care rezultă din inerția părților: "procedura se stinge atunci când niciuna dintre părți nu face vreun demers timp de doi ani"¹⁸⁸.

Potrivit art. 237 din Legea de procedură civilă a Spaniei¹⁸⁹, se vor considera abandonate instanțele și căile de atac în orice tip de litigii, dacă, în pofida impulsului procedural din oficiu, nu

¹⁸⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr. 12/2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 308/8 din Codul de procedură civilă (termenul de judecare a cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare).

¹⁸⁸ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 370.

¹⁸⁹ Legea de procedură civilă a Spaniei din 018.01.2000. Disponibil pe: <https://www.boe.es/eli/es/l/2000/01/07/1/con>

are loc nicio activitate procesuală în termen de doi ani, în cazul în care procesul se află în primă instanță, sau de un an, dacă se află în apel ori este pendinte de recurs în casație.

Art. 307 din Codul de procedură civilă al Italiei, reglementează perimarea ca stingere a procesului atunci când părțile nu desfășoară niciun act de procedură pe o perioadă de timp stabilită de lege.

Precum observăm din descrierea mai sus, în majoritatea sistemelor europene de drept, regăsim sancțiuni procedurale care intervin atunci când cererile rămân fără mișcare o perioadă mai lungă de timp. Prin instituții precum perimarea sau forme echivalente (așa cum se întâlnesc în România, Franța, Italia sau Spania), legiuitorii au urmărit mai multe scopuri importante.

În primul rând, aceste pedepse au un rol sancționator, fiind o reacție firească la lipsa de implicare a părții în propriul proces. Apoi, ele au și o funcție disciplinară, în sensul că obligă părțile să respecte regulile jocului procesual, să se prezinte la termene și să nu tergiverseze inutil procedura. În același timp, apare și o funcție de epurare, adică o curățare a dosarelor vechi sau abandonate de părți, ceea ce permite instanței să își concentreze resursele pe cauzele active, unde există interes real și actual.

Așadar, în spatele acestor reglementări nu este doar intenția de a sancționa pasivitatea, ci și nevoia de a asigura un proces eficient, echitabil și într-un termen rezonabil, în care fiecare participant are responsabilitatea de a contribui la buna desfășurare a cauzei.

3.3.2 Perimarea și scoaterea cererii de pe rol pentru neprezentare: reglementări și aplicabilitate în România și Republica Moldova

Așa cum am menționat și mai sus, în legislația procesuală din Republica Moldova nu regăsim o reglementare expresă a instituției perimării. Totuși, această instituție este cunoscută și analizată în literatura de specialitate, unde i se recunoaște utilitatea practică. Cea mai bună modalitate de a înțelege un concept rămâne raportarea la un model existent, iar în cazul nostru, cel mai apropiat mecanism funcțional este reflectat în cadru legal al României.

Din acest motiv, vom descrie în continuare instituția perimării reglementată de Codul de procedură civilă român și, la fel, vom trece în revistă trăsăturile caracteristice a scoaterii cererii de pe rol pentru neprezentarea în instanță, reglementată în dreptul nostru intern, având în vedere că cele două instituții îndeplinesc funcții asemănătoare, dar totuși nu le putem califica ca fiind identice.

Astfel, potrivit art. 416 alin. (1) CPC al RO, orice cerere de chemare în judecată, contestație, apel, recurs, revizuire și orice altă cerere de reformare sau de retractare se perimă de

drept, chiar împotriva incapacabililor, dacă a rămas în nelucrare din motive imputabile părții, timp de 6 luni.

Din analiza art. 416 alin. (1) CPC al RO, rezultă că perimarea constituie o cauză de stingere a procesului civil cu o arie de aplicare generală, respectiv litigiile aflate în faza primei instanțe, cât și în faza căilor de atac, reformare și de retractare, având aplicabilitate asupra acțiunilor prescriptibile și imprescriptibile deopotrivă¹⁹⁰.

Perimarea, constă în stingerea litigiului, este edictată în interesul unei bune administrări a justiției, urmărind soluționarea cauzelor cu celeritate și degrevarea rolului instanțelor de dosare inactive, astfel încât răspunde unui interes general, dar și unui interes al părților, anume acela ca drepturile lor să nu rămână un timp îndelungat într-o stare de incertitudine¹⁹¹.

Perimarea trebuie considerată ca o sancțiune procedurală având o fizionomie proprie, fiind reglementată ca atare și în legislație, și al cărei fundament trebuie căutat în lipsa de străduință a părții în desfășurarea activității judiciare¹⁹².

În ceea ce privește natura juridică a perimării, în literatura de specialitate precizează că aceasta este mixtă, în sensul că perimarea este atât o sancțiune procedurală ce intervine pentru nerespectarea termenului stabilit de lege, cât și o prezumție de desistare, dedusă din faptul nestăruinței vreme îndelungată în judecată¹⁹³.

În opinia dlui profesor Ioan Leș, pe care o și susținem, orice analogie între perimare și renunțarea la judecată nu are un fundament solid. Renunțarea la judecată este expresia disponibilității procesuale și exercițiul unui drept a cărui neexercitare nu poate determina aplicarea de sancțiuni, indiferent de natura lor. În același timp, nu trebuie să ignorăm faptul că renunțarea este întotdeauna expresă, în timp ce perimarea decurge dintr-o atitudine pasivă: lipsa de stăruință a părților în desfășurarea activității judiciare. De asemenea, perimarea presupune culpa părții, în timp ce renunțarea la judecată nu are ca temei o anumită atitudine psihică a părții față de actul respectiv¹⁹⁴.

Pentru a interveni perimarea este necesară îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții:

- *Instanța de judecată să fi fost sesizată cu o cerere de chemare în judecată sau într-o cale de atac (de reformare sau retractare);*

¹⁹⁰ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 225.

¹⁹¹ BOROI, Gabriel et al. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Vol. I. Art. 1–455, ediția a 2-a, revizuită și adăugită*, București: Editura Hamangiu, 2016, p. 919.

¹⁹² LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 623.

¹⁹³ BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu 2023, p. 789.

¹⁹⁴ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 623.

- *Cauza să rămână în nelucrare timp de 6 luni;*
- *Lăsarea pricinii în nelucrare să fie imputabilă părții.*¹⁹⁵

Obiectul perimării constituie, cereri de chemare în judecată, contestații, apel, recurs, revizuire sau a oricărei alte cereri de reformare sau de retractare, în cea din urmă categorie intrând și contestația în anulare, precum și acțiunea în anularea unei hotărâri arbitrale¹⁹⁶.

În literatura de specialitate s-a exprimat ideea că perimarea nu operează în privința recursului în interesul legii, întrucât aceasta nu reprezintă o veritabilă cale de atac, precum și nu este incident în privința cererilor de asigurare a dovezilor și cererilor de anchetă *in furtum* nu sunt cuprinse în termenul de „orice acțiune”¹⁹⁷.

Referitor la condițiile perimării enumerate mai sus este de menționat că la primul punct se are în vedere faptul că instanța trebuie să aibă pe rol cauza pentru a fi posibil incidența perimării. Atunci când vorbim de perimare ea nu poate fi în afara unui proces de judecată.

O cauză se consideră în nelucrare atunci când, în termenul prevăzut de lege pentru perimare adică 6 luni, nu s-a făcut nici un act de procedură care să ducă la continuarea judecării. Totuși, perimarea nu se aplică dacă procesul a rămas în desfășurare pe rolul instanței și s-au făcut pași concreți în desfășurarea lui, indiferent din ce motiv.

Termenul de perimare de 6 luni curge de la ultimul act de procedură îndeplinit de părți sau de instanță. Termenul de perimare este unul imperativ, aspect ce rezultă din împrejurarea că perimarea intervine de drept, instanței de judecată revenindu-i doar obligația de a o constata. Întreruperea cursului perimării, potrivit prevederilor 417 Cod procedură civilă a României, intervine prin îndeplinirea unui act de procedură făcut în vederea judecării procesului de către partea care justifică un interes, întreruperea cursului perimării poate fi determinat și de întocmirea unor acte de procedură, din oficiu, de instanța de judecată¹⁹⁸.

Legislația procesual civilă prevede și posibilitatea suspendării cursului perimării pe motive strict reglementate de norma art. 418 CPC al RO.

A treia condiție, necesară pentru existența perimării se referă la cupla procesuală; în realitate, exact prezenta condiție reflectă caracterul sancționator al a perimării, astfel cum rezultă expres din prevederile art. 416 alin. (1) CPC al României, care se referă la „motivele imputabile

¹⁹⁵ CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN, Nicolae. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 1141.

¹⁹⁶ BOROI, Gabriel et al. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Vol. I. Art. 1-455, ediția a 2-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu, 2016, p. 919.

¹⁹⁷ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 624.

¹⁹⁸ BLEOANCĂ, Alexandru et al. *Cartea de excepții în procedura civilă. Ediția a 2-a*. București: Editura C.H. Beck, 2018, p. 462.

părții”. Astfel, pentru a opera perimarea, instanța de judecată este chemată să constate că lansarea în nelucrare a pricinii este rezultatul exclusiv al dezinteresului manifest la părți care a declanșat litigiul, ceea ce va conduce la un raționament a *contrario*, în sensul că, dacă părți care a declanșat procesul nu i se va putea imputa vreo culpă, pentru că nu a putut să îndeplinească anume acte de procedură, în condițiile stipulate de lege, sancțiunea perimării nu va fi operabilă¹⁹⁹.

Art. 416 alin. (3) CPC al RO, reglementează când partea nu este considerată în culpă, astfel nu constituie cauze de perimare cazurile când actul de procedură trebuie efectuat din oficiu, precum și cele când, din motive care nu sunt imputabile părții, cererea n-a ajuns la instanța competentă sau nu se poate fixa termen de judecată.

Perimarea se constată din oficiu sau la cererea părții interesate, la cererea procurorului, și de alte persoane care participă la activitatea judiciară. Potrivit art. 420 CPC al RO, înainte de constatarea perimării, instanța din oficiu sau la cererea părții interesate, va dispune citarea părților, spre a se respecta garanțiile procesuale.

Constatarea perimării se face fie prin hotărârea instanței, în acest caz urmează să fie întrunite toate condițiile prevăzute de lege pentru perimare, în cazul în care este admisă, împotriva hotărârii poate fi declarat recurs. Totodată, în cazul respingerii perimării instanța va pronunța o încheiere interlocutorie care va constata că perimarea nu a intervenit, încheiere care va putea fi atacată doar o dată cu fondul.

Odată constatată perimarea, aceasta stinge procesul împreună cu actele de procedură, în faza în care se găsește, părțile fiind repuse în situația anterioară. Așa cum rezultă din art. 416 alin. (1) CPC al RO, perimarea are un efect sancționator în plan procedural, în sensul că lipește de efect toate actele de procedură făcute în acea instanță. În consecință, dacă nu s-a prescris dreptul la acțiune, se poate introduce o nouă acțiune (între aceleași părți), având același obiect și aceeași acuză). În această nouă acțiune, părțile pot folosi dovezile administrate în cursul judecării cererii perimate, în măsura în care noua instanța socotește că nu este necesară refacerea lor (se renunță astfel, în noua cauză, la principiul nemijlocirii)²⁰⁰.

În Codul de procedură civilă a României vom găsi și instituția perimării instanței. Astfel, potrivit art. 423 CPC al RO, orice cerere adresată unei instanțe și care a rămas în nelucrare timp de 10 ani se perimă de drept, chiar și în lipsa unor motive imputabile părții. Astfel, textul reglementează instituția perimării instanței și numai a actelor de procedură. Perimarea va acționa prin simpla scurgere a termenului de 10 ani, adică de drept, oricum ea trebuie constatată de instanță.

¹⁹⁹ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 265.

²⁰⁰ CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN, Nicolae. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 1148.

Instituția scoaterii cererii de pe rol este reglementată pe larg în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, în special la art. 267. Nu avem ca scop de a trece în revistă și a analiza toate temeiurile scoaterii de pe rol reglementate, ci doar prevederile art. 267 lit. f) și g) CPC, care se referă în particular la scoaterea cererii de pe rol pentru neprezentare în ședință a părților.

Instanța de judecată scoate crearea de pe rol în cazul în care:

- f) părțile citate legal nu s-au prezentat la ședința de judecată după a doua citare și nici nu au solicitat examinarea cauzei în absența lor;
- g) reclamantul citat legal nu s-a prezentat în ședință de judecată, nu a comunicat instanței motivele neprezentării sau motivele sînt considerate de instanță ca fiind neîntemeiate, sau nu a solicitat examinarea cauzei în absența sa, iar pîrîtul nu solicită soluționarea cauzei în fond.

Precum am menționat și mai sus legislația procesuala civilă nu reglementează expres perimarea, totuși prevederile legale care să ne permită sintetizarea elementelor perimării sunt normele legale de la art. 267 lit. f) și g) CPC.

Scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. f) și g) CPC al Republicii Moldova, reprezintă o măsură procedurală prin care instanța de judecată dispune finalizarea procesului civil din cauza neprezentării părților la ședințele de judecată și lipsa diligenței a reclamantului, asigurând astfel celeritatea și disciplina procesuală²⁰¹.

Potrivit art. 267 lit. f) și g) CPC avem două situații distincte când este incidentă scoaterea de pe rol a cererii.

Astfel, o primă situație, cea reglementată de art. 267 lit. f) CPC, atunci când părțile citate legal nu s-au prezentat la ședința de judecată după a doua citare și nici nu au solicitat examinarea cauzei în absența lor. În acest caz este vorba de două citații consecutive în adresa ambelor părți la care nu s-au prezentat nici o parte.

Din textul normei art. 267 lit. f) CPC putem evidenția câteva condiții care urmează să fie îndeplinite pentru a scoate de pe rol cererea de chemare în judecată:

- *existența unei cauze pe rol în instanța de fond;*
- *neprezentarea neîntemeiată a doua oară în ședința de judecată a ambelor părți;*
- *părțile să fie citate legal despre ora, data și locul ședinței de judecată;*
- *neprezentarea să fie neîntemeiată și părțile să nu fi solicitat examinarea cauzei în absența lor.*

²⁰¹ JOSAN, Vasile. *Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol*. În: Revista Institutului Național al Justiției, NR. 1 (72), 2025, p. 36-40. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-40_64.pdf

Așa cum nu va fi nimeni prezent în ședința de judecată, invocarea scoaterii de pe rol poate fi doar de instanță din oficiu.

O situație aparte va apărea atunci când instanța nu va dispune scoaterea cererii de pe rol în ședința în care părțile lipsesc, iar ulterior acestea se prezintă, de exemplu se prezintă reclamantul. Într-un asemenea caz, considerăm că instanța nu mai poate reveni asupra momentului procesual consumat, deoarece măsura trebuie aplicată în ședința în care se constată încălcarea nu retrospectiv. Problematika nu este izolată însă, întrucât legea procesuală în mai multe locuri nu stabilește clar când trebuie invocate sau constatate anumite excepții procedurale (incidente procedurale), ceea ce lasă loc de incertitudine și aplicare inegală în practică.

Observăm că din formularea textului legal, legiuitorul se referă și reglementează ce se va întâmpla cu cererea de chemare în judecată dacă nu se prezintă părțile, însă nu spune nimic și rămâne neacoperită situația în care se prezintă alți participanți la proces, spre exemplu intervenientul de partea pârâtului, care solicită examinarea cauzei, suntem de părerea că în acest caz instanța nu va putea scoate cerere de pe rol.

A doua situație în care poate fi incidentă scoaterea de pe rol a cererii este reglementată de art. 267 lit. g) CPC, în acest caz scoaterea de pe rol poate fi invocată doar de pârât, iar decizia de a continua sau finaliza procesul prin scoaterea cererii de pe rol o are pârâtul și intervenienții de partea pârâtului. Acest fapt reiese însăși din textul legal, care statuează că dacă, reclamantul citat legal, nu se prezintă în ședința de judecată din motive întemeiate și nu solicită examinarea cauzei în absența sa (art. 206 alin. (4) CPC), pârâtul poate solicita instanței scoaterea cererii de pe rol sau poate solicita examinarea cauzei în lipsa reclamantului. În unele cazuri pârâtul ar fi interesat în examinarea procesului mai departe chiar dacă reclamantul nu se prezintă.

Scoaterea cererii de pe rol vizează, cererile de chemare în judecată aflate în curs de examinare în primă instanță, aspect ce rezultă expres din dispozițiile articolului invocat. Astfel, măsura nu este aplicabilă căilor de atac, ci se aplică exclusiv cauzelor pendinte în faza de fond.

Aici, dorim să menționăm că este stranie abordarea legiuitorului în a pedepsi pasivitatea procesuală (neprezentarea în ședință) cu scoaterea de pe rol exclusiv în instanța de fond, în timp ce legea procesuală civilă nu reglementează aplicarea acestei sancțiuni la etapele de apel, recurs. Această lacună legislativă ridică întrebări cu privire la logica legiuitorului, având în vedere că, în instanța de fond, pasivitatea părților este sancționată prin scoaterea cererii de pe rol, în timp ce, în instanțele superioare, aceeași atitudine este practic ignorată²⁰².

²⁰² *Ibidem*, p. 38.

Considerăm că legiuitorul ar trebui să revizuiască acest aspect pentru a asigura o consecvență în aplicarea sancțiunilor procedurale, astfel încât pasivitatea participanților la proces să fie tratată în mod uniform, indiferent de etapa procesuală în care se manifestă. În acest mod, s-ar contribui la respectarea principiului economiei judiciare, evitându-se desfășurarea inutilă a unor procese în care părțile nu demonstrează un interes în soluționarea cauzei.

Constatarea scoaterii cererii de pe rol se face exclusiv de către instanța de judecată, printr-o încheiere motivată, care poate fi atacată cu recurs. Fiind prevăzută și posibilitatea ca partea interesată să solicite anularea acestei încheieri chiar de către instanța care a emis-o, contestatarul are, în principiu, de ales între două căi. Fie formulează mai întâi o cerere de anulare a încheierii la instanța de fond și, în caz de respingere, atacă încheierea prin recurs, fie optează direct pentru recurs, fără a fi obligat să parcurgă etapa prealabilă a anulării. Legea nu impune o ordine obligatorie între aceste căi, ci lasă părții libertatea de apreciere, toate aceste reglementări sunt prevăzute la art. 268 CPC.

Ca efect al scoaterii cererii de pe rol, procesul va înceta, iar toate actele de procedură care au fost făcute în cauză vor fi lipsite de efecte, iar reclamantul va fi pus în situația juridică de până la sesizarea instanței. În același timp reclamantului instanța îi va explica că în conformitate cu prevederile art. 268 alin. (3) CPC, că, după înlăturarea circumstanțelor care duc la scoaterea cererii de pe rol, persoana interesată poate adresa instanței o nouă cerere, conform dispozițiilor generale. Aici, scoaterea de pe rol are un efect sancționator în plan procedural și nu afectează dreptul material la acțiune.

În privința depunerii unei noi cereri considerăm util de a scoate în evidență prevederile art. 402 din Codul civil al Republicii Moldova, prevederi relativ noi care au adus mai multe dificultăți practice în aplicarea normelor atât cele drept material cât și cele de drept procesual, cu care ne confruntăm și în prezent.

Astfel, art. 402 alin. (1) și (2) Cod civil, stabilește că, dacă instanța de judecată a restituit cererea, a scos cererea de pe rol sau a anulat ordonanța judecătorească, cursul prescripției extinctive, care a început până la intentarea acțiunii continuă fără întrerupere. Cu toate acestea, dacă reclamantul, în termen de 6 luni de la data când a devenit irevocabilă încheierea de restituire a cererii, de scoatere a cererii de pe rol sau de anulare a ordonanței, depune o nouă acțiune, prescripția este considerată întreruptă prin acțiunea precedentă cu condiția ca noua acțiune să fie admisă.

În literatura de specialitate națională a fost abordată această problemă, astfel, dacă vorbim de situații practice cu aplicarea acestui articol, de interes pentru noi este scenariul unde prima acțiune înaintată a fost scoasă de pe rol, expiră termenul de prescripție și se formulează a

doua cerere. Este evident că, prima acțiune a pârâtului va fi înaintarea excepției de tardivitate pe motiv că reclamantul a înaintat o acțiune prescrisă. Din interpretarea art. 402 Cod civil, reiese că până la soluționarea pricinii secunde nu putem ști dacă prima cerere este sau nu act întreruptiv de prescripție, întrucât acest efect este condiționat de admiterea în fond a celei de a doua acțiuni.

În prezența unui astfel de scenariu, instanța pentru a examina cauza, va trebui să unească excepția cu fondul și să pronunțe o hotărâre, ceea ce va duce la încălcarea legii procesuale (art. 186/¹ CPC) cu o arogare de competențe din partea instanței. În sens contrar, va încălca legea materială - art. 402 Cod civil. Dacă instanța examinează excepția la faza de pregătire așa cum prescriu normele procesuale, fără a analiza fondul, practic are loc o antepronunțare, căci așa cum am menționat, efectul întreruptiv este condiționat de admiterea celei de-a doua cereri. Numai după soluționarea pe fond a pricinii vom ști dacă prima cerere este sau nu act întreruptiv de prescripție.

Reieșind din cele menționate, stabilim că dificultățile care apar la examinarea litigiilor cu aplicarea art. 402 Cod civil și efectelor întreruptive reglementate de acesta, pot fi rezolvate doar prin modificări legislative, cel mai indicat ar fi modificarea art. 402 Cod civil, prin excluderea condiționalității întreruperii termenului numai dacă acțiunea ulterioară va fi admisă în fond. Modificarea legii procesuale în acest caz este destul de dificilă, întrucât doar pentru o singură situație, urmează a fi modificată conceptual instituția excepției de tardivitate. Evident că legiuitorul urma să țină cont de aceste aspecte chiar atunci când au fost aduse modificări Codului civil și să coreleze norma art. 402 Cod civil cu instituția excepției de tardivitate reglementată de Codul de procedură civilă²⁰³.

O problemă similară putem observa și în România, în privința posibilității introducerii unei noi cereri de chemare în judecată după constatarea perimării (efecte similar scoaterii de pe rol pentru neprezentare) cererii inițiale. Astfel se supune analizei art. 2539 alin. (2) din Codul civil al României prevede că, prescripția nu este întreruptă printre altele, dacă cererea s-a perimat printr-o hotărâre rămasă definitivă. Totuși dacă reclamantul introduce, în termen de 6 luni de la data când hotărârea de respingere sau de anulare a rămas definitivă, o nouă cerere, prescripția este întreruptă prin introducerea cererii inițiale cu condiția că a doua cerere să fie admisă. În aplicarea acestui text legal pot apărea dificultăți, expresia folosită de legiuitor nefiind foarte clară. Astfel, așa cum sa arătat, reclamantul, ca să beneficieze de efectul întrerupător al cererii inițiale, trebuie să facă noua cerere în termenul prevăzut de lege, calculate de la data definitivării hotărârii de respingere sau de anulare. În cazul în care cererea inițială s-a perimat, se poate vorbi de o hotărâre „de respingere” a acesteia, pentru a intra în ipoteza textului legal? Din punctul nostru de vedere, această „facilitate”

²⁰³ JOSAN, Vasile. *Aspecte practice ale excepției de tardivitate*. În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, 2021, nr.11, p. 204-211. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/29.%20p.%20204-211.pdf

recunoscută reclamantului nu este aplicabilă ipotezei perimării, deoarece prima teză a art. 2539 alin. (2) Cod civil al României se face vorbire de trei ipoteze, respective respingerea cererii, anularea cererii sau perimarea cererii, iar în teza a doua a aceluiași text legal sunt consacrate numai două ipoteze: respingerea și anularea cererii, perimarea nemaifiind prevăzută²⁰⁴.

Așa cum se poate observa, posibilitatea de a introduce o nouă cerere în termen de 6 luni de la data la care actul instanței a devenit irevocabil, ca urmare a scoaterii cererii de pe rol sau a perimării, precum și efectele întreruptive ale acestor acte asupra prescripției extinctive, așa cum sunt reglementate în Republica Moldova și România, ridică numeroase întrebări pentru teoreticieni și generează, în practică, nu puține dificultăți pentru profesioniștii dreptului. Lipsa unor clarificări suficiente în doctrină și jurisprudență contribuie la o aplicare inegală, care alimentează incertitudinea juridică în astfel de situații.

Este de remarcat și faptul că, în anul 2019, în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova a fost introdusă o normă care reproducea, în esență, toate elementele unei perimări clasice. Astfel, prin art. 308/⁸ CPC se prevedea că cererea de instituire a unei măsuri de ocrotire judiciară urma să fie scoasă de pe rol în cazul în care instanța nu o soluționa, prin hotărâre judecătorească, în termen de un an de la data depunerii.

Reglementarea se apropia mai degrabă de instituția perimării instanței (similar art. 423 din Codul de procedură civilă a României), întrucât nu sancționa pasivitatea părților, ci inacțiunea instanței. Chiar dacă termenul stabilit era foarte scurt, un an, prevederea reflecta logica unei sancțiuni aplicabile pentru neexaminarea cauzei într-un interval rezonabil, ceea ce accentuează apropierea de perimarea judiciară, în forma sa autonomă față de conduita părților.

Însă în 2024 această prevedere a fost declarată neconstituțională²⁰⁵, deoarece, pe de o parte, termenul de un an pentru examinarea cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciară obligă instanța de judecată să manifeste o diligență specială pentru a judeca această cauză într-un termen rezonabil abstract. Pe de altă parte, legea îi obligă pe judecătorii care examinează aceste cereri să le scoată de pe rol după un an de la data depunerii. În cazul scoaterii cererii de pe rol, procesul se termină printr-o încheiere judecătorească, care nu vizează fondul cauzei. Prin urmare, scoaterea cererii de pe rol după expirarea termenului de un an de la data depunerii acesteia pe baza normei contestate operează de o manieră automată și nu permite examinarea motivelor formulate în aceasta. În acest sens, Curtea Constituțională menționează că dreptul de acces la un tribunal

²⁰⁴ CIOBANU, Viorel Mihai, NICOLAE, Marian et al. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat, Vol. I art.1-526, Ediția a II-a, revizuită și adăugită*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. p. 1148.

²⁰⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr. 12/2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 308/8 din Codul de procedură civilă (termenul de judecare a cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare).

rămâne iluzoriu, dacă nu se stabilesc, în mod efectiv, drepturile și obligațiile cu caracter civil ale persoanei. Așadar, Curtea Constituțională nu a putut identifica niciun scop legitim pentru a justifica scoaterea de pe rol a cererii privind instituirea unei măsuri de ocrotire judiciară după expirarea termenului de un an de la data formulării²⁰⁶.

Urmare a celor expuse mai sus cu privire la reglementarea și aplicarea instituției scoaterii cererii de pe rol, se ridică firesc întrebarea: este aceasta o sancțiune veritabilă în sensul dreptului procesual sau, mai curând, o simplă măsură formală, menită să degreveze instanțele de dosare? Analiza modului în care este concepută și aplicată în practică scoaterea de pe rol sugerează că, în forma actuală, această instituție se îndepărtează de funcțiile clasice ale unei sancțiuni procesuale.

Unii autori naționali, califică scoaterea de pe rol conform art. 267 lit. f) și g) CPC o veritabilă sancțiune de perimare. Astfel s-a relatat că chiar dacă Codul de procedură Civilă al Republicii Moldova nu reglementează expres instituția perimării, aceasta poate fi dedusă din prevederile legislației în vigoare. În această ordine de idei, art. 267 lit. f), g), care se prezintă ca o sancțiune procesuală de perimare²⁰⁷.

Se poate susține, cu anumite rezerve, că scoaterea cererii de pe rol are o funcție sancționatorie, în sensul că vine să pedepsească pasivitatea sau lipsa de diligență a părților în proces. Totuși, o astfel de idee nu poate fi acceptată decât parțial.

Ne-am exprimat opinia asupra acestui subiect și anterior, într-un articol științific, astfel, am remarcat că mecanismul de scoatere a cererii de pe rol, reglementat de art. 267 lit. f) și g) CPC, prezintă anumite deficiențe în aplicare, care pot afecta economia procesului civil. În esență, această măsură procedurală se bazează pe îndeplinirea unor condiții formale, precum neprezentarea părților la ședință, fără a analiza interesul real al reclamantului față de proces.

Neprezentarea poate fi determinată de motive obiective, cum ar fi o întârziere accidentală sau o citare defectuoasă, care nu reflectă neapărat o lipsă de interes pentru litigiu. În special, art. 267 lit. g) CPC permite scoaterea cererii de pe rol chiar și după o singură absență a reclamantului, dacă pârâtul nu solicită continuarea judecății. Astfel, instanța nu este obligată să evalueze în mod concret dacă reclamantul și-a pierdut într-adevăr interesul față de proces.

Această abordare poate duce la situații paradoxale, în care, deși reclamantul are un interes activ în soluționarea litigiului, procesul este încetat prematur, obligând părțile să inițieze o nouă procedură sau să conteste încheierea de scoatere de pe rol. În loc să contribuie la eficiența

²⁰⁶ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 549.

²⁰⁷ DUMITRAȘCU, Dumitru. *Instituția perimării și celeritatea procesului civil*. În: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective, Bălți, 2019, p. 429-430. Disponibil pe: <http://riora.usarb.md:8180/server/api/core/bitstreams/6384a1c0-96e1-48a6-8d33-35073424d727/content>

procedurii judiciare, măsura poate prelungi în mod nejustificat durata procesului, încălcând principiul economiei judiciare.

Practica judiciară arată că în astfel de situații, partea care nu și-a pierdut interesul procesual, va căuta să repună cauza pe rol, fie prin depunerea unei noi cereri de chemare în judecată, fie prin contestarea încheierii de scoatere de pe rol. Acest comportament procedural poate conduce la prelungirea nejustificată a duratei procesului, contrar principiului celerității.

Pentru a evita aceste efecte negative, legislația din Republica Moldova ar trebui să fie revizuită, prin introducerea unui mecanism flexibil care să permită instanței să evalueze motivele reale ale neprezentării părților și să stabilească un termen fix de inactivitate, similar cu perimarea din România. Acest lucru ar asigura o aplicare echitabilă a sancțiunii doar în cazurile de pasivitate evidentă, protejând în același timp dreptul părților la un proces echitabil²⁰⁸.

Astfel, dacă pornim de la ideea că sancțiunile procesuale au rolul de a corecta conduita procesuală și de a asigura o desfășurare eficientă și loială a procesului, atunci o astfel de reglementare, lipsită de nuanță și rigidă în aplicare, se îndepărtează de funcția sa firească. Din această perspectivă, scoaterea de pe rol, în forma în care este concepută și aplicată în prezent, apare mai degrabă ca o măsură formală, decât ca o veritabilă sancțiune procedurală.

Studiind practica judiciară am constatat uimiți că totuși „perimarea” se aplică în practica noastră judiciară, în același timp am constatat, cu regret, că definiția acestei instituții este utilizată în mod impropriu/greșit, atât într-o recomandare a Curții Supreme de Justiție, cât și în practica judiciară. Această constatare nu face decât să confirme, încă o dată, necesitatea instituționalizării perimării în dreptul procesual național și a unei definiri clare și coerente a conținutului său juridic.

Astfel, potrivit textului Recomandării nr. 99 din 14 aprilie 2017, Cu privire la interpretarea normelor de drept ce vizează termenele de procedură²⁰⁹, vom identifica anumite explicații, printre altele, care se referă la termenul de perimare, se menționează că *„pornind de la caracterul obligatoriu al actelor judecătorești de dispoziție, justițiabilul trebuie să-și ajusteze conduita la indicațiile reflectate în actul de dispoziție judecătorească emis, dacă prin acesta destinatarului i-a fost fixat un termen-limită (termen de perimare) pentru prezentarea dovezii de achitare a taxei de stat pentru cererea de chemare în judecată sau cererea de apel motivat, astfel încât acesta urmează să se conformeze cerințelor în discuție până la data și ora stabilită, să prezinte actele enunțate, iar la utilizarea mijloacelor de comunicare (poșta electronică, oficiul poștal), să se*

²⁰⁸ JOSAN, Vasile. Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol. În: Revista Institutului Național al Justiției, NR. 1 (72), 2025, p. 36-40. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-40_64.pdf

²⁰⁹ Recomandarea nr. 99 din 14 aprilie 2017 Cu privire la interpretarea normelor de drept ce vizează termenele de procedură. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=154

asigure că ele vor ajunge la destinatar (la instanța de judecată) cel târziu la momentul stabilit în prealabil de către instanță și nicidecum până la ora 24:00 a ultimei zile a termenului”.

Deci putem desprinde clar din cele citate, că în recomandarea sus-menționată se relatează despre *termen de perimare* ca fiind un termen limită, în interiorul căruia părțile trebuie să se conformeze indicațiilor instanței de judecată. Este regretabilă această interpretare, ori cunoaștem că instanța poate stabili termene pentru îndeplinirea anumitor acte, iar nerespectarea acestuia va duce la decădere, nefiind incidentă perimarea sub nici o formă, mai mult decât atât nici nu avem așa instituție reglementată în Codul de procedură civilă, iar valențele oferite perimării în recomandare sunt fundamental diferite decât cele atribuite perimării în dreptul comparat.

Textul citat mai sus din Recomandarea CSJ este preluat, din păcate, și în jurisprudență. Astfel, Curtea Supremă de Justiție preia aceeași idee, afirmând în motivare, la punctul 41 al unei decizii²¹⁰, că „fixarea termenului limită (termen de perimare)” ar avea un rol constrângător pentru părți. Este însă regretabil că o asemenea formulare induce incertitudine, întrucât Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu reglementează instituția perimării, iar utilizarea acestui termen într-un alt sens decât cel consacrat în doctrina de specialitate nu face decât să creeze confuzii. O astfel de practică, în care concepte eronate sunt transpuse în motivări oficiale, riscă să submineze claritatea sistemică a regimului sancțiunilor procedurale și să alimenteze o practică neuniformă.

O situație similară, celei descrise identificăm și în pct. 35 a Deciziei Curții Supreme de Justiție din 21 mai 2025²¹¹. Acte judecătorești a Curții Supreme de Justiție în acest sens putem identifica mai multe, ideea fiind preluat din recomandarea Curții numită supra.

La fel, într-un alt act decizional, Încheierea Supreme de Justiție²¹², se conturează o nuanțare diferită a instituției „perimării”, însă și de această dată interpretarea este eronată, fără a avea un impact mai puțin nociv asupra practicii judiciare. Astfel, în punctul 21 al Încheierii cu privire la restituirea recursului, adoptată în cadrul Dosarului nr. 2r-370/24, instanța constată că: „[...] *legiuitorul a instituit în procesul civil instituția sancțiunilor procedurale, una dintre care este perimarea, adică sancționarea pasivității participanților la proces.*” Și a doua constatare care este la pct.22 stabilește că: „[...] *neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a unui act de procedură atrage după sine perimarea, ca sancțiune procedurală pentru neglijența părților sau a participanților la proces în îndeplinirea obligațiilor sale procedurale, precum și de intenția*

²¹⁰ Dosarul nr. 2r-510/24, pct. 41. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77656.

²¹¹ Dosarul nr. 2r-104/25, pct. 35. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=78294&

²¹² Dosarul nr. 2r-370/24, pct. 21 și 22. Disponibil pe: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77804

acestora de a abandona procesul civil. Respectiv, perimarea fiind o consecință a lipsei de străduință și insistență în desfășurarea procesului civil.”

Deci, avem două aspecte care pe lângă faptul că nu se regăsesc în lege sunt și definite greșit. În detrimentul cadrului legal, instanța constată reglementarea de către legiuitor a perimării ca fiind una din sancțiunile procedurale, ceea ce nu corespunde realității și al doilea aspect ține de faptul că se încearcă a defini perimarea cu „*neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a unui act de procedură atrage după sine perimarea*”, ceea ce în principiu corespunde definiției sancțiunii nulității și nu perimării.

A afirma că astfel de practici judiciare sunt doar „regretabile” e prea puțin. Faptul că instanțele folosesc în mod curent o instituție care nu există în lege, tratând-o ca și cum ar fi reglementată, și, pe deasupra, o definesc greșit, are o gravitate aparte. Vorbim despre o confuzie care afectează direct aplicarea sancțiunilor procedurale și încurcă tot regimul juridic al acestora.

Situația asta dovedește clar că instituționalizarea perimării trebuia făcută demult, ca să nu ajungem azi să vorbim despre astfel de practici judiciare. E inadmisibil ca, în loc să avem reguli clare și corecte, să ne bazăm pe improvizații care pun în pericol echitatea și coerența procesului civil.

3.3.3 Asemănări și deosebiri între perimare și scoaterea de pe rol

Așa cum am menționat și anterior, instituția perimării, reglementată de art. 416 din Codul de procedură civilă al României, și scoaterea de pe rol, prevăzută de art. 267 lit. f) și g) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, prezintă atât asemănări, cât și diferențe esențiale. În cele ce urmează, vom analiza comparativ aceste două instituții, evidențiind aspectele care le apropie, dar și pe cele care le diferențiază fundamental din punct de vedere juridic și funcțional.

Dacă analizăm scopul și situațiile în care se aplică, putem observa că perimarea și scoaterea de pe rol au câteva asemănări importante.

În primul rând, ambele instituții au ca scop încetarea procesului fără ca instanța să mai examineze fondul cauzei. Ele intervin atunci când, din cauza lipsei de acțiune a părților, continuarea procesului este lipsită de sens.

În al doilea rând, atât perimarea, cât și scoaterea de pe rol sunt aplicate în situații de pasivitate procesuală, atunci când părțile nu dau dovadă de interes în susținerea cauzei sau nu își îndeplinesc obligațiile procedurale, deși la acest aspect constatarea pasivității procesuale este mult prea diferită.

În al treilea rând, ambele instituții au și un rol de disciplinare, fiind menite să descurajeze comportamentele pasive sau tergiversarea procesului. Prin aceste măsuri, instanța transmite un

semnal clar că buna-credință procesuală și respectarea termenelor sunt esențiale în desfășurarea judecătii.

În al patrulea rând, atât perimarea cât și scoaterea de pe rol nu presupun și nu au nimic comun cu renunțarea la cerere, ori renunțarea presupune manifestarea expresă de voință.

Trebuie să menționăm că între cele două instituții mai există și alte asemănări, dar acestea sunt doar parțiale și apar doar în anumite situații. De exemplu, dacă ne uităm la cine poate invoca aplicarea lor, observăm că, deși cercul de persoane pare similar, nu este identic. La fel, chiar dacă ambele sunt dispuse de instanță, modul în care se constată și pașii care se urmează sunt diferiți.

Din acest motiv, aceste aspecte nu pot fi considerate asemănări propriu-zise, iar diferențele dintre ele sunt suficient de importante pentru a fi discutate la deosebiri.

O primă deosebire, care merită atenție, ține de obiectul la care se aplică perimarea și scoaterea de pe rol. Dacă ne uităm la art. 267 lit. f) și g) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, observăm că scoaterea de pe rol vizează strict cererile de chemare în judecată aflate în primă instanță. În schimb, perimarea, așa cum este reglementată la art. 416 alin. (1) Codul de procedură civilă al României, se aplică oricărei cereri procesuale: fie că vorbim despre cerere de chemare în judecată, contestație, apel, recurs, revizuire sau orice altă cerere de reformare ori retractare.

De aici pleacă o diferență esențială: legiuitorul român, atunci când a reglementat instituția perimării, i-a atribuit clar un rol de sancțiune procedurală, aplicabilă la orice etapă procesuală – fond, apel, recurs, revizuire – ca formă de sancționare a pasivității. În schimb, în cazul scoaterii de pe rol, nu regăsim aceeași coerență sau același scop sancționator. Așa cum am mai menționat, nu este clar de ce s-a dorit sancționarea neprezentării părților doar în fața primei instanțe, iar situațiile de pasivitate în apel sau recurs sunt tratate diferit sau chiar ignorate.

Or, în practică, ne confruntăm adesea cu cereri de apel asupra cărora părțile nu mai insistă, nu se prezintă, iar instanța ajunge să le examineze fără o verificare minimă a interesului real. Nu ar fi firesc, în asemenea cazuri, să se analizeze dacă nu cumva cauza a fost abandonată? Lipsa unui mecanism echivalent cu perimarea, aplicabil și în apel sau în alte căi de atac, creează o zonă de vid legislativ sub aspect procedural.

Un alt aspect important, în strânsă legătură cu cele de mai sus, este cererea de examinare în lipsă. Atât în Codul de procedură civilă al României (art. 411), cât și în cel al Republicii Moldova (art. 206), această cerere are rolul de acorda posibilitate persoanei să nu vină în proces și să evite scoaterea de pe rol sau perimarea cererii. Cu toate acestea, Codul român vine cu o precizare esențială la alin. (2) al art. 411, cererea de judecare în lipsă produce efecte doar în fața instanței

care a fost formulată. Așadar, dacă partea dorește judecarea în lipsă în apel, trebuie să depună din nou o astfel de cerere în fața instanței de apel.

Această reglementare, aparent tehnică, reflectă o logică clară, partea trebuie să își manifeste interesul activ pentru fiecare etapă a procesului, chiar dacă nu participă fizic. Este, de fapt, o formă de a preveni pasivitatea formală și de a evita judecarea unor cauze „moarte” procedural.

Se observă cu ușurință că legiuitorul român a construit instituția perimării cu un scop bine determinat, de a evita blocajele procedurale și de a încuraja conduita activă a părților în toate fazele procesului. În timp ce, în dreptul procesual moldovenesc, scoaterea de pe rol rămâne limitată ca aplicare și mai puțin coerentă ca viziune juridică.

A doua deosebire ține de condițiile în care intervine fiecare. Pentru a putea fi incidentă perimarea în conformitate cu prevederile art. 416 alin. (1) Codul de procedură civilă României, este esențial să fie îndeplinite cumulativ trei condiții:

- investirea instanței cu o cerere care a declanșat o judecată în primă instanță sau o cale de atac (de reformare sau de retractare);
- rămânerea cauzei în nelucrare timp de 6 luni;
- lăsarea cauzei în nelucrare să se datoreze unor motive imputabile părții²¹³.

La fel, din textul normei art. 267 lit. f) Codul de procedură civilă al Republicii Moldova putem evidenția câteva condiții care urmează să fie întrunite pentru a scoate de pe rol cererea de chemare în judecată:

- existența unei cauze pe rol în instanța de fond;
- neprezentarea neîntemeiată a doua oară în ședința de judecată a ambelor părți;
- părțile să fie citate legal despre ora, data și locul ședinței de judecată;
- neprezentarea să fie neîntemeiată și părțile să nu fi solicitat examinarea cauzei în absența lor²¹⁴.

Deosebirea principală rezidă în faptul că, potrivit art. 416 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României, perimarea intervine după o perioadă fixă de 6 luni de inactivitate, în timp ce scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. f) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, se aplică în cazul neprezentării părților la două ședințe de judecată consecutive, sau neprezentarea într-o singură ședință potrivit 267 lit. g) Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Astfel, inactivitatea procedurală se manifestă în mod diferit: prin trecerea unui termen

²¹³ POP, Paul. *Sanțiunile procedurale civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. p. 496.

²¹⁴ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024. p. 548

de 6 luni în cazul perimării sau prin absența la ședințele de judecată în cazul scoaterii cererii de pe rol²¹⁵.

Termenul de 6 luni prevăzut pentru perimare este unul obiectiv și aliniat principiilor care guvernează aplicarea sancțiunilor procedurale. El oferă un reper clar și suficient timp pentru ca instanța să poată aprecia dacă părțile și-au pierdut cu adevărat interesul față de proces.

În schimb, scoaterea de pe rol se aplică după o singură sau două neprezentări după caz, fără un termen fix, ceea ce o face să pară mai degrabă o sancțiune aplicată automat, fără o analiză reală a voinței de a abandona procesul, cunoaștem bine că în practică o simplă întârziere de câteva minute poate duce la scoaterea de pe rol a cererii. Acest lucru slăbește funcția corectivă a măsurii și îndepărtează scoaterea de pe rol de sancțiunile procedurale în sensul său clasic.

O altă deosebire importantă ține de modul în care este apreciată culpa părții. În cazul scoaterii de pe rol, legea vorbește despre „neprezentarea neîntemeiată”, iar instanțele ajung adesea să considere că o singură absență este suficientă pentru a reține culpa. Problema este că instanța nu mai analizează motivele reale ale neprezentării, aplicând direct măsura, ca și cum ar fi o sancțiune automată.

La perimare, e un pic diferit, deoarece se cere ca „lăsarea cauzei în nelucrare să fie imputabilă părții”, adică judecătorul trebuie să vadă o lipsă de străduință, un semn clar că partea a abandonat cauza. Și mai este un termen de 6 luni care permite o evaluare reală a conduitei și a interesului față de proces.

Putem constata că scoaterea de pe rol, așa cum este aplicată în practică, pare să urmărească altceva: sancționarea unei absențe sau „eliberarea” instanței de dosar, nu constatarea unei pasivități reale. Astfel, sensul măsurii de scoatere de pe rol se rezumă la crearea unor proceduri inutile, pentru că partea revine apoi cu cereri de repunere sau căi de atac.

O a treia deosebire se referă la cine poate invoca sancțiunea, acest criteriu conturând clar particularitățile fiecărei proceduri în parte.

Astfel, în cazul scoaterii cererii de pe rol, sancțiunea poate fi invocată de orice participant la proces, inclusiv de instanța din oficiu, cu excepția reclamantului. Această excludere este logică, întrucât sancțiunea vizează lipsa nejustificată a reclamantului de la ședința de judecată, iar acesta, prin absență, nu poate solicita el însuși aplicarea unei măsuri care decurge din propria inacțiune. De altfel, nu poate fi identificată o ipoteză legală în care reclamantul ar putea cere, în mod valabil, scoaterea de pe rol a propriei cereri pentru motivul absenței sale.

²¹⁵ JOSAN, Vasile. *Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol*. În: Revista Institutului Național al Justiției, NR. 1 (72), 2025, p. 36-40. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-40_64.pdf

Prin contrast, în cazul perimării, este posibil ca reclamantul însuși să invoce sancțiunea, dacă a trecut termenul de 6 luni de inactivitate procesuală. Potrivit unei opinii doctrinare, acest lucru este admisibil în măsura în care reclamantul justifică un interes legitim. Într-o asemenea situație, instanța are obligația de a analiza excepția și, dacă sunt întrunite condițiile legale, de a o admite. Un exemplu în acest sens este cel în care pârâtul formulează o cerere reconvențională, iar reclamantul dobândește astfel și calitatea procesuală de pârât în raport cu acea cerere. În acest context, reclamantul are un interes justificat în a invoca perimarea²¹⁶.

A patra deosebire, care este una esențială, se referă la modul de constatare și aplicare a sancțiunii. Astfel, atât în cazul scoaterii de pe rol, cât și al perimării, constatarea și aplicarea acestor măsuri procesuale se face de către instanță, dar după o logică și mecanisme complet diferite.

În cazul scoaterii de pe rol, se remarcă un caracter pronunțat de formalism, întrucât, așa cum am menționat, simplul fapt al neprezentării conduce automat la scoaterea cererii de pe rol. Acest automatism în aplicarea sancțiunii și lipsa posibilității de remediere, adică absența unei oportunități acordate părții de a se conforma, nu sunt specifice sistemelor moderne de aplicare a sancțiunilor procesuale. Toate tendințele actuale se îndreaptă spre excluderea aplicării automate a sancțiunilor și recunosc necesitatea de a oferi întotdeauna posibilitatea de remediere sau corectare a actului ori acțiunii procesuale înainte de aplicarea unor consecințe. Prin aceste trăsături, scoaterea de pe rol se îndepărtează de caracteristicile clasice ale unei sancțiuni procedurale.

Prin contrast, reglementările procedurale privind constatarea și aplicarea perimării reflectă, au ca un fir roșu, preocuparea constantă pentru verificarea reală a interesului părților față de proces. Perimarea nu intervine la prima neprezentare, ci, așa cum am menționat anterior, doar după trecerea unui termen de șase luni în care cauza a fost lăsată în nelucrare. În situația în care părțile, deși legal citate, nu se prezintă la ședința de judecată, se aplică dispozițiile art. 411 alin. (1) pct. 2 Codul de procedură civilă al României, potrivit cărora „*judcătorul va suspenda judecata, când niciuna dintre părți, legal citate, nu se înfățișează la strigarea cauzei. Cu toate acestea, cauza se judecă dacă reclamantul sau pârâtul a cerut în scris judecarea în lipsă.*”

De interes pentru analiza noastră este evidențierea faptului că, în situația în care părțile, deși legal citate, nu se prezintă la ședința de judecată, judecătorul are obligația de a suspenda procesul. Prin această soluție, părților li se oferă un termen de șase luni pentru a își manifesta interesul față de cauză. Nu este vorba despre o întârziere de câteva minute sau despre o lipsă accidentală de scurtă durată, ci despre o perioadă semnificativă, menită să permită instanței să instituie, în mod rezonabil, o prezumție că părțile au abandonat procesul.

²¹⁶ POP, Paul. *Sancțiunile procedural civile*. București: Ed. Universul Juridic, 2016, p. 297.

Această reglementare reflectă o abordare favorabilă părților, centrată pe respectarea dreptului de acces la justiție și pe afirmarea trăsăturilor esențiale ale unui proces echitabil. Nici în acest context instanța nu poate constata și aplica perimarea în mod automat. Potrivit art. 420 din Codul de procedură civilă al României, procedura perimării implică citarea prealabilă a părților, oferindu-le posibilitatea de a-și exprima poziția. Sunt astfel respectate principiile contradictorialității și ale dreptului la apărare. Chiar și atunci când se constată o inactivitate de șase luni și culpa este prezumată, legea continuă să acorde părților dreptul de a se pronunța.

Considerăm că, în eventualitatea unei reglementări exprese a instituției perimării în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, dispozițiile din Codul român pot fi valorificate și transpuse cu ușurință, în vederea unei instituționalizări coerente și conforme cu standardele unui proces echitabil.

A cincea deosebire dintre perimarea prevăzută de Codul de procedură civilă al României și scoaterea cererii de pe rol reglementată în Republica Moldova ține de efectele pe care aceste măsuri le produc asupra părților și asupra procesului în ansamblu.

Într-o accepțiune largă, atât în cazul perimării (în dreptul român), cât și în cazul scoaterii cererii de pe rol (în dreptul procesual civil al Republicii Moldova), efectul principal constă în faptul că procesul încetează, iar părțile sunt îndreptățite să formuleze o nouă acțiune.

Totuși, dacă analizăm mai nuanțat efectele acestor instituții, se conturează diferențe, în special în ceea ce privește forma actului procedural, regimul juridic al efectelor și tratamentul actelor deja îndeplinite în cadrul procesului.

În primul rând, efectele scoaterii de pe rol se manifestă prin pronunțarea unei încheieri (art. 268 Codul de procedură civilă al Republicii Moldova), pe când în cazul perimării, se emite o hotărâre judecătorească (art. 421 Codul de procedură civilă al României), ceea ce implică o greutate juridică mai mare și un regim procedural distinct, inclusiv în privința căilor de atac.

În al doilea rând, Codul de procedură civilă al României, prin art. 422 alin. (1), reglementează expres efectele perimării, precizând că aceasta stinge procesul și anulează toate actele de procedură efectuate în acea instanță. Avem, astfel, o formulare clară, lipsită de ambiguități.

Prin contrast, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu oferă o reglementare clară cu privire la efectele scoaterii cererii de pe rol. Art. 268 alin. (1) CPC se limitează la a afirma că „procesul se termină”, fără să precizeze soarta actelor procesuale efectuate până în acel moment. Noțiunea de „terminare a procesului” nu este definită de cod, iar consecințele acesteia pot fi doar deduse, ceea ce afectează claritatea și previzibilitatea reglementării.

În dreptul român, legislatorul urmărește pronunțarea unei hotărâri cu caracter definitiv, care stinge procesul și desființează întreaga activitate procesuală anterioară. Această hotărâre este supusă recursului în termen de 5 zile lucrătoare de la pronunțare.

În schimb, în dreptul moldovenesc, reglementarea scoaterii de pe rol pare să reflecte mai degrabă o intenție de a verifica voința părților de a continua procesul, decât de a-i pune capăt definitiv. Încheierea prin care se dispune scoaterea de pe rol poate fi contestată prin cerere de anulare, ceea ce confirmă caracterul provizoriu al acestei măsuri și slăbește argumentul că ar constitui o veritabilă sancțiune procedurală.

O altă diferență care trebuie să o nuanțăm privește posibilitatea de a valorifica probele administrate anterior. Codul de procedură civilă al României prevede că, în cazul în care părțile înaintează o nouă cerere după perimare, instanța poate lua în considerare probele administrate în procesul perimat, dacă apreciază că acestea sunt în continuare utile și că nu este necesară refacerea lor, conform articolului 423. În schimb, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu conține o reglementare expresă în acest sens, ceea ce înseamnă că, în cazul înaintării unei noi cereri, procesul trebuie reluat de la început, iar probele din dosarul anterior nu mai produc efecte juridice.

3.3.4 Concluzii privind sancțiunile determinate de pasivitatea procedurală a justițiabililor

Instituția primării, chiar dacă nu este consacrată în mod expres în legislația procesuală civilă a Republicii Moldova, se conturează ca o necesitate obiectivă a procesului civil modern. Ea exprimă o idee simplă și, în același timp, fundamentală: pasivitatea părților nu poate fi tolerată la nesfârșit, întrucât afectează nu doar interesele lor individuale, ci și eficiența întregului mecanism judiciar. Din această perspectivă, perimarea se înscrie în logica disciplinei procesuale, având rolul de a sancționa lipsa de diligență, de a stimula implicarea activă și de a garanta că justiția servește efectiv scopului său – soluționarea litigiilor într-un termen rezonabil.

Comparativ, se remarcă o diferență structurală între sistemele care consacră perimarea ca sancțiune veritabilă și mecanismele alternative existente în dreptul procesual moldovenesc. România oferă un exemplu elocvent: aici, perimarea este reglementată clar, prin criterii obiective și previzibile, aplicabile în toate etapele procesului. Ea are un caracter complex, îmbinând natura de sancțiune procedurală cu cea de prezumție de desistare, ceea ce îi conferă coerență și flexibilitate. În schimb, scoaterea cererii de pe rol, reglementată în Republica Moldova, are un caracter mai degrabă formal și limitat, intervenind rapid, pe baza absenței nemotivate la una sau

două ședințe, fără un mecanism de evaluare reală a conduitei procesuale și fără o reglementare suficient de clară a efectelor asupra actelor procedurale deja îndeplinite.

Această rigiditate a reglementării scoaterii de pe rol produce în practică efecte nefaste. În lipsa unui mecanism clar de verificare a interesului părților față de dosar, scoaterea de pe rol duce frecvent la prelungirea proceselor. Partea care nu a pierdut interesul în mod evident contestă măsura, ceea ce are ca efect prelungirea duratei procesului și încărcarea suplimentară a instanțelor, care sunt nevoite să gestioneze un volum sporit de muncă. În lipsa unei reglementări clare a perimării, se constată prin exemple practice că instanțele recurg la soluții interpretative divergente, uneori chiar improprii, fapt ce subminează coerența regimului sancțiunilor procedurale și erodează încrederea justițiabililor în actul de justiție.

Mai mult, lipsa unei consacări exprese a perimării lasă un gol normativ ce contravine tendințelor europene actuale. În majoritatea statelor, perimarea este recunoscută nu doar ca sancțiune care disciplinează, ci și ca instrument de eficientizare a procedurilor, indispensabil într-un context în care resursele judiciare sunt limitate. Absența acesteia în dreptul procesual moldovenesc creează un decalaj de armonizare față de standardele europene și riscă să perpetueze un cadru procedural rigid și insuficient adaptat nevoilor reale ale justițiabililor. Din toate aceste motive, se conturează în mod evident necesitatea consacării exprese a instituției perimării în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

În concluzie, recunoașterea expresă a perimării ar însemna nu doar o simplă ajustare tehnică, ci o reformă de fond, indispensabilă pentru modernizarea procesului civil. Ea ar consolida disciplina procedurii, ar preveni abuzurile, ar elimina incertitudinile și ar aduce sistemul procesual mai aproape de standardele europene în materie de eficiență și echitate. Din această perspectivă, consacrarea perimării nu este doar oportună, ci absolut necesară pentru asigurarea unui cadru procedural coerent, previzibil și conform exigențelor actuale ale statului de drept și ale jurisprudenței europene.

3.4. Amenda judiciară și alte sancțiuni procedurale speciale

3.4.1. Noțiunea și natura juridică a amenzii judiciare în procedura civilă

Dreptul procesual civil utilizează conceptul de amendă ca un mijloc menit să garanteze buna aplicare a regulilor de procedură, mijloc care împiedică exercitarea abuzivă a drepturilor procesuale, precum și ca o sancțiune procedurală autonomă și distinctă de toate celelalte sancțiuni prin natura și rolul lor pe care îl îndeplinește în cadrul procedurii judiciare²¹⁷.

²¹⁷ POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 359.

Orice abordare cu privire la amendă trebuie să pornească de la constatarea firească că ea nu reprezintă o sancțiune proprie dreptului procesual civil sau alte ramuri concrete de drept. Practic ea se poate aplica în cazul săvârșirii unor abateri de natură diferită - civilă, fiscală sau contravențională – sau chiar în cazul nesocotirii legii penale. În materie judiciară-civilă sau penală - sintagma „amendă judiciară” evocă o sancțiune determinată și care se aplică de instanță persoanei ce a nesocotit dispozițiile legislației procesuale. Ea este incontestabil o sancțiune procedurală autonomă și distinctă de toate celelalte sancțiuni de drept procesual civil²¹⁸.

Putem defini amenda judiciară drept o sancțiune pecuniară, care se achită în beneficiul statului, este aplicată de către instanța de judecată părților, altor participanți la proces, cât și terților pentru săvârșirea cu rea-credință a unor fapte împotriva bunului mers al procesului civil²¹⁹.

O altă definiție a amenzii judiciare, pe care o găsim în literatura de specialitate, se prezintă ca fiind acea sumă de bani dispusă a fi încasată de instanța judecătorească de la persoanele care au săvârșit încălcări procedurale, în cazurile și în proporțiile stabilite de legislația procesual civilă²²⁰.

Legiuitorul a prevăzut, prin art. 161 alin. (1) CPC, că amenzile judiciare se aplică de către instanța judecătorească, în cazurile și în proporțiile stabilite de prezentul cod, persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale.

Aici trebuie să remarcăm, că o problemă care a fost evidențiată în literatura de specialitate se referă la lipsa de identitate între expresia „prezentul Cod” și conceptul „legea procesuală”. Întrucât, norme procesuale se conțin nu doar în CPC. Astfel, amenzile judecătorești sunt prevăzute și în alte norme procesuale decât în CPC, cum ar fi art. 216 alin. (3) Codul administrativ sau art. 163 alin. (7) Codul de executare²²¹.

Din norma de la art. 161 CPC pot fi desprinse câteva trăsături esențiale ale amenzii judiciare pe care le vom enumera mai jos.

Astfel, o trăsătură esențială, definitorie pentru amenda judiciară, constă în faptul că aceasta poate fi aplicată exclusiv în cursul unui proces de judecată. Fiind o sancțiune cu caracter strict procesual, aplicarea ei este condiționată de existența unei proceduri judiciare aflate în desfășurare,

²¹⁸ LEȘ, Ioan, GHIȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020, p. 422.

²¹⁹ JOSAN, Vasile. *Amenzile judiciare în procesul civil*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, SJE, pp. 337-339. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/337-339_5.pdf

²²⁰ BĂNĂRESCU, Iulia, BĂNĂRESCU, Anatolie. *Sancțiunile procedurale*. În: *STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE*, 2022, nr.8(158), p. 224-230. Disponibil pe: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/11/29.p.224-230.pdf>

²²¹ JOSAN, Vasile. *Amenzile judiciare în procesul civil*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, SJE, pp. 337-339. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/337-339_5.pdf

în cadrul căreia instanța are competența legală de a constata o abatere procedurală și de a dispune măsura corespunzătoare.

Amenda se va aplica părților în proces, participanților, dar și altor persoane terțe care pot să nu dețină calitatea procesuală dar sunt prezente la ședință, spre exemplu persoanele care asistă la ședința de judecată. Similar pot fi amendate și persoanele care nu participă nici într-un fel în ședința de judecată cum ar fi situația interpelării probelor, și refuzul de a oferi informațiile solicitate de instanță.

O altă trăsătură este aceea că amenda judiciară se poate aplica doar în cazurile expres și limitativ prevăzute de legea procesuală, astfel instanța de judecată nu poate să părăsească perimetrul legii procesuale atunci când aplică o amendă judiciară, în normă fiind stabilit exact ce fel de amendă poate fi stabilită de instanța de judecată. Amenda se stabilește în unități convenționale, o unitate convențională fiind egală cu 50 lei. Vom întâlni reglementări unde amenda este din start reglementată în lei și nu în unități convenționale cum ar fi art. 67 alin. (1) Legea insolvenței nr.149 din 29.06.2012.

O altă trăsătură importantă a instituției amenzii judiciare, în calitate de instrument de responsabilizare procesuală, constă în faptul că achitarea acesteia nu exonerează persoana sancționată de îndeplinirea obligației procesuale care i-a fost impusă și nici nu o eliberează de obligația de a se abține de la comportamentele sancționate. În consecință, amenda judiciară poate fi aplicată în mod repetat, atât timp cât conduita necorespunzătoare persistă sau obligația procesuală rămâne neonorată.

Încă o trăsătură caracteristică a amenzii judiciare este aceea că sancțiunea se exprimă întotdeauna prin obligația celui sancționat de a achita o sumă de bani către stat.

Plata unei sume de bani reprezintă amenda judecătorească de cheltuielile de judecată. Cu toate acestea, observăm că în cazul amenzii judecătorești persoana vinovată de săvârșirea unei abateri este obligată să plătească o sumă de bani către stat, în schimb, în cazul cheltuielilor de judecată atare obligație se realizează, preponderent, față de partea adversă. De asemenea, amenda judecătorească are esențialmente un caracter represiv pe când cheltuielile de judecată îndeplinesc mai ales o funcție de despăgubire a părții câștigătoare²²².

Amenda judiciară exercită o dublă funcție în cadrul procesului civil, ceea ce explică și natura sa complexă. Pe de o parte, are un rol educativ, întrucât urmărește să formeze și să consolideze o conduită procesuală responsabilă din partea participanților la proces. Prin aplicarea sancțiunii, instanța transmite un semnal clar că respectarea normelor de procedură este esențială

²²² PISARENCO, Olga. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Editura „Tehnica” UTM, 2011, p. 149.

pentru desfășurarea corectă și eficientă a procesului civil. Această funcție educativă are un efect preventiv nu doar asupra persoanei sancționate, ci și asupra celorlalți actori implicați, contribuind astfel la menținerea disciplinei judiciare.

Pe de altă parte, amenda judiciară îndeplinește și o funcție represivă, în sensul că sancționează o abatere procedurală concretă, fie o conduită abuzivă, fie o omisiune culpabilă. Ea reprezintă o reacție a instanței față de atitudinea părților sau participanților, având ca scop descurajarea repetării unor astfel de comportamente.

Datorită acestor două dimensiuni, educativă și represivă, amenda judiciară dobândește un caracter mixt, ceea ce o distinge de alte sancțiuni procesuale cu efecte pur procedurale sau strict punitive. Fiind privită ca o măsură ce servește, în același timp, interesul ordinii de drept procesual și corectarea conduitei procesuale neconforme.

Trebuie să menționăm că amenda judiciară este diferită de amenda penală sau contravențională. Amenzii judiciare îi sunt caracteristice următoarele particularități:

- are temeiuri specifice de aplicare;
- se aplică persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale. Aceste persoane pot fi persoanele juridice, persoanele fizice care au împlinit vârsta de 16 ani, inclusiv autoritățile publice.

Procedura diferită de aplicare (art. 163 CPC), spre deosebire de procedura aplicării amenzii penale și contravenționale a cărei reglementare specifică este prevăzută în mari codificări legislative (Cod de Procedură Penală²²³ și Cod Contravențional²²⁴). Dacă amenda judiciară este dispusă de a fi aplicată prin încheiere judecătorească, atunci amenda penală este aplicată prin sentință, iar cea contravențională prin decizia agentului constator sau hotărârea instanței de judecată²²⁵.

Precum observăm, amenda judiciară se diferențiază clar de amenzile penale și contravenționale prin natura juridică, scop și procedură de aplicare.

3.4.2. Regimul de aplicare a amenzii judiciare: temeiuri, procedură, căi de atac

Așa cum se poate observa, amenda judiciară beneficiază de un capitol distinct în Codul de procedură civilă (Cap. XI Amenzile judiciare), ceea ce denotă importanța acordată de legiuitor acestei instituții. Chiar dacă, de-a lungul timpului, unele dispoziții din acest capitol au fost abrogate

²²³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003. Publicat la 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251.

²²⁴ Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008. Publicat la 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84.

²²⁵ PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 531.

(art. 163, art. 164, art. 165 CPC) sau modificate, existența unei reglementări dedicate conferă acestei sancțiuni un grad sporit de claritate și previzibilitate. Spre deosebire de alte sancțiuni procedurale, reglementate fragmentar, printr-un singur articol sau chiar doar printr-un alineat, amenda judiciară se bucură de un tratament normativ dedicat.

Precum am menționat anterior, temeiul juridic primar la care instanța de judecată apelează în vederea aplicării unei amenzi judiciare este articolul 161 CPC. Acesta prevede că instanța este în drept să aplice amenzi tuturor persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale, în proporțiile stabilite de lege, cu excepția minorilor care nu au împlinit vârsta de 16 ani. În prezent, quantumul maxim al amenzii judiciare este de 50 de unități convenționale, o unitate convențională fiind echivalentă cu 50 de lei.

Totuși, legea procedurală, și anume art. 161 CPC nu oferă un cadru exhaustiv sau absolut cu privire la regimul amenzii judiciare. În primul rând, expresia „în proporțiile stabilite de prezentul cod” nu acoperă toate situațiile posibile, fapt discutat mai sus, întrucât în alte acte normative cu incidență procesuală pot fi identificate prevederi suplimentare referitoare atât la temeiurile de aplicare, cât și la quantumul amenzii.

Astfel, dispoziții referitoare la amenzi judiciare pot fi întâlnite, de exemplu, în:

- art. 163 alin. (7) Codul de executare al Republicii Moldova²²⁶;
- art. 216 alin. (3) Codul administrativ al Republicii Moldova²²⁷;
- art. 67 alin. (1) Legea insolvenței nr. 149/2012;

Aceste reglementări conturează o imagine mai largă asupra instituției amenzii judiciare, demonstrând că aplicarea sa nu se limitează la normele Codului de procedură civilă, ci se extinde și în alte domenii ale dreptului procesual. Chiar dacă aparent avem unele reglementări divergente, în practică nu apar neclarități în aplicarea amenzilor care sunt reglementate în diferite acte normative și chiar cu cele care sunt stabilite în lei și nu în unități convenționale.

Codul de procedură civilă nu reglementează o clasificare unitară și sistematică a amenzilor judiciare, raportată la careva criterii precum natura abaterii, subiecții vizați sau gravitatea faptei. Totuși, analizând dispozițiile legii procesuale, pot fi identificate și trecute în revistă norme care stabilesc amenzi judiciare.

²²⁶ Codul de executare al Republicii Moldova nr 443/2004. Publicat la 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220.

²²⁷ Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116/2018. Publicat la 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320.

În continuare, vom enumera normele care reglementează aplicarea amenzii, fără a urmări o inventariere exhaustivă, ci doar pentru a evidenția diversitatea și rolul lor în mecanismul sancționar procesual. Astfel, se pot evidenția următoarele exemple:

- Art. 18 alin. (2) CPC: înregistrarea video, fotografierea, utilizarea altor mijloace tehnice decât cele cerute în condițiile alin. (1¹) pot fi admise numai de președintele ședinței de judecată și doar cu acordul părților și al altor participanți la proces, iar în caz de audiere a martorilor, cu acordul acestora, încălcarea prevederilor privind publicitatea ședinței atrage aplicarea unei amenzi de până la 20 unități convenționale (u.c.), precum și confiscarea materialelor realizate.
- Art. 61 alin. (3) CPC: participanții la proces care exercită drepturile procedurale în mod abuziv se sancționează de către instanța de judecată cu amendă în mărime de până la 50 de unități convenționale.
- Art. 105 alin. (9) CPC: dacă citația nu este înmănată din vina lucrătorului poștal sau a unei alte persoane împuternicite, acesta poate fi sancționat cu amendă de până la 10 u.c.
- Art. 119 alin. (3) CPC: neprezentarea probele reclamate, dacă în acest mod se tergiversează judecarea cauzei, se sancționează cu amendă de până la 50 de unități convenționale.
- Art. 136 alin. (3) CPC: martorul care nu se prezintă fără motiv întemeiat poate fi amendat cu până la 5 u.c.
- Art. 154 alin. (4), (5) CPC: experții pot fi sancționați cu: 15 u.c. pentru neprezentarea nejustificată a explicațiilor, modificării raportului de expertiză judiciară în ședință de judecată față de cel depus în scris, refuzul de a efectua expertiza judiciară, dacă este obligat să o efectueze, sau al neprezentării materialelor din dosar ori a altor materiale utilizarea; între 20 și 50 u.c. pentru tergiversarea de către expert a executării însărcinărilor primite.
- Art. 175 alin. (3) CPC: nerespectarea măsurilor de asigurare se sancționează cu amendă între 10 și 20 u.c.
- Art. 196 alin. (3) CPC: pentru tulburarea ordinii în ședință, amenda poate varia între 20 și 50 u.c., iar persoana poate fi, totodată, îndepărtată din sală.
- Art. 199 alin. (4) CPC: interpretul care se sustrage de la îndeplinirea atribuțiilor poate fi amendat cu până la 10 u.c.
- Art. 203 alin. (2) CPC: dacă constată că participantul la proces sau reprezentantul lui formulează alte cereri sau demersuri decât cele prevăzute la art. 185 alin. (3) ori adresează repetat cereri sau demersuri cu rea-credință, ori acestea sînt vădit neîntemeiate sau sînt formulate cu scopul tergiversării examinării cauzei, instanța aplică acestuia o amendă de pînă la 50 de u.c.
- Art. 207 alin. (4) CPC: neexecutarea unei încheieri privind aducerea forțată atrage o amendă între 20 și 50 u.c.

- Art. 221 alin. (3) lit. b) Cod Administrativ: după o înștiințare prealabilă, aplica în privința autorității publice și/sau conducătorului acesteia o amendă în mărime de la 100 la 500 de u.c. Atât înștiințarea, cât și aplicarea amenzii pot fi repetate.
- Art. 254 Cod administrativ: dacă o persoană juridică de drept public nu își îndeplinește obligația din titlul executoriu, instanța de apel poate stabili și încasa în privința ei sau a conducătorului ei o amendă de constrângere în mărime de la 100 la 20000 de u.c. Stabilirea și încasarea amenzii de constrângere pot fi repetate.
- Art. 67 alin. (1) din Legea insolvenței nr. 149/2012: în cazul neexecutării obligațiilor de către administratorul sau lichidatorul desemnat, instanța poate aplica o amendă judiciară de până la 30.000 lei, care se varsă la bugetul de stat.

Aplicarea amenzii judiciare se face de către instanța de judecată printr-o încheiere, care, potrivit art. 11 din Codul de executare, constituie un act executoriu. Statul este beneficiarul sumelor încasate cu titlu de amendă judiciară, iar instanța are obligația de a transmite din oficiu încheierea spre executare către executorul competent.

Procedura de aplicare a amenzii judiciare, precum și modalitatea de contestare a acesteia, sunt reglementate de art. 163 CPC. Potrivit acestuia, amenda judiciară se aplică printr-o încheiere motivată a instanței de judecată, fie:

- în ședința în care se examinează cauza, dacă încălcarea procedurală s-a produs în cursul acesteia;
- fie într-o ședință separată, cu înștiințarea prealabilă a persoanelor interesate. Totuși, neprezentarea acestora nu împiedică aplicarea sancțiunii, dacă instanța constată temeinicia aplicării amenzii.

Potrivit art. 163 alin. (3) CPC, încheierea prin care instanța aplică o amendă judiciară se atacă odată cu hotărârea asupra fondului cauzei.

Totuși, dacă hotărârea sau decizia nu este atacată, legea permite ca încheierea privind amenda să fie contestată separat cu recurs după ce hotărârea rămâne definitivă (prin neatacare). Dacă încheierea de aplicare a amenzii este emisă de Curtea Supremă de Justiție, aceasta nu mai poate fi atacată pe nicio cale.

Amenda judiciară poate fi aplicată atât părților și participanților la proces, cât și persoanelor terțe, chiar dacă acestea nu dețin calitate procesuală. Spre exemplu, persoanele care asistă la ședința de judecată pot fi sancționate pentru tulburarea ordinii, la fel, pot fi amendate și persoanele care nu participă direct la ședință, dar care, în cadrul procedurii judiciare, refuză să colaboreze cu instanța, cum ar fi situația în care un terț este obligat să furnizeze anumite informații ori documente și se sustrage de la această obligație.

În mod obișnuit, instanța alege și aplică sancțiunea expres reglementată de lege pentru fiecare tip de încălcare procesuală. Totuși, în cazul folosirii cu rea-credință a drepturilor procedurale, cadrul normativ permite instanței o anumită marjă de apreciere, având în vedere caracterul general al noțiunii de rea-credință. Această formulare oferă instanței posibilitatea de a aplica amenda ori de câte ori constată că o parte își exercită drepturile într-un mod abuziv, cu intenția de a tergiversa procesul sau de a produce un prejudiciu, dezavantaj nejustificat celeilalte părți.

În cazul participanților la proces, aceștia sunt obligați să se folosească cu bună-credință de drepturile lor procedurale, obligație ce le incumbă din perspectiva normei ce se regăsește în art. 56 alin. (3) CPC. Eventuale abuzuri în exercitarea drepturilor urmând a fi sancționate de către instanța de judecată cu o amendă de până la 50 de unități convenționale conform art. 61 alin. (3) CPC²²⁸.

Deși formele de încălcare a normelor procedurale sunt variate, la fel ca și categoriile de subiecți care le pot comite, cele mai frecvente situații pasibile de sancționare cu amendă judiciară apar atunci când părțile își exercită drepturile procesuale cu rea-credință, ceea ce constituie, în esență, un abuz procesual. Acest fenomen prezintă un interes deosebit pentru cercetarea noastră, întrucât practica judiciară relevă o înmulțire a comportamentelor abuzive, în timp ce instanțele, de cele mai multe ori, nu reacționează prin aplicarea amenzii judiciare.

Este dificilă întocmirea unei liste exhaustive a tuturor acțiunilor care pot constitui abuzuri procesuale sau forme de exercitare cu rea-credință a drepturilor și obligațiilor procedurale. Totuși, în unele țări, precum România, legislația enumeră principalele cazuri de exercitare cu rea-credință a obligațiilor procesuale. Astfel, cu titlu de exemplu, potrivit art. 187 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României, instanța poate aplica o amendă judiciară, cuprinsă între 100 și 1000 de lei românești, în situații precum introducerea cu rea-credință a unor cereri principale, accesorii, adiționale sau incidentale, exercitarea unor căi de atac vădit neîntemeiate, formularea cu rea-credință a unor cereri de strămutare sau recuzare ori obținerea cu rea-credință a citării prin publicitate a oricărei părți implicate în proces.

Atunci când analizăm exercitarea drepturilor procedurale cu bună-credință conceptele de „bună-credință”, „rea-credință” și „abuz procesual” devin elemente centrale. Amenda judiciară, pot fi aplicată atunci când instanța constată că o parte și-a exercitat drepturile cu rea-credință. Calificarea unei conduite ca fiind de rea-credință, respectiv dacă aceasta se încadrează într-un abuz procesual, revine exclusiv instanței de judecată, în lipsa unei enumerări legale exprese a unor astfel de situații. Astfel, instanța are libertatea de apreciere, dar și obligația de a fundamenta temeinic

²²⁸ BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024, p. 550.

aplicarea sancțiunii. Ca temei juridic, aceasta se va sprijini pe prevederile art. 56 alin. (3) CPC, care instituie obligația exercitării cu bună-credință a drepturilor și obligațiilor procesuale, precum și pe art. 61 alin. (3) CPC, care reglementează sancționarea abuzului de drept procedural cu amendă.

Noțiunile de „bună-credință”, „rea-credință” și „abuz procesual” nu sunt definite în mod expres în Codul de procedură civilă. Este probabil ca această opțiune a legiuitorului să fie una deliberată, întrucât o definiție strictă ar putea restrânge libertatea instanței de a aprecia în mod nuanțat și adaptat la diversitatea situațiilor concrete din practică. De altfel, aceste concepte nu beneficiază nici în alte sisteme de drept de o reglementare legislativă clară sau exhaustivă, fiind lăsate, în mod similar, la aprecierea practicii judiciare.

În prezent, nici practica judiciară națională nu oferă criterii clare care să permită identificarea situațiilor în care anumite acțiuni procesuale pot fi calificate ca fiind exercitate cu rea-credință (abuzuri procedurale). Totodată, nici doctrina de specialitate, la nivel național, nu vine în sprijinul unei delimitări a acestor situații. Această lipsă de claritate contribuie la o aplicare neuniformă și adesea reticentă a sancțiunii amenzii judiciare, chiar și în cazuri în care comportamentul abuziv al părților este vădit.

Reticența instanțelor în aplicarea amenzii judiciare pentru exercitarea cu rea-credință a drepturilor procedurale se reflectă chiar în practica Curții Supreme de Justiție. Analizând jurisprudența acesteia, se observă că, deși se constată expres existența unui abuz de drept procesual, măsura sancționatorie nu este dispusă. Spre exemplu prin Încheierea Curții Supreme din 05 februarie 2025, la pct. 15, 20, 21 se constată clar că partea face abuz de drepturile sale procedurale, fiind examinată o cerere de strămutare, dar la rândul său instanța nu aplică nici o măsură²²⁹.

Cu referire la reaua-credință, profesorul Ioan Leș menționează că reaua-credință este un element subiectiv calificat și opus bunei-credințe, care trebuie să cauționeze conduita procesuală a părților. Ea implică, în plan subiectiv, convingerea părții că acționează împotriva principiilor care guvernează procedura judiciară și în dauna stabilirii adevărului. Menționează că buna-credință trebuie prezumată în toate situațiile, inclusiv în dreptul procesual civil²³⁰.

Autoarea Mihaela Tăbârcă, menționează că reaua-credință trebuie să fie dedusă de instanță din împrejurări concrete din care să rezulte că cel care a acționat a cunoscut faptul că cererea pe care p face este vădit nefondată și, cu toate acestea, a decis să acționeze, numai pentru a îl

²²⁹ Dosarul nr. 2ac-18/25. Disponibil la: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77204&utm

²³⁰ LEȘ, Ioan. *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a*. București: Ed. C.H. Beck, 2015, p. 357.

împiedica sau întârzia pe adversar în realizarea drepturilor sale. Drept consecință reaua credință nu este sinonimă cu respingerea cererii²³¹.

În teza sa de doctorat privind „Amenda judiciară în procesul civil din Ucraina, țările Europei și Statele Unite ale Americii”, Natalia Petrenko arată că, în Ucraina, practica judiciară a conturat anumite linii directe cu privire la identificarea abuzului procedural și a comportamentelor de rea-credință ale participanților la proces. Abuzul de drepturi procesuale este calificat drept o formă distinctă de încălcare a normelor procedurale civile, constând în acțiuni intenționate și de rea-credință, prin care se încalcă condițiile de exercitare a drepturilor procesuale subiective, fiind realizate doar cu aparența respectării legii.

Astfel, se consideră că abuzul procedural se manifestă prin depășirea sau încălcarea limitelor în exercitarea unor drepturi procesuale, contrar scopului pentru care acestea au fost recunoscute. Exercițarea drepturilor trebuie realizată în conformitate cu finalitatea acestora, fie stabilită expres de normele legale, fie derivată logic din natura și funcția acestor drepturi în proces.

Abuzul poate îmbrăca diferite forme, precum complicarea artificială a desfășurării procesului, obstrucționarea deliberată a soluționării cauzei ori crearea de piedici în calea exercitării drepturilor de către ceilalți participanți. Nu orice acțiune formal corectă este însă abuzivă – esențială este analiza scopului urmărit, în special atunci când este vizată tergiversarea procesului sau prejudicierea celorlalte părți²³².

Potrivit literaturii de specialitate, în dreptul Francez, aplicarea sancțiunilor pentru abuzul de drept procedural și exercitarea cu rea-credință a dreptului de a acționa în justiție nu se bazează pe criterii legale rigide, ci aparține în întregime jurisprudenței, care a evoluat în timp. Inițial, Curtea de Casație a impus un standard strict, cerând demonstrarea intenției rele sau a unei greșeli grave echivalente cu fraudă. Ulterior, însă, a admis că și un comportament culpabil sau o neglijență reprobabilă pot constitui abuz procedural.

Deși această relaxare ar fi trebuit să faciliteze sancționarea conduitei abuzive, instanțele rămân exigente în motivarea sancțiunii, impunând ca abuzul să fie clar caracterizat. Condamnările pentru procedură abuzivă sunt posibile inclusiv prin amenzi civile sau daune-interese, dar doar dacă sunt motivate riguros. Lipsa unor criterii legale clare face ca instanțele să păstreze latitudinea de apreciere, dar și să manifeste reticență în aplicarea sancțiunii în lipsa unor circumstanțe evidente.

²³¹ TABÂRCĂ, Mihaela. *Drept procesual civil. Teoria generală. Vol. I*. București: Ed. Universul Juridic, 2013, p. 817.

²³² Петренко, Наталія Дмитрівна. *Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США*. Teză de doctorat. Національний університет «Одеська юридична академія». 2025, p. 48. Disponibil la: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/497f4a81-50b0-4064-93ac-d0997e1538c7/content>

Astfel, definirea și sancționarea abuzului procedural rămân profund ancorate în practica judiciară, care oscilează între dorința de a proteja accesul la justiție și necesitatea de a preveni folosirea abuzivă a acestuia²³³.

Așa cum reiese din analiza de mai sus, stabilirea condițiilor în care acțiunile părților pot fi calificate ca fiind de rea-credință sau abuzive revine instanțelor de judecată, prin intermediul practicii judiciare. Având însă în vedere că jurisprudența națională nu a conturat până în prezent criterii clare și constante în acest sens, vom încerca în cele ce urmează să identificăm câteva repere orientative care ar putea sta la baza calificării unor conduite procedurale drept abuzive sau lipsite de bună-credință, situații pasibile de amendă.

Un prim criteriu vizează deturnarea scopului acțiunii sau procedurii. Putem considera abuziv comportamentul prin care un participant la proces folosește un drept procesual într-un scop străin de finalitatea legitimă a acestuia – respectiv protecția unui drept subiectiv. Spre exemplu, formularea unei cereri de recuzare doar pentru a întârzia în mod deliberat desfășurarea procesului poate constitui o deturnare de scop.

Un alt indicator al conduitei abuzive îl reprezintă lipsa vădită de temei juridic. Este vorba despre acele cereri sau apărări care sunt în mod evident neîntemeiate și care, în mod obiectiv, nu au nicio șansă de a fi admise. Totuși, pentru a atrage sancțiunea, este necesar ca această lipsă de temei să fie evidentă, întrucât instanțele trebuie să păstreze un echilibru între sancționarea abuzului și respectarea dreptului de acces la justiție.

Repetitivitatea sau multiplicarea nejustificată a căilor procedurale poate fi de asemenea un indiciu al abuzului. Este vorba despre formularea repetată a acelorași cereri, apeluri sau incidente procesuale, în lipsa unor elemente noi sau a unei justificări obiective, am putea numi acest comportament și ca o „hărțuire” juridică.

Un criteriu esențial este și intenția de a prejudicia partea adversă. În acest caz, dreptul procedural este folosit nu pentru apărarea unui interes legitim, ci ca mijloc de intimidare, presiune sau hărțuire a celeilalte părți, cu scopul de a-i provoca daune economice, reputaționale sau psihologice.

De asemenea, trebuie avută în vedere tergiversarea voită a procesului, manifestată prin utilizarea formală, dar lipsită de fond, a procedurilor procesuale – cu singurul scop de a întârzia nejustificat soluționarea cauzei sau pronunțarea unei hotărâri.

²³³ CHAINAIS, Cécile, FERRAND, Frédérique, MAYER, Lucie, GUINCHARD, Serge. *Procédure civile. Droit commun et spécial du procès civil, Modes amiables de résolution des différends (MARD)*, 37e édition, Paris: Lefebvre Dalloz, 2024, p. 79 (pct.149).

Nu în ultimul rând, un alt indiciu relevant este nerespectarea evidentă a bunelor practici procedurale. Aceasta include comportamente procesuale care trădează lipsa de colaborare, obstrucționează desfășurarea procesului sau denotă ignorarea deliberată a obligațiilor procedurale – toate acestea fiind expresii ale relei-credințe procesuale.

Aceste criterii, deși nu sunt prevăzute în mod expres în legislație, pot constitui repere utile pentru o interpretare coerentă și consecventă a obligației de exercitare a drepturilor procedurale cu bună-credință. Nu susținem că această listă ar fi exhaustivă și nici că ar trebui aplicată în mod rigid, însă este cert că practica judiciară trebuie să își asume un rol activ în identificarea acestor criterii. Numai astfel se poate asigura respectarea echilibrului procesual și eficiența sancțiunilor procedurale existente și anume amenda.

Astfel, dacă analizăm cu atenție criteriile și situațiile evidențiate mai sus, orice practician va recunoaște că în practica judiciară națională se întâlnesc frecvent comportamente abuzive sau de rea-credință, care, din păcate, sunt adesea trecute cu vederea și rămân neamendate. Or, legiuitorul poate institui o gamă largă de sancțiuni procedurale menite să asigure desfășurarea ordonată și echitabilă a procesului civil, însă lipsa aplicării lor în practică golește de conținut aceste reglementări. În consecință, ceea ce se impune cu prioritate nu este neapărat extinderea paletei sancțiunilor, ci aplicarea promptă și consecventă a celor deja existente, ori de câte ori se constată abuzul de drepturi procesuale sau exercitarea acestora cu rea-credință.

Cu toate cele menționate mai sus, este important să subliniem că sancțiunile procedurale nu trebuie concepute ca un scop în sine, ci ca un instrument menit să ofere părților posibilitatea de a-și corecta conduita procesuală. Aplicarea amenzii trebuie realizată cu moderație, într-un echilibru just între exigența respectării normelor procedurale și protejarea drepturilor fundamentale. Accesul la justiție este o prerogativă esențială într-un stat de drept, iar amendarea comportamentului abuziv nu trebuie să degenereze într-o restrângere nejustificată a libertății de a acționa în justiție.

Un exemplu elocvent în acest sens este cauza Simić împotriva Bosniei și Herțegovinei²³⁴ (CEDO, 17 mai 2022, cererea nr. 39764/20). În această speță, un avocat a fost sancționat cu amendă pentru „*contempt of court*”, în urma unei remarci ironice formulate într-o cale de atac, în care compara atitudinea instanței cu cea a unui profesor care cerea studenților să indice numele tuturor victimelor bombardamentului de la Hiroshima. Deși exprimarea a avut un ton sarcastic, Curtea Europeană a apreciat că aceasta s-a încadrat în contextul legitim al exercitării dreptului la apărare, fără a constitui un atac gratuit la adresa instanței.

²³⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-217256%22%5D%7D>

Curtea a reținut o încălcare a articolului 10 din Convenție (libertatea de exprimare), subliniind că sancțiunile judiciare – în special amenda – trebuie aplicate cu discernământ, astfel încât să nu creeze un efect de descurajare asupra exercitării efective a apărării. Sancționarea exprimării unui punct de vedere critic în cadrul procedurii judiciare, în absența unor justificări proporționale și relevante, riscă să aducă atingere nepermisă libertății de exprimare și accesului la justiție.

Un alt aspect pe care dorim să îl evidențiem în legătură cu sancțiunea amenzii judiciare vizează cuantumul acesteia. Așa cum am menționat anterior, potrivit Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, care în sens restrâns reprezintă obiectul principal al prezentului studiu, amenda maximă ce poate fi aplicată este de 50 de unități convenționale. Având în vedere că o unitate convențională este echivalentă cu 50 de lei, rezultă că amenda judiciară maximă poate ajunge la suma de 2 500 de lei. În opinia noastră, această valoare este una relativ modestă, ceea ce reduce semnificativ caracterul coercitiv și punitiv al sancțiunii, mai ales în raport cu gravitatea unor comportamente procesuale sancționabile.

Procedura civilă, privită în sens larg, ar include nu doar dispozițiile Codului de procedură civilă, ci și reglementările conținute în Codul administrativ, Codul de executare și Legea insolvenței. Deși nu ne propunem realizarea unui studiu exhaustiv asupra acestor reglementări conexe, o comparație este totuși relevantă în contextul analizei regimului amenzii judiciare. Dacă examinăm cuantumul prevăzut de aceste acte normative, observăm că reglementările mai recente, cum sunt cele din Codul administrativ sau Legea insolvenței, prevăd amenzi semnificativ mai mari.

Astfel, spre exemplu, Codul administrativ prevede posibilitatea aplicării unor amenzi cuprinse între 20 și 20.000 de unități convenționale (art. 221 alin. (3) litera b) și art. 254). În timp ce Legea insolvenței stabilește posibilitatea aplicării unei amenzi în cuantum de până la 30.000 de lei (art. 67 alin. (1)). Aceste reglementări evidențiază o abordare mai pragmatică, în sensul că simpla posibilitate de aplicare a unei amenzi mai ridicate are un potențial mai mare de a descuraja comportamentele procesuale abuzive și de a determina participanții la proces să adopte o conduită conformă cu legea.

În dreptul comparat cuantumul amenzilor diferă de la un stat la altul. Astfel, spre exemplu în Codul de procedură civilă Francez la art. 32-1 se prevede o amendă civilă de maximum 10 000 de euro (până în 2017 amenda maximă era de 3000 euro).

La art. 128 Cod procedură civilă Elvețian²³⁵ se diferențiază amenzile în dependență de natura încălcării, dacă este o tulburare a ordinii în ședință atunci amenda poate fi până la 1000 de franci elvețieni, iar pentru introducerea cererilor cu rea credință amenda va fi până la 2000 franci elvețieni, recidiva se va sancționa cu o amendă de până la 5000 de franci.

În Italia, Codul de procedură civilă reglementează la art. 179 modul de stabilire aplicare și contestare a sancțiunii pecuniare, dar nu indică un quantum minim sau maxim, marimea amenzilor o găsim în alte prevederi care stabilesc quantumul exact, prevederi care instituie amenzi în de la 2 euro până la 10 329 euro.

Codul de procedură civilă al României reglementează sancțiunea amenzii judiciare printr-o clasificare a faptelor în funcție de gravitatea acestora, stabilind două categorii principale.

Prima categorie, prevăzută la art. 187 alin. (1) pct. 1 CPC, vizează faptele mai grave, precum neprezentarea nejustificată a martorilor sau experților, refuzul acestora de a răspunde la întrebările instanței, ori tulburarea ordinii ședinței de judecată. Pentru astfel de conduite, instanța poate aplica o amendă cuprinsă între 100 și 1.000 de lei.

A doua categorie, reglementată la art. 187 alin. (1) pct. 2 CPC, se referă la fapte mai puțin grave, cum ar fi neîndeplinirea în mod culpabil a unor obligații procesuale sau nerespectarea termenelor de către părți sau reprezentanții acestora. În aceste cazuri, amenda poate varia între 50 și 700 de lei.

În completare, art. 188 CPC permite sancționarea cu amendă între 100 și 1.000 de lei a părților, reprezentanților lor sau altor participanți la proces, atunci când prin faptele lor încalcă în mod vădit obligațiile procesuale sau perturbă desfășurarea normală a procesului civil.

Precum observăm dintr-o analiză comparativă, codurile de procedură civilă din mai multe state consacră amenzi judiciare într-un plafon valoric considerabil mai ridicat, ceea ce le conferă un efect real de descurajare și disciplinare procesuală. În schimb, în Republica Moldova, quantumul maxim al amenzii judiciare, stabilit la 2 500 de lei, se dovedește a fi modest și, în practică, insuficient pentru a produce un impact semnificativ asupra comportamentului părților.

Această disproporție afectează atât aplicabilitatea practică a sancțiunii, cât și rolul ei corectiv. Pentru unii participanți la proces, o astfel de sumă nu are niciun efect asupra conduitei procesuale, nefiind percepută ca o măsură de constrângere sau de responsabilizare. În consecință, considerăm că este necesară o revizuire legislativă care să vizeze majorarea limitelor quantumului

²³⁵ Cod procedură civilă Elvețian din 19 decembrie 2008.

Disponibil pe: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/it#art_128

amenzii judiciare, în vederea restabilirii eficienței și funcției sale preventive și coercitive în cadrul procesului civil.

O altă chestiune importantă pe care dorim să o evidențiem este cea a despăgubirilor. În general, acestea nu sunt recunoscute drept sancțiuni procesuale fiind de fapt o măsură reparatorie, totuși în mod obișnuit se aplică împreună cu amenda judiciară. Dacă amenda are ca scop constatarea unui comportament contrar normelor procedurale, despăgubirile au ca scop repararea prejudiciilor concrete provocate părților sau altor participanți la proces prin astfel de comportamente.

Deși Codul de procedură civilă al Republicii Moldova includea anterior o reglementare expresă privind despăgubirile, prevăzută la art. 162, această normă a fost ulterior abrogată prin modificări legislative. Totuși, chiar în absența unei reglementări generale exprese, instituția despăgubirilor nu a fost complet eliminată din cadrul normativ procesual. Anumite dispoziții ale Codului păstrează în continuare posibilitatea de acordare a despăgubirilor în situații specifice.

Spre exemplu, art. 196 alin. (7) CPC prevede că, în cazul amânării procesului ca urmare a nerespectării măsurilor luate de instanță pentru menținerea ordinii și solemnității ședinței de judecată, instanța, la cererea părții interesate, poate obliga persoanele vinovate la reparația prejudiciului cauzat prin amânarea procesului, independent de sancționarea lor cu amendă pentru aceeași faptă. Această normă reflectă o abordare compensatorie (despăgubire), ce poate funcționa complementar față de sancțiunea coercitivă propriu-zisă.

De asemenea, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede posibilitatea ca instanța să oblige partea care a intentat cu rea-credință o acțiune vădit nefondată sau care s-a opus în mod constant judecării juste și rapide a cauzei să despăgubească cealaltă parte pentru timpul de muncă pierdut. Cuantumul acestor despăgubiri este stabilit în limite rezonabile, în funcție de circumstanțele cauzei și de nivelul de remunerare aferent profesiei respective.

Cu toate acestea, considerăm că excluderea reglementării generale privind despăgubirile a fost o strategie legislativă greșită. Deși în prezent există norme punctuale care prevăd posibilitatea reparării unor prejudicii, în lipsa unei reglementări generale clare și unitare, participanții la proces care suferă prejudicii ca urmare a comportamentelor abuzive sau de rea-credință ale altor părți nu dispun de un mecanism juridic compensatoriu. În asemenea situații, singura măsură aplicabilă rămâne amenda judiciară dispusă de instanță, care însă nu are menirea de a repara prejudiciul concret cauzat, ci doar de a sancționa conduita procesuală.

În România, Codul de procedură civilă reglementează expres despăgubirile prin articolele 189 și 190. Acestea permit părții prejudiciate de un comportament abuziv sau de rea-credință să solicite despăgubiri, instanța stabilind cuantumul în funcție de prejudiciul dovedit.

Sau art. 32-1 Cod de procedură civilă francez prevede că persoana care acționează în justiție în mod dilatoriu sau abuziv poate fi condamnată la o amendă civilă de maximum 10 000 de euro, fără a aduce atingere daunelor-interese care ar putea fi solicitate. Se poate acorda daune-interese (dommages-intérêts) părții prejudiciate, chiar și fără cerere prealabilă, pentru comportament procesual abuziv.

Potrivit Codului de procedură civilă italian, articolul 96 reglementează posibilitatea acordării despăgubirilor în cazul în care o parte introduce o cerere cu rea-credință sau manifestă o neglijență gravă în cadrul procesului. Astfel, dacă instanța constată că partea învinsă a acționat sau a opus rezistență în mod abuziv, judecătorul, la cererea celeilalte părți, poate dispune obligarea acesteia la plata unor despăgubiri pentru prejudiciul cauzat. Cuantumul acestor despăgubiri este stabilit de instanță, care are posibilitatea să pronunțe această măsură chiar și din oficiu.

De asemenea, în cazurile de *temerarietà processuale* – adică procese introduse fără un temei juridic verosimil sau cu scop vădit abuziv – judecătorul poate acorda sume forfetare cu titlu de daune morale, suplimentar față de cheltuielile de judecată.

Prin urmare, reintroducerea unei norme privind despăgubirile în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova ar fi benefică pentru părțile implicate în proces, întrucât, alături de sancțiunile procedurale, ar acționa ca un mecanism compensatoriu, menit să descurajeze comportamentele abuzive și exercitarea cu rea-credință a drepturilor procesuale. O astfel de reglementare s-ar înscrie pe deplin în logica protejării efective a drepturilor părții prejudiciate, întrucât este greu de înțeles, din punct de vedere al echității procesuale, ca o parte vătămată de un comportament abuziv să nu dispună de un instrument legal prin care să solicite repararea prejudiciului suferit.

3.4.3. Identificarea altor sancțiuni speciale în procedura civilă

În prezenta lucrare, obiectivul de bază constă în identificarea și analiza principalelor forme de sancțiuni procedurale civile – precum nulitatea, decăderea, perimarea și amenda judiciară. Totuși, având în vedere că sancțiunile procedurale sunt foarte diverse, și nu toate sunt expres prevăzute sau denumite ca atare de norma legală, se impune examinarea și a altor măsuri procesuale care, prin natura și efectele lor, pot fi calificate drept sancțiuni procedurale, la care le putem spune și sancțiuni speciale.

Dorim să precizăm că deși art. 10 CPC are rolul de a oferi un cadru conceptual general al sancțiunilor procedurale, formularea sa – în special cea din alineatul (3), poate genera mai degrabă confuzie decât claritate în delimitarea tipurilor principale de sancțiuni. Astfel, norma enumeră, alături de nulitate, decădere și amenda judiciară – care sunt, fără îndoială, sancțiuni procesuale

clasice – și acțiuni precum obligația de a completa sau reface actul îndeplinit cu nerespectarea legii ori restabilirea în drepturile încălcate, care, din punct de vedere conceptual și funcțional, nu reprezintă sancțiuni în sens propriu, ci măsuri reparatorii sau remedii procedurale.

Chiar în debutul lucrării am subliniat că prevederile art. 10 CPC lasă deschisă posibilitatea existenței unor sancțiuni procedurale suplimentare, prin utilizarea sintagmei „și alte măsuri prevăzute de lege”. Deși nu este pe deplin clar dacă, prin termenul „măsuri”, legiuitorul s-a referit exclusiv la sancțiuni, o interpretare sistematică și contextuală a normei – coroborată cu faptul că aceasta se regăsește într-un articol dedicat sancțiunilor – ne îndreptățește să considerăm că intenția legislativă a fost, aceea de a lasă loc pentru existența și altor sancțiuni procesuale, nereglementate expres în text. Identificarea, delimitarea și calificarea acestor sancțiuni revine, în mod firesc, doctrinei și, într-o anumită măsură, practicii judiciare, care sunt chemate să clarifice aplicabilitatea și natura acestor măsuri cu caracter sancționator.

Vorbind despre alte sancțiuni speciale, ne vom raporta în principal la Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, unde vom identifica, enumera și analiza succint formele sancționatorii care, deși nu sunt expres calificate ca atare, pot fi totuși considerate sancțiuni procedurale prin natura și efectele lor.

O măsură clasică cu caracter sancționator, care poate fi calificată drept o veritabilă sancțiune procesual-civilă, este *îndepărtarea din sala de judecată a participantului la proces sau a reprezentantului acestuia*, atunci când aceștia încalcă în mod repetat ordinea ședinței și au fost anterior avertizați. Potrivit prevederilor art. 196 alin. (2) CPC, în astfel de situații, instanța poate dispune, prin încheiere judecătorească, îndepărtarea persoanei respective din sala de ședință. Această măsură are o dublă finalitate: pe de o parte, de restabilire a ordinii și a autorității instanței, iar pe de altă parte, de sancționare a comportamentului procesual inadecvat.

Respectarea disciplinei în cadrul ședințelor de judecată nu constituie doar o chestiune de formalism, ci o cerință esențială a desfășurării normale a actului de justiție și, în același timp, o garanție a respectării drepturilor celorlalți participanți la proces.

În literatura de specialitate identificăm opinii în această direcție, unde îndepărtarea din sala de judecată este calificată ca o sancțiune procesuală, astfel cu specificul faptului că se referă la legislația Română, dar cu același sens, Ioan Leș menționează că îndepărtarea unei persoane din sala de ședință are un pronunțat caracter sancționator, căci o atare măsură este luată de instanță pentru săvârșirea unei abateri judiciare²³⁶.

²³⁶ LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 362.

La fel, suntem de părerea că îndepărtarea din sala de judecată a participantului la proces sau a reprezentantului acestuia este o măsură care întrunește caracteristicile unei sancțiuni procedurale civile, întrucât îndeplinește simultan mai multe funcții definitorii pentru această categorie de măsuri, cum ar fi funcția coercitivă, funcția preventive, funcția protectoare.

Sanctiunea procedurală cum este înlăturarea părții sau a reprezentantului său din ședința de judecată reprezintă o măsură de o severitate deosebită. Aplicarea acesteia trebuie realizată cu maximă precauție, întrucât poate afecta în mod direct exercitarea dreptului la apărare și, implicit, dreptul la un proces echitabil, garantat de art. 6 CEDO. O astfel de măsură poate fi justificată doar în circumstanțe excepționale, în care comportamentul procesual al părții sau al reprezentantului său compromite grav ordinea publică a ședinței ori integritatea procesului judiciar.

Deși, în mod tradițional, *cheltuielile de judecată* sunt privite ca un mecanism de compensare, doctrina contemporană evidențiază tot mai frecvent dimensiunea lor sancționatorie.

Potrivit art. 94 CPC, instanța de judecată obligă partea care a pierdut procesul să suporte, la cererea părții care a avut câștig de cauză, cheltuielile de judecată.

Autorii Ioan Leș și Daniel Ghiță menționează că, în legătură cu natura juridică și fundamentul cheltuielilor, în doctrină și jurisprudență au fost formulate mai multe puncte de vedere. Făcând o sinteză sa considerat că acestea reprezintă veritabile sancțiuni procedurale pentru partea care a pierdut procesul și din a cărei vină a fost promovată acțiunea și că fundamentul lor constă într-o prezumție de răspundere obiectivă ori că acordarea cheltuielilor de judecată nu se întemeiază pe culpa părții.

Cheltuielile de judecată au o funcție sancționatoare, pentru partea care a pierdut procesul, dar și o funcție preventivă, inhibând tendința de a recurge la justiție. De asemenea, au rolul de a despăgubi partea care a câștigat procesul. Cheltuielile de judecată pot fi considerate o sancțiune, dar reprezintă în același timp o despăgubire pentru partea care nu este în culpă pentru demararea procesului și care a suferit un prejudiciu material prin declanșarea litigiului. Ele nu au legătură cu buna sau rea credință a părților, după cum nu este posibilă integrarea cheltuielilor de judecată, direct sau prin intermediul onorariului de avocat, a despăgubirilor pentru exercitarea abuzivă a drepturilor procesuale²³⁷.

În dreptul comparat, spre exemplu în Franța, cadrul legal (art. 696 CPC) permite judecătorului ca, printr-o decizie motivată, să distribuie cheltuielile de judecată în mod diferit, total sau parțial, în funcție de circumstanțe particulare (de exemplu, conduită abuzivă, dilatorie sau

²³⁷ LEȘ, Ioan, GHIȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020, p. 430-432.

considerente de echitate procesuală). În acest mod, judecătorul poate aplica indirect o sancțiune procedurală atipică, sancționând, spre exemplu, un abuz procedural manifestat pe parcursul examinării cauzei (ex. necompensarea cheltuielilor de judecată părții care a câștigat procesul având în vedere comportamentul său abuziv pe parcursul procesului). În așa caz cheltuielile de judecată obțin o valență sancționatorie și mai pronunțată.

Sub unghi comparativ, cheltuielile de judecată pot căpăta, în anumite contexte, valența unei veritabile sancțiuni procedurale. Un exemplu elocvent în acest sens este oferit de practica judiciară din România. Astfel, deși, în principiu, în materia cererilor de strămutare cheltuielile de judecată nu sunt acordate distinct față de procesul principal căruia i se solicită strămutarea, instanțele au apreciat că, în cazul respingerii unor cereri de strămutare formulate în mod repetat și nejustificat, petentul poate fi obligat la plata cheltuielilor de judecată, ca o formă de sancționare a abuzului de drept. Această practică judiciară reflectă o situație clară unde cheltuielile de judecată dintr-un simplu instrument compensatoriu devin un mijloc de sancționare a conduitei procesuale neloiale²³⁸.

În mod surprinzător și neclar a fost recent modificat Codul de Procedură Civilă²³⁹ pentru a fi ajustat noii Legi a taxei de stat²⁴⁰. Astfel, art. 89 CPC în formula actuală a subminat substanțial caracterul sancționator al taxei de stat, care se va restitui în toate cazurile de refuz sau restituire a cererii de chemare în judecată, de încetare a procesului sau de scoatere a cererii de pe rol. În aceste condiții, taxa de stat își pierde funcția sancționatorie și preventivă, transformându-se într-un simplu mecanism fiscal, lipsit de eficiența necesară pentru a descuraja comportamentele abuzive în proces. O asemenea reglementare riscă să afecteze echilibrul dintre dreptul de acces la justiție și necesitatea de a proteja instanțele de suprasolicitare prin acțiuni vădit nefondate.

Așa cum se poate observa, cheltuielile de judecată prezintă o dublă valență: ele funcționează, pe de o parte, ca un instrument compensatoriu, iar pe de altă parte, pot dobândi natura unei sancțiuni procedurale, în funcție de circumstanțele cauzei, cadrul legal aplicabil și practicile judiciare. Prin urmare, putem afirma cu fermitate că, în anumite situații, cheltuielile de judecată reprezintă veritabile sancțiuni procedurale.

Deși *inadmisibilitatea* constituie o instituție specifică procedurii civile, reglementarea sa expresă în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova apare, în mod surprinzător, pentru

²³⁸ TABÂRCĂ, Mihaiela. Drept procesual civil. Teoria generală. Vol. I. București: Ed. Universul Juridic, 2013, p. 734-735.

²³⁹ Lege cu privire la modificarea unor acte normative nr. 452/2023. Publicată la 23-01-2024 în Monitorul Oficial Nr. 28-31.

²⁴⁰ Legea taxei de stat nr.213/2023. Publicată la 11-08-2023 în Monitorul Oficial Nr. 306-309.

prima dată abia la nivelul Curții Supreme de Justiție, în contextul inadmisibilității recursurilor (art. 433 CPC). Rămâne neclar motivul pentru care legiuitorul nu a integrat anterior această instituție în arhitectura Codului, însă observăm că un asemenea demers a fost asumat în mod clar în cadrul Codului administrativ. Astfel, instituția admisibilității, reglementată expres în acest nou cod, preia funcțiile atribuite anterior articolelor 169–170 CPC (refuzul primirii acțiunii, restituirea cererii, neexaminarea), reunindu-le într-un cadru conceptual propriu. Potrivit art. 195 din Codul administrativ, aplicarea articolelor 169–171 din Codul de procedură civilă este în mod expres exclusă.

În esență, inadmisibilitatea îndeplinește o funcție de filtrare a cererilor, permițând înlăturarea celor care nu îndeplinesc condițiile legale, fără a se recurge la analiza fondului cauzei.

Inadmisibilitatea nu reprezintă o sancțiune procedurală în accepțiunea tradițională, întrucât nu intervine ca reacție la o conduită culpabilă, ci ca efect al încălcării unor condiții obiective de admisibilitate a cererii (precum lipsa calității, a interesului). Ea are o funcție de filtrare și raționalizare a procesului, fără a implica, în sine, o sancționare a comportamentului părții. Deși pot fi identificate situații particulare unde inadmisibilitatea se apropie, prin efectele sale, de o sancțiune procedurală, aceste cazuri rămân izolate și nu justifică, în mod temeinic, calificarea sa generală ca sancțiune procesuală. Spre exemplu, cum ar fi exercitarea abuzivă a dreptului de a acționa în instanță – inadmisibilitatea poate dobândi o funcție sancționatorie indirectă, ceea ce o apropie conceptual de ideea unei sancțiuni procesuale atipice.

Totuși, calificarea inadmisibilității ca sancțiune procesuală diferă în funcție de viziunea adoptată de fiecare sistem de drept și de rolul pe care i-l atribuie legiuitorul. În Franța, spre exemplu, inadmisibilitatea este privită explicit ca o sancțiune procesuală. Astfel, autoarea franceză Cécile Chainais afirmă că, inadmisibilitatea este, fără îndoială, sancțiunea supremă în procedura civilă. Este, de asemenea, cea mai severă, deoarece înseamnă că persoanei care face obiectul acesteia îi este interzis în mod radical accesul la instanțe²⁴¹. Tot în același sens se mai punctează că, inadmisibilitatea nu mai este văzută ca un simplu mijloc de apărare pentru o parte care dorește să respingă o acțiune care nu are niciun temei real, ci ca o sancțiune impusă de judecător în fața a ceea ce se consideră a fi o utilizare inadecvată a sistemului judiciar²⁴².

Așadar, chiar dacă în dreptul nostru nu există premise să calificăm inadmisibilitatea ca sancțiune procesuală, observăm că în alte sisteme de drept, precum cel francez, această calificare este nu doar asumată, ci și consolidată doctrinar. Aceasta ne arată că materia sancțiunilor

²⁴¹ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 361.

²⁴² *Ibidem*, p. 369.

procedurale este una dinamică, iar conceptele pot căpăta valențe diferite în funcție de contextul normativ și jurisprudențial.

De asemenea, trebuie subliniat că există reglementări în domeniul probator în cadrul cărora se regăsesc, „*sanctiune prin prezumție*” fie într-o variantă mai atenuată, dar cu trăsături specifice sancțiunilor procedurale. Un exemplu în acest sens este art. 138 alin. (1/¹) CPC, potrivit căruia, în cazul în care un participant la proces nu execută încheierea instanței privind prezentarea unor înscrisuri și, pe parcursul examinării cauzei, se constată că acestea se află în posesia sa, instanța poate considera dovedite afirmațiile părții care a solicitat prezentarea, cu privire la conținutul acelor înscrisuri. Chiar dacă într-o formă atenuată, această consecință procesuală implică o veritabilă reacție de sancționare a conduitei neloiale, evidențiind un element sancționator relevant, deși nu este calificat formal ca atare.

Profesorul Ioan Leș susține că anumite instituții juridice, deși tradițional încadrate în dreptul material, pot prezenta valențe sancționatorii de ordin procedural. Un exemplu elocvent este *prescripția extinctivă*. Deși concepția dominantă în drept întotdeauna a fost că prescripția este o instituție de drept material, autorul optează pentru ideea că aceasta are și o componentă procesuală, putând fi privită, în anumite aspecte, ca o sancțiune procedurală.

Astfel, deși prescripția nu afectează dreptul de a sesiza instanța (prima latură a dreptului la acțiune), ea influențează dreptul la protecție judiciară, adică posibilitatea de a obține constrângerea statală în vederea valorificării dreptului subiectiv. În acest sens, prescripția produce o pierdere a protecției judiciare, ceea ce justifică calificarea sa ca sancțiune cu valențe procedurale. Totuși, se subliniază că nu este vorba de o sancțiune procedurală în sensul clasic, ci de una cu caracter particular, derivată din afectarea efectivă a exercițiului dreptului subiectiv²⁴³.

Au fost expuse opinii potrivit cărora „anularea hotărârii judecătorești” constituie o sancțiune procesual civilă, putem spune cu certitudine că nu poate fi calificată drept o sancțiune procedural civilă anularea hotărârii, întrucât nu îndeplinește funcțiile specifice unei asemenea sancțiuni, precum prevenirea sau reprimarea unui comportament procesual neconform. Ea nu are un caracter represiv sau coercitiv în sens procedural, ci constituie o consecință juridică a încălcării normelor de drept, având rolul de a restabili legalitatea și corectitudinea procesului, nu de a sancționa o parte procesuală.

Revenim asupra ideii că obligația de a completa sau reface un act procedural făcut greșit, precum și măsura restabilirii în drepturile încălcate, nu pot fi considerate sancțiuni procedurale, nici generale, nici speciale. Menționăm acest lucru din nou, deoarece în doctrină au existat opinii

²⁴³ LEȘ, Ioan. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 6.

care au încadrat aceste măsuri în categoria sancțiunilor procedurale civile. În viziunea noastră, acestea reprezintă remedii procesuale, al căror scop este corectarea unor erori și restabilirea drepturilor încălcate, fără a îndeplini funcțiile specifice sancțiunilor procedurale.

Analiza anterioară este concludentă pentru a evidenția diversitatea și specificul sancțiunilor procedurale. Pe lângă acestea, trebuie menționat că, în cazul încălcării regulilor de desfășurare a activității judiciare, funcționarii instanțelor pot fi supuși unor sancțiuni disciplinare. De asemenea, anumite abateri procedurale pot atrage răspunderea penală a celor vinovați. Totuși, aceste forme de sancțiune exced obiectul prezentei analize. Ceea ce se impune subliniat este că sancțiunile procedurale civile se află într-o continuă evoluție, iar prin modificări legislative sau dezvoltări jurisprudențiale pot dobândi această natură și alte instituții sau conduite procesuale.

3.4.4 Concluzii privind amenda judiciară și sancțiunile speciale

Amenda judiciară se profilează ca o instituție procesuală autonomă, cu un regim juridic distinct de cel al sancțiunilor civile, penale sau contravenționale. Ea are o natură complexă, întrucât îmbină funcția educativă – menită să responsabilizeze participanții la proces – cu funcția represivă, prin sancționarea promptă a abaterilor procedurale. Caracterul său strict procesual, aplicarea exclusiv în cadrul unei proceduri judiciare și destinația pecuniară către stat îi conferă o identitate clară și o utilitate practică evidentă. În acest fel, amenda judiciară nu doar disciplinează conduita procesuală, ci contribuie la eficiența și echitatea procesului civil, constituind un instrument indispensabil pentru buna desfășurare a actului de justiție.

Analiza regimului său în dreptul procesual civil al Republicii Moldova scoate în evidență atât meritele, cât și vulnerabilitățile instituției. Pe de o parte, reglementarea detaliată și diversitatea situațiilor în care poate fi aplicată demonstrează preocuparea legiuitorului pentru disciplinarea conduitei procesuale și pentru protejarea bunei desfășurări a procesului civil. Pe de altă parte, practica judiciară relevă o aplicare reticentă și neuniformă a amenzii, în special în ipotezele exercitării cu rea-credință a drepturilor procesuale. Lipsa unor criterii clare pentru delimitarea dintre buna-credință și abuz generează o marjă de apreciere largă pentru instanțe, dar creează și riscul unor soluții imprevizibile. În plus, cuantumul relativ modest al amenzii, raportat atât la alte reglementări interne (Codul administrativ nr.116/2018, Legea insolvenței nr.149/2012), cât și la legislația altor state, îi reduce impactul coercitiv și efectul preventiv real.

În perspectiva unui proces civil modern și echitabil, se impune nu doar aplicarea consecventă a sancțiunilor existente, ci și o reformă legislativă orientată spre majorarea cuantumului amenzii și instituirea unui mecanism de despăgubiri clare pentru partea prejudiciată. O astfel de îmbinare între dimensiunea sancționatorie și cea reparatorie ar putea asigura protecția

efectivă a drepturilor părților, prevenirea abuzurilor și întărirea încrederii în actul de justiție. Astfel, amenda judiciară trebuie privită nu ca un scop în sine, ci ca un mijloc de responsabilizare, menit să garanteze respectarea regulilor procedurale și să consolideze echilibrul și disciplina procesuală.

Cu referire la analiza făcută altor sancțiuni speciale se relevă faptul că, dincolo de sancțiunile clasice consacrate în Codul de procedură civilă, ordinea procesuală este protejată și printr-o serie de măsuri cu caracter sancționator indirect sau atipic. Îndepărtarea din sala de judecată, cheltuielile de judecată cu rol sancționator, inadmisibilitatea, sancțiunea prin prezumție ori anumite efecte ale prescripției sunt exemple clare că legislația procesuală civilă nu epuizează, în mod expres, toate formele de răspuns față de conduitele procesuale neloiale. Aceste sancțiuni speciale îndeplinesc, în diferite grade, funcțiile definitorii ale sancțiunilor procedurale: coercitivă, preventivă și, uneori, reparatorie.

Totuși, caracterul lor atipic și diversitatea mecanismelor de aplicare pot genera confuzii conceptuale, mai ales în lipsa unei reglementări unitare și explicite. Practica și doctrina sunt chemate să clarifice natura acestor instituții, să stabilească limitele dintre sancțiune și remediu și să evite suprapunerea nejustificată cu alte consecințe juridice. În egală măsură, analiza comparativă arată că alte sisteme de drept, precum cel francez sau român, recunosc explicit anumite instituții ca sancțiuni procedurale, ceea ce confirmă caracterul evolutiv și deschis al materiei.

În concluzie, sancțiunile speciale reprezintă expresia flexibilității dreptului procesual civil, răspunzând unor nevoi variate de disciplinare și protecție a procesului. Ele completează mecanismele clasice și contribuie la menținerea echilibrului între celeritatea procesului, respectarea drepturilor părților și autoritatea instanței. Tocmai de aceea, recunoașterea și delimitarea lor clară, fie pe cale legislativă, fie prin consolidarea practicii judiciare, este esențială pentru consolidarea unui cadru procedural coerent și modern.

4. Tendințe europene și perspective de reformă în materia sancțiunilor procedural-civile

4.1. Tendințe europene în materia sancțiunilor procedural-civile

În mod tradițional, dreptul procesual civil nu a fost perceput ca un domeniu al inovației sau al dinamismului juridic. Așa cum argumentează C.B.Picker²⁴⁴ timp de decenii, procedura civilă a fost considerată una dintre cele mai stabile și conservatoare ramuri ale dreptului, în care schimbările erau rare și adesea marginale.

Percepția tradițională asupra procedurii civile ca un domeniu eminemente național, stabil și conservator s-a erodat treptat în ultimele decenii, sub impactul conjugat al unor forțe transformatoare precum exigențele eficienței judiciare, imperativele procesului echitabil și, mai ales, angajamentul Uniunii Europene de a promova armonizarea procedurilor civile la nivel european.

Discuții privind un proiect al Codului european de procedură civilă datează cel puțin din 1990, când Comisia a solicitat unui grup de experți, sub conducerea profesorului Matthias Storme, să elaboreze un studiu privind posibilitatea armonizării legislațiilor naționale în materie de procedură civilă. Aceasta a fost prima încercare de a identifica elementele comune între procedurile civile continentale și cele anglo-saxone. Raportul grupului Storme a fost publicat în 1994 dând naștere unei dezbateri mai ample privind armonizarea procedurii civile în Europa²⁴⁵. În prezent, nu există încă un Cod european unic de procedură civilă, însă s-a ajuns foarte aproape de atingerea acestui obiectiv.

Uniunea Europeană a făcut pași clari spre identificarea unor reguli generale în domeniul procedurii civile, prin mai multe inițiative politice și legislative legate de justiția civilă. Fără a intra în toate detaliile acestui proces complex²⁴⁶, e important de subliniat că UE a ales să folosească instrumente variate – în special regulamente și directive – adaptate la nevoile fiecărui domeniu. S-a conturat astfel o abordare numită „armonizare flexibilă”, care încearcă să apropie regulile procedurale ale statelor membre, fără să le anuleze particularitățile juridice. În paralel, au fost promovate și forme de reglementare opționale, care funcționează alături de regulile naționale, dar

²⁴⁴PICKER, Colin B., BAUM, Harald, REHBINDER, Manfred (eds). *The Dynamism of Civil Procedure – Global Trends and Developments* În: *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*, vol. 22, Springer, Cham, Suisse, 2016, p. 45-48.

²⁴⁵MAŃKO, Rafał. *Europeanisation of civil procedure. Towards common minimum standards?* European IN-DEPTH ANALYSIS. Parliamentary Research Service, 2015, p. 24. Disponibil pe:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/559499/EPRS_IDA%282015%29559499_EN.pdf

²⁴⁶ *Ibidem*.

fără a le înlocui, precum și instrumente de tip *soft law*, care oferă orientări fără a impune obligații stricte, pentru a asigura coerența acestui domeniu.

Există păreri doctrinare²⁴⁷ care acordă o valoare aparte instrumentelor de *soft law* și consideră că pot constitui o alternativă viabilă și, uneori, preferabilă sancțiunilor clasice din procedura civilă. Acestea permit o reglementare mai flexibilă, bazată pe cooperarea profesioniștilor, evitând excesele formale și riscul pierderii definitive a cauzei. *Soft law*-ul este văzut ca un mijloc de „impunere cu blândețe” a disciplinei procesuale, favorizând soluționarea amiabilă și adaptarea la noile realități tehnologice și sociale.

Republica Moldova nu poate constitui o excepție de la tendințele europene actuale în materia procedurii civile, întrucât, în mod firesc, aceasta urmărește armonizarea cadrului său normativ cu standardele europene. Procesul de europenizare a dreptului procesual civil este, într-adevăr, unul treptat și uneori anevoios, însă progresele sunt vizibile atât prin adoptarea unor soluții legislative inspirate din modelele occidentale, cât și prin receptarea constantă a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Această jurisprudență contribuie în mod substanțial la modelarea instituțiilor procesuale interne, influențând inclusiv regimul sancțiunilor procedurale, în sensul consolidării garanțiilor procesuale, al respectării principiului proporționalității și al asigurării unei protecții efective a drepturilor părților.

La nivel european, în ultimii ani, cel mai articulat și concertat demers de modernizare a procedurii civile a fost realizat sub egida Institutului European de Drept (ELI) și a Institutului Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat (UNIDROIT), concretizat în adoptarea Modelului de Reguli Europene de Procedură Civilă (*Model European Rules of Civil Procedure – MERCP*²⁴⁸).

Acest proiect de anvergură, finalizat în anul 2020, reflectă o viziune comună a dreptului procesual civil european, orientată către eficiență, echitate și cooperare judiciară transfrontalieră. Regulile MERCP oferă un cadru normativ coerent și flexibil, destinat nu doar statelor membre ale Uniunii Europene, ci și altor jurisdicții care doresc să își alinieze legislația procesuală la standarde europene.

Obiectivul principal al Regulilor MERCP este de a oferi un set de norme de procedură civilă care să poată servi drept sursă de inspirație pentru legiuitorii naționali și europeni, iar pe

²⁴⁷ SANSONE, Guillaume. *Les sanctions en procédure civile. Teză de doctorat*. Université d’Aix-Marseille, susținută la 10 decembrie 2019, p. 458-459 (pct.427).

²⁴⁸ ELI – UNIDROIT MODEL EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE FROM TRANSNATIONAL PRINCIPLES TO EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE. Approved by the ELI Council and Membership in summer 2020, as well by the UNIDROIT Governing Council at the second meeting of its 99th session on 23-25 September 2020. Disponibil la: <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>

termen lung, chiar și pentru alte regiuni ale lumii. Nu s-a dorit crearea unui cod procedural complet, ci stabilirea unor reguli esențiale pentru cele mai importante aspecte ale procesului civil. Deși s-a ținut cont de *acquis-ul* Uniunii Europene și de abordările comune din diferite sisteme europene, scopul nu a fost simpla reproducere a normelor existente, ci formularea unor reguli inovatoare care să reflecte bunele practici fără a se limita la acestea.

Proiectul MERCP, rezultat al colaborării dintre UNIDROIT și European Law Institute (ELI), se fundamentează pe o viziune de armonizare *soft law*, propunând un set de reguli-model neobligatorii, dar cu un puternic caracter recomandabil pentru legiuitorii naționali. Aceste reguli nu au valoare normativă imperativă, însă oferă standarde orientative pentru modernizarea procedurii civile în spiritul unei justiții eficiente, echitabile și proporționale. Prin urmare, MERCP nu urmărește uniformizarea forțată a dreptului procesual civil, ci mai curând crearea unui cadru comun de bune practici, capabil să inspire reforme legislative interne adaptate specificului fiecărui sistem de drept.

Cele trei principii generale care fundamentează Regulile ELI-UNIDROIT sunt: cooperarea între părți, avocați și instanță în vederea unei soluționări echitabile și eficiente a litigiului; respectarea principiului proporționalității în desfășurarea procedurii civile; precum și promovarea activă a soluționării amiabile a litigiilor, toate acestea reflectând o viziune modernă și integrativă asupra procesului civil.

Evident că, în contextul acestei lucrări, de un interes aparte sunt reglementările din *Model European Rules of Civil Procedure* (MERCP) care vizează regimul sancțiunilor procedurale. Regulile Model Europene de Procedură Civilă, elaborate în colaborare de către Institutul European de Drept (ELI) și UNIDROIT, propun o abordare unificatoare a procedurii civile, în centrul căreia se regăsește și regimul sancțiunilor procedurale. Acestea nu mai sunt concepute exclusiv ca instrumente punitive, ci ca veritabile mecanisme funcționale în arhitectura procesului, cu rol disciplinar, preventiv și cu rol de garant. Cele mai relevante reguli cu referire la sancțiuni sunt următoarele:

Regula 3 prezintă o descriere concisă a activităților care trebuie îndeplinite de părți în interesul bunei administrări a justiției și în conformitate cu obligația lor de a coopera cu instanța în desfășurarea corespunzătoare a procedurii, abaterile pot fi sancționate. Dezbaterea referitor la această regulă constă în faptul că Regula 3 extinde în mod expres responsabilitățile procedurale nu doar asupra părților, ci și asupra avocaților care le reprezintă. În unele sisteme europene, aceste responsabilități sunt formalizate în codurile de procedură civilă, în timp ce în altele ele decurg exclusiv din normele deontologice aplicabile profesiei de avocat, diferența majoră constă în posibilitatea instanței de a sancționa direct avocatul, fără a sesiza organele disciplinare.

Regula 7 este dedicată principiului proporționalității sancțiunilor, este unul din principiul cheie în materia sancțiunilor. Ea prevede că sancțiunile pentru încălcarea oricăreia dintre aceste norme trebuie să fie proporționale cu gravitatea faptei și cu prejudiciul cauzat și să reflecte gradul de participare și caracterul intenționat al conduitei. Principiul proporționalității este un principiu comun tuturor culturilor juridice din statele de drept și că acesta guvernează exercitarea puterii publice, inclusiv în domeniul sancțiunilor procesuale. Acest principiu presupune că orice măsură restrictivă a drepturilor sau libertăților trebuie să fie adecvată, necesară și proporțională cu scopul urmărit. În prezent, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova menționează proporționalitatea doar incidental, în contextul compensării cheltuielilor de judecată, ceea ce limitează aplicabilitatea acestui principiu la o singură zonă a procesului. În schimb, experiența altor sisteme europene – inclusiv cea reflectată în Regulile model ELI-UNIDROIT – arată că proporționalitatea ar trebui să fie un criteriu-cheie pentru orice sancțiune procedurală, fie ea nulitate, inadmisibilitate, amendă judiciară.

Regula 27 prevede diverse sancțiuni posibile împotriva părților în cazurile prevăzute de lege dar și împotriva avocaților acestora. Lista sancțiunilor nu este nici exhaustivă, nici obligatorie. Ea conține însă tipurile de sancțiuni aplicate în mod tradițional în jurisdicțiile europene. Această regulă nu se referă la impunerea de sancțiuni împotriva persoanelor care nu sunt părți. Cea mai frecventă formă de abatere procedurală este întârzierea în îndeplinirea obligațiilor, cum ar fi depunerea actelor sau a probelor după expirarea termenului stabilit. O sancțiune utilizată frecvent, dar care poate fi excesivă, este excluderea probelor, faptelor sau modificărilor depuse tardiv. Aceasta poate fi considerată disproporționată atunci când întârzierea nu a fost intenționată, partea nu era conștientă de abatere sau instanța cunoștea eroarea și nu a informat partea pentru a-i permite conformarea. În esență, este tot ceea ce este efectuat peste termenele stabilite de instanță sau de lege, doar că încurajează la o abordare echitabilă a aspectelor de decădere.

Regula 28 precizează că consecințele negative, sancțiunile pentru nerespectarea procedurilor de către părțile la procedură pot fi modificate sau revocate de instanță la cererea părții afectate. Reconsiderarea acestor sancțiuni este în conformitate cu principiile cooperării și proporționalității. Instanța nu va putea să sancționeze abaterile sau să modifice și să revoce sancțiunile din oficiu fără a acorda mai întâi părților posibilitatea de a fi audiate în mod echitabil.

Regula 51 valorifică principiile generale ale cooperării și ale soluționării pe cale amiabilă, consacrand obligația părților de a depune eforturi pentru rezolvarea litigiului și reprezentând o aplicare concretă a principiului general al cooperării, prin care părțile trebuie să promoveze soluționarea echitabilă, eficientă și rapidă a cauzei.

La Regula 51, aspectul interesant este că, în anumite state, medierea – deși nu impusă peste tot – a fost transformată în procedură obligatorie, părțile riscând sancțiuni în caz de neparticipare. În plus, există sisteme în care, înainte de sesizarea instanței, părțile trebuie să urmeze o etapă prealabilă clar reglementată; chiar dacă litigiul nu se rezolvă prin mediere, parcurgerea acestei proceduri este obligatorie. Nerespectarea ei poate atrage nu doar inadmisibilitatea cererii, ci și sancțiuni financiare. În dreptul procesual civil al Republicii Moldova, o asemenea abordare este încă puțin familiară, dar, ținând cont de evoluțiile europene în domeniul medierii, nu suntem departe de introducerea unor reglementări de acest tip.

Regula 99 oferă instanței un cadru amplu pentru aplicarea sancțiunilor în materia administrării probelor, vizând nu doar cazurile în care o persoană, fără motiv justificat, refuză să depună mărturie, să răspundă la întrebări ori să prezinte documente și probe deținute, ci și situațiile în care se obstrucționează, sub orice formă, aplicarea corectă a regulilor procedurale privind probele. În linii mari, această abordare se regăsește în reglementările existente în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, dar este loc de completări în privința posibilităților instanței de a sancționa un cerc mai larg de persoane și cu o listă mai variată de sancțiuni.

Regula 104 prevede sancțiunile ce pot fi aplicate atunci când o parte sau o altă persoană încalcă obligația de confidențialitate stabilită în cadrul procedurii. Instanța poate dispune, în funcție de gravitatea faptei, respingerea totală sau parțială a cererii ori apărării părții vinovate (măsură rezervată încălcărilor grave), declararea răspunderii civile pentru daunele cauzate și obligarea la despăgubiri, suportarea cheltuielilor de judecată indiferent de soluția pe fond, ori aplicarea unor amenzi fie părții sau persoanei responsabile, fie reprezentanților acesteia. Conform principiului proporționalității, sancțiunea trebuie să corespundă naturii încălcării, iar instanța va ține cont inclusiv dacă aceasta a avut loc înainte de declanșarea procesului. Regula are un rol atât sancționator, cât și preventiv, împiedicând folosirea abuzivă a informațiilor confidențiale și fără a exclude răspunderea penală acolo unde fapta constituie infracțiune.

Această normă este utilă și pentru completarea cadrului legal procesual din Republica Moldova, deoarece, chiar dacă în Codul de procedură civilă există dispoziții privind obligația de păstrare a secretului și confidențialitatea, nu este prevăzută în mod clar gama de sancțiuni pe care instanța le poate aplica în caz de încălcare. Regula 104 oferă un spectru larg de sancțiuni adaptabile în funcție de gravitatea faptei, ceea ce o transformă într-un reper important ce ar putea fi avut în vedere de legiuitorul moldav.

Regula 110 stabilește sancțiunile aplicabile atunci când o parte sau o persoană vizată de o ordonanță (act judecătoresc) de acces la probe, cunoscând existența acesteia, distruge, ascunde sau împiedică executarea acesteia. Instanța poate: declara ca admise faptele vizate de ordonanța

respectivă; considera pârâtul ca recunoscând implicit temeiul cererii reclamantului; impune sancțiuni zilnice pentru fiecare zi de întârziere în executare.

Sancțiunile trebuie să fie proporționale cu gravitatea neconformității și pot fi aplicate doar la cererea părții în favoarea căreia a fost emisă ordonanța. Regula nu exclude alte măsuri disciplinare sau sancțiuni prevăzute de normele generale și nu afectează eventualele răspunderi penale. În cazurile grave, sancțiunile pot duce la respingerea sau anularea apărărilor ori a cererilor reconvenționale formulate de pârât.

Reglementările în cauză sunt mult mai avansate în domeniul probator decât în plan național, punând la dispoziția instanței un set de instrumente eficiente pentru aflarea adevărului și permițând sancționarea, în funcție de gravitate, a părților sau persoanelor vizate. Considerăm că o completare similară în legislația procesuală din Republica Moldova ar contribui semnificativ la o abordare diferită și mai eficientă a cerințelor instanțelor civile, față de participanți și față de terți, în materie de probe.

Regula 122 prevede că expertul, fie numit de instanță, fie desemnat de o parte, are obligația de a prezenta o evaluare completă, obiectivă și imparțială, fără a depăși domeniul propriei competențe și fără a delega sarcina altora fără acordul instanței.

În esență, articolul consacră posibilitatea sancționării experților care își îndeplinesc necorespunzător obligațiile procesuale sau formulează declarații false, asigurând astfel integritatea și corectitudinea activității de expertiză în proces.

Regula 191 prevede că, dacă o măsură provizorie sau de protecție (cu excepția plăților provizorii) nu este respectată, instanța poate aplica sancțiuni prevăzute de lege. Aceste sancțiuni trebuie să fie proporționale cu gravitatea încălcării și pot fi incluse direct în actul judecătoresc care dispune măsura, la cererea reclamantului, pentru a-i asigura eficiența și atingerea scopului.

Regula 241 consacră regula „partea care pierde plătește”, dar introduce o abordare flexibilă, permițând instanței să decidă recuperarea cheltuielilor nu doar în funcție de rezultatul procesului, ci și de comportamentul părților. În unele jurisdicții, această evaluare a recuperării costurilor funcționează ca o sancțiune procedurală indirectă: dacă o parte a acționat cu rea-credință, a tergiversat procedura sau nu a contribuit la soluționarea echitabilă și eficientă a litigiului, instanța îi poate limita sau refuza recuperarea cheltuielilor, chiar dacă a câștigat în parte procesul. Astfel, criterii precum buna-credință, cooperarea și diligența procedurală devin instrumente prin care instanța stimulează comportamentul loial și sancționează, indirect, conduita abuzivă sau necorespunzătoare.

Normele procedurale privind recuperarea cheltuielilor de judecată din Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, în special art. 94, 96, au un caracter rigid și nu permit o abordare

flexibilă, echitabilă și proporțională în materia compensării acestora. În consecință, instituția cheltuielilor de judecată are, în dreptul procesual civil național, mai puține conotații sancționatorii.

Acest set coerent de norme reflectă o viziune modernă asupra sancțiunilor procedurale, în care funcțiile coercitivă, preventivă, reparatorie și educativă sunt strâns legate. Se observă o evoluție conceptuală clară: sancțiunile nu mai sunt doar mijloace de penalizare a nerespectării formei, ci și instrumente pentru menținerea echilibrului, eficienței și echității în procesul civil. Regulile ELI/UNIDROIT oferă astfel una din cele mai valoroase surse de inspirație pentru reformele interne, inclusiv pentru Republica Moldova.

Evident, nu putem trece în revistă toate regulile ELI-UNIDROIT care fac referire la sancțiuni; cele prezentate aici sunt însă cele mai relevante și direct legate de această tematică, atât prin conținutul lor, cât și prin comentariile care le însoțesc. Tema sancțiunilor reprezintă un element central și deosebit de important în ansamblul acestor norme, ceea ce dovedește încă o dată că acestea constituie un pilon esențial în dezvoltarea modernă a normelor de procedură privind sancțiunile.

O altă tendință europeană relevantă pentru regimul sancțiunilor procedurale o constituie procesul accelerat de digitalizare a justiției și a dreptului procesual civil. Această transformare, susținută prin intermediul unor programe și inițiative europene avansate (spre exemplu, e-CODEX²⁴⁹, e-Justice²⁵⁰, dar nelimintându-ne la acestea), generează nu doar modificări de ordin tehnologic, ci implică și adaptarea reglementărilor privind aplicarea sancțiunilor procedurale în contextul noilor realități digitale.

Uniunea Europeană a adoptat deja Strategia e-Justice 2024–2028²⁵¹, care constituie o veritabilă foaie de parcurs obligatorie pentru digitalizarea justiției în spațiul european. Această strategie deschide drumul către adaptarea mecanismelor sancționatorii la realitățile erei digitale. În completarea acesteia, prin adoptarea unor acte normative relevante, precum Regulamentul (UE) 2023/2844²⁵² și directivele în materie de inteligență artificială, se creează un cadru normativ propice pentru introducerea unor sancțiuni procedurale automatizate, a unor măsuri disciplinare electronice și a unor proceduri sancționabile în format digital.

²⁴⁹ E-CODEX. Disponibil pe: <https://www.eulisa.europa.eu/activities/large-scale-it-systems/e-codex>

²⁵⁰ <https://e-justice.europa.eu/select-language?destination=/node/2>

²⁵¹ Strategia privind e-justiția europeană 2024-2028 (C/2025/437). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Seria C/2025/437. Disponibilă pe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202500437

²⁵² REGULAMENTUL (UE) 2023/2844 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 13 decembrie 2023 privind digitalizarea cooperării judiciare și a accesului la justiție în cadrul procedurilor transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală și de modificare a anumitor acte din domeniul cooperării judiciare. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Seria L 2023/2844. Disponibil pe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302844

În mod firesc, apar necesități noi în ceea ce privește definirea momentelor procedurale, precum, dar nelimitându-se la acestea, stabilirea momentului procesual în mediul electronic, identificarea părților în format digital, definirea actului procesual electronic, comunicarea actelor prin mijloace electronice, noi condiții de valabilitate precum și nulitatea acestora revenirea și sancționarea abuzului de procedură în spațiul virtual, protecția confidențialității și securității datelor, notificarea automată și preavizarea sancțiunilor, posibilitatea remedierii rapide a neregulilor, trasabilitatea și probarea încălcărilor, controlul uman înainte de aplicarea sancțiunilor automate. În acest sens, se conturează o nouă generație de sancțiuni sau, cel puțin, o reinterpretare a celor existente, adaptate la procese complet electronice sau hibride.

De altfel, un semnal recent în această direcție vine din partea Institutului European de Drept (European Law Institute), care în februarie 2023 a lansat un nou proiect dedicat digitalizării sistemelor de justiție civilă. Potrivit descrierii, acesta vizează elaborarea unui set de principii derivate din articolul 6 alineatul (1) din CEDO și din articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a UE și se bazează în mare măsură pe MERCP. Proiectul urmărește transpunerea acestor norme într-un mediu digital, în vederea unei integrări mai ferme a tehnologiei într-un sistem modern de soluționare a litigiilor.²⁵³

Astfel, în viitorul apropiat, ne putem aștepta ca sancțiunile procedurale să fie nu doar reevaluate în spiritul digitalizării, ci și să joace un rol esențial în asigurarea disciplinei procedurale într-un cadru tehnologic ce presupune noi tipuri de abateri și noi forme de responsabilitate procedurală. Republica Moldova nu poate rămâne în afara acestor procese de digitalizare, ele constituind o necesitate obiectivă în contextul modernizării justiției. Implementarea digitalizării nu mai este o opțiune, ci un imperativ pentru eficientizarea, accesibilizarea și transparentizarea actului de justiție.

Un alt aspect necesar de subliniat este că, dacă elementele prezentate anterior reflectă în principal tendințe legislative, în prezent asistăm la tendințe care deja se instalează în practica procedurală – atât la nivelul Uniunii Europene, cât și în Republica Moldova. Aceste realități vizează o raționalizare profundă a procedurii civile, determinată de imperative precum economia procesului, eficientizarea activității judiciare și transpunerea politicilor publice prin reglementări

²⁵³ KRAMER, Xandra E. *The ELI-Unidroit Model European Rules of Civil Procedure: Key Features and Prospects of Costs and Funding of Collective Redress*. În: S. Amrani-Mekki & T. Clay (eds), *Mélanges en l'honneur du Professeur Loïc Cadiet*, LexisNexis, 2023, p. 823-835. Disponibil pe: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4710983

procedurale. În acest context, se remarcă o creștere constantă a utilizării sancțiunilor procedurale ca instrumente pentru atingerea acestor obiective.

În teza sa de doctorat, relativ recentă (2019), doctrinarul francez Guillaume Sansone propune o analiză aprofundată și inovatoare asupra regimului sancțiunilor procedurale civile, abordându-le nu doar din perspectiva tehnico-juridică, ci mai ales ca instrumente de politică judiciară. Autorul demonstrează că, în ultimele decenii, sancțiunile procedurale au căpătat un rol esențial în arhitectura sistemelor judiciare europene, devenind veritabile mecanisme de raționalizare a procesului civil.

Pornind de la o viziune sociologică, Sansone subliniază că aceste sancțiuni nu mai urmăresc exclusiv disciplinarea comportamentului procesual al părților, ci reflectă obiective mai largi ale legiuitorului, precum reducerea duratei proceselor, degrevarea instanțelor de cauze nejustificate sau chiar descurajarea excesului de litigii. În acest sens, sancțiunile devin mijloace privilegiate prin care se implementează politici publice în domeniul justiției – uneori în detrimentul accesului efectiv la instanță.

În mod critic, autorul avertizează asupra riscului instrumentalizării procedurii civile, în care nu scopul (dreptul la un proces echitabil) justifică mijloacele, ci invers – mijloacele procedurale (sancțiunile) ajung să modeleze și chiar să distorsioneze scopul urmărit. Acest tip de abordare generează riscul unei închideri indirecte a justiției, mai ales în contextul în care sancțiunile sunt folosite pentru a limita sau condiționa accesul la instanțe.

Astfel, teza susține necesitatea unei abordări proporționale și critice a sancțiunilor procedurale, care să țină cont nu doar de eficiența procesului, ci și de exigențele statului de drept și de imperativele respectării drepturilor fundamentale ale justițiabililor²⁵⁴.

Într-o manieră mai puțin critică, dar nu lipsită de rezerve, și autoarea Cécile Chanse remarcă în lucrarea sa faptul că, deși redactorii noului Cod de procedură civilă francez (1976) au abordat problema sancțiunilor din perspectiva gradării acestora, nu a fost elaborată o teorie generală coerentă a sancțiunilor în materie civilă. Ulterior, în ultimele decenii, reformatorii nu au demonstrat o dorință clară de a regândi sistematic această chestiune, preferând mai curând o politică de sancțiuni orientată către obiectivele politicii judiciare. Autoarea constată că se manifestă un fel de „goană înainte” spre înăsprirea regimului sancționator, alimentată de imperativele eficienței procedurale, de reducerea cheltuielilor judiciare și de o viziune managerială asupra justiției. În acest context, inadmisibilitatea a devenit, potrivit autoarei, sancțiunea dominantă a procesului civil contemporan, fiind extinsă ca domeniu de aplicare, alături de alte

²⁵⁴ SANSONE, Guillaume. *Les sanctions en procédure civile, Teză de doctorat*. Université d'Aix-Marseille, susținută la 10 decembrie 2019, p. 17-19, (pct.7-8).

sancțiuni menite să accelereze procedura, dar care, în subtext, pot conduce la restrângerea accesului la justiție²⁵⁵.

Ideile exprimate mai sus nu sunt minoritare, autorul Marin Voicu din România a semnalat riscurile legate de proliferarea formelor procedurale și a sancțiunilor excesive în procesul civil, adesea justificate prin imperative de eficiență sau ordine judiciară. Se subliniază că formele trebuie să fie simple, adaptate scopului legitim și realităților actuale, pentru a nu descuraja accesul la justiție sau deturna procesul de la funcția sa esențială – aflarea adevărului în condiții echitabile.

Excesul de formalism și sancțiunile disproporționate pot compromite atât fondul cauzei, cât și dreptul la un proces echitabil. Celeritatea și eficiența, deși importante, nu trebuie realizate prin sacrificarea dreptului la apărare sau prin simplificări care afectează calitatea actului de justiție. Se pledează, în acest sens, pentru un echilibru între libertatea părților și rolul activ al judecătorului, dar și pentru limitarea inflației legislative prin reglementări clare, coerente și funcționale.

4.2. Jurisprudența CtEDO ca factor de modelare a dreptului intern relevant sancțiunilor procedural-civile.

Practica judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului cuprinde nu doar soluții pentru cazuri concrete, ci inclusiv și tendințe generale în evoluția sancțiunilor procedurale civile. Republica Moldova nu doar că trebuie să țină cont de această jurisprudență, ci este și obligată să o respecte, în calitate de stat parte la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Principiile formulate de Curte și interpretările oferite pentru anumite norme și situații procesuale trebuie aplicate de instanțele naționale și pot constitui repere importante pentru modificările legislative. Potrivit lui Loïc Cadiet²⁵⁶, principiile consacrate de articolul 6 §1 CEDO și dezvoltate prin jurisprudența Curții de la Strasbourg contribuie la conturarea unui sistem regional de drept procedural, comun statelor europene, indiferent de tradiția lor juridică, în cadrul căruia țările se integrează firesc.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului reflectă o abordare echilibrată și în materia sancțiunilor procedurale civile. În viziunea Curții, normele procedurale și sancțiunile corespunzătoare sunt nu doar permise, ci și necesare într-un stat de drept. Totuși, acestea trebuie să respecte exigențele fundamentale ale unui proces echitabil, așa cum sunt consacrate de articolul 6 alineatul 1 din Convenție. Sancțiunile procedurale, indiferent de forma pe care o îmbracă,

²⁵⁵ CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012, p. 398-399.

²⁵⁶ PICKER, Colin B., BAUM, Harald, REHBINDER, Manfred (eds). *The Dynamism of Civil Procedure – Global Trends and Developments* În: *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*, vol. 22, Springer, Cham, Suisse, 2016, p. 75.

(nulitatea, decăderea, perimarea, neprimirea unor probe sau altele) trebuie să fie proporționale cu scopul urmărit, previzibile, justificate prin conduita procesuală a părții și să nu afecteze în mod disproporționat dreptul acesteia la un acces efectiv la o instanță.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, sancțiunile procedurale nu sunt analizate de obicei ca o categorie distinctă, accentul este pus pe compatibilitatea acestor sancțiuni cu drepturile garantate. Deși nu sunt formulate exclusiv pentru sancțiuni, principiile dezvoltate de Curte, precum proporționalitatea, previzibilitatea și evitarea formalismului excesiv, oferă un cadru clar de analiză și linii directorii. În continuare, vom trece în revistă aceste principii, ilustrându-le prin hotărâri relevante în care sunt vizate sancțiunile procedurale.

În esență, jurisprudența pe care o vom analiza are ca puncte centrale, excesul de formalism, proporționalitatea, previzibilitatea. O interpretare excesiv de formalistă a normelor procedurale nu constituie un simplu exercițiu tehnic, ci deschide, de regulă, calea aplicării unui mecanism sancționator, care poate conduce la inadmisibilitatea cererii, decăderea dintr-un drept procesual, nulitatea sau la aplicarea oricărei alte sancțiuni prevăzute de lege la nivel național. Vom observa, așadar, că o astfel de abordare rigidă a normelor procedurale se traduce, în practică, prin aplicarea unor sancțiuni și, în mod inevitabil, prin pierderea efectivă a unor drepturi procesuale.

Astfel, în cauza *Pérez de Rada Cavanilles c. Spania*²⁵⁷ (§ 42-50), Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1 CEDO deoarece respingerea ca tardivă a unei cereri de recurs trimise prin poștă în termenul legal, dar ajunsă după expirarea acestuia, a constituit un *formalism excesiv*. Reclamanta nu a acționat cu neglijență, termenul procedural era extrem de scurt, iar comunicarea hotărârii fusese făcută într-o altă localitate decât cea a instanței competente. În plus, aceasta manifestase în mod clar intenția de a introduce calea de atac și chiar încercase depunerea la o altă instanță, însă grefa îi anulasе ștampila de primire. Curtea a subliniat că regulile procedurale privind termenele urmăresc un scop legitim, dar trebuie aplicate astfel încât să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloace și scop. Aplicarea rigidă a regulii a fost *disproporționată* și a blocat complet accesul reclamantei la instanță.

În cauza *Běleš și alții c. Republica Cehă*²⁵⁸, reclamanților lea fost declarat inadmisibil recursul constituțional pe motiv de neepuizare a tuturor căilor de atac (§ 68–69). Această inadmisibilitate a produs efectul pierderii definitive a posibilității a utiliza calea de atac. Curtea a reținut că *interpretarea excesiv formală și imprevizibilă* a cerinței procedurale a impus reclamanților o sarcină disproporționată (§ 68), afectând însăși esența dreptului lor de acces la o

²⁵⁷ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58260%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58260%22]})

²⁵⁸ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60750%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60750%22]})

instanță (§ 69) și rupând echilibrul ce trebuie păstrat între interesul legitim de a asigura respectarea regulilor procedurale și dreptul la protecție jurisdicțională efectivă (§ 70).

În cauza *Sotiris și Nikos Koutras ATTEE c. Grecia*²⁵⁹, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, reținând că societatea reclamantă a fost sancționată prin inadmisibilitatea cererii de control jurisdicțional pentru o simplă eroare materială la depunerea acesteia (§ 21).

Curtea a subliniat că această eroare nu putea fi imputată reclamantei, deoarece formalitățile de depunere reveneau funcționarilor publici împuterniciți să primească cererea. Mai mult, *formalismul aplicat a fost excesiv*, în condițiile în care instanța în cauză (Curtea Supremă Administrativă) era prima și ultima instanță competentă să judece fondul (§ 22). În plus, lipsa numărului de înregistrare nu compromitea identificarea cererii, acesta figurând pe ștampila de primire și pe prima pagină a documentului (§ 23).

În consecință, Curtea a apreciat că reclamanta a fost împiedicată în *mod disproporționat* să își exercite dreptul de acces la o instanță, ceea ce a afectat însăși esența acestui drept.

În cauza *Miragall Escolano și alții c. Spania*²⁶⁰, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat situația în care reclamantii au introdus o acțiune administrativă în termen de un an de la publicarea deciziei în Monitorul Oficial, însă instanțele spaniole au considerat că termenul trebuia calculat de la data pronunțării hotărârii, moment la care aceștia nu erau prezenți și nici nu fuseseră părți în proces (§§ 34–36). Hotărârea nu le fusese comunicată, astfel încât nu aveau posibilitatea reală de a-i cunoaște conținutul (§§ 35–36). Această interpretare *excesiv formalistă* a condus la respingerea acțiunii ca inadmisibilă pentru tardivitate, împiedicând orice examinare pe fond a cererilor de despăgubire (§ 36).

Curtea a reținut că normele privind termenele procedurale urmăresc asigurarea bunei administrări a justiției și a securității juridice, dar aplicarea lor nu trebuie să împiedice în mod nerezonabil accesul efectiv la o cale de atac (§§ 33, 36). Termenul de exercitare a unei acțiuni trebuie să înceapă din momentul în care partea are posibilitatea efectivă de a acționa, ceea ce presupune comunicarea hotărârii (§ 37). O interpretare excesiv de strictă a acestor norme poate afecta însăși esența dreptului de acces la un tribunal. În speță, consecința procedurală a interpretării formale a fost respingerea acțiunii ca fiind introdusă tardiv, ceea ce a avut efectul pierderii definitive a posibilității de a obține examinarea pe fond a cauzei (§§ 36–38). Curtea a considerat că, deși regulile privind termenele erau previzibile în abstract, aplicarea lor în acest mod a fost

²⁵⁹ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58994%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58994%22]})

²⁶⁰ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58451%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58451%22]})

disproporționată și a golit de conținut dreptul reclamantilor de a-și valorifica pretențiile în fața unei instanțe, constatând astfel încălcarea articolului 6 § 1 din Convenție (§ 39).

În cauza *Miessen c. Belgiei*²⁶¹, Curtea a analizat situația în care Consiliul de Stat (instanța) a declarat inadmisibil recursul reclamantului pe motiv că memoriul de replică repeta integral cererea de casare, fără a răspunde la argumentele părții adverse (§§ 68–69). Deși Guvernul a susținut că această cerință urmărea un scop legitim – simplificarea și accelerarea examinării cauzelor – Curtea a observat că textul legal aplicabil nu impunea explicit obligația de a răspunde la argumentele adversarului, ci doar de a prezenta „toate argumentele reclamantului” (§ 69). În plus, argumentele din recurs erau clare, concise și fuseseră deja analizate în raportul auditorului, astfel încât Consiliul de Stat ar fi putut înțelege poziția reclamantului chiar și fără o formulare diferită în memoriul de replică (§§ 71–72).

Curtea a concluzionat că această interpretare *excesiv de formalistă a regulii procedurale* a restrâns în mod *disproporționat* dreptul reclamantului de a obține examinarea pe fond a recursului său, afectând însăși esența dreptului de acces la un tribunal și încălcând articolul 6 § 1 din Convenție (§ 73).

În cauza *Xavier Lucas c. Franța*²⁶², Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, că reclamantul a pierdut șansa de a contesta în instanță o hotărâre arbitrală dintr-un motiv pur formal. Curtea de Casație din Franța i-a respins cererea doar pentru că aceasta nu fusese depusă prin platforma electronică obligatorie, deși fusese transmisă în format tipărit (§ 45).

Este adevărat că regula privind depunerea actelor pe cale electronică urmărește un scop legitim – să facă justiția mai rapidă, mai sigură și mai eficientă (§ 46). Totuși, judecătorii de la Strasbourg au verificat dacă, în situația concretă, aplicarea strictă a acestei reguli a fost proporțională cu scopul urmărit (§ 47). Ei au reținut că, deși legea prevedea expres depunerea electronică și avocatul cunoștea această obligație (§§ 48–50), în practică platforma e-barreau folosea termeni improprii pentru acest tip de procedură, iar instrucțiuni clare despre modul de operare lipseau (§§ 54–55). Absența unor îndrumări practice și lipsa unei jurisprudențe clare au afectat *previzibilitatea restricției*, făcând dificil pentru avocat să anticipeze consecințele depunerii în format tipărit, mai ales că instanța de apel acceptase inițial acest mod de depunere (§ 56).

În final, CtEDO a apreciat că avocatul nu a comis o greșală gravă și că sancțiunea aplicată – pierderea definitivă a posibilității de a continua procedura – a fost rezultatul unui *formalism excesiv*, fără o justificare reală în protejarea securității juridice sau a bunei administrări a justiției (§ 57).

²⁶¹ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-167495%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-167495%22]})

²⁶² [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-217615%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-217615%22]})

În cauza *Gogić c. Croația*²⁶³, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a examinat situația unui reclamant care încerca să obțină despăgubiri în baza unei hotărâri arbitrale. Instanțele interne au dat interpretări diferite aceleiași situații: mai întâi au decis că trebuie inițiată o procedură de executare silită, iar după ce reclamantul a urmat această cale, Curtea Supremă a hotărât că ea era greșită și că trebuia introdusă o acțiune civilă ordinară (§§ 37–38). Această schimbare de abordare a generat o lipsă de previzibilitate, reclamantul neputând anticipa pașii corecți pentru valorificarea dreptului său.

CtEDO a subliniat că, potrivit art. 6 § 1 din Convenție, dreptul de acces la o instanță presupune nu doar posibilitatea de a sesiza o instanță, ci și de a obține o soluție efectivă asupra fondului (§ 36). În acest caz, reclamantul și-a urmat constant cauza conform instrucțiunilor date de instanțele interne, însă incoerența acestora a dus la imposibilitatea obținerii unei hotărâri definitive, iar între timp dreptul său s-a prescris (§§ 39–40).

Curtea a considerat că erorile procedurale nu pot fi imputate reclamantului și că ingerința în dreptul său la acces la justiție nu a fost justificată. Lipsa de previzibilitate și formalismul excesiv au avut un efect disproporționat, încălcând art. 6 § 1 din Convenție (§§ 41–43).

În cauza *Gil Sanjuan c. Spania*²⁶⁴, reclamanta, implicată într-un litigiu de proprietate, a formulat în ianuarie 2011 un recurs în casare la Curtea Supremă (Camera Administrativă), respectând criteriile formale stabilite de jurisprudența în vigoare la acel moment (deciziile din 14 octombrie 2010) (§§ 7–9). La scurt timp, la 10 februarie 2011, Curtea Supremă a adoptat o hotărâre prin care a introdus noi criterii de admisibilitate, impunând cerințe suplimentare privind indicarea expresă a dispozițiilor sau jurisprudenței pretins încălcate (§ 12). Aceste cerințe, neprevăzute de lege și neanunțate anterior, au fost aplicate retroactiv cauzei, ceea ce a condus, în februarie 2012, la declararea inadmisibilității recursului (§ 13).

CtEDO a reținut că, la momentul depunerii recursului, nu exista niciun indiciu că jurisprudența se va modifica și că introducerea noilor cerințe era incompatibilă cu practica anterioară, fiind, așadar, lipsită de *previzibilitate* (§§ 51–53). În plus, reclamanta nu a fost invitată să completeze sau să corecteze actul de recurs, termenul de 10 zile acordat servind doar pentru a formula observații asupra admisibilității, iar jurisprudența constantă a Curții Supreme excludea remedierea unor astfel de vicii (§ 54). Aplicarea strictă și retroactivă a acestor cerințe, fără *posibilitatea de remediere* și în lipsa oricărei neglijențe din partea reclamantei, a împiedicat examinarea în fond a cauzei, ceea ce a constituit un *formalism excesiv* (§§ 55–56).

²⁶³ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-204821%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-204821%22]})

²⁶⁴ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-202539%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-202539%22]})

Cum litigiul fusese analizat doar de o singură instanță de fond, iar recursul ridica inclusiv chestiuni legate de echitatea procedurii la acest nivel, refuzul de a-l examina a afectat însăși esența dreptului la un proces echitabil (§ 57). În concluzie, CtEDO a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, apreciind că *imprevizibilitatea* noilor cerințe procedurale și lipsa *posibilității de remediere* au restrâns în mod nejustificat accesul reclamantei la instanță (§ 58).

În cauza *Çela c. Albania*²⁶⁵, CtEDO a analizat dacă reducerea termenului pentru introducerea unei plângeri constituționale de la doi ani la patru luni, prin Legea nr. 99/2016, a respectat dreptul de acces la o instanță garantat de art. 6 §1. În § 28, Curtea a subliniat că acest drept nu se rezumă la posibilitatea teoretică de a depune o cerere, ci presupune ca regulile procedurale – mai ales cele privind termenele – să fie suficient de clare, accesibile și previzibile pentru oricine. Dacă normele devin neclare sau interpretarea lor se schimbă, ele pot trece de la a fi instrumente de ordine și securitate juridică la bariere care blochează examinarea fondului cauzei. Atunci când se aplică o sancțiune precum respingerea cererii ca tardivă, trebuie verificat dacă reclamantul putea, în mod rezonabil, să prevadă termenul și să se conformeze, iar aplicarea sa trebuie să respecte principiul proporționalității – adică să nu fie o măsură excesivă față de scopul urmărit.

În speță, deși stabilirea termenelor urmărea un scop legitim (asigurarea securității juridice și a bunei administrări a justiției), modificarea legislativă a creat incertitudine asupra sferei sale de aplicare: dacă se referea doar la hotărârile pronunțate după 1 martie 2017 sau și la cele din cele patru luni anterioare. Cum practica Curții Constituționale nu era încă stabilită, iar interpretarea reclamantului – că termenul se aplica doar deciziilor ulterioare datei de 1 martie 2017 – era rezonabilă și compatibilă cu textul legii, sancțiunea inadmisibilității a fost considerată disproporționată. Curtea a reținut că reclamantul a suportat consecințele unei incertitudini legislative și jurisprudențiale, ceea ce a afectat esența dreptului său de acces la Curtea Constituțională, constatându-se încălcarea art. 6 §1.

Nu putem trece cu vederea cauza *Zubac împotriva Croației*²⁶⁶, chiar dacă nu a existat o condamnare, întrucât Curtea a transformat-o într-un leading case pe tema formalismului excesiv, a proporționalității măsurilor procedurale și a previzibilității normelor. În această hotărâre, Curtea a dezvoltat în detaliu aceste concepte, invocând masiv propria jurisprudență anterioară și structurând criterii clare, însoțite de exemple, pentru a ghida evaluarea restricțiilor procedurale în raport cu dreptul de acces la o instanță.

²⁶⁵ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-221369%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-221369%22]})

²⁶⁶ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-181821%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-181821%22]})

Curtea a reținut că aplicarea normelor procedurale trebuie să respecte principiul proporționalității, ceea ce presupune ca restricțiile privind accesul la instanță să fie justificate de un scop legitim și să existe un raport rezonabil între mijloacele folosite și obiectivul urmărit. Deși formalismul procedural poate fi necesar pentru buna administrare a justiției și pentru garantarea securității juridice, acesta devine excesiv atunci când blochează în mod disproporționat examinarea fondului cauzei.

Totodată, Curtea a subliniat că, potrivit jurisprudenței sale privind formalismul procedural, sancțiunile pentru nerespectarea cerințelor de formă trebuie să fie proporționale cu gravitatea neregularității, să nu fie aplicate automat și să nu priveze justițiabilul de un acces efectiv la instanță.

În esență, este relevantă întreaga motivare a hotărârii, dar mai cu seamă sunt de reținut paragrafele 80–82, 84 și 96–99. Aceasta este o cauză la care se poate reveni ori de câte ori este vorba de limitele formalismului excesiv, proporționalitate și previzibilitate.

În materia sancțiunilor procedurale civile, utilitatea standardelor dezvoltate în jurisprudența europeană este evidentă. Formele de procedură presupun niște cerințe stabilite de lege, iar nerespectarea acestora activează mecanismul sancționator. Totuși, atunci când aceste cerințe sunt aplicate rigid, fără legătură reală cu scopul lor și fără un temei solid, se ajunge la un formalism excesiv, care poate conduce la aplicarea unei sancțiuni nejustificate.

În acest context, principiile și limitele trasate la nivel european sunt esențiale. Acestea subliniază că sancțiunile nu pot fi utilizate mecanic, ci trebuie să respecte principiul proporționalității: orice restricție adusă accesului la instanță trebuie să fie justificată de un scop legitim, iar raportul dintre mijloacele folosite și obiectivul urmărit trebuie să fie rezonabil. Totodată, normele procedurale trebuie să fie clare, accesibile și previzibile, pentru ca justițiabilul să știe dinainte ce pași trebuie să urmeze pentru a evita sancțiunea.

Deși formalismul procedural poate fi necesar pentru buna administrare a justiției și pentru asigurarea securității juridice, acesta devine excesiv atunci când blochează în mod disproporționat examinarea fondului cauzei sau impune sancțiuni fără un fundament clar. În acest sens, principiile conturate la nivel european ghidează atât legiuitorul, în elaborarea unui cadru normativ echilibrat, cât și instanțele, în aplicarea concretă a sancțiunilor, pentru ca acestea să fie instrumente de disciplină procesuală, nu obstacole arbitrare în calea accesului efectiv la justiție. Ori, precum observăm în plan național, deseori se face trimitere în jurisprudență la cauze CEDO care fundamentează soluția aleasă de instanță, astfel că, cu cât mai multe motivări vor fi întemeiate pe jurisprudența Curții, cu atât mai rapid ne vom alinia tendințelor și standardelor europene în materie de principii și sancțiuni procedurale.

4.3. Propuneri de actualizare și perfecționare a reglementărilor privind sancțiunile procedurale civile.

În textul lucrării, necesitatea unor modificări legislative a fost subliniată în mai multe rânduri, în diverse contexte și situații, fiind argumentată prin raportare la probleme practice și incoerențe normative identificate. În acest capitol, intenția este de a formula propuneri structurate de *lege ferenda*, concepute nu doar ca simple sugestii teoretice, ci ca orientări concrete care, prin conținutul lor, pot constitui o bază solidă pentru elaborarea unor proiecte de lege. Aceste propuneri urmăresc să ofere un cadru coerent, adaptat atât exigențelor interne, cât și necesităților practice, astfel încât să contribuie efectiv la modernizarea și eficientizarea reglementărilor în materia sancțiunilor procedurale civile.

O primă observație pe care dorim să o formulăm vizează reglementările cuprinse în art. 10 CPC. Deși alin. (1) definește în mod corect noțiunea de sancțiune procedurală – aspect asupra căruia nu avem obiecții – alin. (3) al aceluiași articol introduce o confuzie de natură principială între sancțiuni procedurale și modalități de remediere a actelor de procedură, prin faptul că acestea sunt enumerate într-o singură listă.

Astfel, alin. (3) prevede că: „*Sancțiunile procedurale vizează atât actele de procedură ale instanței judecătorești, ale participanților la proces, cât și ale persoanelor legate de activitatea acestora și, în funcție de prevederile legii, constau în anularea actului procedural defectuos, în decăderea din drepturi pentru neîndeplinire în termen a actului de procedură, în obligația de a completa sau a reface actul îndeplinit cu nerespectarea legii, în restabilirea în drepturile încălcate, în aplicarea amenzii judecătorești, în alte măsuri prevăzute de lege.*”

Se poate observa că, după ce norma stabilește că sancțiunile procedurale vizează anumite categorii de acte, urmează o enumerare în care sunt amestecate atât veritabile sancțiuni procedurale (precum anularea actului (nulitatea), decăderea din drepturi, aplicarea amenzii judiciare), cât și modalități de remediere a neregularităților (cum sunt obligația de completare sau refacere a actului ori restabilirea în drepturile încălcate).

Această redactare generează confuzii conceptuale și afectează coerența reglementării, întrucât sancțiunile procedurale și remediile procesuale au natură, funcții și efecte diferite: primele au un caracter punitiv sau constrângător, în timp ce ultimele urmăresc înlăturarea neregularităților și restabilirea situației de drept.

Prin urmare, considerăm necesară modificarea alin. (3) al art. 10 în sensul instituirii unei distincții clare între lista sancțiunilor procedurale și modalitățile de remediere a actelor de procedură, prin separarea acestora în două alineate distincte sau prin reglementarea lor în articole diferite. Această clarificare ar asigura o aplicare coerentă și predictibilă a normei, evitând interpretările eronate și confuziile teoretice și practice.

Al doilea aspect pe care îl considerăm necesar de abordat privește definirea nulităților procesuale în Codul de procedură civilă. La prima vedere, acest demers ar putea părea o chestiune mai degrabă teoretică, însă în realitate are implicații directe și importante în practică.

Așa cum se observă din art. 10 CPC, se prevede că „actul îndeplinit defectuos se anulează”, ceea ce presupune aplicarea sancțiunii nulității. Totuși, în prezent nu există o definiție legală expresă a acestei instituții în legislația procesual-civilă. Este adevărat că nu toate instituțiile procesuale dispun de o definiție legală, însă, în cazul nulității – fiind una dintre principalele sancțiuni procedurale – o reglementare clară ar avea multiple beneficii: ar facilita înțelegerea exactă a conceptului, a domeniului său de aplicare; ar permite o aplicare mai uniformă și previzibilă în practică; și ar clarifica natura și efectele sancțiunii, evitând confuziile între nulitate și alte măsuri procesuale.

Or, uneori se creează percepția că instituția nulității, ca sancțiune procedurală, nu există în Codul de Procedură Civilă, deși ea reiese implicit din numeroase norme procesuale individuale. Această „invizibilitate” legislativă poate conduce la aplicări inegale și interpretări divergente, afectând previzibilitatea și coerența practicii judiciare.

În principiu, nu este necesar să fie inventată o definiție nouă, având în vedere că pot fi preluate formule legislative consacrate în alte sisteme de drept. Spre exemplu, definiția nulității actelor de procedură din art. 174 al Codului de procedură civilă al României ar putea fi integrată cu succes în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, întrucât este clară, concisă și consacrată în practică: „Nulitatea este sancțiunea care lipsește total sau parțial de efecte actul de procedură efectuat cu nerespectarea cerințelor legale de fond sau de formă. Această definiție ar completa pe deplin golul existent în reglementarea actuală, oferind instanțelor și practicienilor un reper legislativ clar și uniform în materie de nulități procesuale.

Al treilea aspect, tot în contextul nulităților procesuale, privește necesitatea reglementării exprese a clasificării acestora în *nulități absolute și nulități relative*. Considerăm că aceasta reprezintă un minim necesar, cu un impact practic major, având în vedere că distincția dintre cele două categorii trebuie construită în funcție de natura interesului ocrotit de norma procedurală încălcată: dacă norma protejează un interes privat, nulitatea va fi relativă; dacă protejează un interes de ordine publică, nulitatea va fi absolută.

În prezent, conceptele de interes privat și interes public nu sunt suficient de clar conturate în legislația procesuală, ceea ce generează incertitudini în practică. Situația devine și mai neclară prin formularea actuală a art. 10 alin. (2) CPC, potrivit căruia „*efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură va fi invocată, în fiecare caz de comitere a încălcării legii, de către judecător sau de participantul care are interes să o invoce*”. Această redactare lasă impresia că atât instanța, cât și participantul pot invoca, în orice situație și oricând, o neregularitate care atrage nulitatea – chiar și atunci când aceasta privește exclusiv un interes privat. În esență, se conturează astfel o competență a instanței de a invoca nulitatea și în cazuri care, logic și corect, ar trebui să fie rezervate strict părții interesate.

O astfel de clasificare nu are doar valoare teoretică, ci va produce efecte concrete importante în practică. Ea ar clarifica cine poate invoca nulitatea, momentul până la care aceasta poate fi ridicată, în dependență de interesul ocrotit, adoptarea acestei clasificări ar aduce claritate și coerență, oferind instanțelor și practicienilor un cadru uniform și previzibil de interpretare și aplicare.

Un al patrulea aspect privește reglementarea limitelor temporale în interiorul cărora părțile pot invoca neregularitățile procesuale (similar art. 186/¹ CPC, care stabilește clar, doar în faza de pregătire a cauzei) care atrag aplicarea unei sancțiuni. Această necesitate nu se referă exclusiv la nulitate, ci la toate sancțiunile procedurale. Stabilirea unei ordini procesuale în acest sens, fie printr-o normă generală, fie prin dispoziții specifice fiecărei sancțiuni, pe baza unor criterii și principii clare, ar aduce un plus de certitudine, previzibilitate și economie judiciară.

Criteriul naturii interesului ocrotit este pe deplin integrabil și în această materie. Astfel:

- dacă este vorba de un interes de ordine publică, neregularitatea ar trebui să poată fi invocată atât de instanță, cât și de participanții care justifică un interes procesual;
- dacă este vorba de un interes privat, competența de a invoca neregularitatea ar trebui să aparțină exclusiv părții interesate, instanța neavând atribuții în acest sens.

Din perspectiva momentului invocării, neregularitățile de ordine publică ar putea fi ridicate, în principiu, oricând și la orice grad de jurisdicție, deși chiar și aici pot fi stabilite limite rezonabile. În schimb, neregularitățile care privesc un interes privat ar trebui să fie invocate după reguli stricte:

- toate neregularitățile se invocă cel târziu până la depunerea referinței sau, în lipsa obligativității acesteia, la prima ședință de judecată sub sancțiunea decăderii;
- neregularitățile survenite pe parcursul procesului trebuie ridicate imediat sau cel târziu la următoarea ședință sub sancțiunea decăderii.

În lipsa unor astfel de limite temporale, există riscul ca excepții de nulitate, decădere sau alte sancțiuni să fie invocate tardiv, chiar într-o altă instanță decât cea în fața căreia s-a produs încălcarea.

Considerăm că instituirea acestor reguli ar contribui decisiv la evitarea tergiversărilor, ar asigura un cadru previzibil pentru invocarea neregularităților (excepțiilor) și ar spori eficiența procesului civil, generând în același timp economii judiciare semnificative.

Al cincilea aspect privește instituționalizarea vătămării procesuale ca cerință pentru aplicarea unei sancțiuni. Aceasta reprezintă o tendință contemporană prezentă în numeroase sisteme de drept, precum cele din România, Franța sau Italia. Este un concept benefic și oportun de implementat și în cadrul procesual al Republicii Moldova, însă dificil de realizat din punct de vedere legislativ, întrucât nu presupune modificarea unei singure norme, ci un set complex de intervenții în mai multe dispoziții procedurale.

Deși, în mod generic, se invocă principiul „nicio sancțiune fără vătămare”, o analiză atentă arată că mecanismul este aplicabil, în principal, nulităților relative. În această materie, vătămarea procesuală funcționează ca un veritabil filtru: numai dacă se dovedește existența unei vătămări efective prin încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale părților, sancțiunea nulității relative va putea fi aplicată. În lipsa unei asemenea vătămări, actul procedural – chiar dacă este afectat de neregularități – își păstrează valabilitatea, evitându-se astfel aplicarea formalistă și disproporționată a sancțiunii. Într-adevăr, în unele cazuri, nulitatea nu are nicio rațiune dacă nicio parte nu a suferit o vătămare reală.

Pe lângă transpunerea în normă procesuală a principiului neaplicării sancțiunii în lipsa vătămării, este necesar să fie reglementate și situațiile în care acest principiu se aplică și, respectiv, cele în care nu se aplică. De exemplu, România a optat pentru o clasificare legală a nulităților în:

- nulități condiționate de existența vătămării (art. 175 CPC al României);
- nulități care operează indiferent de existența vătămării (art. 176 CPC al României).

Așadar, pentru a implementa în mod coerent conceptul vătămării procesuale, este necesar, cel puțin:

- definirea nulităților procesuale în Codul de procedură civilă;
- clasificarea acestora în nulități relative și absolute;
- introducerea unor dispoziții dedicate nulităților care operează cu sau fără existența vătămării.

În concluzie, vorbim despre un exercițiu legislativ complex, care se justifică mai degrabă în contextul unei reforme ample a Codului de procedură civilă, decât printr-o modificare punctuală.

În al șaselea rând, considerăm necesară reglementarea perimării ca instituție și sancțiune procedurală distinctă în Codul de procedură civilă. Instituția actuală a scoaterii cererii de pe rol pentru neprezentare, prevăzută la art. 267 lit. f) și g) CPC, trebuie înlocuită cu perimarea, întrucât nu îndeplinește pe deplin funcția de a constata, în mod obiectiv, pierderea interesului față de proces. Ea se apropie mai degrabă de o sancțiune automată, lipsită de un scop clar definit și de criterii apte să reflecte efectiv dezinteresul procesual al părții.

Reglementarea perimării ca sancțiune procedurală autonomă ar trebui să includă următoarele elemente esențiale:

- stabilirea unor condiții clare privind termenul de inactivitate procedurală după care intervine sancțiunea; potrivit analizei comparative, un termen cuprins între 6 luni și 1 an ar fi suficient pentru a constata lipsa de diligență și pierderea interesului procesual;
- aplicarea perimării la fiecare grad de jurisdicție (fond, apel, recurs), pentru a putea radia din rol cauzele în care părțile și-au pierdut interesul nu doar la instanța de fond, ci și în fazele procesuale superioare;
- neprezentarea părților legal citate să conducă la suspendarea procesului, iar după expirarea termenului de perimare (de exemplu, 6 luni – 1 an) instanța să fixeze o ședință în care să examineze aplicarea sancțiunii și să pronunțe o hotărâre motivată, supusă căilor de atac (model inspirat din dispozițiile art. 411 alin. (1) pct. 2 CPC România);
- păstrarea posibilității introducerii unei noi cereri cu același obiect și între aceleași părți, dacă aceasta este depusă în termenul de prescripție.

Formula actuală din art. 402 CC ar putea fi menținută, în sensul că, în termen de 6 luni de la perimare, partea interesată poate înainta din nou cererea. Totuși, este necesară clarificarea conținutului acestui articol, întrucât, potrivit interpretării sale actuale, până la soluționarea pricinii secunde nu se poate stabili dacă prima cerere produce efect întreruptiv de prescripție. Acest efect este condiționat, în prezent, de admiterea în fond a celei de-a doua acțiuni – o formulare care generează incertitudine și practică neunitară.

În al șaptelea rând, propunem o modificare relativ simplă, dar cu un impact practic semnificativ, referitoare la instituția decăderii și termenele stabilite de instanță. În prezent, decăderea poate interveni și pentru nerespectarea termenelor fixate de instanță. Din rațiuni practice, considerăm necesar ca legea să prevadă un termen minim rezonabil, astfel încât, la stabilirea termenelor procedurale de către instanță, să se pornească de la un minim prevăzut de lege (de exemplu 10 zile lucrătoare), având însă posibilitatea de a stabili termene mai lungi în funcție de complexitatea cauzei, dar nu mai scurte decât minimul prevăzut.

Această modificare este justificată de practici întâlnite în prezent, în care instanțele stabilesc termene foarte scurte, de 3 sau 5 zile, pentru acte procedurale esențiale, cum ar fi depunerea motivării apelului. Nerespectarea acestor termene atrage direct sancțiunea decăderii, ceea ce nu este compatibil nici cu dreptul la apărare, nici cu principiul proporționalității. În asemenea situații, procedura se transformă într-o veritabilă cursă contra cronometru, ceea ce conduce la un formalism excesiv și afectează soluționarea echitabilă a cauzei.

Stabilirea prin lege a unui termen minim rezonabil ar asigura protejarea efectivă a drepturilor procesuale, ar preveni aplicarea disproporționată a sancțiunii decăderii și ar reduce excesele de formalism. Modificarea ar putea fi integrată direct în art. 110 CPC, prin introducerea unei prevederi exprese în acest sens.

În al optulea rând, considerăm necesară revizuirea reglementărilor privind amenda judiciară, întrucât, așa cum am arătat în această lucrare, cuantumul acesteia reprezintă unul dintre criteriile esențiale pentru îndeplinirea funcției sale represive și descurajatoare. În prezent, amenda judiciară are un cuantum relativ scăzut, fiind cuprinsă între 20 și 50 de unități convenționale, iar plafonul maxim de 2.500 lei nu asigură eficacitatea sancțiunii și nici nu stimulează respectarea disciplinei procesuale.

Propunem majorarea cuantumului amenzii și lărgirea marjei de individualizare, de exemplu între 20 și 5.000 de unități convenționale, astfel încât instanța să dispună de un instrument mai flexibil și mai adaptat gravității faptei procesuale. O asemenea modificare ar revitaliza amenda judiciară ca sancțiune procedurală și ar consolida rolul său preventiv-represiv.

Această propunere nu reprezintă o abatere de la standardele existente, întrucât, spre exemplu, Codul administrativ prevede deja amenzi de până la 20.000 de unități convenționale, ceea ce demonstrează că există un precedent legislativ pentru un diapazon mai larg al sancțiunii.

În al nouălea rând, considerăm necesară reglementarea despăgubirilor prin norme distincte, iar abrogarea normelor anterioare cu privire la despăgubiri este regretabilă. Deși nu constituie, în sens strict, sancțiuni procedurale, despăgubirile acționează în complementaritate cu acestea și pot avea un efect educativ, întărind funcțiile preventive și represive ale sancțiunilor.

În esență, despăgubirile au o natură compensatorie, vizând repararea prejudiciului cauzat printr-o conduită procesuală sancționabilă. Absența unui asemenea mecanism creează o situație inechitabilă, întrucât instanța poate constata încălcarea și aplica o sancțiune procedurală, de exemplu amenda judiciară, însă partea prejudiciată nu primește o reparare efectivă a pagubei suferite. Aceste pagube pot fi, în anumite cazuri, considerabil mai mari decât cuantumul amenzii, mai ales în situațiile de abuz grav de procedură.

Reglementarea unui mecanism compensatoriu prin introducerea unor dispoziții noi, adaptate nevoilor actuale, ar contribui substanțial la eficiența sistemului sancțiunilor procedurale și ar oferi un răspuns echitabil și complet, atât în plan represiv, cât și în plan reparator.

În al zecelea punct dorim să subliniem că art. 434 alin. (2) CPC necesită modificare. În prezent, acesta stabilește că termenul de 2 luni pentru declararea recursului este un termen de decădere care nu poate fi restabilit, transformându-l într-o sancțiune procedurală absolută, lipsită de orice remediu. În sistemele moderne de sancțiuni procedurale se evită instituirea sancțiunilor automatizate fără posibilitate de corectare, urmându-se principiul „nicio sancțiune fără remediu”. Lipsa unui astfel de remediu trebuie să se bazeze pe un scop legitim și să fie proporțională cu obiectivul urmărit, fără a conduce la formalism excesiv sau la restrângerea nejustificată a dreptului de acces la instanță. În cazul nostru, aceste criterii nu sunt respectate. Mai mult, nu se explică de ce, în apel sau în fond, legea admite repunerea în termen pentru motive justificate, cum ar fi boala, în timp ce în recurs această posibilitate este exclusă. În alte jurisdicții unde se prevăd termene absolute similare acestea au, de regulă, o durată semnificativ mai mare, un an sau chiar doi ani, ceea ce oferă suficient timp pentru a decide dacă se formulează sau nu calea de atac și asigură compatibilitatea cu criteriile menționate mai sus. Prin urmare, propunem ca alin. (2) să fie modificat, păstrându-se caracterul de termen de decădere, dar introducându-se posibilitatea repunerii în termen în cazuri justificate, la cererea motivată a părții, dacă aceasta dovedește că a fost împiedicată să declare recursul din motive serioase și independente de voința sa.

În opinia noastră, aceste modificări reprezintă un prag minim necesar pentru a conferi instituției sancțiunilor un cadru mai eficient și mai coerent, susținut de o organizare clară și ușor de înțeles atât pentru participanți, cât și pentru instanță. Implementarea lor ar spori coerența și previzibilitatea în aplicarea sancțiunilor procedurale și ar contribui la uniformizarea practicii judiciare. Este adevărat că unele dintre aceste ajustări presupun un efort substanțial de reformă sistemică și structurală, iar în anumite cazuri ar putea fi mai eficientă conceperea unui cadru normativ nou decât modificarea celui existent. Considerăm această abordare nu doar oportună, ci și benefică, având în vedere ritmul lent al modificărilor în legea procesuală națională. Adoptarea unui nou Cod de procedură, construit pe fundamente conceptuale moderne și armonizat cu

tendențele actuale ale dreptului procesual, ar aduce beneficii semnificative atât sistemului judiciar, cât și justițiabililor.

4.4. Concluzii la Capitolul 4

Evoluția regimului sancțiunilor procedurale civile marchează o tranziție de la un formalism rigid, specific tradițiilor naționale, către o viziune europeană modernă, flexibilă și orientată spre eficiență și echitate. Experiența statelor membre ale Uniunii Europene și proiectele de armonizare, precum Regulile Model Europene de Procedură Civilă (ELI/UNIDROIT), demonstrează că sancțiunile nu trebuie privite exclusiv ca instrumente punitive, ci ca mecanisme funcționale de responsabilizare și disciplinare, capabile să asigure desfășurarea procesului într-un termen rezonabil și într-un climat de cooperare loială. În plus, digitalizarea justiției impune adaptarea regimului sancționator la noile realități ale proceselor electronice și hibride, ceea ce reclamă mecanisme moderne, clare și adaptabile.

În acest context, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului joacă un rol determinant de modelare, acționând ca un veritabil corector al exceselor formaliste și al disproporționalităților. Curtea de la Strasbourg a consacrat principii fundamentale privind proporționalitatea, previzibilitatea și evitarea formalismului excesiv, subliniind că forma nu este un scop în sine, ci un instrument menit să protejeze fondul și drepturile fundamentale ale părților. Ori de câte ori forma ajunge să afecteze fondul, fie din cauza unei reglementări defectuoase, fie a unei aplicări abuzive, funcția sa protectoare este deturnată. Pentru Republica Moldova, ca stat parte la Convenție, aceste standarde nu constituie simple recomandări, ci obligații juridice directe, care impun ajustarea legislației și a practicii judiciare astfel încât disciplina procesuală să fie compatibilă cu exigențele statului de drept.

În această logică, se impune o modernizare amplă a cadrului procesual civil moldovenesc. Printre priorități se numără: definirea clară a sancțiunilor procedurale; consacrarea expresă a perimării, ca sancțiune pentru pasivitatea părților și instrument împotriva tergiversării nejustificate; reglementarea explicită a nulității actelor de procedură, cu consacrarea principalelor sale clasificări (nulități absolute și relative), a condiției vătămării – potrivit principiului „nicio sancțiune fără vătămare” – precum și a termenelor și a subiecților îndreptățiți să invoce sancțiunea. Totodată, este necesară o reglementare mai clară a termenelor judiciare de decădere, pentru a elimina actualele incertitudini. În același timp, regimul amenzii judiciare trebuie revizuit prin majorarea cuantumului și aplicarea mai consecventă, ca instrument eficient de descurajare a conduitei abuzive. În completare, instituirea unui mecanism de despăgubiri ar oferi o protecție

efectivă părților prejudiciate de comportamente procesuale neloiale, asigurând o reparare reală a prejudiciilor suferite.

Prin urmare, Republica Moldova este chemată să îmbine tendințele europene, standardele CEDO și propriile nevoi interne de reformă într-un cadru normativ echilibrat, care să garanteze în același timp eficiența și echitatea procesului civil. Consacrarea acestor reforme nu ar reprezenta doar o ajustare tehnică, ci o veritabilă modernizare a procesului civil, menită să răspundă exigențelor statului de drept și să consolideze încrederea justițiabililor în actul de justiție.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Sancțiunile procedurale civile constituie garanții indispensabile pentru respectarea regulilor procesuale, asigurând justul echilibru dintre formalismul juridic și accesul efectiv la justiție. Ca element fundamental al mecanismului judiciar importanța sancțiunilor procedural-civile este de netăgăduit. În lipsa unor sancțiuni clare și eficient aplicabile, normele de procedură s-ar reduce la simple recomandări, lipsite de forță juridică și de capacitatea de a disciplina conduita participanților la proces. Tocmai caracterul lor coercitiv conferă regulilor procesuale impactul necesar și le transformă în instrumente reale de garantare a ordinii judiciare.

Totodată, putem menționa că funcțiile sancțiunilor procedurale nu se limitează la o reacție punctuală față de nerespectarea normelor. Ele previn și descurajează abaterile, disciplinează comportamentele procesuale și contribuie la repararea prejudiciilor cauzate prin încălcarea obligațiilor procedurale. Această diversitate funcțională le conferă un caracter complex, care depășește simpla dimensiune represivă și le transformă într-un mecanism de protecție a ordinii procesuale și de echilibrare a raporturilor dintre părți.

În Republica Moldova impactul sancțiunilor procedural-civile așa cum se manifestă actualmente asupra înfăptuirii echitabile a justiției necesită reglementării calitative (claritate, previzibilitate, proporționalitate) și un mod echilibrat de aplicare (flexibilitate și individualizare).

Standardul european (CEDO și *acquis* UE) impune ca sancțiunile să fie mereu justificate de scopul urmărit și proporționale cu gravitatea abaterii procedurale.

Indiferent cum sunt reglementate sancțiunile procedural-civile trebuie să:

- Asigure disciplina procesuală – sancțiunile (decăderea, nulitatea, amenda judiciară) obligă părțile și participanții să respecte termenele, formele și obligațiile procedurale.
- Prevină abuzurile de drept – limitează încercările de tergiversare, obstrucționare sau utilizare excesivă a drepturilor procedurale.
- Contribuie la eficiența procesului – un proces fără reguli și sancțiuni ar fi arbitrar; aplicarea sancțiunilor garantează celeritatea și ordinea judiciară.

- Întărească încrederea în justiție – atunci când sunt aplicate corect și proporțional, sancțiunile demonstrează că instanța protejează echilibrul între părți și respectă principiul egalității armelor.

Aplicarea acestora trebuie să tindă a evita următoarele riscuri:

- Formalism excesiv – aplicarea rigidă a sancțiunilor poate conduce la soluții injuste (ex. respingerea unei probe din motive pur procedurale, fără legătură cu fondul cauzei).
- Afectarea accesului la justiție – dacă sancțiunile sunt disproporționate sau imprevizibile, părțile își pot pierde efectiv dreptul de a-și apăra cauza.
- Incertitudine și practică neunitară – interpretările diferite ale instanțelor pot genera inegalități de tratament.
- Posibil conflict cu jurisprudența CEDO – sancțiunile aplicate abuziv ori disproporționat pot fi considerate o încălcare a art. 6 CEDO (dreptul la un proces echitabil).

De aceea, considerăm oportun a conceptualiza sancțiunile procedural-civile nu doar după temeiurile de aplicare, ci și după finalitățile acestora. Astfel, sancțiunile procedural-civile sunt consecințele coercitive pe care le suportă justițiabilii în cadrul proceselor civile atunci când, cu rea-credință, nu respectă cerințele de formă, termenele sau conținutul actelor de procedură, având ca scop asigurarea desfășurării corecte a procesului, protejarea drepturilor părților și prevenirea abaterilor care ar putea afecta eficiența și corectitudinea justiției.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu consacră în mod unitar instituția sancțiunilor procedurale. De aceea, cel puțin introducerea primăriei ca sancțiune distinctă se resimte ca o necesitate evidentă. În același timp, recurgerea legiuitorului la formulări generale precum „și alte măsuri prevăzute de lege” confirmă dificultatea unei enumerări exhaustive și arată că există și alte sancțiuni procedurale, dincolo de cele consacrate expres, cadrul normativ fiind astfel menținut deschis și flexibil.

În plan doctrinar, chiar dacă nu există o definiție unanim acceptată a sancțiunilor procedurale civile, art. 10 CPC oferă un reper esențial, conturând atât conceptul, cât și condițiile generale de incidență. Aceste criterii generale constituie fundamentul teoretic al aplicării sancțiunilor și dau coerență regimului lor juridic. Totodată, conceptual este important să subliniem necesitatea distincției clare între sancțiuni și remedii procesuale – primele având caracter coercitiv și funcții de disciplinare, celelalte având rolul de a corecta sau completa vicii procedurale, fără a îndeplini funcția proprie a unei sancțiuni.

Analiza nulității actelor de procedură confirmă rolul său central în arhitectura sancțiunilor procedurale, fiind imposibil de conceput în afara raportării permanente la noțiunea de „act de

procedură”. Un prim nivel de reflecție privește natura și funcțiile nulității. Lipsa unei fundamentări teoretice unitare riscă să transforme instituția într-o sancțiune aplicată fragmentar, lipsită de coerență și predictibilitate. O posibilă soluție ar fi instituirea, în Codul de procedură civilă, a unui cadru normativ general care să definească expres condițiile de incidență a nulității și efectele sale, urmând ca normele speciale să trimită la aceste dispoziții. În felul acesta, nulitatea ar căpăta un fundament teoretic și practic unitar, iar aplicarea ei nu ar mai depinde de interpretări fragmentare, ci de criterii clare, accesibile atât instanței, cât și participanților la proces.

În al doilea rând, lipsa unei clasificări legislative explicite a nulităților (absolute/relative, condiționate/necon condiționate, proprii/derivate, totale/parțiale) creează dificultăți suplimentare. Deși doctrina procesuală națională a propus aceste distincții, absența consacrării lor normative generează practici divergente și afectează previzibilitatea. Spre exemplu, clasificarea legislativă în nulități absolute și relative ar permite delimitarea clară între interesele de ordin public și cele private – criteriu esențial atât pentru regimul de invocare, cât și pentru determinarea efectelor. În același timp, avem încă un exemplu, cel românesc, unde prin consacrarea clasificării nulităților condiționate de vătămare, s-a implementat principiul că sancțiunea nulității trebuie să intervină doar atunci când neregularitatea a produs o vătămare efectivă. Integrarea unui asemenea criteriu în legislația moldovenească ar reprezenta o modernizare necesară, aliniată principiilor proporționalității și loialității procesuale.

Un alt domeniu sensibil este regimul invocării nulităților. Dacă nulitățile absolute, fiind de ordine publică, pot fi ridicate oricând și de oricine, inclusiv din oficiu de către instanță, cele relative ar trebui să fie supuse unor condiții clare: invocarea exclusiv de către partea interesată, într-un termen prestabilit și sub sancțiunea decăderii, cu posibilitatea acoperirii prin comportamentul procesual. Absența unor reguli precise în acest sens a generat în practică soluții divergente și, mai grav, a permis instrumentalizarea excepțiilor de nulitate în scopuri pur dilatorii, ceea ce contravine principiului celerității procesului.

De asemenea, regimul efectelor nulității este insuficient reglementat. Lipsa unor dispoziții clare privind iradierea nulității asupra actelor conexe a determinat jurisprudența să oscileze între interpretări restrictive și extinse. Experiența românească, care consacră expres nulitatea actelor subsecvente atunci când acestea depind de existența actului desființat, ar putea servi drept model, contribuind la uniformizarea soluțiilor și la consolidarea încrederii în actul de justiție.

În fine, instituția refacerii și completării actelor de procedură, consacrată la art. 10 alin. (3) CPC, reflectă o tendință de apropiere de viziunea funcțională asupra nulității. Totuși, reglementarea rămâne fragmentară. Chiar dacă rectificarea și modificarea se regăsesc în textul Codului de Procedură Civilă, consacrarea expresă a acestora ca mecanisme autonome de remediere

ar echilibra dimensiunea sancționatorie cu cea reparatorie și ar aduce procedura civilă moldovenească în acord cu tendințele europene contemporane, care pun accent pe regularizare și pe reducerea formalismului excesiv.

Decăderea reprezintă una dintre cele mai severe și riguroase sancțiuni procedurale, fiind indisolubil legată de respectarea termenelor procesuale. Trebuie remarcat faptul că, deși anumite aspecte ale reglementării decăderii nu sunt în deplină consonanță cu tendințele moderne, cadrul normativ național actual oferă o reglementare clară și previzibilă, fiind, poate, sancțiunea procedurală cu cea mai mare transparență legislativă.

O chestiune centrală legată de aplicarea decăderii privește termenele judiciare stabilite de instanță. Practica a demonstrat că, deși atât termenele legale, cât și cele judiciare pot atrage decăderea, există situații în care instanțele fixează termene excesiv de scurte, ceea ce generează formalism excesiv și riscul real al îngrădirii dreptului de acces la instanță. Din acest motiv, se resimte necesitatea instituirii unor garanții legale, prin stabilirea unui termen minim (spre exemplu, de 10 zile lucrătoare), pe care instanța să nu-l poată reduce, indiferent de circumstanțe.

Un alt aspect sensibil privește reglementările care consacră decăderi fără posibilitate de repunere, cum este cazul termenului de recurs de două luni prevăzut la art. 434 CPC. Deși, în principiu, asemenea soluții sunt admisibile, ele trebuie să urmărească un scop legitim și să respecte criteriul proporționalității, pentru a nu transforma disciplina procedurală într-o barieră disproporționată în calea accesului la justiție. Atunci când aceste condiții nu sunt respectate, formalismul riscă să prevaleze asupra esenței procesului civil, golind de conținut dreptul la un proces echitabil.

Instituția perimării, chiar dacă nu este consacrată în mod expres în legislația procesuală civilă a Republicii Moldova, se conturează ca o necesitate obiectivă a procesului civil modern. Din această perspectivă, perimarea se înscrie în logica disciplinei procesuale, având rolul de a sancționa lipsa de diligență, de a stimula implicarea activă și de a garanta că justiția servește efectiv scopului său – soluționarea litigiilor într-un termen rezonabil.

Scoaterea cererii de pe rol, reglementată în Republica Moldova, are un caracter mai degrabă formal și limitat, intervenind rapid, pe baza absenței nemotivate la una sau două ședințe, fără un mecanism de evaluare reală a conduitei procesuale și fără o reglementare suficient de clară a efectelor asupra actelor procedurale deja îndeplinite.

Analiza amenzii judiciare în dreptul procesual civil al Republicii Moldova scoate în evidență atât meritele, cât și vulnerabilitățile instituției. Pe de o parte, reglementarea detaliată și diversitatea situațiilor în care poate fi aplicată demonstrează preocuparea legiuitorului pentru disciplinarea conduitei procesuale și pentru protejarea bunei desfășurări a procesului civil. Pe de

altă parte, practica judiciară relevă o aplicare reticentă și neuniformă a amenzii, în special în ipotezele exercitării cu rea-credință a drepturilor procesuale. Lipsa unor criterii clare pentru delimitarea dintre buna-credință și abuz generează o marjă de apreciere largă pentru instanțe, dar creează și riscul unor soluții imprevizibile. În plus, quantumul relativ modest al amenzii, raportat atât la alte reglementări interne (Codul administrativ nr.116/2018, Legea insolvenței nr.149/2012), cât și la legislația altor state, îi reduce impactul coercitiv și efectul preventiv real.

În perspectiva unui proces civil modern și echitabil, se impune nu doar aplicarea consecventă a sancțiunilor existente, ci și o reformă legislativă orientată spre majorarea quantumului amenzii și instituirea unui mecanism de despăgubiri clare pentru partea prejudiciată. O astfel de îmbinare între dimensiunea sancționatorie și cea reparatorie ar putea asigura protecția efectivă a drepturilor părților, prevenirea abuzurilor și întărirea încrederii în actul de justiție.

Dincolo de sancțiunile clasice consacrate în Codul de procedură civilă, ordinea procesuală este protejată și printr-o serie de măsuri cu caracter sancționator indirect sau atipic. Îndepărtarea din sala de judecată, cheltuielile de judecată cu rol sancționator, inadmisibilitatea, sancțiunea prin prezumție ori anumite efecte ale prescripției sunt exemple clare că legislația procesuală civilă nu epuizează, în mod expres, toate formele de răspuns față de conduitele procesuale neloiale.

Totuși, caracterul lor atipic și diversitatea mecanismelor de aplicare pot genera confuzii conceptuale, mai ales în lipsa unei reglementări unitare și explicite. Practica și doctrina sunt chemate să clarifice natura acestor instituții, să stabilească limitele dintre sancțiune și remediu, evitând suprapunerea nejustificată cu alte consecințe juridice. În egală măsură, analiza comparativă arată că alte sisteme de drept, precum cel francez sau român, recunosc explicit anumite instituții ca sancțiuni procedurale, ceea ce confirmă caracterul evolutiv și deschis al materiei.

Evoluția regimului sancțiunilor procedurale civile marchează o tranziție de la un formalism rigid, specific tradițiilor naționale, către o viziune europeană modernă, flexibilă și orientată spre eficiență și echitate. Experiența statelor membre ale Uniunii Europene și proiectele de armonizare, precum Regulile Model Europene de Procedură Civilă (ELI/UNIDROIT), demonstrează că sancțiunile nu trebuie privite exclusiv ca instrumente punitive, ci ca mecanisme funcționale de responsabilizare și disciplinare, capabile să asigure desfășurarea procesului într-un termen rezonabil și într-un climat de cooperare loială. În plus, digitalizarea justiției impune adaptarea regimului sancționator la noile realități ale proceselor electronice și hibride, ceea ce reclamă mecanisme moderne, clare și adaptabile.

Curtea de la Strasbourg a consacrat principii fundamentale privind proporționalitatea, previzibilitatea și evitarea formalismului excesiv, subliniind că forma nu este un scop în sine, ci

un instrument menit să protejeze fondul și drepturile fundamentale ale părților. Ori de câte ori forma ajunge să afecteze fondul, fie din cauza unei reglementări defectuoase, fie a unei aplicări abuzive, funcția sa protectoare este deturnată. Pentru Republica Moldova, ca stat parte la CEDO, aceste standarde nu constituie simple recomandări, ci obligații juridice directe, care impun ajustarea legislației și a practicii judiciare astfel încât disciplina procesuală să fie compatibilă cu exigențele statului de drept.

În această logică, se impune o modernizare amplă a cadrului procesual civil moldovenesc. Printre priorități cu referire la tema de cercetare putem menționa:

- definirea clară a sancțiunilor procedurale, în special din rațiuni de finalități scontate;
- consacrarea expresă a perimării ca sancțiune pentru pasivitatea părților și instrument împotriva tergiversării nejustificate;
- reglementarea explicită a nulității actelor de procedură cu consacrarea principalelor sale clasificări (nulități absolute și relative), a condiției vătămării – potrivit principiului „nici o sancțiune fără vătămare” – precum și a termenelor și a subiecților îndreptățiți să invoce nulitatea.
- totodată, este necesară o reglementare mai clară a termenelor judiciare de decădere, pentru a elimina actualele incertitudini.
- în același timp, regimul amenzii judiciare trebuie revizuit prin majorarea cuantumului și aplicarea mai consecventă, ca instrument eficient de descurajare a conduitei abuzive.
- în completare, instituirea unui mecanism de despăgubiri ar oferi o protecție efectivă părților prejudiciate de comportamente procesuale neloiale, asigurând o reparare reală a prejudiciilor suferite.

Republica Moldova este chemată să îmbine tendințele europene, standardele CEDO și propriile nevoi interne de reformă într-un cadru normativ echilibrat, care să garanteze în același timp eficiența și echitatea procesului civil. Consacrarea acestor reforme nu ar reprezenta doar o ajustare tehnică, ci o veritabilă modernizare a procesului civil, menită să răspundă exigențelor statului de drept și să consolideze încrederea justițiabililor în actul de justiție.

Bibliografie:

I. Surse bibliografice în limba română:

1. ANTOHI, Leonid, BURUIANĂ, Mihail, EFRIM, Oleg, EȘANU, Nicolae. *Comentariul Codului civil din Republica Moldova, Ediția I*. Chișinău: Editura ARC, 2005. ISBN 997561406X, 9789975614061.
2. BELEI, Elena et al. *Drept processual civil. Partea generală*. Chișinău: Lexon-Plus, 2014. ISBN 978-9975-4188-5-0.
3. BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil, Partea generală*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016. ISBN 978-9975-4072-9-8.
4. BELEI, Elena et al. *Drept procesual civil. Partea generală. Ediția a III-a*. Chișinău: Lexon, 2024. ISBN 978-9975-173-07-0.
5. BELEI, Elena. *Ratificarea actelor de procedură civilă efectuate de reprezentantul contractual fără împuterniciri: a fi sau a nu fi?* // *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2020, nr.3(133), p.104-110. Nr.3(133), 2020. ISSN 1814-3199/ISSNe 2345-1017. Disponibil pe: https://ojs.studiamsu.md/index.php/stiinte_sociale/article/view/5381/7614
6. BACACI, Alexandru, *Excepțiile de procedură în procesul civil*. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1983. ISBN 978-973-127-910-7.
7. BAICOIANU, Alexandru, HAMANGIU, Constantin, ROSETTI-BALANESCU, Ion. *Tratat de drept civil român. Volumul I. Editia 2*. București: Editura CH Beck, 2002. ISBN 978-973-655-214-4
8. BĂNĂRESCU, Iulia, BĂNĂRESCU, Anatolie. *Sancțiunile procedurale*. În: *STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr.8(158), p. 224-230. ISSN 1814-3199/ISSNe 2345-1017. Disponibil pe: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/11/29.p.224-230.pdf>
9. BLEOANCĂ, Alexandru et al. *Cartea de excepții în procedura civilă. Ediția a 2-a*. București: Editura C.H. Beck, 2018. ISBN/ISSN 978-606-18-0761-1.
10. BOROI, Gabriel, RĂDESCU, Dumitru. *Codul de procedura civilă, comentat și adnotat, Ediția a II-a revizuită și adăugită*. București: Editura ALL, 1994. ISBN 973-9156-22-3.
11. BOROI, Gabrel et al. *Noul Cod de procedură civilă, Comentariul pe articole. Vol.1. Art.1-455*. București: editura Hamangiu. 2016. SBN/ISSN 978-606-27-0405-6.
12. BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe, Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu 2023. ISBN/ISSN 978-606-27-2359-0.
13. CANTACUZINO, Matei B. *Elementele dreptului civil*. București: C.H.Beck, 1998. ISBN 978-973-939-225-3.
14. CIOBANU, Viorel Mihai, MARIAN Nicolae et al. *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I art. 1-526, Ed. 2-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. ISBN 9786066733090.
15. CIOBANU, Viorel Mihai, BRICIU, Traian Cornel, DINU, Claudiu Constantin. *Drept procesual civil, Ediție revăzută și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2023. ISBN 978-606-39-1149-1.
16. Coban, Igor, CREȚU, Cornel. *Importanța și conținutul termenelor în procesul civil*. În: *Revista Națională de Drept*, nr.10, 2013. ISSN 1811-0770. Disponibil pe: https://uspee.md/wp-content/uploads/2016/08/RND_nr_10-1.pdf

17. CREȚU, Vasile. *Sanctiunile procedurale civile conform legislației Republicii Moldova*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020, p.128-132. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/128-132_23.pdf CZU: [347.91/.95:343.241](478)
18. CRUGLIȚCHI, Tatiana. *Invocarea nulității în procesul civil*. În: „Realități și perspective ale învățământului juridic național”, Chișinău: Editura CEP USM. p. 548-556. ISBN 978-9975-149-79-2. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/548-556.pdf
19. DELEANU, Ion. *Tratat de procedură civilă, vol. I, ed. revăzută, completată și actualizată*. București: Ed. Universul Juridic, 2013. ISBN 978-973-127-987-9.
20. DUMITRAȘCU, Dumitru. *MIJLOACE DE APĂRARE A PĂRĂTULUI ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL*. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2022. Disponibilă pe: http://www.cnaa.md/files/theses/2022/58631/dumitru_dumitrascu_thesis.pdf
21. DUMITRAȘCU, Dumitru. *Instituția perimării și celeritatea procesului civil*. În: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective, Bălți, 2019, p. 429-430. Disponibil pe: <http://riora.usarb.md:8180/server/api/core/bitstreams/6384a1c0-96e1-48a6-8d33-35073424d727/content> C.Z.U.: 347.922.6(043.3)
22. FLORESCU, Dumitru C. *Sanctiunile procedurale civile*. București: Ed. Paideia, 2005. 973-596-265-9.
23. FLORESCU, Gabriela. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Ed. Hamangiu, 2008. ISBN/ISSN 978-606-522-030-0.
24. HEROVANU, Eugen. *Principiile procedurii judiciare. Vol. II*. București: Institutul de Arte Grafice „Lupta”, 1932.
25. JOSAN, Vasile. *Garantarea ordinii în cadrul procesului civil prin sancționarea cu decăderea din drepturi*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020, p.172-175. CZU: 347.91/.95:343.24 Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/172-175_17.pdf
26. JOSAN, Vasile. *Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol*. În: Revista Institutului Național al Justiției, NR. 1 (72), 2025, p.36-40. CZU: 347.9 Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/36-40_64.pdf
27. JOSAN, Vasile. *Aspecte practice ale excepției de tardivitate*. În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, 2021, nr.11, p. 204-211. CZU: 347.91/.95. Disponibil pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/29.%20p.%20204-211.pdf
28. JOSAN, Vasile. *Amenzile judiciare în procesul civil*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, SJE, pp. 337-339. ISBN 978-9975-62-472-5. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/337-339_5.pdf
29. JOSAN, Vasile. *Digitalizarea procesului civil în Republica Moldova. Progrese și tendințe*. În: Volum de articole prezentate în cadrul Conferinței ”Tehnologizarea și Digitalizarea Procesului civil și a Executării silite”, organizată de Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie ”George Emil Palade” din Târgu Mureș, Facultatea de Economie și Drept și Camera Executorilor Judecătorești Târgu Mureș. 14-16 septembrie 2023. Târgu Mureș, România. <https://www.universuljuridic.ro/digitalizarea-procesului-civil-in-republica-moldova-progrese-si-tendinte/>

30. LEȘ, Ioan. *Tratat de drept procesual civil*. București: Editura ALL BECK, 2001. ISBN-973-655-119-9.
31. LEȘ, Ioan. *Sancțiunile procedurale în materie civilă*. București: Editura Hamangiu, 2008. ISBN 978-973-1836-50-8.
32. LEȘ, Ioan. *Noul cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2015. ISBN 978-606-18-0421-4.
33. LEȘ, Ioan, GHÎȚĂ, Daniel et al. *Tratat de drept procesual civil. Volumul I, Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. Ediția II- a revăzută și adăugită*. București: Ed. Universul juridic, 2020. ISBN 978-606-39-0721-0.
34. OPRÎȘAN, Constantin. *Sancțiunile în dreptul civil român – o posibilă sinteză*. În: Revista Română de Drept, nr. 1/1982, p. 11-12. ISSN 1811-0770.
35. PISARENCO, Olga. *Drept procesual civil. Note de curs*. Chișinău: Editura „Tehnica” UTM, 2011. ISBN 978-9975-45-180-2.
36. POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil din perspectiva Noului Cod de Procedură Civilă*. Rezumatul tezei de doctorat. București: 2015. Disponibil pe: https://drept.unibuc.ro/documente/dyn_doc/oferta-educationala/scoala-doctorala/rezumat-teza/paul-pop-sept-2015-ro.pdf
37. POP, Paul. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Editura Universul Juridic, 2016. ISBN 978-606-673-660-2.
38. PRISAC, Alexandru. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. ISBN 978-9975-139-79-3.
39. PRISAC, Alexandru, BĂNĂRESCU, Anatolie, BĂNĂRESCU, Iulia. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău. ÎS „Tipografia Centrală”, 2021. ISBN 978-9975-157-54-4.
40. RĂDESCU, Dumitru, RĂDESCU, Elena, STOICAN, Georgeta. *Dicționar de drept civil și proceduri civile*. București: Ed. C.H. Beck, 2009. ISBN 978-606-18-0636-2.
41. RĂDUCAN, Gabriela. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Ed. Hamangiu, 2009. ISBN 978-606-522-215-1.
42. SUCIU, Alexandru. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Ed. Universul Juridic, 2016. ISBN 978-606-673-822-4.
43. TABÂRCĂ, Mihaela. *Drept processual civil. Teoria generală. Vol. I*. București: Ed. Universul Juridic, 2013. ISBN 978-973-127-917-6.
44. UNGUREANU, Ovidiu, *Nulitățile de procedură civilă, Drept român și comparat*. Cluj-Napoca: Ed. Argonaut, 1997.
45. UNGUREANU, Ovidiu. *Nulitățile procedural civile*. București: Ed. All Beck, 1998. ISBN 973-9435-13-0.
46. VASILE, Andreea, *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Ed. Hamangiu, 2013. ISBN 978-606-522-463-6.
47. VOICU, Marin. *Unele observații asupra formalismului procedural în trecut și în prezent. Nevoia de simplificare a procesului civil și de permanentă evaluare a calității și eficacității formelor procedurale*. 2024. Disponibil pe: <https://www.juridice.ro/essentials/8157/unele-observatii-asupra-formalismului-procedural-in-trecut-si-in-prezent-nevoia-de-simplificare-a-procesului-civil-si-de-permanenta-evaluare-a-calitatii-si-eficacitatii-formelor-procedurale>

II. Surse bibliografice în limbi străine:

48. CHAINAIS, Cécile, FENOUILLET, Dominique. *Les sanctions en droit contemporain. Volume 1. La sanction, entre technique et politique*. Paris: Ed. Dalloz, 2012. ISBN 978-2-247-11022-3.
49. CHAINAIS, Cécile, FERRAND, Frédérique, MAYER, Lucie, GUINCHARD, Serge. *Procédure civile. Droit commun et spécial du procès civil, Modes amiables de résolution des différends (MARD)*, 37e édition, Paris: Lefebvre Dalloz, 2024. ISBN 978-2247236572
50. DRUGĂ, Dana Larisa. *Nullity-Procedural Penalty in the New Code of Civil Procedure*. În: Anuarul Universității „Petre Andrei” din Iași. 2017, p. 110-123. ISSN 2248-1060. Disponibil pe: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/upa-sw/article/view/674/pdf>
51. KRAMER, Xandra E. *The ELI-Unidroit Model European Rules of Civil Procedure: Key Features and Prospects of Costs and Funding of Collective Redress*. În: S. Amrani-Mekki & T. Clay (eds), *Mélanges en l'honneur du Professeur Loïc Cadet*, LexisNexis, 2023, p. 823-835. Disponibil pe: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4710983
52. Петренко, Наталія Дмитрівна. *Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США*. Teză de doctorat. Національний університет «Одеська юридична академія». 2025. УДК 347.447.8(477+4+73). Disponibilă pe: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/497f4a81-50b0-4064-93ac-d0997e1538c7/content>
53. PICKER, Colin B., BAUM, Harald, REHBINDER, Manfred (eds). *The Dynamism of Civil Procedure – Global Trends and Developments* În: *Ius Comparatum – Global Studies in Comparative Law*, vol. 22, Springer, Cham, Suisse, 2016. ISBN 978-3-319-21981-3 (version électronique)
54. SANSONE, Guillaume. *Les sanctions en procédure civile, Teză de doctorat*. Université d'Aix-Marseille, susținută la 10 decembrie 2019. Publicată sub formă de carte la editura LGDJ, 2023. ISBN: 978-2-275-13010-1
55. ВАСЬКОВСКИЙ, Евгений Владимирович. *Учебник гражданского процесса*, Москва: Издание Бр. Башмаковых, 1914.

III. Repere normative naționale:

56. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298/1997. Publicată la 21-08-1997 în Monitorul Oficial Nr. 54-55.
57. Hotărârea Curții Constituționale nr. 12/2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 308/8 din Codul de procedură civilă (termenul de judecare a cererii de instituire a măsurii de ocrotire judiciare).
58. Cod de procedura civila al RSSM din 26.12.1964 **(abrogat)**. Disponibil pe: https://www.law-moldova.com/laws/rom/grajdanskii_protseusualniy_kodex_ro.txt
59. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. Publicat la 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75.
60. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. Publicat la 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294.
61. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003. Publicat la 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251.

62. Codul de executare al Republicii Moldova nr 443/2004. Publicat la 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220.
63. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116/2018. Publicat la 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320.
64. Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008. Publicat : 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84.
65. Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr.87/2011. Publicată la 01-07-2011 în Monitorul Oficial Nr. 107-109.
66. Legea insolabilității nr.149/2012. Publicată la 14-09-2012 în Monitorul Oficial Nr. 193-197.
67. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorului nr.178/2014. Publicată la 15-08-2014 în Monitorul Oficial Nr. 238-246.
68. Legea privind semnătura electronică și documentul electronic nr.91/2014. Publicată la 04-07-2014 în Monitorul Oficial Nr. 174-177 **(abrogată la 10.12.2022)**.
69. Legea privind identificarea electronica și serviciile de încredere nr. 124/2022. Publicată la 10-06-2022 în Monitorul Oficial Nr. 170-176.
70. Legea taxei de stat nr.213/2023. Publicată la 11-08-2023 în Monitorul Oficial Nr. 306-309.

IV. Repere normative străine:

71. Cod civil al României din din 17 iulie 2009 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil pe: <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630>
72. Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: Monitorul Oficial al României, 2015. Disponibil pe: http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php
73. Codul de procedură civilă al Franței din 5 decembrie 1975 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil pe: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006135895/#LEGISCTA000006135895
74. Codul de procedura civilă al Italiei nr.253 din 28 octombrie 1940 cu modificările și completările ulterioare. Disponibil pe: https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/proceduraCivile/290_1_1
75. Legea de procedură civilă al Spaniei din 18 ianuarie 2000. Disponibil pe: <https://www.boe.es/eli/es/l/2000/01/07/1/con>
76. Cod procedură civilă Elvețian din 19 decembrie 2008. Disponibil pe: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/it#art_128
77. ELI – UNIDROIT MODEL EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE FROM TRANSNATIONAL PRINCIPLES TO EUROPEAN RULES OF CIVIL PROCEDURE. Approved by the ELI Council and Membership in summer 2020, as well by the UNIDROIT Governing Council at the second meeting of its 99th session on 23-25 September 2020. Disponibil

la: <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>

78. MANKO, Rafał. *Europeanisation of civil procedure. Towards common minimum standards?* European IN-DEPTH ANALYSIS. Parliamentary Research Service, 2015. Disponibil pe:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/559499/EPRS_IDA%282015%29559499_EN.pdf

79. Strategia privind e-justiția europeană 2024-2028 (C/2025/437). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Seria C/2025/437. Disponibil pe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202500437

80. REGULAMENTUL (UE) 2023/2844 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 13 decembrie 2023 privind digitalizarea cooperării judiciare și a accesului la justiție în cadrul procedurilor transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală și de modificare a anumitor acte din domeniul cooperării judiciare. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Seria L 2023/2844. Disponibil pe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302844

81. Codex Justinianus. https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/CJ1_Scott.htm

82. <https://e-justice.europa.eu/select-language?destination=/node/2>

83. E-CODEX. Disponibil pe: <https://www.eulisa.europa.eu/activities/large-scale-it-systems/e-codex>

V. Jurisprudență:

84. CAZUL OLARU ȘI ALȚII c. MOLDOVEI (Cererile nr. 476/07, 22539/05, 179/08 și 1316/07). Disponibil pe: <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/OLARU-SI-ALTII-RO.pdf>

85. CASE OF SIMIĆ v. BOSNIA AND HERZEGOVINA (*Application no. 39764/20*). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-217256%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-217256%22]})

86. CASE OF PÉREZ DE RADA CAVANILLES v. SPAIN (116/1997/900/1112). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58260%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58260%22]})

87. BĚLEŠ AND OTHERS v. THE CZECH REPUBLIC (*Application no. 47273/99*). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60750%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60750%22]})

88. CASE OF SOTIRIS AND NIKOS KOUTRAS ATTEE v. GREECE (*Application no. 39442/98*). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58994%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58994%22]})

89. CASE OF MIRAGALL ESCOLANO AND OTHERS v. SPAIN (*Applications nos. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 and 41509/98*) Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58451%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58451%22]})

90. AFFAIRE MIESSEN c. BELGIQUE (*Requête no 31517/12*). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-167495%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-167495%22]})

91. AFFAIRE XAVIER LUCAS c. FRANCE (*Requête no 15567/20*). Disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-217615%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-217615%22]})

92. CASE OF GOGIĆ v. CROATIA (*Application no. 1605/14*). Disponibil pe:

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-204821%22%5D%7D>

93. CASE OF GIL SANJUAN v. SPAIN (*Application no. 48297/15*). Disponibil pe:

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-202539%22%5D%7D>

94. CASE OF ÇELA v. ALBANIA (*Application no. 73274/17*). Disponibil pe:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-221369%22%5D%7D>

95. CASE OF ZUBAC v. CROATIA (*Application no. 40160/12*). Disponibil pe:

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-181821%22%5D%7D>

96. Recomandarea nr. 99 din 14 aprilie 2017 Cu privire la interpretarea normelor de drept ce vizează termenele de procedură. Disponibilă pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=154

97. Dosarul nr. 2ra-1551/19. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=52438

98. Dosarul nr. 2rac-309/21. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65608

99. Dosarul nr. 2r-370/24. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77804

100. Dosarul nr. 2r-510/24. Disponibil pe.

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77656

101. Dosarul nr. 2ra-834/24. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=76418

102. Dosarul nr. 2ac-18/25. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=77204&utm

103. Dosarul nr. 2r-104/25. Disponibil pe:

https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=78294&

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, JOSAN Vasile, student-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

JOSAN Vasile _____

Data _____

CV-UL AUTORULUI

NUME, PRENUME: JOSAN Vasile

DATA NAȘTERII: 10.04.1987

CETĂȚENIA: Republica Moldova

E-MAIL: vasile.josan@gmail.com

EDUCAȚIE ȘI FORMARE PROFESIONALĂ

Ciclul III de studii/Doctorat/Drept procesual civil

Universitatea de Stat din Moldova (2020 – prezent)

Ciclul II de studii/Masterat/Drept

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău (01/09/2009 – 01/02/2011)

Ciclul I de studii/Licență/Drept

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău (01/09/2005 – 24/06/2009)

EXPERIENȚĂ PROFESIONALĂ

Avocat stagiar

Baroul Chișinău (29/01/2010 – 29/01/2011)

Avocat

Baroul Chișinău – B.A.A. „Protect Lex” (23/05/2011 – prezent)

DOMENII DE INTERES ȘTIINȚIFIC

Drept procesual civil

Teoria generală a obligațiilor

Dreptul muncii

Contenciosul administrativ

COMPETENȚE LINGVISTICE

Limba	Citit	Vorbit	Scriș
Română	Maternă	Maternă	Maternă
Rusă	C2	C2	C2
Engleză	B1	A2	A2

PUBLICAȚII ȘI PARTICIPĂRI LA CONFERINȚE ȘTIINȚIFICE (NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE)

- La tema cercetării au fost publicate 9 articole științifice în reviste din Republica Moldova și peste hotare.
- Principalele repere metodologice ale lucrării au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale.